Біль

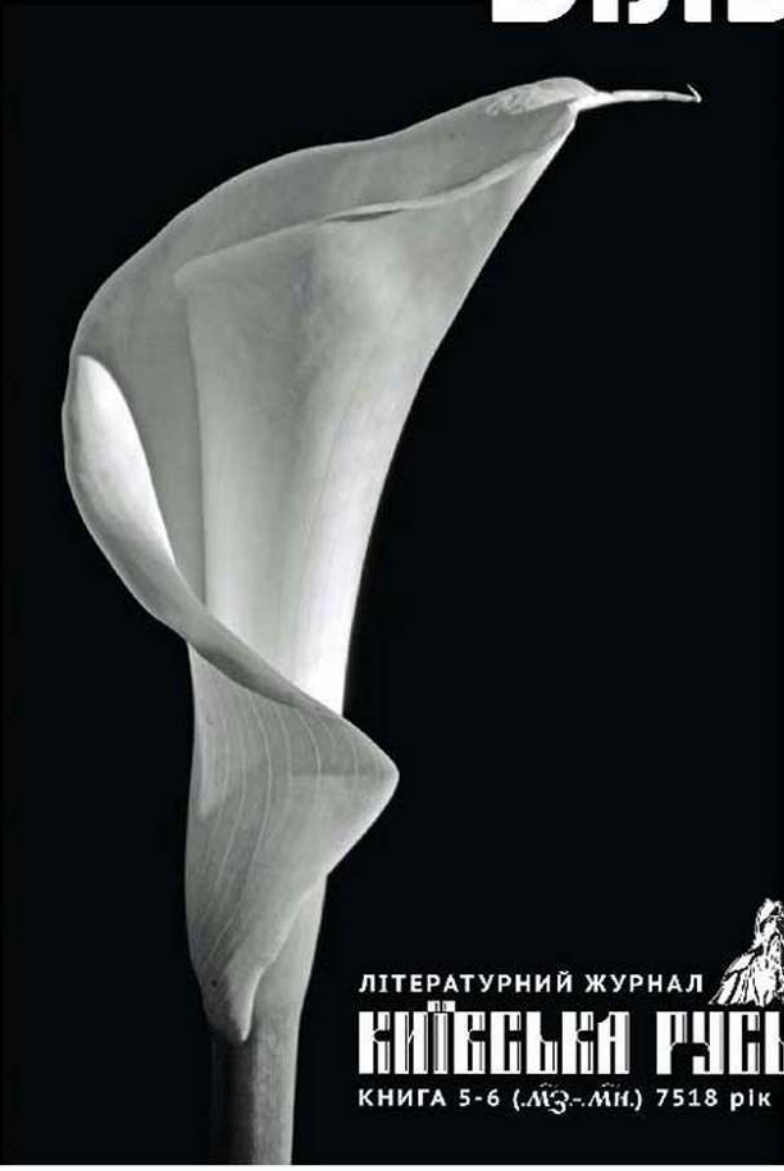

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ
КИЇВСЬКА РУСЬ
КНИГА 5-6 (.МЗ.-.МН.) 7518 рік

Приєднуйтеся до літопису нового часу та простору української літератури!

Якщо ти хворієш тілом, то це нічого. Якщо одночасно і духом, і з твоєї власної причини, то я теж вболіваю. Бо це найгірша хвороба — хворіти духом. Хай Христос вилікує твою хворобу і особливо дух. Привчайся помалу відходити від світу. Таким чином ти зменшиш турботи, а далі болі духу і тіла.

Хіба ти не знаєш, що є дві частини або природи в людині: пан і слуга, дух і плоть, серце й тіло. Для чого я це говорю? Щоб ти зрозумів, що тілу треба уступати настільки, наскільки цього вимагає необхідність, а не настільки, наскільки цього бажає слуга плоті — хотіння. Коли ж ти замість того, щоб уступати тільки необхідності плоті, будеш догоджати її примхам, то ти ніколи не будеш жити весело... Бо коли ти що-небудь зайве уступаєш плоті, то ти принижуєш її пана. Тоді гнівається на тебе твій брат, пан плоті. Хто він такий? Дух.

...ніколи не жив приємно той, хто розірвав цю братню згоду. Бо користуватись цим братнім миром або згодою — це бути задоволеним самим собою, тобто мати оту найблаженнішу **самодостатність**...

Григорій Савич Сковорода

літературний журнал
КИЇВСЬКА РУСЬ
передплатний індекс 94978

КИЇВСЬКА РУСЬ
літературно-критичний часопис

Головний редактор
Дмитро Стус

Редакційна рада
Василь ГЕРАСИМ'ЮК
Роксолана КІСЬ *(редактор)*
Наталя МАЦИБОК-СТАРОДУБ *(редактор)*
Оксана ПЛАКСІЙ *(редактор-упорядник)*
Тарас ФЕДЮК
Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО

Типограф
Микола Ковальчук

Суспільна рада
Сергій ГРАБАР, Володимир ЄШКІЛЄВ, Микола ЖУЛИНСЬКИЙ,
Олександра КОВАЛЬ, Марія МАТІОС, Павло МИХЕД, Борис ОЛІЙНИК,
Василь ПОРТЯК, Ірен РОЗДОБУДЬКО, Василь СЛАПЧУК, Максим СТРІХА,
Леонід ФІНКЕЛЬШТЕЙН, Юрій ЧЕКАН, Григорій ШТОНЬ

Умови передплати шукайте на сторінці 303

Засновник та видавець ТОВ «Видавничий Дім «Факт»

За підтримки Інституту літератури НАН України ім.Т.Г.Шевченка

З питань співпраці звертайтеся:
а/с 76, Київ-80, 04080 «Для журналу «Київська Русь»
kru@fact.kiev.ua
dvs_66@bigmir.net

Телефонуйте:
(044) 400-31-11, 443-65-53; (050) 961-40-58

З питань придбання журналу та дистрибуції звертайтеся до відділу збуту видавництва «Факт»:
sbyt@fact.kiev.ua
(044) 443-65-53

Тетяна КУЧЕРУК

Лєра ЛАУДА

буду

Оксана ЗЕЛЕНЧУК-РИБАРУК

жити,

Дмитро СТУС

якщо

Тетяна ДІГАЙ

не буду

Антоніна СПІЛЬНА

попускати

Любов ГОЛОТА

зневаги

Роман РОМАНЮК

до себе

Євген ЛУЩИКОВ

Віктор ІЩЕНКО

Данило МОКРИК

Дмитро СТУС. Шокова нетерапія 5

Антоніна СПІЛЬНА. Бо все запишеться у твою книгу... (Catharsis) ..... 7 ПРОЗА

Любов ГОЛОТА. Смерті тут немає ..... 8 Культиватор

Оксана ЗЕЛЕНЧУК-РИБАРУК ПОЕЗІЯ
Полотнище сторікої води 159

Дмитро СТУС. Біографія: Суб'єктивізація об'єкта ..... 175 Літ. Анатомія

Наталка ДОЛЯК. Акварелі гастарбайтерського джайву ..... 231 Всяке таке

Тетяна КУЧЕРУК. Осінь ..... 252 Рефлекція

Євген ЛУЩИКОВ. Нотатки брата 257

Роман РОМАНЮК. Любовний мотив 261

Віктор ІЩЕНКО. ...і періщила злива 267

Юхим ДИШКАНТ. Твій художник малював те... 272

Лєра ЛАУДА *про* «Якби ж то» Віґдіса Йорта Перекладік 277

Тетяна ДІГАЙ *про* «Нариси бурси» Антона Санченка 280

про романи Маріанни Малини «Фіолетові діти» і «Випалений шлях» .. 282

Данило МОКРИК. Full Metal Jameson. ..... ПРОЗА 285

ЗМІСТ

Дмитро СТУС

ШОКОВА НЕТЕРАПІЯ

Коли болить серце, тобі, друже, поталанило.
(Василь Стус)

Це так буденно:

— пройти повз чужу біду, бо поспішаєш у важливих справах;
— сховатися за маскою відчуження, бо всім однак не допоможеш;
— не вимагати від людей належного виконання обов'язків лише тому, що вони надто мало отримують за свою працю, аби бодай щось робити;
— нічого не робити, а критикувати, критикувати, критикувати... бити за помилки того, хто бодай щось іще в Україні робить;
— пишатися, що нічого злого нікому не зробив — хоча, зрештою, не зробив і взагалі нічого...

Не знаю, як хто, а особисто я таких приятелів і просто знайомих маю чимало. Зрештою, так чи інакше, але бодай частиною цього джентльменського набору користувався кожен із нас, бо... бо й справді — «всім однак не допоможеш», і кожен сам повинен навчитися боронити себе й витворювати власний простір.

Але ми не вміємо.

Нас не навчили.

Ми продовжуємо жити, як колись у імперіях, — з надією, що якийсь «злий окупант» примусить нас організувати наше-таки суспільство так, щоб нам стало бодай трохи комфортніше.

Ми будемо його лаяти, але принаймні почнемо дотримуватися бодай якихось правил гри, хоча б для того, аби не бути покараними чужою злою волею. Проте — й чомусь історичні приклади нас до цього постійно підштовхують — в Україні все завжди творилося не завдяки, а всупереч. Жити «в сьогодні», жити кожного дня ми починали лише тоді, коли хтось сильніший за нас виконував наше національне завдання — брав на себе структуротворчу соціальну функцію нашого сьогодення. Це робили варяги, монголи, литвини, татари з турками, поляки з московитами та росіяни з комуністами.

Кожен із них приносив певне зло, яке згодом перетворювалося на якусь сталу структуру, що допомагала — нам-таки допомагала — з відчуття супротиву творити таке сьогодні, що виявлялося місточком між минулим і майбутнім. Так і творилася наша історична тяглість: завжди під чиїмось історичним формотворчим (більш чи менш сильним) тиском. Коли ж ми залишалися сам-на-сам із собою, то мали руїнуй соціум, у якому дбали про що завгодно, але не про людину, яка живе в тій добі. Так було за Гетьманщини. Так відбувається й нині. Тільки й того, що колишні гетьмани та полковники трансформувалися в депутатів-чиновників-міністрів-олігархів...

Тільки й того.

Нам усім — більшою чи меншою мірою — некомфортно.

Некомфортно у школі й інституті, у кабінеті чиновника й у громадському транспорті... Ми не довіряємо суддям, міліції, владі, й навіть сусідам... Ми боїмося, як і завжди, сильнішого, й не дуже довіряємо найкращим законам...

Але нині, на відміну навіть від періоду руїни, яку так випукло описав Самовидець, ми втрачаємо навіть довіру до лікарів і церкви, ми найактивніше за всю нашу історію вишитовхуємо все найкраще й найбільш творче в інші держави-економіки-культури, зводячи національну культуру й мову лише до пам'яті... історії... мазохістичного захоплення від того, як ми, себто не ми, а нація, до якої ми належимо, страждали...

За цим замилуванням стражданням і ВЕЛИКОЮ нашою ІСТОРІЄЮ ми втратили сьогодні. Бо як інакше можна сприймати текст покійної вже — Вічна пам'ять її душі — Антоніни Спільної? Вона відійшла від нас рік тому, а нам у спадок залишила спогади про сім кіл пекла, які довелося здолати жінці, аби відстояти конституційне право на лікування в країні, за здобуття незалежності якої вона офірувала роки життя...

Вона не здолала системи, але виявилася переможницею, бо від кожного рядочка її тексту віє любов'ю та життям. Власне, тим головним, що й надає сенсу всенькому нашому існуванню.

Її роман — а я, попри всі суперечки в редакції, наполягаю, що це роман, хоча й автобіографічний — найбільша правда про останні п'ять років із життя нашої країни, які особисто я будь-де читав.

Це непростий текст, але чесний і відповідальний перед історією, народом і, головне, перед собою.

Текст-попередження, текст-розпач і текст-перемога над розпачем. Текст, який повертає надію: ми таки зможемо збудувати власне сьогодні.

Якщо схочемо, звісно :-)

Антоніна СПІЛЬНА

Бо все запишеться у твою книгу...

(Catharsis)

...народилася 13 травня 1948 року в містечку Вижниці на Буковині. По закінченню середньої школи поїхала працювати на будови. 1968 року повернулася на Гуцульщину, працювала в лісокомбінаті, лікарні, паралельно навчалася. У серпні 1986 року вивозила села Вільче й Німецьке Поліського району (Чорнобильська зона). Служила в Західній групі військ. 1991 року комісована за інвалідністю.

Багато подорожувала в пошуках здоров'я, відвідувала пішки святі місця – Гот ів, Зарваницю, Почаїв, і найсвятіше місце для гуцула – гору Говерлу.

Пройшла 7 областей і автономну республіку Крим поруч із Олександром Мазуренком, відвідуючи школи, бібліотеки, осередки «Просвіти» з українським словом.

Співпрацювала з радіо «Свобода». На національному радіо відома як «Антоніна Спільна, гуцулка-бандерівка». Друкувала публіцистику в часописах «Нація і держава», «Кримська світлиця», «Слово Просвіти», «День», «Дзвін Севастополя», «Гуцульський край», «За вільну Україну», журналі «Берегиня».

Друкувалася в КРу № 3'08 (PASTка).

Любов ГОЛОТА

...поет, прозаїк, лауреат Національної державної премії ім. Тараса Шевченка за роман «Епізодична пам'ять» (КРу № 4'07). Головний редактор газети «Слово Просвіти».

СМЕРТІ ТУТ НЕМАЄ

Кожного ранку, коли мені випадало вести прямі ефіри на радіо «Культура», вона озивалася чи не першою: «Антоніна Спільна, гуцулка, націоналістка з Кут». Якщо по Різдві, то «Христос народився!» Якщо у Великодні дні, то «Христос воскрес!» А на щодень — звісно ж, «Слава Україні!» На відміну від багатьох ефірних політиканів і молільників, у її вустах все це звучало природно, сутнісно: вона жила у великому колі буття, вона й справді була гуцулкою, націоналісткою, вона й досі є утій великій космічній сфері правдивого українства, для кого традиція та минуле, сучасність і майбутнє — як чотири сторони світу, чотири пори року, чотири стихії і безкінечна спрага бути, жити, творити.

Вона мала гонор. Наполегливість і непоступливість жінки, якій відомо, що таке суперництво і перемога. Вона не відчувала свого віку й не допускала думки, що хтось зможе її переговорити, перегратн, перемогти. Гострий розум, іронічність, добра життєва обізнаність не дозволяли їй бути ортодоксальною чи обмеженою — вона завжди готова була стати партнером чи опонентом, залежно від теми, яку ми обговорювали. Словом, її не можна було не запам'ятати, з нею було варто рахуватися і сперечатися. Антоніна Спільна поступово ставала моїм співавтором, тож мала і прихильників, і опонентів серед слухачів. У неї навіть з'явилися епігони, це як мало що інше свідчить про безперечну обдарованість натури, яскравий характер і власний стиль.

У 2007-му Антоніна Спільна почала дописувати в газету «Слово Просвіти». Писала тільки тоді, коли її щось захоплювало чи обурювало — тобто, її першими пробами журналістського пера рухала емоція, підкріплена спостережливістю, іноді — категоричністю. І те, й інше характерне для людей, які займаються громадською роботою. Переконаність у силі й правильності обраного шляху приваблює значно більше, ніж невизначеність чи

роздвоєність людини, яка хоче продемонструвати себе в слові. Власне, в ті часи Антоніна Спільна робила багато для того, аби зблизитися з журналістами (так чинять правдолюби), і обирала для спілкування саме радіожурналістів — можливо, голоси для неї значили так само багато, як і зміст слів, у яких ті голоси проявлялися. Про багатьох моїх колег пані Антоніна пише у сповіді-щоденнику, багатьох називає, отже зазначу, що радіожурналісти «Променя», «Ери», «Культури», національного радіо стали її добрими знайомими й друзями природно та вмотивовано, й не полишили її у важкі хвилини життя. А таких хвилин не бракувало. Скажімо, перші сторінки тексту, якими безпомилково, без підказки почала пошуки свого катарсису Антоніна Спільна: хвороба доньки. Мати Антоніна робила все, що має робити мати, а моя авторка Спільна написала до «Слова Просвіти» таку аналітичну статтю про всі хвороби сучасної медицини (від професійного медика нічого не приховаєш!), що примусила облздороввідділ до «оргвисновків» — примусила рахуватися з «маленькою українкою», з тисячами і мільйонами тих, кого залишають віч-на-віч із хворобами люди, котрі мали б ставати плечем до плеча і допомагати здобути перемогу над недугою...

Невдовзі, коли першу свою біду пані Антоніна перемогла, ми побачилися — часом вона наїздила в Київ. Призначила мені побачення на Хрещатику, 26. Як правило, у вестибюлі завжди людно — чекають на зустріч десятки людей. Оглянувши натовп, я одразу впізнала Антоніну, хоча спеціальних прикмет ми не обумовлювали. Невисока, зграбна, з гарною зачіскою — а якою ще мала бути гуцулка з Карпат, яка екстраполювала свою жіночність навіть у політичних посилах? Пані Антоніна навіть дещо розгубилася: очевидно, сподівалася, що я буду виглядати жінку в етнообразі, а вона мене вразить і здивує...

Вона була сучасною і стильною жінкою, нічим не поступаючись у цьому городянкам. Вміла носити будь-який одяг так, що він ставав рамою до її портрета, з якого зорили сіро-блакитні очі. Тонкі вуста, гордий гострий носик. Гуцулка! І цим сказано все...

Саме тоді вона ввійшла в моє життя твердо й назавжди. Телефонувала мені, озивалася голосом втомленим і голосом, сповненим надії. Ми зустрічалися в редакції і в онкодиспансері. Я проводжала її на вокзал, коли Антоніна востаннє побувала в Києві й уже не мала ілюзій щодо розвитку своєї хвороби. Хвороби, але не душі. Її душа залишалася молодою, закоханою, безоглядною. Саме цій душі, десь за півроку до нашої останньої зустрічі, я порадила: **випишіть** свою хворобу. Розкрутіть кожну ниточку, з якої вона зав'язалась у такий чорний вузлик. Трагедія має катарсис. Очищення. Я вірю в чудо. Мені здається, що Ви, Антоніно, на нього здатні.

Не знаю, чи мала рацію. Чи не витратила пані Антоніна забагато сил на цей текст, на це одчайдушне протистояння всьому, чого не приймала і не сприймала? І водночас я впевнена, що без щойно прочитаного кожен із нас був би слабкішим, недосвідченішим, самотнішим. Бо це не історія хвороби, це історія душі. Життя, часом нарозхрист, але завжди — самовіддано.

...Від'їжджаючи, вона передала мені флешку з цим текстом. Беручи флешку з її тендітної виболілої руки, я не знала, допише вона цей текст чи ні: її чекали страшні випробування 2009 року. Вона їх перейшла гідно, до останнього віруючи в Матінку Божу і в саму себе.

Останні тижні її життя були освітлені Калиною Ватаманюк, священиком, ім'я якого мені невідоме, родиною і великим терпінням. Мужністю, яка веліла їй сказати — пані Любо, напишіть передмову, мої земляки обіцяють видати книжку. «Я хочу, аби Ви написали, я хочу прочитати її...»

Каюсь, я не зважилася негайно писати про цю повість любові і смерті. Мені здавалося, що чудо трапиться, що Антоніна Спільна сама допише свій катарсис, і він не потребуватиме чиїхось передмов чи післямов. Ми говорили востаннє за два дні до її смерті, але ні вона, ні я цього слова не вимовляли. Пані Антоніна сказала про те, що просить Матінку Божу, аби вона взяла її за руку і помогла здійснити отой важкий перехід, який уже розпочато, який вона відчуває в собі.

Це був липень 2009 року. Озвався телефон, висвітливши знайомий номер. Люка тихо вимовила: «Мама померла»...

...Антоніна Спільна, гуцулка, націоналістка з Кут померла. У день її дев'ятин я перечитала недописану повість про добро і зло, про любов і... Смерті тут немає. Є життя, якого так прагла Антоніна Спільна, безпомильно знайшовши його продовження у Слові.

Антоніна СПІЛЬНА

Бо все запишеться у твою книгу...

Спочатку було Слово.
А слово в Бога було.
І Бог був слово.
І все через Нього почало бути,
що почало бути...

Надворі студінь, і де дощ. Ще вчора шурхотів під ногами горіховий лист, коли збирала з унукою горіхи під могутнім деревом. Зародив рясно, по бабиним прикметам — на довгу затяжну зиму. А сьогодні холодний дощ. І все покірливо схиляє голову під цим Божим даром: і майже голі гілля горіха, і ще зелені віття яблунь, грушок, слив, та і троянди під моїми вікнами похилили свої чарівні ошатні голівоньки перед неминучістю відходу до зимової вічності. І горобина з калиною теж упокорені студеним дощем, який січе, січе їх стиглою мжичкою... І тільки пломенисті ягоди їхні кличуть: «Не здавайся!»

Напередодні приснився сон. Дивний якийсь сон, тривожний, і хоч майже ніколи не пам'ятаю подробиць, цей запав у пам'ять тим, що були в сні й кіт, і пес мої, блавучились городом, а відтак мокрі, бо їх топили (а звідки прийшло розуміння, що їх топили?), сиділи вони на порозі моєї хати... Сон був над рання, і я заспалась...

Стягла ноги з постелі, як завжди швидко, швидко вискочила з хати, швиденько побігла на річку, на ходу вичитуючи «Отче наш» швиденько. І вже не кваплячись зустріла сонечко в ранковій купелі рідного Черемоша, який завжди дарував мені здоров'я своїми чистими хвилями-габами. Стояла в природі ласкавість бабиного літа, і я квапилася до роботи — копати бараболі в полі, а на це завжди треба виокремити кілька днів перед жидівськими кучками, коли йдуть дощі й слякота. Добігла до хати, встигла визбирати горіхи, які вже почали падати, знаменуючи собою початок осені, і що знаменно — встигла їх визбирати попереду своєї сусіди, яка лиш і того, що могла привітатися зі мною: «Слава Йсу! Дужя?» І з тими словами обернулася до своєї хати. Стало смішно, завісила на шнурок рушник і мокрий купальник, викотила зі стайні ровер, прилаштувала сапу, закинула на багажник пару міхів із поворозками, викачала свіжої води з кирниці,

налляла в пляшку — пити на полі. І стала на порозі рідної хати, наперед смакуючи пахощі чорної, свіжозмеленої кави, без якої не обходився жодний ранок протягом уже багатьох років...

Переступила поріг, як межу, бо за порогом тривожно гудів мобільний телефон. Стояв на вібровизові, й саме тому гудів, а не дзвонив:

—Мамо, мені так недобре, мені так зле є...

—А що, моя дитино? Що болить?

—Та так як і завжди негаразди жінок, тягне, але цим разом і в серці недобре, і в голові крутиться, і все зле є...

—Кицю моя, ну ти ж знаєш, що це треба перебути...

—Мамо, я не годна до роботи дійти.

—Але ж мусиш, дитино, ще треба три дні відробити до кінця зміни, я їду на поле, то заїду до крамниці, зроблю тобі обезболюючий...

—Знаю, що мушу, але мені дуже зле...

—Люночка, не везися, не застановляйся на тому, що тобі зле, бо дійсно може бути зовсім недобре...

І коли в кілька днів потому я вступилася на подвір'я своєї хати, там усе ще стояв спакований до поля ровер, припертий до грушки. А коли стала на порозі, отої межі яка відділяла дні до операції й дні по операції моєї дитини, на столі, припаденому порохами, ледь бринів аромат вистиглої кави з позлітної філіжанки. Причікла на крайчик стільця, провела долонею по порошинках стола й, схилившись на тую долоню, зачала перебирати в своїй голові — як усе встигнути, нічого не забути, бо тепер на мої плечі звалився подвійний тягар.

Найперше й найголовніше зараз, на цей момент — гроші, де їх дістати? Матінка Божа Неустанної помочі, де взяти зараз отой вагомий матеріальний кошт, від якого залежало здоров'я моєї доні? В моєму полярусі останні десять гривень. До пенсії ще цілий тиждень! А те, що заробила Люночка за неповну зміну виснажливої праці в магазині-барі — тручаючи ящики зі пляшками та бочки, та відпускаючи те пійло, що було їхнім вмістом, у тютюновому диму, — всі залишено в фармацевтичних фірмах, які взяли в облогу районну лікарню. Це добре, що мене ще пам'ятають колеги-медики, і сама операція та перебування в стаціонарі обійшлося мінімальними коштами, але все ж таки коштами...

ГРОШІ! Гроші! Гроші! Билося, стрибало, блискавкою стріляло в голові. Де ж взяти гроші на нашу медицину, конституційно виписану як безоплатну? Я тоді не знала ще, що ця думка не залишатиме мене весь прийдешній рік, і до цього дня мого життя! Я не уявляла навіть ще, що мене чекає...

—Володику, сусіде мій найдорожчий, знов до тебе. Доброго дня!

—Добрий день, цьоцю! Телефон чи гроші?

—Ой, Володику, цим разом і то, і то... Люні операцію зробили, тяжку й складну, багато крові втратила, де гроші взяти — поняття ще не маю, то зич поки, гривень триста... І телефон твій, оту безкоштовну для мене «паличку-виручалочку» — Сашкові зателефонувати, щоб виручав коштами, якими може.

Поки говорила з сином, як завжди бадьорим голосом, сама не мала ніяких сумнівів утому, що в нас усе добре, все нормально, але ось така невеличка прикрість, Люшеньці зробили операцію, та дарма, все буде добре, не хвилюйся. Вона вже сьогодні сама пройшлась по палаті, і з'їла гуслянки[1], зо три лижки... Присилай, що можете собі дозволити. Телефоную тобі, як завжди, від Струка, твого колеги, й накінець, синку, давай усміхнемось, слухай нашу фігльову[2] оповідку, швидку. «Біжіть маленьке гуцулятко по полонині: — Тату, тату, москалі в космос полетіли! — Що, всі? — Та ні, один! — Тю, дурнику, так чого ж ти гвавтуєш?»

Син удає сміх у телефонній слухавці, я удаю його при телефоні... Сусід сміється від душі.

—Рахуйте, цьоцю! — подає мені дві двохсотгривневі купюри.

—Що ж тут рахувати, Володику! Але термін віддачі не знаю...

—Я знаю про це, коли зможете!

—А ратами?

—І ратами, як зможете! Бідні Ви наші мами, вкрали в Вас «щасливе дитинство», натомість дали кочове життя по сересеру, щоб забезпечити достойну старість, та тепер і «достойну старість» відібрали, та ще й майбутнє наше хочуть обікрасти...

—Йой, вже десята... Дякую Володику, що б я без тебе робила, дай Боже тобі й усій твоїй родині здоров'я!

Так, Слава Тобі, Боже, на сьогодні питання грошей відпало, бо на мене з купюри підбадьорюючи дивиться Леся Українка: «Перебудемо й це, я не таке перебувала!» Швиденько на Вижницю на базар...

—Дарусечка, солодка моя, ви вже встали, чи баба нагодувала Вас? Вибирай яблука, най баба приставить пекти. Мамі то треба, і нехай заварить рум'янкового чаю, з кмінчиком. І не забудь ко, що ти старша, й не толеруй Берфін.

—Баба виє... І ми в саду, а вона закрилася в хаті...

1 Гуслянка, гуслінка — спеціально заквашене густе кип'ячене молоко (тут і далі тлумачення за виданням «Гуцульські говірки. Короткий словник». Інститут українознавства, Львів — 1997).

2 Фіглєвий, фіглявий — жартівливий, хитрий.

—То що ж ти мені скоріше не зателефонувала?! Дарко ти, Дарко! Я б від мами з лікарні й до вашої хати забігла, бабі укол зробила...

—Бабусько, ти ж у мами в лікарні, а бабі скоро перейде, вже скоро. Як мама? Чи добре ви спали на сьогодні?

—Дарочко, мама сьогодні встала й трошки ходила, а я біжу на базар на Вижницю, бо мамусі треба сиру з сметаною й печінки... Звідти зразу забіжу до вас і вже там і вам зварю, й мамі...

—Бабко, а де ти будеш ночувати? У мами? Чи, може, в нас, бо баба виє і вночі...

Господи, цього можна було сподіватись — мамині депресії повторювались час від часу, відколи поховали її улюблену доню, а мою молодшу сестричку, але Матінко Божа Неустанної помочі, не дай ще й цього лиха нам на цей день! Поможи! Захорони нас і нашу родину ще й від цієї біди...

Поповнити мобільний і зателефонувати Насті. Най скоріше кінчає свої справи в Кишиневі та їде сюди, бо не справлюсь. Вже три роки як ця дитина живе в Україні, там продала квартиру — тут купила хату, а оформити постійне місце проживання ніяк не може... Безкінечно бракує якоїсь довідки, а я так підозрюю, що хабаря чиновнику ОВІРу... І дав би вже тую «куку в руку», якби-то його влаштовувала наша мізерія ...

—Альо! Настя, виїзди сьогодні же, Люна в лікарні по операції, бабу знову найшло, не маю с ким діти лишити, і бабу, і Люну...

—Добре, рано чекайте...

Коли зараз читаю ці свої спогади, порівнюючи з уже пережитими раніше, мені здається, що Бог гартував мене попередньо, по столовій ложці даючи мені тих нещасть перед бідою, яка вповні звалиться на мене невдовзі. І я, як завжди, повинна була бути сильною, бо я одна. І я повинна бути мужньою, бо мушу захистити всіх моїх дітей, а ще при цьому гонорово тримати голову й бути молодою, здоровою й чарівною. Щоб люди не зрозуміли, як мені важко. І вчити тому ж діти й унуки, так-бо вчили мене моя світлої й вічної пам'яті баба, яка тепер спочиває з Богом. А ще моя баба вчили мене, що треба все сприймати з вдячністю, що Бог на тебе засилає — за все йому дякувати й розуміти його волю! І не нарікати, ніколи не нарікати...

Не нарікаю, не нарікаю, Боже, я не нарікаю. Я дякую Тобі, Боженьку, за все те, що Ти послав мені в цьому житті. Ти один, Всемогутній, можеш мене зрозуміти. І до Тебе одного вдаюся, коли тяжкий хрест, який валиться на мене, збиває мене з ніг, і мені несила підійматись із тої земельки, й нема сил його тягти. Ти подаєш руку, Ти піднімаєш мене й підставляєш Своє плече, й тягнеш той важенний хрест поруч зі мною, тяжкою дорогою:

і верхами, й кічерами, й полонинами, і збиваючими з ніг могутніми потоками... А матіночка Божа й моя, Матіночка Неустанної помочі, яка встигає скрізь і всюди, яка по всьому Божому світі спішить на допомогу, втішає, витирає сльози й накладає бальзамуючи пов'язки на рани душевні, ота Матіночка Своєю рукою ласкавою, маленькою притримує той хрест, щоб не придавив ані її Божественного сина, ані мене, котрій присуджено нести той хрест, бо він виписаний на моїй долі моїми попередніми поколіннями. Тому несу не нарікаючи, щоб моїм унучаткам, правнучатам і пра-пра полегшити хрест їхньої долі, щоб ще і мої нарікання не поклались на їхні рамена й не притисли їх силою мого гріха.

Була вже по операції. Так, я була вже по операції. Вгорі світила лампочка, а я лежала на чужій постелі, й коло мене клопотався молоденький лікар-реаніматолог, допитуючись:

—Антоніно Петрівно, Ви мене чуєте? Ну, чуєте?

Я його чула, я його бачила, я дуже хотіла подякувати йому за те, що він був зі мною в операційній, що він вів мене по тій тоненькій стежині, яка відділяє життя від вічності, він був останнім, кого я бачила й чула перед операцією, і ось першим, кого я бачу й чую по операції. Я дуже хотіла подякувати й за те, що він зараз поруч моєї доні, якій напевно страшно бути в оцьому медичному закладі, що називається таким жахливим словом: «Онкодиспансер». І в неї не так давно була тяжка операція, і вона, бідненька, теж ще не дуже здорова... Але важкий язик у роті не хотів обертатися, і слина, тягуча слина забивала мою горлянку, і я белькотіла нерозумне... І важкий приступ нудоти, а відтак блювоти вихлюпнувся з мого рота замість подяки...

Відкрила очі. Переді мною було вікно, до якого зазирав повний місяць у оточенні блимаючих ясних зірочок, і темні хмарки неясними обрисами своїми визначались тільки по тих зірочках, які то тріпотіли привітно до мене, то ховались, запинаючись терновими хустками з тих хмарок... Місяченько світив могутньо холодним блиском, додивилася, що кавальчика йому бракує — меншіє чи багатіє? Бог би дав, щоб меншів, бо, може, тоді поменшіє й моя хвороба, й поменшіють мої гризоти... Так баба казали... Мені не боліло, певно, діяв наркотик. Поворухнула ногою, була важка... Потихеньку підоймила тремтячі руки на місяць у вікні, забираючи його в долоні...

—Що, мамо? — Моя дитина кинулася з крісла, яке стояло в моїх ногах біля височезного ліжка.

—Як я встану? І місяць?

—Місяць у вікні? Красивий місяць! А встати? Та куди ти подінешся, ти мусиш встати, бо Дарці треба вінок на голову в весілля покласти...

Дитино моя, тобі було лячно біля мене сидіти вночі, й ти вже гадала о тім, як я не підіймуся, що ж тобі треба зробити на подальше...

—Ліжко високе, треба встати.

—А, ти про це! Давай я тобі судно дам...

—Не хочу! Хочу води...

—Я тобі губи змочу, бо води сказали не давати...

Моя дитина змочила мені губи ватою, намотаною на чайну ложечку, крапельки були лікарняними, медичними, фармацевтичними, крапельки були мертвими...

Я пила з криниці, зі своєї рідної криниці викручену воду, яка посміхалась до мене з путні[1], й сонечко сяяло в живій водиці, й зайчики бігали по моєму загорілому обличчю та сліпили мені очі... А я пила захланно, без передиху, і вода стікала цівкою по підборіддю й горлянці в пазуху, вже мокра була майка...

—Мамо, ма, тобі укол прийшли зробити. Давай трошки повернись... Ой, яка ти мокра, давай я тобі під сорочку мокру рушник підкладу...

—Кицю моя, я встану, я встану...

—Ще не можна, і ліжко якесь дурне, дійсно зависоке...

—Ні, не те... я встану... ти не думай пусте... я встану... або не я є гуцулкою, я встану! Не страхайся, кицю, я знаю що тобі страшно зараз... Я встану!!!

Був ранок! Було боляче! Боліло все, що було різане, все, з чого стриміли рурки, шланги, катетери й інше медичне причандалля, встромлене в моє кастроване тіло в різних місцях: череві, руках, носі, промежині... Боженько мій, то боліло мені, і я стогнала, деколи подумки, деколи той стогін виривався назовні крізь стиснуті вуста... Доня моя, знесилена тривогами вчорашнього операційного дня, попередніми переживаннями, які вона, напевно, таїла в собі безсонною ніччю, здрімала на стільці, поклавши голову на руки в моїх ногах на лікарняному ліжку...

Намагалась не ворушитись і від того, що боляче, і для того, що б відпочила моя дитина... І думки в моїй голові теж застигли й не хотіли ворушитись, я зачинала «Отче наш...», а молитва не хотіла бути канонічною, і не йшла з серця, з голови виливалась своя власна молитва.

Я не хотіла вірити в те, що моє тіло спіткала велика біда. Боже! Омини мене сією прикрістю...

Я не хотіла вірити, що то є «РАК», отой жах, який у народі рівноцінний слову «Смерть». Боже! Не дай сьому злу знову прорости в моєму тілі...

1 Путня — відро.

Я не хотіла вірити в те, що я відкрила двері й стала на порозі, з якого почався відлік моїй даті переходу до Вічності. Боже! Так страшно стояти на сему порозі, прикрий своєю могутньою рукою ті двері й оберни мене лицем до життя...

Я не хотіла вірити, що почався шлях Великого Терпіння й мук фізичних, і мук душевних. Боже! Дай мені на життя для Твоєї слави...

Я не хотіла вірити в присуд медиків. Боже! Матіночка Божа Неустанної помочі! Потіш мене помилкою медичною, нехай це буде доброякісна...

Я лежала на цьому лікарняному катафалку, припнута до нього болем тіла і страшним болем в душі... Матіночка Божа Неустанної помочі будь біля мене моєю волею, моїм розумом, моєю покорою, моїм терпінням, моєю надією, моєю вірою, моєю любов'ю...

Я знала свій діагноз. Та мій розум противився сприймати вирок, який, я знала, мені мали виголосити лікарі. Господи, Боженьку наш! Матіночко Божа й моя! Всі ангели, архангели, всі святі й мої небесні покровителі, дайте мені мудрості на життя...

Я сподівалась...

Я хотіла жити...

Я дуже хотіла жити...

Я молила Бога словами Сина Божого в Гефсиманському саду:

—Нехай обмине мене чаша сія! — але послідуючій фразі, упокореній: — Але не моя воля, а Твоя, Господи! — противилась уся моя душа...

Надійшла ніч, чергова ніч у цьому закладі, до якого я вже звикла... Людина звикає до всього, таку здатність має від Бога — пристосуватись до неможливого, жити в цій «долині сліз», своєю волею дарованою Господом.

Мої подруги по нещастю поснули. Їм вкололи обезболюючий, відвіку помічний у радянських медичних закладах анальгін з димедролом. Я відмовилась, у мене, навпаки, ці ліки викликають моторне збудження. У той час коли голова хоче спати, ноги прямують незнати-куди й руки хочуть праці.

У палаті було душно, біля Ганнусі сидів син. Їй сьогодні капали «хімію», якусь особливу, яку за великі гроші дістали родичі з Києва. І ми з жахом спостерігали за реакцією організму Ганнусі. Його корчило в конвульсіях, і здавалось, що разом із блювотою вивертає всі його нутрощі. Вона, сарака, то сідала, то лягала, то ходила, тримаючись за стіни, а відтак сповзала по них на підлогу, запливаючи розумом, і, виринаючи з потьмарення, зі стогоном видихала: «За що, Боже, за що?» Було лячно від того, що це таку реакцію дав австрійський очищений препарат, а що чекає мене від індійської платини, яку придбала для медичних закладів такого типу наша влада?

Син Ганнусі час від часу виходив, рипіли двері, а потім заносило тютюновим димом. І я кашляла... І не спала... І міркувала... Мірка життя, відпущена мені на землі, чим вона вимірюється? З чим іти до Вічності? І де вона, та Вічність? Отак прийде «Панночка бліда, косити Богові жнива», як писав Тарас Григорович, торкнеться твого плеча, скаже: «Пора! За мить ти будеш у дорозі!» Валізу не встигнеш спакувати, з чим станеш перед Богом? Та й чи та валіза матеріальних благ придасться тобі в дорозі до Бога?

Боже, як страшно стояти на порозі до суду, до Тебе!

Ще маленькою баба вчила мене вірша Тараса Шевченка:

Спочивають добрі люди,
Що кого втомило:
Кого — щастє, кого — сльози,
Все нічка покрила.
Всіх покрила темнісінька,
Як діточок мати;
Всіх покрила, пригорнула...
Не спить,
Лиш Панночка Бліда!
Все косить Богові жнива...[1]

А мене нічка не пригортає, і ніщо не дає певності в тому, що я прожила свій час на землі так, як належалось би жити подобі Божій із безсмертною душею...

Пригадую слова з книги Калини Ватаманюк: «... добрі діла скажуть за тебе перед Богом». А я не знаю, Господи, яка мірка Твоя на добро? Чим Ти вимірюєш добро? Метрами? Кілограмами? Годинами? Як втиснути то добро в наш тривимірний світ? А може, я гадаю, що я робила добро, а Ти, Всемогутній, не будеш мати це за добро?

Якими несуттєвими зараз у цьому задушливому обмеженому просторі перед великим вікном у темряву ночі й безмежності Всесвіту були мої політичні вподобання, мої тривоги за матеріальний достаток родини, моє честолюбство, мої емоційні реакції на несправедливість, незгоди з сусідами за метр моєї землі, за визбирані під моїм деревом горіхи... Але ж я не могла поділити, Боже, те, що належить Тобі! Як ми забуваємо про те, що все на цьому світі належить Тобі, Всемогутньому! Що з порожніми руками

1 Уривок із поеми Т.Шевченка «Катерина». Перших шість рядків збігаються з оригіналом; 7-й та 8-й рядки оригіналу: «Де ж Катрусю пригорнула: /Чи в лісі, чи в хаті?». Трьох останніх рядків у тексті поеми немає.

ми прийшла в цей світ, і нічого, крім свічки, не дадуть нам у руки по відході з цього світу...

Нас від маленького вчать: жити, ходити, розмовляти, писати, читати, вчать точних наук, історії... Та чому тільки нас не вчать?! Вибудовано школи, інститути, академії для нашої науки. Нас повчають з трибун, зі сцени, з екранів телевізорів, зі шпальт газет... Нас не вчать тільки як умерти достойно, без того гидкого страху перед Вічністю, коли завмирає душа моя перед «блідою панною з косою», бо моє тлінне тіло в'язало тлінні снопи, а в Бога в жнива, які косить Смерть, мають вартість нетлінні снопи моєї безсмертної душі...

«...І знову прийде в славі судити живих, і мертвих, і його царству не буде кінця...» Скільки разів я механічно повторювала Символ Віри? Безліч! Не розуміючи цього речення в загальному і не вбираючи в душу кожне слово окремо!

Та ось Ти дав мені той час, коли треба усвідомити ці мудрі слова. А в моїй свідомості зараз тримається одне слово — «судити». Тому мені страшно, як Ти, Боженько, будеш судити мене, ще живу...

І блискавкою б'є в голову думка: а можливо, Ти Своєю волею продовжив мені життя на сю ніч, аби-сь не судити мене мертву, щоб я усвідомила, що Ти прийдеш «у славі», і щоб я зберегла розуміння Твоєї слави в своїй безсмертній душі, та ще кілька маленьких нетлінних снопиків зв'язала для «блідої панни, що косить Богові жнива» на Твою славу, а для добра людям... І тоді увійду в царство, якому нема кінця...

І знову пригадую мою бабу Анну, світлої й вічної пам'яті, у неї на всі життєві ситуації була одна-єдина відповідь: «Так дав Бог! Не нарікай! Бог дав завіти свої, тримайся їх. І не чекай заплати на цему світі. Бо все запишеться у твою КНИГУ ЖИТТЯ! Ци добре, ци зле!»...

На ранок я прокинулась зі сном, про який я нікому не розказувала. Я бачила великий сяючий престол і сидячого в славі на нім, але розгледіти не могла, бо потужнє сяйво сліпило очі...

«Нехай обмине чаша сія!» Дякую, Господичку, за те, що не обминула мене гірка чаша Твоєї волі, що нагадала про тлінність тіла, й дух мій був уже покірний — «Але не моя воля, а Твоя, Господи!».

І з'явилась певність у тому, що Твоя воля, Господи, додала мені життя на утвердження Божої слави на землі, на утвердження безсмертності душі, а ще для того, щоб додалось до моєї книги життя кілька сторінок добрих діл, які би писались моєю вірою й надією, моєю любов'ю й моєю мудрістю, здобутою випробуванням, посланим від Тебе — Всемогутнього Творця! І щоб у моїй «книзі життя», яка пишеться там, на небесах, переважили ті

справи й ті думки, які дають світла й добра в душі людей. А слава Творцю й Богу дала життя у Вічності моїй безсмертній душі — мікроскопічною часточкою, прилученою до Всемогутнього розуму, який продукує дух святості, дух світла, дух добра з безмежного й відвічного Всесвіту...

Був обхід професорський. Кавалькада, яка складалась з професора, доцента, заввідділом, лікарів та старшої медсестри, сунула потоком, переливаючись з палати в палату... І з завмиранням серця хворі, серед них і я, чекали... А чого чекали? Не знаю. Ми ловили латину медиків у їхніх розмовах між собою, незвичні слова запам'ятовували, щоб відтак розшифрувати значення по медичних довідниках... Як помиляються наші гуманні медики, оберігаючи таємницю нашого діагнозу! І водночас не мають того добра, того гуманізму в душі, щоб разом із хворим погортати його історію хвороби, розшифрувати всі таємничі знаки, латину, аналізи... Пояснити діагноз, страшний діагноз, і приготувати його до тривалого лікування, яке, можливо, дасть життя, а цілком можливо, і ні... Але тоді буде жити надія на чудо, й хворий буде шукати того чуда... А не станеться чуда — то буде час приготуватись до зустрічі з Богом...

Професорська кавалькада зупинилася біля мого ліжка, воно було останнім. Мій лікар швидко бубнів, доповідаючи про хід операції, діагноз і план подальшого лікування... Професор кивав головою, побіжно глянув на мене, офіційним тоном запитав про стан мого здоров'я — і, не чекаючи відповіді, кавалькада висунулась із палати. Все, на цьому обхід закінчився.

А я навіть не зрозуміла — а для чого, власне, він був? Я-бо ще пам'ятала професорські обходи в тому старому часі, коли я працювала медичною сестрою... Я, принаймні, розраховувала на увагу — як хвора — від тих, хто працює в цьому медичному закладі, або ж співчуття з боку медиків, коли вже не могли вони мені надати кваліфікованої медичної допомоги.

І я знову отримала підтвердження, що отой крилатий вираз про хворого, лікаря, хворобу, і про вибір хворого — з ким йому дружити, на чий бік ставати, — в нашій державі знівельовано владою. Хворого залишено сам-на-сам із хворобою. Бо на бік лікаря треба ставати з туго набитою кишенею. Національна гривня — мабуть, тому, що на ній є відбитки наших історичних діячів, які все своє життя не мали грошей, — не котирується в медиків України. Вони беруть «зеленню» — все-таки не так соромно витримувати погляди діячів іншої країни на тих купюрах...

Пригадала початок моєї хвороби. Пригадала пошуки свого діагнозу. Я вперше звернулась до лікарів за три місяці до того, як опинилась на цьому лікарняному ліжку...

Вперше відчула, що щось недобре є зі мною, коли копала в полі барабулі. Помочи мені не було. Дитина моя була по операції. Внука була в помочі там. Там було важче. Там була моя старенька мама, якій необхідно було принести до хати хліб, цукор, молоко. Там була моя найменша внучечка, яку треба було допровадити до садочка й забрати звідти. І ще ж треба було працювати моїй донечці. А ще ж треба було вчитись моїй внучці.

Тому копання моє було важким. Час від часу спиралась на сапу, відпочиваючи. Гадала, що то вже підійшла старість, а того так важко йде праця. Гадала, що то просто виснаження нервове по тих пережиттях, що змагали мене останнім часом. Вертаючись з поля з загруженими на ровер міхами, я вже не мала сили їх навіть скинути. Сяк-так милась, і без вечері, на кусні холодної кулеші лягала до спання. Знесилена засинала, щоб вночі прокидатися від задухи й кашлю, який не давався нічим приборкати. А вранці, змучена неспанням, знову пленталась в поле. Отаке мордоване копання ся скінчило за тиждень.

І я пішла ходити по поліклініці. Серед своїх лікарів, із якими я працювала, з якими я була на ти, віри, що я хвора, не знайшла. Всі аналізи були в нормі, рентген-дослідження й УЗД-обстеження відхилень не показали. І мені сказали, що алергія, здобута в Чорнобилі, нікуди не дінеться, та запропонували новий десенсибілізуючий препарат, а ще — відвідати районну поліклініку, оскільки я стояла на диспансерному обліку по цукровому діабету...

Мені гіршало, безсонні ночі тривали, я працювала з великими зусиллями. Біля хати восени роботи — робити та не переробити. І я була сама з цими осінніми турботами: горіхи збити, буряки вимикати й до пивниці дати, туди ж поносити вилежану картоплю, капусту посікти, фасулі полущити, виноград зібрати і, і, і... І ще безліч тих «і» на мої змаліли сили.

За три тижні поїхала шукати діагнозу вже в району поліклініку, де теж у переважній більшості працювали мої колеги й просто знайомі. Там, правда, понаходили купу болячок, і вони всі відображені в моїй амбулаторній карточці. Я платила за якісь аналізи, які нібито мали підтвердити одну з болячок. Відтак призначався ще один аналіз для підтвердження іншої болячки, безперечно, ще дорожчий. Потім призначалось якесь неймовірне УЗД-обстеження на щитовидці, а вже заразом і на серці, і, звісно ж, його треба було робити приватно, бо в поліклініці запис на це обстеження був тільки на послідуючий тиждень. Хірург знайшов у мене грижу, яку необхідно було оперувати негайно. Лор пояснив, що всі мої негаразди від того, що в мене викривлена носова перегородка, й чим скоріше я зроблю з його допомогою операцію, тим краще буде для мене. Ендокринолог дала направлення до обласної лікарні, щоб там дослідити мої гормональні

аналізи, і аж тоді вона бралась мене лікувати; потім виявилось, що вони коштують 200 гривень. Терапевт направила на ще одне рентгенологічне дослідження, яке виявило вікові зміни, і вона погодилася, що в лікарні їх ліквідувати буде легше, за допомогою фармацевтичних фірм, які розташувалися в тому ж крилі, що й терапевтичний стаціонар. Гінеколог не виявила в мене нічого, крім опущення матки та клімаксу, порекомендувала не піднімати важкого й придбати надзвичайно модний «Remens» за шалені гроші, в кіоску, що поверхом нижче...

За тиждень я поїхала до Пасічної в Івано-Франківськ, у обласну поліклініку. Поїхала за 120 кілометрів, автобусом, удосвіта. Чого я туди поїхала? Я й сама не знаю. Мені було дуже погано, я не мала сил, я не спала, я задихалась, я страшенно кашляла... Здала той гормональний вартісний аналіз. Пройшла консультацію в обласного ендокринолога, який за завищення тестів утому вартісному аналізі теж порекомендував операцію. Щоб видалити кілька невеличких вузликів на щитовидній залозі, які визначались у мене і п'ятнадцять років до цього... Я шукала порятунку й не знаходила його, я витрачала вислані сином гроші на безкінечні аналізи, обстеження, дослідження... І не знаходила того діагнозу, який би давав такий плохий стан...

По Андрієві мені погіршило вже на геть. Ще до вчора досвітками я знаходила сили вийти до Черемоша, привітатися з ним і втулити своє тіло в його могутні рідні ласкаві обійми. А ось Андріївська ніч зворожила мені тяжку слабість. Я не могла піднятись, та мені й не хотілося вставати.

—Люночка, киця, я таки щось геть прихворіла, знаєш, у мене й сеча відходе крапельками, а деколи й не чую, коли я стала мокра. Та й на двір ходжу теж крапельно. І спати не сплю, і їсти не їм, і робити нічого не можу, та й не хочу... А сьогодні на річку не пішла, не годна.

—Мама, як лікарі не знають, що тобі є, то що я знаю? Збираймо гроші на операції, які тобі рекомендують. Тільки от не знаю, на яку першу? На щитовидці, мабуть. А то що на ріку не пішла, то Богу дякувати, пора з тим кінчать, може, від того тобі й недобре...

—Люночка, як ти не годна зрозуміти, що то трагедія для мене по стількох роках купелі...

—Мама, в мене магазин повен людей, я тобі пізніше зателефоную.

Збирати грошей на операцію? А ж ще треба грошей і сил знову на дорогу, щоб отримати той аналіз на руки. По телефону мені сказали: «все в межах норми». Але телефонний дзвінок до карточки не втулиш, і, може, мені так сказали, щоб заспокоїти...

Збирати грошей на операцію? Матіночка Божа Неустанної помочі, та ж

ми ще не розрахувалися з боргами за доньчину операцію... І скільки коштів пішло на те, що я не виходила діагноз конкретний!?

Я збиралася до церкви. А горами й долами вже ходив Святий Миколай, носячи дарунки. Під подушку унукам я змогла покласти тільки невеличкі гроші, сил не було ходити й обирати те, що хотілося подарувати... Мені ж святий приніс малюнки від Берфіночки, та моя радість, Дарочка, моє повторення на землі, яке я ростила так, як і мене уривками ростила моя баба, Дарка моя поклала під подушку колготи... І я, дивлячись на цей дарунок, вперше подумала про те, чи зможу я колись їх натягти на свої ноги...

Я ходила поволі, ледь рухаючись, мені було важко ходити. Всі хто мене бачив, дивувались. Всі звикли до того що я ходжу бігом, твердо цокаючи по асфальту, підбитими залізними набійками на височезній «шпильці»... Сьогодні я схилилася, щоб защепити блискавку на чобітку, і заледве змогла це зробити... Я сунулась до церкви тихо-тихо, я висиділа всю службу Божу, і так само поволі дісталася дому... Поклалася легма на свій диван, і не змогла лежати... Мене душило, складалось таке враження, що моє дихання заливає вода... Дві ночі я провела сидячи на підлозі, головою спираючись на свої руки, покладені на дивані... Мене заливала вода, яка вже накопичилась у моїй черевній порожнині. Вона підтискала діафрагму, стискала легені й печінку, вона не давала дихати, вона заставляла дрімати сидячи... Я вистукала її перкусійно сама собі. Звук глохнув по всьому животі. Заледве дочекалась того ранку, заледве дотяглась до поліклініки, заледве вмостилась на канапу на УЗІ дослідження... І аж тепер, по тримісячному мордуванню й після того, як я сама виявила в себе наявність рідини, мені мої доктори, з якими я пропрацювала понад двадцять років, встановили ще й наявність пухлини, яка займала весь об'єм малого тазу... Це була п'ятниця, 21 грудня 2007 року.

Мене відвезли машиною «швидкої допомоги» додому. Після встановлення діагнозу мої ноги не хотіли йти. Перед моїми очами все ще пульсувала на моніторі УЗД багатокамерна істота, яка заселилась у моєму тілі. Я просила Терезу Юріївну, лікаря й мою недалеку сусіду, щоб вона поки нічого не казала моїм рідним. Вона ж увечері принесла мені направлення до онкодиспансеру, і з нею ж я радилась, куди краще звернутись. До Чернівців? До Івано-Франківська? А чи все таки віддати перевагу Києву?

Але це було ввечері...

А тоді, коли я переступила через поріг своєї хати, отої межі, що останнім часом так різко відділила мене від попереднього життя, я так само, як по операції донечки, причікла на той же крайчик стільця, і так само провела по порошинках рукою, і так само схилила голову на ту руку, і так само

хотіла все розміркувати, а що треба робити найперше... Але з моєї глотки виривався тільки звірячий утробний звук... Я вила, я була одна і я вила... Сліз не було, був тільки звук... Страшне виття загнаного в пастку звіра... Вило все моє єство загнане в тупикову безвихідь...

Я не знаю, скільки я вила, для мене не існував час... Від цього дня йшлося вже про обмеження мого часу на землі...

І знов, як і по операції доні, єдина найперша думка: гроші!!! Від них тепер залежало й моє продовження життя, і більш-менш стабільний настрій моєї родини, моїх рідних. І де ж їх дістати? І то таку суму, розмір якої я навіть не уявляю. Певна лиш в тому, що дуже велику, настільки велику, що для моєї невеличкої і небагатої родини зібрати таку суму неможливо.

Мимоволі, незалежно від мене, в голові крутилась думка: «Це кінець, то чи варто його продовжувати, та ще й за великі кошти? Я все одно піду з цього світу! Багачі й знаменитості не годні відкупитися від страшного діагнозу! А вони ж мають змогу лікуватись у видатних клініках, у медичних світил! Чим я можу протистояти тому злу, яке виплекалось і жило в моєму тілі?

Чим, Господи?

Вразуми мене!

Напоуми мене, нерозумну!

Підкажи, поведи дорогою, яка веде до життя...

І дай сили, Господи, дай сили винести хрест моєї долі...

І дай розуму й мужності на терпіння, й відведи руку мою від шнурка, й очі від пошуку гілляки, на якій той шнурок завісити...»

22 грудня 1968 року в мене було перше побачення з моїм сином... Свята Анна подарувала мені зустріч з сином о першій годині днини. І коли його голенького, синенького за ніжки підняли, показуючи мені, що то син, і він, висячи вниз голівкою, привітався зі мною, своїм писком, жалість вколола мене в серці — йому було холодно й страшно, йому було непривітно, і було незручно ось так висіти вниз голівкою, і мені одній тільки він був потрібен у цій холодній непривітній залі...

А всі гадали й сподівались, що то буде дівчинка, й ім'я мало бути таким же, як і в моєї баби — Анна. А ще ж і день появи його на світ Божий — день свята «Аниного зачатія» — вже певно мав би символізувати з'яву дівчинки з найменням Анна. Але на світ прийшов Аник, прийшов мій син...

22 грудня 2007 року, сину, я не змогла спекти горіхового торта, який ти так любиш, і не могли ми, твоя невеличка родина, зібратися за одним столом і з'їсти його за твоє здоров'я... Я змогла зробити тільки один-єдиний

подарунок на твоє різдво — зателефонувати, поздоровити, і не обмовитись про свою хворобу, щоб тобі не зіпсуть свято...

Люночці — вона була на роботі, тому телефонувала туди — сказала, що маю направлення до онкодиспансера:

—Але це ще нічого не означає, бо туди направляються всі пухлини, і доброякісні, і злоякісні, Терезка сказала, що всього-навсього то може бути кистома, операція, безперечно, буде, але коби й швидше, Бог би дав до Нового року справитись, аби з Різдвом надходило вже здоров'я...

—Ма, що, просити Галю, щоб замінила і їхати з тобою?

—Їхати зі мною не треба, що я, маленька? Вже як призначать операцію, то тоді, бо ти ж знаєш, недавно відбули цесю справу з тобою, що треба буде все купити й принести під операційну, та й зі мною порядок треба буде робити і до, і по операції...

—Ма, а Сашуні ти мовчи, поки нічого не говори, вже з неділі, добре? А тепер саме основне...

—Ой, Люночка, моя дитина, ото основне й мені голову гризе! Поки що, як завжди, знову ратує Володя, я взяла 500 гривень у борг, як будемо віддавати — не знаю. Та з пенсії лишилось трошки...

—Мені Сергій дав аліментів, Дарці на чобітки «від Миколая». Не купили, бо не було таких, як вона би хотіла, за дешевою ціною, а на дорожчі грошей не ставало. Може, доходе в старих до Стрітення, а там розпродажі будуть, тоді стягнемось... Двохсотку тобі Дарка зараз най принесе, чи вже як я поїду до тебе? І коли ти поїдеш, вдосвіта? І що маєш брати з собою? І як мені тебе відпровадити? Мабуть, давай так, я встану в п'ятій, і прибіжу до тебе, і поможу нести сумку, Франківський бусик о сьомій двадцять...

—Дитина моя, ти ж в північ лиш закриваєш магазин! Добре, що сніг упав, я сумку на саночки покладу й повезу ся, а ти вже на автобусну прибіжиш, щоб санки забрати, й там мене відпровадиш...

Остання ніч у хаті після встановлення діагнозу, перед лікарнею, яка ж ти тяжка мені була, ніченька!

Мені гадалося, чи я ще повернуся в домівку, яку я любила, а деколи навіть занадто...

Моя смерекова хата, я так завжди до тебе квапилась, або і ти завжди мене чекала...

Я покидала тебе ненадовго, а затримувалась на роки.

Я не народилась у тобі, але я вжилася з тобою, і ми з тобою ладили.

Ми не сварились ніколи. Хоч деколи я зі своїм невгамовним характером

могла закатувати в твоїх стінах такі сварки... Ти не ображалась на мене, і завжди прощала мені, і завжди вміла вгамувати мої нерви.

І я допомагала тобі й прикрашала, і нове вбрання справляла, хоч, може, не так густо, як треба було би...

І в твоїх стінах так пишно росли мої квіти, бо й ти, мабуть, теж їх любила, і тому їм подобалось прикрашати тебе...

І ти зберігала таїну солодких пестощів кохання мого до чоловіка, й плачі в подушки, коли він, невірний, покинув мене...

У твоїх рідних стінах випестувались мої діти, і вже онуки... Саме там вони вчилися дибати «на двох лапках» і плескати руцями «тосі-тосі». І ти, мабуть, пам'ятаєш, як і я, їхні перші слова, бо деколи з котрогось кутка ти шепотиш їх мені...

І в твоїх просторих кімнатах святкувалося з друзями набутки, святкувалося пишно, зі смачними гуцульськими наїдками і з вишуканими заморськими делікатесами, з танцями до світанку.

А що вже пісень начулися твої стіни... Ти й зараз вибираєш їх зі своєї дерев'яної смерекової фонотеки одну за одною, і пригадуєш мені...

І я пам'ятаю, як я придбала диван для Люночки, моєї дитини, яка виросла й не містилась на кріслі. І як ми довго встановлювали його по твоїх стінах, а тобі все не подобалось, а ти все не хотіла його приймити, і по довгих муках ти нарешті вклала його на те місце, де по довгих роках доросла моя дитина поклала на той самий диван оте голосне моє золото, оту мою співаючу навіть у плачі Дарину, мою Дарочку...

Ти ж так само пам'ятаєш, усе пам'ятаєш, моя смерекова хата, тепла взимку й прохолодна влітку... При котромусь ремонті мені забаглося розмалювати тебе зеленими смереками на гірських вершинах, і ти зразу запишалась тим моїм дарунком твоїм старим вапняним стінам...

Я збиралась до лікарні в тобі, моя мила й ласкава хата. Я не знала, чи я вернусь до твоєї теплоти, до твоєї тиші, до твого добра. Мені дуже добре жилося з тобою, моя хата.

І молилось мені тут ось, перед образами, прикрашеними рушником, із твердою вірою, з роздумами, з любов'ю... Молилося за дітей моїх і внуків, за маму, яка тебе не любила, за спокій у мирі, за добру працю, за померлих... І за мою Вітчизну молилося...

Чекай мене, моя хата, й помолися за мене своєю тишею...

Посиділа в веранді так, як і належиться перед дорогою, переступила поріг, замкнула двері на ключ, поклала до сумки, майже не маючи надії що він мені ще придасться...

І рушила в трудний шлях...

Онкодиспансер у Івано-Франківську винесено майже за межу міста. Дістатися з вокзалу хворому до нього завжди незручно, та ще й те довге чекання на зупинці, у натовпі, який бере в осаду й заносить до салону твоє болюче тіло й твою сумку, важку й незручну на твої безсилі руки...

Перед поліклінічним відділенням, де ведеться амбулаторний прийом, стоїть зграйка віджилих свій вік — «Москвичі», «Запорожці», «Жигулі», поодинокі «Лади» й проржавілі іномарки. Здогадуєшся, що це, мабуть, машини, які привезли хворих. Дисонансом за парканом, на асфальтованому подвір'ї, припарковуються розкішні «Мерседеси», «БМВ», «Опелі» «Джипи», і з них висідають та квапляться до роботи лікарі, котрі лікують хворих, уражених раком.

Стаю в чергу, яка веде до віконця реєстратури. Роздягнутися й залишити сумку немає де. А мені й усім, хто стоїть у черзі, гаряче, бо ми вбиралися до дороги взимку, на нас шуби, які випарюють піт, від якого мокріють плечі...

Нарешті віконечко переді мною. Подаю туди своє направлення й паспорт. І перетворююся з громадянки України, чим я так пишалася, в оте безлике «хвора», та деколи, до різноманітності, — «жіночка». Цій категорії людей належиться дуже багато, а насправді відмовлено навіть у жалю й співчутті...

Безкінечні черги до всіх кабінетів, які необхідні для лікування в стаціонарі за вимогою міністерства здоровоохорони й абсолютно не потрібні тому хворому, котрий ледве стоїть на ногах і прагне лиш одного — прилягти й відпочити, щоб зберегти свої маліючі сили... І ось нарешті нас усіх, хто йдуть до стаціонару, зібрано докупи в тому ж вестибюлі, де реєстратура. Ще півгодини вичікування — і, як стадо баранів, ведуть до приймального покою тих, кого називають «хворі»...

Тягну свою сумку, відстаючи від стада, і мрію про ковток води, бо моя вода в пластиковій пляшці закінчилась, і мрію про свій диван, де мені можна, підтягнувши високо подушки, відпочити, і про кавальчик яблука, який є в моїй коморі, бо апетиту нема й так...

Стадо, і я разом із ним, обминає розкішні авто, які перегороджують нам дорогу. В приймальні черга теж, викликають нас групуючи по відділеннях. Ще один марш-кидок, у нашому випадку марш-повзок, — до бухгалтерії, де ми добровільно підпишемо віддруковану заяву на те, про що ми давно мріємо: віддати наші мізерні пенсії чи зарплатню на благо медицини. Оплачуємо, хто що благодійно має, кожен отримує квитанцію, несе до приймального покою, там її прикріплюють до історії хвороби, й знов довге чекання стоячи, спираючись плечима на стіну, бо крісел лише два...

На цьому етапі я хотіла вже повернути додому. Я не мала снаги, я не мала бажання продовжувати таке життя, я не мала сили витримувати те приниження, до якого нас доводила — ні, не люди, — а ота система, в якій ці люди працювали й вершили наші долі. І тільки велика жага до життя змушувала мене чекати, чекати з останніх сил...

Нарешті я в відділенні, де каструють оте, що має назву «хвора жіночка»... І знову стою під стіною, а на маленьких дерматинових диванчиках за сестринським постом сидить медперсонал. Здогадуюсь, що, напевно, дві санітарки — сестра-господиня та буфетниця. Вислуховую, апатично вислуховую ось таке:

—Господи, свято на носі, а це все лізе й лізе, куди вас класти? Місць немає! Ганнуся, подивися, чи з п'ятої забрали бабку з-під вікна, вже три дні як виписали, а діти не забирають... О, ну й добре, най хвора з десятої йде туди, а цю жіночку покладеш на її місце.

Ганнуся як сиділа, так і сидить. У неї важлива розмова про те, що зарплатня мала, а діти вчаться на платному, а хворі такі скупі стали, і не гадають, що за все треба платити...

—Вчора післяопераційну, залишили на мене, родичів немає, а судно ніхто не хотів дати з уже ходячих, обісцялася, кажу: треба вам памперс, давайте гроші — куплю, я ж не зобов'язана вам давати судно й перестеляти ліжко...

І мої нерви не витримують, твердо й упевнено кажу:

—Зобов'язані! І будь ласка, звільніть мені місце, я хочу сісти... І ще потрудіться, шановна пані, виконати розпорядження чергової медсестри й застелити мені ліжко, що б я нарешті відпочила...

Такої наглості, напевно, ніхто від мене не чекав. Чергова медсестра подивилася на квитанцію оплати благодійності й скривилась, буркочучи під ніс:

—П'ять гривень! І приймають таку мізерію, а вигляда є...

Перебиваю її бесіду, впевнена в своїй правоті, впевнена в тому, що ніхто не має такого права ображати мою гідність Божої подоби, гідність того духу, який мені надала моя свята гуцульська земля, і впевнена в тому, що мій голос, переконливий голос колишньої старшої медсестри спрацює відповідним чином:

—Добродійко медсестра, сестра милосердя, Вас поставлено тут для того, щоб бути милосердною до хворих, але якщо Вас Бог обділив цим даром — то щоб виконувати розпорядження заввідділом та старшої медсестри й призначення лікарів, чи щось змінилося за п'ятнадцять років, відколи я вже не працюю в здоровоохороні?

Я знала, що мій авторитетний голос спрацює, я інколи користувалася ним у чиновничих кабінетах для втихомирення особливо наглих службовців.

Всі піднялись і посунули до роботи.

Я нарешті сіла.

Я не хотіла бути хворою, безсловесною жіночкою, якою поштурхують, яку обминають, і яка прийшла сюди дотягти до вмирання. Я не мала коштів на нашу безоплатну медицину, але я мала людську гідність, я мала гонор гуцулки, і я хотіла жити.

І я збиралася жити довго!

І я вже усвідомила, що я буду жити, якщо не буду попускати зневаги до себе!

Ніч. Дванадцять ліжок. Дванадцять «хворих жіночок». Дванадцять душ у своїй молитві. У кожної душі своя. І біль в кожної душі свій. І стогнуть душі. І стогнуть старі ліжка під тягарем того болю тіла й душі. І по черзі човгають капці по лікарняних кахлях, щоб трошки перервати той стогін душевний і тілесний...

Відгороджені від світу стінами, та фіранками від довгого коридору, який веде до іншого коридору й знову до коридору, і до холодної зали, що зветься холодним словом операційна... І там люди з холодними душами, а інакше вони не могли би рятувати нас, будуть різати, буде кров, буде біль. І ніякій наркоз не зможе затупити той біль на нашому беззахисному тілі, прив'язаному до холодного столу прозорими ременями. Тіло не буде чути того болю, але його зафіксує навічно мозок...

Лікарі й хворі включаються в раціональний простір хвороби неповноправно — їх терплять як перешкоди, яких важко уникнути: парадоксальна роль медицини полягає саме в їх нейтралізації, у підтримці між ними максимальної дистанції, щоб ідеальна конфігурація хвороби в порожнечі, що розділяє одного з другим, досягла конкретної вільної форми, що узагальнюється, зрештою, на нерухомій, симультанній таблиці, що не має ні глибини, ні таємниці, у якій пізнання відкривається собі самому, улягаючи порядку сутності (Мішель Фуко. Народження клініки).

Минає ніч без сну, надходить ранок. У лікарні ранок починається брязкотом відер, голосами санітарок, які незадоволені своєю роботою, тому з шумом миють, з криком збирають сміття і з гвавтом виносять його.

Медсестри покірно роблять клізми тим хворим, яким призначено додаткові обстеження чи перед операціями... У негласному лікарняному прейскуранті це становить від мінімального розміру — 5 гривень — до максимального — 5 доларів. Вимірювання температури, артеріального тиску по прибутті чи за потреби поки що надається безоплатно...

А я покірно збираюсь до лабораторії, вона в другому корпусі, мене попередили мої подруги по палаті, що треба йти швидше, бо там черга. Піднімаюсь сходами до четвертого поверху, ліфт тільки для операційних і післяопераційних хворих, що на каталках, та для персоналу, такого як буфетниці, котрі везуть із кухні судки та відра з їжею. Мені з моїм неповним відром асцитної рідини в животі та пухлиною в кілограм-півтора ліфт ще не належиться. З перепочинками дотягаюсь до клінічної лабораторії, і вже звично підпираю стіни в величезній черзі, яка все підбуває й підбуває. Поволі тягнеться час, нарешті почався прийом, нарешті...

Доповзаю до того ліжка в тому коридорі, яке я заслужила за двадцять п'ять років праці в системі медицини...

Ще так рано, ще тільки кличуть до сніданку, а я вже не маю сил...

Знімаю шубу... Сідаю на ліжко... За ширму, якою відгороджено від коридору нашу нібито палату № 10, заходить високий чорнявий молодий чоловік. Вимовляє моє прізвище, й тепер я розумію, що нарешті бачу того, кому маю довірити своє життя під час операції...

Мені він подобається тим, що молодий, що мій земляк, зі Стопчатова, що зразу розпочав розмову зі мною з крику:

—Де Ви ходите?

—Здавала аналізи!

—Негайно до проктолога, на рентген...

—Я маю рентген-знімки...

—Мені треба других, ще електрокардіограму.

—Я маю...

—То, що Ви маєте, тримайте собі, підете з санітаркою, як тільки звільнитесь, зайдете до лікарської.

Надягаю знову шубу, виходжу за ширму й чекаю санітарки. Медсестра відправляє мене саму, розказуючи, куди йти. Сьогодні чергує привітніша дитина, видно, ще не огрубла від того болю, з яким стикаєшся кожного дня в цьому жахливому закладі ...

І ходжу, ледве ходжу, підпираю стіни в чергах — і знову ходжу, збираючи все, що необхідно для моєї операції. Мене веде Бог! А інколи здається, що й несе! Несе на своїх раменах, несе мене Боженька Всемогутній! А інакше як би змогла обійти, все й усім показати, й отримати радісну звістку!

І багато хто заздрить — правда, страшно, коли заздрять тобі, онкохворій?

Я прибула в понеділок, а в четвер, у останній операційний день перед Новим роком мені призначили операцію, і мені заздрять мої сопалатниці, яким перенесли зробити цю справу вже по Різдвяних святах.

На сьогодні спілкування з медиками закінчено, я без сил півлежу на тому маленькому острівку, що належить тільки мені в цьому жаху ракового палацу...

Вечір. Час спілкування з рідними. І в мене теж. Яке щастя, що хтось колись винайшов це чудо — мобільний телефон. І ми не відірвані від своїх дітей, від своїх рідних. Нам телефонують, за нас піклуються. Оповідаємо наші лікарняні турботи, і тим поділяємо їх на всю родину.

—Сашуня, синочку, що там у вас? Як Славунчик, зайчик мій, чи здоровий? Що Наталочка?

—Мамуся, давай викладай, що там у вас знов на черзі, я ще в поздоровленні почув, що не все гаразд.

—Знаєш, сину, тепер я в лікарні, має бути операція в четвер, Люночка приїде до мене здосвіту...

—А де ти, мамуся, лежиш?

—У Франківську...

—А де саме, в обласній?

—Саша, я в онко...!

—...!!! Гроші висилаю на Люну, мамусю, по Інтернету це швидко. Мамочка, тримайся, ти ж у нас завжди була молодець, ти ж завжди з усього ноги обтрясала, ти все перебувала, перебудемо й це. Мамуся моя, я приїду, коли ти скажеш...

—Сину, Бог дасть, і ви всі приїдете, так як і завжди, влітку на гори, на Черемош, — і сльози течуть у мене по лицю. — А зараз чого кататись, світ не близький, та і не збираюсь я не дочекатись вас, мої ви рідненькі... Все у нас буде добре!

Посиділа, заспокоїлась, вгамувала свої нерви й плачі:

—Люночка, дитина моя, що там коло вас діється? Всі здорові? Чи не дуже Дарусечку мою загружаєте, чи кицю бабину не дуже толеруєте?

—Мама! У нас усе нормально, Дарка справляється. Кажи, що там доброго коло тебе?

—Радість маю! Операцію призначили на четвер, третьою в черзі... Люночка, в Новий рік зайдемо без хвороби, як Бог дасть усе добре!..

—Рада, що ти рада, ма. То я тоді на завтра прошу передачі, а вже у різдвяні свята відроблю, пущу Галю святкувати, як Бог дасть все нам добре. Мама, у мене в крамниці людей багато, за все домовимось завтра, що треба, що везти... Сашуні зателефонувала?

—Так... знає... гроші вишле тобі... завтра скажи нашій поштарці, щоб занесла тобі до крамниці...

—Все, ма, я біжу, вже черга... На добраніч, мама...
—На добраніч, моя дитина...

Чому я завжди так говорю — «моя дитина»? Чому я так не кажу синові? Люночка, бо ти моя дитина, моя... Я це стверджую кожного разу, коли веду розмову з тобою, чи з будь ким, згадуючи тебе... Ти моя дитина, хоча, може, якби ти не була моєю дитиною, ти не мала би таку долю, яку маєш... Може, то я дала тобі таку нелегку долю? Може, я своєю долею вплинула ось і на те, що ти, моя люба дитино, сама не дуже здорова, мусиш піклуватись і за мене хвору, за мою маму, і за свою дитину, і за ту дитину, яку ти прийняла за свою... Як я тебе!

Моя дитина, ти була така маленька-маленька, і така красуня, того дня, коли я тебе вперше прийняла на свої руки. Моя дитина, ти була зразу розумницею, хоч тобі було всього тиждень від твого дня народження, ти поводила очками за моєю рукою, з краю в край, фіксуючи погляд. З тобою я не мала клопотів уночі, ти розуміла, що ніч — то на спання. Ти рано почала сидіти, повзати й ходити. Ти разом із зубками почала кликати рідних твоїх: ма, ба, ді, Са. А в півтора рочку вже розказувала: «ходить гарбуз по городу і питає свого роду» з розкотистим твердим «р»...

І з тобою, моя дитина, були проблеми вже коли прийшов час віддати тебе до дитячих ясел. Ти кидалася вночі, й спросоння вмовляла сама себе: «Не плач, ма прийде». Моя дитина, ти боялася, що тебе знов залишать... Я не витримала, і ми з твоєю бабою, а моєю мамою, яка ще працювала, знайшли няню на кілька годин у день. А няня була говірка, і я, приходячи додому, не один раз сміялась зі всіх Кутських пліток, якими ділилася з тобою твоя няня, а ти переповідала їх нам...

Моя дитина, ти росла так, сама собою, не обтяжуючи нікого, ти дала мені змогу вивчитись на вечірньому, вийти заміж і розвестися, і знову вийти заміж і поїхати до Германії. І ти, моя дитина, дала сили вистояти ту зраду, яку я тяжко пережила...

Ти кинулася у вир свого кохання, керуючись своїм серденьком. І я виню себе, моя дитина, що, можливо, я твоєму серденьку не додала своєї любові. Що, можливо, твоя рідна мама, а моя сестра змогла би більшого додати твоїй долі, зробити її щасливішою.

Але я вважаю, що я зробила справедливо й правильно, коли, всупереч усім порадам моїх рідних і знайомих, дозволила тобі самій керувати своєю долею... Ти сама вирішила, що тобі зразу після закінчення школи, найперше, треба вийти заміж. І я, як могла в той важкий час, зробила тобі невеличке весілля.

І в тебе був шлюб у церкві в суботу, по другій Богородиці. Ти мала красиву сукню, яку ми з цьоцею Терезою переробили з твоєї випускної, додавши широку до підлоги шлярку й оздобивши пацьорками, і ти була в ній така красива, як Матіночка Божа, бо твоє лице вже світилося щастям материнства... А за твою зачіску я відробила деньку сапання на городі у фрізієрки.

І в четвер, на саму Богородицю, ти була на сповіді й причасті разом із молодим, і ви тримали білі фани з дружками й дружбами, а відтак ти мала розпис у сільраді й дівоч-вечір із твоїми дружками, де крутили букетики на запрошених та квіти на весільні деревця, та смерекові пахучі гірлянди для оздоби весільного намету...

І сміху було багато і в п'ятницю, коли ґаздині-сусідки кухарили та піч засували, а ти, пишна молода княгине, і твої дружки допомагали, а молодий князь із дружбами блукали лісом, вишукуючи найкращі деревця смерічки на рівне й доладне життя, бо ті, що вони принесли вчора, ти, моя дитина, забракувала.

І в суботу я, по традиції, відвіку заведеній, поклала на твою голову віночок і обмила тебе, від батьків і маток твоїх викупивши назад, і до шлюбу відпровадила під колачами, й зі шлюбу приймала до хати теж під колачами подвійними, і деревце утебе дружби несли струнке, з пишними білими й рожевими квітами, і цукерками я тебе, моя дитина, обсипала солодкими, і зерном добірним на життя щасливе й багате...

І за столом у моїй хаті сиділа моя дитина, молода княгиня, і в її честь були тут зібрані куми, подружки мої і її, найближчі родичі, найближчі сусіди... І всі її вітали, всі співали многоліття й усі бажали самого найкращого, моя дитино, в твоєму житті. І співано було багато, й викуплено тебе за традицією у твого старшого брата, і дружки свої хусточки попродали, й не за малі гроші.

І до тої хати відпроваджено, де ти мала бути в невістках, і там була повниця багата, і там тебе на подушки садили і в фустку завивали помолодицьки, віночок попередньо здоймив князь твій. І на від'їдинах, недільних, ми зі свахою тішилися тим, які в нас файні діти, а які сличні, а які чемні. І то правда, що ми тішилися вашим щастям, вашою красою, бо ти обрала таки красивого, хоч і не дуже мудрого...

І дитину мою, теж мою дитину, мою унуку найпершу, мені ти подарувала красуню, з вимальованими чорними бровами шнурочком, з зеленими смерічковими очками, з капризними красивими губками, повними й рум'яними, і зі щічками як від морозу. І прийшла вона у світ із ім'ям готовим, бо народилася першого квітня. Бог нарік її Дариною.

Дрімала я тобою, моя дитино, змучена хворобою й ощасливлена скорим позбавленням від неї. А сусідки по ліжках найближчих обговорювали ціни негласного лікарняного прейскуранта. Виявилось, що за операцію треба мати шалені гроші. Саме менше 200 доларів треба дати хірургу, який буде оперувати, і 100 його асистенту. Правда, деякі доказували, що вже заплатили по 300. Ще інші іронічно посміхались мовчки, а мені шепотіли — не менше як 500:

—Пані Тоньцю, Ви забезпечите себе від помилок, бо ось хтось там колись, розказували з п'ятої палати, дав таку суму, і що ви собі гадаєте — уже п'ятий рік приїздить та жінка тільки на перевірку, і прекрасно виглядає... Не шкодуйте грошей, най діти устарають... Ви будете живі й будете жити...

—А ще треба операційній медсестрі, і реанімаційній бригаді...

—Що, теж 500 доларів? — це цікавиться Оксанка, молода, красива жінка, яка йде на операцію теж у четвер, але першою.

—Та ні, цим можна й менше...

—Але скільки, скільки? — допитується Оксана.

І чую в її голосі сльози, і чую в її голосі покору, і точно знаю, що ця жінка дасть, бо не бачить іншого виходу для себе. Але в неї є чоловік, який готовий залізти і в борги заради своєї дружини. І оперує її заввідділом, людина з професійними руками, котрий крім того ще консультує в якійсь фірмі приватній, до якої з'їжджаються і з інших областей. Напевно, в нього і в Оксаниного чоловіка вже є домовленість, за яку заплачено.

Другою в четвер черга Ганнусі, біля неї зараз сидить уся родина — дві доні, дві невістки й чоловік. Відтак міняються, два сини й два зяті заходять до палати. Вони зі Снятинщини, приїхали на двох машинах відвідати маму. Всім роздають яблука зі свого саду та пригощають гуслянкою. І довго шепочуться, кому вже заплачено, а кому ще ні й скільки за то заплатити.

Я участі в обговоренні не беру, я не маю таких грошей, і мої рідні теж, я мовчки лежу. А звертатись із простягнутою рукою мені заважає гонор гуцулки. Я вже ходила з простягнутою рукою, коли оперували мою дитину, мою доню. Ходила по райдержадміністрації, до сільради, зверталась до депутата обласної ради... Я більше не хотіла отримувати то приниження, за яким треба було вибігати купу папірчиків, підтверджень, обстежень, і отримати 150 гривень. Направду — то приниження, яке я отримала, не варте тих мізерних коштів.

Але ж мені, мабуть, можуть допомогти мої друзі. Кілька хвилин роздумів — і я шукаю в списку мобільного телефона номер Миколи Гука, мера міста Дрогобича, та Бойка Івана Степановича з Секретаріату Президента.

Першим набираю номер друга по партії Миколи, мого колишнього

головного редактора часопису КУН «Нація і держава». Прошу швиденько перебрати мене, щоб поговорити. Повідомляю про себе все, що сталося, й прошу допомоги; без зайвих слів Микола записує мої координати.

—Пані Антоніно, завтра Вам принесуть до лікарні. Тільки орієнтовно назвіть суму.

—А 100 доларів не буде багато?

—Домовились, хай Бог допомагає Вам і тим, хто буде робити Вам операцію. Здоров'я і щастя...

—А щастя тут причому, друже Миколо?

—А як же, пані Антоніно, як без щастя... Знаєте, тут у нас у Дрогобичі так кажуть: «Мав когут здоров'я, та не мав щастя, бо в борщ потрапив».

Вперше за декілька днів усміхаюсь і я.

І на послідуючий день мені принесли друзі Миколи 150 доларів у конверті, три червоні троянди, які кликали до життя на моїй тумбочці й зривали очі панам і панянкам, і кілька кілограм фруктів...

Другий дзвінок роблю про всяк випадок, бо вже пізно, до Секретаріату. Але невтомний Іван Михайлович ще на роботі:

—О, пані Антоніно, давно Вас не чув...

—Іване Михайловичу, передзвоніть мені.

Іван Михайлович вів нас по Україні, коли я йшла від Говерли до Севастополя поруч Олександра Мазуренка, вів зі свого кабінету, бо був розісланий папірчик до обласних держадміністраціях у відділи внутрішньої політики, щоб сприяли цій такій необхідній подорожі по Україні українського слова, за яке спалився Олекса Гірник і яке ніс пішки інвалід на милицях, у супроводі журналістки-націоналістки.

—Доброго вечора, пані Антоніно, що там у вас сталося, а бо так певно не зателефонували б.

—Йой, добродію Бойко, маю біду, аж не знаю як сказати...

—Та кажіть як є.

—У мене пухлина, я онкодиспансері, у четвер операція.

—Де? В Києві?

—Ні, у Франківську.

—А чому не в Києві?

—Та я подумала, що б якби щось сталося, то моїм дітям далеко тіло до хати допровадити, з Франківська ближче забрати...

—Антоніно, а що, такі погані справи?

—Та не знаю я, Іване Михайловичу, онко взагалі погано.

—Чим мені допомогти?

—Хоч право телефонних дзвінків мало би бути ліквідовано, але мені дуже хочеться жити, страшенно. А з нашою корупцією в медицині мені з моїми коштами можна тільки вмерти. Телефонуйте до облздоров'відділу й просіть за мене.

—Так записую, Спільна Антоніна Петрівна, Івано-Франківський обласний онкодиспансер, гінекологія, хірург... Завтра зателефоную зранку.

—Дякую.

—Будьте здорові, Антоніно, надобраніч!

Вівторок, цей день у тижні присвячений небесному моєму покровителю святому Антонію Падевському, на честь якого я названа і в день якого мене охрещено, і вівторок приніс мені радісні звістки. Дякую тобі, Боже, за такого покровителя. Підмощую подушки вище, і майже сидячи засинаю, лякаючи всіх і себе кашлем, який б'є мене час від часу вночі. Асцитна рідина підтискає діафрагму, та в свою чергу тисне легені, не даючи дихати. На всіх рентгенологічних знімках, зроблених під час моїх вояжів по лікарнях, видно, ясно видно, як вигнуто купол діафрагми — то чому ж це не бачили ті, хто зобов'язані це бачити?

Передопераційна середа принесла разом із молитвою гроші від Миколи, фрукти і яскраві квіти. І вони підкреслили вбогість, бруд, жебрацтво сучасного палацу жаху — онкодиспансера. Мені несила було дивитись на павутиння над собою, і замиті кахлі підлоги з чорними крайчиками біля плінтусів, і бридкий запах із приліжкової тумбочки викликав огиду. Цьому противилась моя професійна душа медика. Пригадала той час, коли я працювала старшою медсестрою, — направду, такого бруду не було. Та ваткою біленькою перевірялось наявність порохів, та після кожного хворого тумбочку мили з дезінфікуючим розчином, та дворазове вологе прибирання було основою забезпечення санітарії й гігієни в медичних закладах. Чому зараз це стало неактуальним, чому зараз працівники санстанції контролюють ось такий занехаяний стан наших медичних закладів фіктивно?

А за ширмою нашої десятої палати вже лежала зв'язана смерічка, яку привезли спонсори з лісництва. І сестра-господиня бігала, завантажена клопотами — як її встановити, та чим прикрасити — і її не бентежило, що різдвяну смереку належиться класти лиш у обмитій хаті, в чистоті. І я вимушена була нагадати їй про це, і вже заодно просила обмести павуків наді мною, і якщо можна, то помити мою тумбочку.

Мене вислухали мовчки, так само мовчки, не промовивши ані одного слова, відійшли. Але за півгодини з'явилася санітарка з віником на довгій

тичці, й порозганяла павуків зі стелі та кутків. І спиталась: у кого немита тумбочка? Безперечно, що вона вимила ту тумбочку так, від напасті. Але сам факт, що це було зроблено, ще раз свідчив про те, що вимагати виконання професійних обов'язків треба. Та чомусь на моїй душі було противно...

Поки обмітали стіни, я була на коридорі, й мій доктор, пробігаючи повз мене коридором, обнімав мене за плечі й кілька кроків крокував поруч мене, запитуючи:

—Що, пані Спільна, важко ходити? Скоро буде легше.

Погоджувалась, що важко, він чомусь здивовано дивився на мене й біг далі... Кілька разів я заглядала до кабінету, моя душа багла поговорити з тим, кому я довіряла своє життя, з тим, хто мав завтра копирсатись у моєму тілі, хто професійно мав звільнити мене від того зла, яке проросло в моєму тілі. Та в лікарській сиділо багато інших лікарів, і мій доктор виходив за двері, а там, у шумі лікарняної суєти, говорити за мою операцію, за мою хворобу мимохідь я не могла... І знову здивований погляд мого доктора... Після обіду він зник. І вже говорити не було з ким. Та мене санітарка покликала до завідуючого відділенням, той оглянув мене:

—Ким працюєте, Антоніно Петрівно?

—Пенсіонерка, колишня медсестра, інколи друкуюсь у часописах.

—Чому Ви так пізно звернулися до медиків?

—Та я звернулась наче не пізно, а пізно виявили ось цю гидоту.

—Та ж Ви, мабуть, знаєте, що у медиків в лікуванні все не так як у людей.

—Я про це вже згадувала не один раз, але від цього мені не стає легше, добродію докторе!

—Ну що ж, операцію призначено, асистуватиме вашому доктору досвідчений лікар-хірург, будемо надіятись, що все буде добре. Старша медична сестра видасть Вам список того, що необхідне до операції, це доведеться придбати, на жаль, жалюгідний стан медицини в нашій країні та її фінансування бажає ліпшого.

—Уже стикалася з цим, і писала про це, під назвою «Cito! Або нотатки о нашій медицині!».

—Це, звичайно, було б непогано, щоб було «Cito!», але і хоч би трошки не спиною.

Я зрозуміла, що дзвінок Івана Михайловича трошки посунув мою хворобу до її ліквідації.

Зателефонувала моя дитина, і домовилися з нею, що привезти, де то шукати й коли виїхати, щоб загодя приїхати.

Прийшов мій доктор-анестезіолог. Мені його порекомендувала пані Катерина, слухачка радіо «Культура» й медсестра реанімаційного відділення обласної лікарні, де лікар Босацький стажувався. Ми з ним зразу відчули довіру одне до одного. Як це багато значить для хворого! Якби усвідомлювали це ті, які мають професію лікаря! Обговорили з ним, який наркоз найкращий і дешевший, на що маю алергію і як би зробити, щоб я відпочила перед насильницьким втручанням у мій організм. Я вдячна Вам, добродію докторе, за Ваші відвідини напередодні операції...

І знов заздрість від моїх подруг. До них не підходили:

—Чому до мене не підходили, чому? Невже Ви дали більше від мене, Ви ж казали, що у Вас нема грошей. Як це зрозуміти? — Стогнала Оксаночка, я на неї не ображалась, я розуміла її стан, я розуміла, що вона, як і я, хотіла жити.

Вечірні маніпуляції підготовки до операції починають робити після двадцять другої години. Вже вичистили кишечники й Оксані, й Ганнусі. Чекала запрошення і я. Не дочекавшись, пішла питатись у чому ж справа, чому не кличуть мене.

—Як, хіба й Ви ідете на операцію?

—Принаймні мені про це повідомив завідуючий відділенням і лікар-анестезіолог.

—Що на завтра Ви маєте оперативне втручання?

—Саме про це я з Вами говорю, шановна!

Я вже втрачала спокій, мене потрошки починало тіпати, а своїм голосом я вже не володіла.

—Але ж Вас, хвора, не записано в зошит вечірніх призначень, значить, Вас не будуть оперувати... — Спокійно продовжувала чергова.

Я сіла на стілець, я нічого не розуміла. Ноги мене не тримали, голова противно гула, в роті пересохло, і язик мій ледве обертався в тому, що називалося моїм ротом...

—Як — не будуть оперувати?!

—Ну як Вам пояснити, хвора, що...

Але я вже взяла себе в руки, своїм голосом старшої медсестри, наказово запропонувала черговій подивитись у історію хвороби і пересвідчитись у тому, що мене необхідно готувати до операції.

—Ще один варіант, шановна, для вияснення підготовки мене до операції Ви можете зателефонувати ведучому мене лікарю, завідуючому відділенням...

—Та заради Бога, що мені, шкода Вас проклізмити, прошу, ходіть до клізменної зі своєю пелінкою.

Я не розуміла, чи це була справді забудькуватість мого лікаря, чи це було зроблено зумисне. Бо я пригадувала його здивований погляд, коли я не посягала до найближчої до мене кишені в його медичному халаті.

Доктор Босацький у листку призначення не забув про те, що мені необхідно відпочити перед завтрашньою дниною. Чергова зробила мені заспокійливий защік. І вже дрімаючи півсидячи — так я навчилася за останній період, — разом із моїми подругами ми чекали завтрашньої днини...

Кинулася від голосного сміху, і не лише я — збудилась уся наша велика палата номер десять, відгороджена від коридору й поста медичної сестри легенькою шторкою. А на тому посту зібралась весела компанія: дві медичні сестри, дві санітарки та черговий лікар на чолі. Ішла весела балачка про то, як хотіли звільнити чергового лікаря-пенсіонера, і що казали їй, і що казала вона, і як її виганяли з кабінету, і як вона не вступилася, і як їй пропонували писати заяву за власним бажанням, і як вона хряснула дверима, і як...

І я, а разом зі мною й ті, кому теж було нецікаво слухати «театр перед мікрофоном» у цьому раковому палаці, та ще й опівночі, ті, що чекали тяжкого дня в своїй долі, що все-таки мали найменння «хворі» й сподівались милосердя — не витримали. І коли пані, яка виконувала головну роль у цьому театрі з пафосом виголосила:

— Я йому сказала: «Я лікар!»

Мені довелося відповісти їй:

— Ні, малошановна, Ви не лікар. Я, правда, не знаю, чи були колись Ви ним. А зараз, саме на цей момент, мені це уявляється малоймовірним.

І, як завжди в таких випадках, мені допомагав мій авторитетний голос. За потугою мого голосу обізвались голоси менш потужні, але ми перемогли. Тишу до ранку в палаці раку було забезпечено. Тільки не було тиші в наших душах, сколихнутих недобрими людьми, які обрали своєю професією милосердя, та мимохідь забули про це...

Четвер, сьогодні операція. Зранку моє тіло приготували до операційної зали.

І, Боженьку, який Ти добрий, Ти всемогутньою своєю волею, наче випадково — але ж ні! ні, нема випадковостей... — Ти послав мені панотця на коридорі, приготувати й мою душу. Я щиро висповідалась, правда, не приймила Найсвятіших дарів у причасті, — але мені велико значила саме сповідь. Я подумки зужила Твого тіла, Ісусе, і очистилася Твоєю Святою кров'ю.

Приїхала моя дитина, отримала список і закупила все необхідне до операційного втручання й післяопераційного лікування. Слава Богу, це

обійшлось не так дорого, як ми з нею це уявляли... І гроші ще залишилися...

І ми мовчки сиділи з нею на моєму острівку — лікарняному ліжку, куди мене й разом зі мною і її, мою дитину, закинуло житейське море. Вона тримала мене за мою тремтячу руку, і мені було спокійно, що саме вона тримає мене за руку.

Прийшла медсестра дочасно і вколола премедикацію, я чомусь ішла другою в черзі. Я не знала, що то мало означати, чи добре, а може — не дуже... Але на все воля Твоя, і здалась на Божу волю я.

Доктор Босацький повів мене за руку по тому довгому-довгому коридору, в холодну залу, допоміг лягти на стіл, надів манжетку на руку для контролю тиску, відшукав загублену, вже склерозовану вену на тильному боці моєї долоні, вколов «метелика» й зафіксував там його.

—Все буде добре, не хвилюватись, АН то Ні і і і На ... пе е е ТР і і і ... В...

Мій лікар відвідував мене ходом: швидко, коротко, майже без слів і питань. Напевно, він ображався на мене за те, що я виявилась не грошовитою, та ще й писакою, та ще й «горлопанкою», та ще й із незрозумілою протекцією.

І я чомусь відчувала перед ним теж провину. Дивина, але я була наче винна, що я посміла захворіти, що я вимагала того, що мені належиться по закону, і що я не маю тих грошей, на які розраховував мій доктор.

Яка ж мерзотна наша влада, щоб мене хвору, безсилу й беззахисну змусити бути винною в тому, чого не може забезпечити так звана еліта країни, еліта товстосумів і негідників.

Трошки довше затримувався біля мене заввідділом, але й він тільки на четвертий день після операції, на останнім перед Новим роком обході зауважив, що в мене невкорочений дренаж, і я вимушена була повзати до туалету й назад із двома метровими пластмасовими рурками, які було вставлено в моє черево замість дренажу, й тримати їх рукою, а другою рукою нести пляшку, в яку ті шланги було вставлено:

—Чому не вкорочено дренаж?

—А чому Ви, добродію лікарю, питаєтесь мене, чому би Вам не запитати це мого лікуючого доктора?

—Вам уже призначено хіміотерапію?

—У Вас дивні питання...

За годину біля мене з'явився доктор, який асистував на операції, з процедурною медсестрою, яка вкоротила дренаж і зробила перев'язку. Якісну

перев'язку — відмочила перекисом водню засохлі струпи й зняла їх, бо до того часу їх тільки примазували йодом. Яке блаженство — я була щаслива, що звільнилась від струпів, що на моєму животі було чистенько, легенько, і не тягла пластмаса, і не так боляче було ходити по коридору... І доктора я змогла розпитати більш-менш про те, що все-таки в мене вирізали, скільки води напрятано було, чи буде ще накопичуватись?

І я з надією запитала, чи встигну написати задуманий цикл із тринадцяти правдивих оповідок. Три з них уже було написано, і я привезла їх до Софії Дмитрівни читати. Саме їх я запропонувала й до «Київської Русі» під редакцією Дмитра Стуса.

І чекала відповіді лікаря з завмиранням серця. Я знала, що він дасть однозначну відповідь:

—Безперечно, хто би сумнівався в тому...

Але мені треба було вловити інтонацію голосу, зловити й притримати погляд, зафіксувати поставу його тіла під час відповіді.

А він розсміявся — з веселим поглядом, з веселою інтонацію, з закинутою головою й рукою, якою чухав горло:

—Чекаєте швидкої смерті? О, як всі ви хочете швидкої смерті, як не хочете нічого додати до свого життя продовження! Як ви все складаєте на медицину й чекаєте чуда від безсилої без Вас медицини. Нема так, шановні панійки! Захоче ця добродійка писати й написати — то вона, безперечно, зробить це. А не захоче — то їй ніяка операція не допоможе, і я теж нічого не зможу зробити. А захоче вийти ще раз заміж і прикласти до цього всі свої зусилля: красиві очі, стрункі ноги, ну і всього того, що вона там захоче прикласти, гм... — багатозначно гмикнув він: — то я анітрохи не сумніваюсь, що вона зможе це зробити...

Це було таким несподіваним, це було таким шоковим повідомленням, це так зухвало зараз звучало! Аж ми пороззявли роти, аж ми не могли усвідомлювали того, що він говорить. Від нього війнуло таким потужним подихом життя в цьому відділенні кастрації жінок, у цьому палаці раку! А він, нахилившись наді мною, пошепки додав:

—Пані, я, старий батяр і шалапут, я ще на операційному столі завважив Ваші засмаглі спортові ніжки, намагайтесь їх підтримувати в такій же формі.

І знову на всю палату продовжив:

—Зараз у вас буде всього, що може викликати огиду до життя, так багато того буде! До літа треба буде перебути так багато неприємних процедур, але їх треба перебути. Це те, що в народі називають «хімія». Страшне слово, знаєте, в часи моєї молодості суд виносив присуд — три, п'ять років

«хімії», на той час це означало праці на хімічному виробництві. Вам це присудив Бог. І зауважте — не роками, всього лиш, всього чотири, чи шість, чи десять процедур. Розказую: найкраща хіміотерапія — то все-таки австрійський цистоплатин очищений, відтак колись була наша українська платина, ми сказали їй па-па, ну, а тепер ще можливий препарат зі США. А нас наша влада забезпечує індійським, досить ефективним препаратом. Хто має кошти на австрійський — рекомендую, зауважте, рекомендую... Послідуюче, що ще може Вам придасться в Вашому теперішньому житті — це поняття, знову ж народне поняття, «пушки». З розряду військового лексикону, тим не менш досить влучне. Це радіаційне опромінення самої пухлини, чи її метастазів, якщо пухлину забрано операційним шляхом, із метою не допустити розповсюдження їх у тілі. Для цього в нас існують і хіміотерапевтичне, й радіологічне відділення...

І ще, шановні панійки, мої милі панночки, тут, у цьому закладі, вам забирають те, що не давало вам бути панночками, дівчатками, милими паняночками. Ви були жінками, яким завжди й усього було мало: мало грошей, мало праці, мало хатів, мало власного чоловіка, і Ви накидали оком ще й на чужого... Жарт, дівчатка, це тільки жарт... Зараз Ви — панійки, і маєте високу честь — називатись «дівчинка». Тіштесь тим і світом Божим.

—Петре Петровичу! Вас кличуть до заввідділенням!

Він вийшов, а ми лежали з відкритими ротами, приголомшені коротенькою лекцією, яка, мабуть, дала нашому життю не менше, а може, й більше, ніж радикальне втручання в наш організм.

Трошки пізніше я розпитувалась про цю унікальну людину в медичної сестрички, яка була в реанімаційній бригаді при моїй операції. Мила довгонога молода молодичка, щаслива своєю родиною, дитиною, чоловіком, свекрухою, щаслива своїм життям. Я хотіла засунути двадцять гривень їй у кишеню, коли вона відвідувала мене в своє чергування, і вона перехопила мою руку:

—Пані Антоніно, ви ж заробили за свої роки праці й більше...

І мені було дивно, що це розуміла ось така щаслива молода людина, і не розумів той вік, якому наше покоління передало естафету в медичних закладах. І вона розказала мені:

—Петро Петрович направду унікальний, Ви знаєте, в нього золоті руки, він так професійно ріже, і в операційні дні, коли він має асистувати, ніколи не вживає алкоголю, а по операціях вже дозволяє... А ще в нього вмерла дружина, і він вдовець, а ще він пенсіонер. А ще він колись був завідуючим відділенням, і не вмів вимагати, і його ніхто не слухався, він і зараз цього

не вміє робити, і він інтелігент, який знається на музиці й грає, і ще в нього завжди вичищені черевики, яке б болото не було надворі, і ще в нього нема машини... Здається, все.

—Вичерпна характеристика, Ларисочко. Але скажи, чому його недолюблюють?

—Та ж не тільки його одного, недолюбляють всіх, хто працює, бо хоче працювати, хто любить свою працю, а не заробітки. Хто вважає, що медицина — то добро для хворих, а не вигода для себе, Ви, мабуть, зауважили масивні персні, браслети, ланцюжки, які ось тут усі без винятку носять, вже скоро в носі будуть носити, як папуаси ... Кажуть, коли завідував Петро Петрович, це було заборонено, він писав доповідні головному лікарю, й головному це набридло... І, мабуть, зауважили Ви, що в нього халат без кишень.

—Додому приносять! Це ще гірше, бо треба адресу визнавати й їхати, аби дати! — зауважив хтось із хворих.

Я мовчала, я не мала сил на суперечку, щоб відстояти честь білого халата без кишень, халата справжнього медика. А Лариса вступилася з палати до праці.

У коридорі стояла ялинка. Мені з мого ліжка в палаті, куди мене з Оксанкою та Ганнусею завезли після операції й оселили, було видно її, коли відкривали двері. У сьогоднішню ніч прийде зміна Нового року. Я була рада, що в нього я зайду без хвороби. Мені ще не повідомили, що операцію зроблено не в повному обсязі, що залишки того зла, яке проросло в моєму тілі, видалено не остаточно, що операцію треба буде робити ще одну... Цю мою трагедію мені Бог відклав на послідуючий рік. А зараз я тішилася, що на наш Новий рік, тобто на «Василія», вже буду дома, так, принаймні, пообіцяв Петро Петрович, а я вірила тільки йому!

Прийшла Софія Дмитрівна, принесла шампанське, проти якого ми запротестували

—Знаю, знаю, Вам не можна... — і вона сховала його в тумбочку. — Але я гадаю, що ось такою цілою пляшкою алкоголю ми разом з Вами проведемо Старий рік і зустрінемо Новий...

І вона підняла над головою щось таке крихітне, малесеньке, що ми й роздивитися ніяк не могли.

—Коньяк закарпатський, ціла пляшка, аж сто грам. По чайній ложечці, по чайній ложечці, прошу готувати Ваші чайні ложечки. Пані Антоніно, на святковий стіл мені братова передала спеціально для Вас ось такий салатик новорічний із бананами, помаранчами, ще щось там є... і збиті вершки.

Так, як Ви казали, — печені яблучка. І домашня курка з розсолом. І Ви будете в мене їсти просто зараз, поки він ще тепленький. Дівчата, хто ще хоче бульйону — з домашньою куркою, а не з «сіняя птіца нашей мєчти», яку пропонують у супермаркетах... — проспівала вона.

Софіє Дмитрівно, Ви любите мене, а я й не знаю за що. І я одного разу хотіла допитатись Вас — чому саме я? Зовсім незнайома, випадкова вам людина, яка ввійшла в ваше життя тому, що Ви обрали мене за об'єкт Вашого поклоніння, ви чули мене на радіо «Свобода», на «Промені». Ви віднайшли мене по телефону в мене вдома, в Кутах, щоб привітати з днем народження. Ви виписували мені «Кримську світлицю» й «Берегиню», і до «Київської Русі» привели Ви мене... Я хотіла допитатись Вас — а все-таки чому? А Ви відповіли:

— Ви пані Антоніна.

І ось зараз, у цьому палаці раку, Ви, вчителька Івано-Франківської школи, прилетіли до мене зразу, як тільки я зателефонувала, що сюди потрапила. І Новий рік Ви вирішили, що будете зустрічати поруч мене. Моя дитина поїхала додому до своїх дітей спокійна, тому що Ви опікувалися мною, тому що я залишалась не сама. Ви разом зі мною готувалися до операції, сиділи поруч моєї доні під операційною, співпереживаючи, і, виявляється, Ви, ось така маленька, як мишка, але саме Ви допомогли перекласти мене з операційної каталки на ліжко, разом із моєю донькою, і Петром Петровичем, і лікарем Босацьким. Носили й мені, і моїй дитині кожного дня їжу, готуючи саме те, що пропонувала сучасна дієтологія післяопераційним хворим.

І саме Ви наполягли на тому, щоб я в цю ніч прочитала моїм співпалатницям свою смачну оповідку «Новий рік». І скуштувавши дві чайні ложки закарпатської п'ятизіркової «Тиси», і випивши горня живильного цілющого розсолу з блискітками сонця, з морквинкою й цибулькою начетверо, та присипаного зеленню петрушки й кропу, я почала читати:

А спогади полонять голову, це і є, напевно, спадковість, як бабина сорочка «на смерть», якою я користуюсь «на життя», бо баба Анна встигла собі зріхтувати відтак на Казахстані ще й не одну сорочку в домовину... Гадаю, треба записати, щоб вийшло на життя нашим традиціям, нашій невмирущій Гуцульщині. Так, необхідно реанімувати, відроджувати, а в деяких випадках і дарувати отій політичній нації, яка зараз живе в Україні, те, чому її не вчили в радянські часи — бути УКРАЇНЦЕМ! Можливо, хтось і возьме традиції моїх предків, моєї родини, й цей мій дарунок запуститься у вічність.

—А, то політичне, не треба цього, кажіть щось смішне, Ви то вмієте! А політики я маю досить щодня й скрізь.

То мовила одна з тих хворих, пані Тарасюкова, яким було зроблено операцію раніше, й сьогодні їх двох виписали, але ця залишилась, бо дочка не приїхала її забрати. Якоїсь-то днини її сестра привезла польського борщику з крапликами, й так, як і заведено скрізь у колективах, згуртованих або радістю, або бідою, запропонувала тим, хто хотів би, того скуштувати, і я обізвалася. Нащо я то зробила?! Та хвора вихопила літровий слоїк із рук сестри, і приклалась своїми губами до нього, а відпивши четвертину, запропонувала мені: «А де Ваша таріль?» Я зробила вигляд, що вже задрімала...

—А якби й політичне, то треба цього, бо інакше й нас оті регіони заставлять розмовляти по-«масковскаму», — обізвалася Ганнуся.

І всіх примирила Софія Дмитрівна:

—Та слухайте, будь ласка, ну будь ласка, це так цікаво, читайте, пані Антоніно.

І я, викашлявшись, продовжила:

Першого січня різалась свиня, традиційно, і традиційно по всіх Кутах з самого ранку верески свинячі вітали новий день і Новий рік. Був вихідний день від держави. А роботи коло свині — йой ек багато. О четвертій зрання баба з татом уже сі скоплювали з постелі. Ще звечора натягано води з керниці, й коло п'єцу стоїть накладено повно баняків із зимною водою. Баба кладе ватру, в холодному камінні спочатку тріскотить розпал, вибраний із запічку, вогонь біжить на смерекові палі, а вже аж тоді баба накладає буку на жар. А татко накладає баняки на п'єц, та наливає повну зап'єцину (це такий вмурований чавунний баняк літрів на пять-десять). Там завжди можна знайти гарячу або теплу воду, навіть коли й піч без ватри. Приходе вуйко Степан, різник і масарь[1], і вони з татом ідуть до стайні.

А баба уклякає перед образами, складає руки до молитви, поруч стаю я, і ми вголос виказуємо «Отче наш», «Богородицю», а тоді, вже одна, без мене, баба голосно дякує Богові за життя, за його турботу, за те, що дав їй сили й здоровля вигодувати паєц. І щоб надалі не дав довгу затяжну зиму, бо тепер корівочці буде студено самітній в стаєнці, при одній ще льосі та двійку ярочок з бараном.

Вуйко Степан — різник вправний, та поки виволочиш зі стайні паєц на двір — вереску! У вухах лящить! Я залазею з головою під ковдрю, мама

1 Масарь — м'ясник.

затуляє вуха подушкою. А баба виказує молитву ще голосніше. Нарешті свиня — а в нас завжди були льошки, і завжди вони ся називали Машками альбо Маньками — кавкає востаннє. Тиша, бабу змітає від молитви, гейби вітром, з баняком під кров, вона вже коло свині. Звідтам кричить на мене — що я не вбрана на дворі, на маму — що най піднесе свою паню борзше, на тата — щоб їй виніс кацавейку, на вуйка — аби менше пхав дзиґаря до зубів, бо роботи багато.

Манька пудів на 10, а того аби заволокти її на двері, треба сил і татка, і вуйка, і баби, і мами, і навіть моїх. Тягну за хвіст, аж впріваю. Свиня нарешті на дверях... вух... переводимо дух. Ну, а тепер до вогню, горить паяльна лямпа, у селі палять трісками, соломою, але в нас тато шофер, і є й паяльна лямпа, і бензина. Пацє зачинає чорніти на очах. Вуйко готує ножі до шкребтання, а тато пече паяльною лямпою один бік, зачинаючи від ратиць і до голови.

До палати заходить медична чергова сестра:

—Кому «обезболюючий» на ніч? О, Тарасюкова, Вас же виписали?

—Та донька в садочок до внука ходила на ранок, і на бус спізнила, тепер уже завтра приїде, та й легше буде їхати, бо студенти такі — завше до свого клубу їдуть на село.

—А що, у вас у піст танці є в Народному домі? Бо у нас таки ще ні, до такого не дійшло! Тільки ранки в школах та садочках. А ви кажете — політика! От Вам і політика, що ті совіти кляті наробили! — це Ганнуся. — Читайте, пані Антоніно далі...

—Прошу слухати, будь ласка, я всіх прошу слухати, — обзивається Софія Дмитрівна.

І я продовжую, ковтнувши води на пересохле горло:

Мама йде носити воду, яка вже боїть у казану, баба поливає, а вуйко шкребе те, що тато упалив... І Манька стає на очах красива, чистенька, рожевенька. Я тиняюсь без роботи, на бабу це завжди впливало негативно, і чомусь завжди першими реагували голосові зв'язки. Від бабиного крику кидається вуйко Степан та швидше зачинають ходити в його руках ножі. Тато вказує мені напрям роботи — в оборіг скинути сіна. Мама за ним дає команду — зачерпнути полумисок зерна на кури. Бабині голосові зв'язки заспокоюються: «Слава Богу! Всі при роботі». А корівочка лиже мене своїм шершавим язиком — за сіно. Ківна,[1] навесні річинець. Мама доїть, і в стайні

1 Ківна, тівна — тільна (про корову).

гаситься світло. Мирно жмакають сіно ярки з бараном. Пійло согодни буде пізніше, єк ся пустять кури та гуси. А на дворі світла, витолочений сніг, парує вода, парує свиня, парує дих із рота, парує наближення свят. Скоро, вже скоро Різдво!

У когось заграла мелодія «Мурки», до когось телефонували... Тарасюкова перевертає подушки, висуває шухляди, відшукуючи, де ж то запатарайкався телефон:

—А пропав би ти! Де ж то воно голосить? Гальо! То ти, Надько? То що там коло Вас! Коли завтра приїдеш? ...Ага, а тоді як?.. Та ні, ти мені свого бовдура не підсовуй, ти добре знаєш — вип'є краплину, а розуму втратить на пляшчину... Я вже грошей не маю, а йому як ти дасиш, то тільки і му го видіти... Ні, сарако, а таки ні... Та добре, най буде, а Стефка вже? А видиш, а ти єк казала! Агі на них, а шляхи бийсь їх наглі трафили, а колька бих на зуби у їх тварі... ...Ну, ти видиш... Гай, дай Боже!

—Вуйно, а то що у вас так телефон грає мудро, гей би у бахура? — То обзивається чоловік Оксани. Він із Оксанкою цілими ночами, куняє в її ногах. А у днину їде до праці за 80 кілометрів від цього палацу жаху. Помітно, як він схуд за цей тиждень...

—Та то що, моє?! То мого зятя злотого, він якось напився і в мене залишив, а донька казала не віддавати, бо все єдно десь загубить. А видите, мені ся здав, а той таки гадку має, що згубив. Донька не приїде, а приїде братова за мною, а вона сама заледя совається, хто ж мені сумки понесе? — бідкалася вона.

—А кого Ви так шляхували?[1] — це обзивається Ганнуся. — Хіба так вільно, то ж до Вас ся заоберне! Бійтесь Бога!

—Ади мудра? Бійся ти Бога, а я чого маю боятись?..

—Не сварімося! Не сварімося! Я всіх прошу, не сваріться. І слухаємо пані Антоніну...

Нарешті надійшла черга і до найбільш улюбленого мого дійства. Свиня обмита, обшкребтана. Відбирає вуйко ратиці, голову, все вкладає в сніг, аби крівця зійшла. А я чекаю, я так чекаю, коли ж прийде та мить, коли відбереться хвіст і тато дасть мені у руки: «На, дівко, жмачь, аби-сь хлопці єк хвіст коло тебе ся обертали». Хрупаю хвостом, аж за вухами лящить, смачнішого нічого й ніколи не їла. «Ото-то-то, — каже баба, — ото-то-то гуцулка мнєсна, бись так тісто смакувало, єк мнєсо зараз». А я обідаю

1 Шляхувати(си) — клясти.

тоненьку шкірку, вихрюпую кісточки, вмочаю у сіль та смакую тим, що є на хрящах. Смакота! Декали ще встигаю урвати кавалок вуха, і дістати від баби позаушник та бабиних голосних повчань: «Мерзо, а два салтисони чим будеш пхати?» Та й сама смачно поряд мене хрупає шкіркою від сала. Вуйко вирубують сало з хребта, завтовшки на чоловічу долоню, далі вибирають полядвицю, ніжну й рожеву — це на смачну буженицю[1]. А ще далі легойкою сокиркою відбирають хребет. І тоді в окремішню миску летять від швидких рухів вуйка тельбухи — легені, печінка, нирки. Пес і баба чекають на селезінку: котюга аби-сь першим посмакувати свіжини, а баба ворожить — єка буде зима? Селезінка тонка та довга — зима впаде по святах не студена, але довга, зачне тепліти аж по сороках святих, а поперекова Євдоха ще й снігу нафурделить. А коротка та надута — то чекай видорщенських морозів із великою студінню, але по Стрітенню буде вже по зимі...

—Ой, Ви знаєте, а моя бабуня цибульки половинками клала на Святвечір, 12 половинок, і сіллю присипали, і то ворожилось погоду на кожний місяць, — згадала голосно Оксанка.

—А я запам'ятала, як мій дід казав: ранній Великдень — рання весна, пізній Великдень — пізно в поле плуг вийде, — вступає до бесіди й Ганнуся.

—Ой як цікаво, пані Антоніно, бачте, як цікаво! — радується Софія Дмитрівна, — читайте, пані Антоніно, мила наша, читайте...

Вуйко затискає шлунок і вирубує дупу, баба мерщій підставляє миску. А це вже і я буду при праці: виливати вуйкові воду на руки, єк вони будуть тиснути гівно з кишок.

Мама кришe цибулі, аж їх так багато треба. Гречка перебрана напередодні. Тато зачинає заносити до хати частинами Маньку. На підлозі вистелена церата, і на ню вкладається клуби, ребра, полядвицю, сало, почеревину... Йой, єка Манька сита! Я мнєсна, я бабина, я собі не година уявити, так єк і моя баба, єк можжити без кавалка сала, чи буженого ребра, чи смаженої почеревини, чи... чи... Ми з бабою веселі та радісні. Скоро, скоро вже свята.

Нарешті смажиться на великій пательні свіжина й багато-багато цибулі. У чавунці боїть вода, баба засипає муку та зачинає колотити кулешу кулешіром, накриває накривкою, аби-сь висіпіла. Я кличу всіх знадвірку до хати й перша умощуюсь за стіл. Баба вивертає кулешу велику, жовту, круглу єк сонечко. Вона сяє на столі на кружку, до якого прив'язана нитка,

1 Будженина, будженица — копчене м'ясо.

і баба крає нею кавальчиками це-сь сонечко, йєке мож помецкати пальцями, а й тогди вмочити у пательню з свіжиною та запакувати то все собі до писка. Скоро, вже скоро Різдво!

Мама злосна, бо не має хліба в хаті — звечора в крамницю не привезли, а зараз годі урватись, бо робота, а вона, східнячка, без хліба не годна.

—А ви знаєте, до нас якось приїхали свати з Тули, зварила я кулешу, були білі шухи з грибами. Сіли за стіл: «А ігдє хлєб?» — «Та ж я кулешу зварила». — «Да какже бєз хлєба?» Поклала хліб, їдять кулешу з хлібом, сміємось ми. Була п'ятничка свята, я скоромного на стіл не клала. Коли встали з-за столу, чую, як говорить сват до свахи: «Єто ж надо ж, до чєво людєй довєлі в Украйні, дома двухетажниє прі совєтской власті настроїлі, а хлебушка-то нєт, да і кормовой буряк жрут». — Це пригадує Ганнуся. — І ми тоді також свиню різали, але в нас дід сам ріже, й розбирає з черева, а не з хребта...

—З черева складніше, бо калюхи[1] може не всокотити, все гімном заллє. А без хліба і я не годна нічо їсти, у нас у Тернопіллі золоті поля були з пшеничкою, та й куруза росла файна, але то на годівлю худобини було, а гуцули приїздили з верхів скуповували на кулешу, часом і я варила то дідові своєму покійному... — то Тарасюкова.

—Ой як гарно, я теж із Тернопілля. Ви звідки? — питається Софія Дмитрівна.

—Я вже давним-давно з Вербіжу, — змовкає Тарасюкова.

І я продовжую:

Баба викладає на стіл півлітрову пляшчину домашньої горівки та грань часті стограмівки. Тато з вуйком п'ють по чарчині, баба притуляється вустами (піст), злосну мамцю не чіпають. І всі наминають свіжину з кулешою й квашеною капустою чи огірком. Ще по чарчині — і знова на мороз.

Спустити кишки — це дуже відповідально, бо десь ледя ся прірве — і все, будете їсти ковбасу зі смородом. Єк моя баба казали: «Агі, не годні були гівно з кишки пустити, то мете теперка з гівном їсти». Ляю вуйкові воду на руки й відвертаю голову: смердить. «Не верни писок, не верни, з того кулешка росте», — і зараз вчувається бабин голос.

Все і всі вже в хаті. Тато шліфує кишки й шлунок, вивертає їх, кидає до миски, туди ж сиплеться кукурудзяний ґрис, сіль, надрібно кришена цибуля, оцет. Вимішувати, перетирати — то вже моя робота: мяцкаю, тру, аж пім з чола чурить, а баба хвалять: «Добрі вироби будуть! Тонька в нас потрібна

1 Калюх — шлунок тварини.

дівка, старає!» Перекладаю в іншу миску виполокане, знова сіль, оцет, цибуля і вже без грису, і то вже ме стоєти так, допоки не муть начиняти. Ще раз кладемося до столу зі свіжиною й горівкою, і все м'ясо ся кінчає. Баба всіх переведе на пісну їжу аж до переддня Святвечора, коли ми всі голодні будем чекати першої зірки, аби вичіститься кутею та дванадцятьма пісними наїдками.

Тато меле на вуйковому масарському млинку худе сало та сальники на смалець. Баба з мамою ріжуть йому то все на дріб, аби-м полізло до млинка. Вуйко окорокують клуби, ребра, почеревину, та все те, що буде будиться[1]. Баба переміщається й учить мене, чим і єк то треба натирати. І ми дві з нею у чотири руки натираємо окороковане сумішшю товченого часнику, червоного й чорного перців, сіллю. Укладаємо в баняки, щільно утрамбовуючи та пересипаючи лавровим листом, м'яткою, грибовою травичкою. Татко укладає важкий гніт і виносить до комори. Кістки та ребра заливають маринадом та притоплюють теж дерев'яним кружком із важкою каменюкою.

—А в нас усе заливається маринадом. Варимо маринад із лаврушкою, перцем духмяним і чорним, сіллю, тоді кришену цибулю й товчений часник пересипаємо поміж м'ясо й вистудженим маринадом заливаємо, — це обізвався Василько, чоловік Оксани.

—Ти забув, ще за оцет, — додає вона.

—Забув, правда, забув, у нашому селі ще додають оцту в маринад студений.

—А скільки тримаєте м'ясо в маринаді — у нас три дні, бо тоді м'ясо всю кров віддасть у розсіл і буде рожевеньким, солодким, — це Ганнуся.

—А я люблю, щоб воно було сочистим, того й не заливаємо розсолом, а сухе натирання кавалків зберігає соковитість м'яса, — вступаю в розмову і я.

—А ну бийтесь зараз, хто ліпше готує, котре село, — Тарасюкова сміється, — бо ж так, як я приготую буженицю — ніхто так не зробить, я і духмяної смородинки до ватри додам...

—Я за те, як будять буженицю, окремішньо писала. Або я читаю, або ні?..

Вуйко розбирають голову та кладуть варити на сальтисон. Тато меле підґарля на кишку (так у нас називають кров'янку), то все йде на величезну пательню, якою користуються лишеньки раз на рік. Гречка ся допарює

1 Бу́дити — коптити в диму м'ясо.

в братвурі[1]*. Кров варить тільки баба, при тому вона примовляє щось на зразок (як шкодую що не записала, заки пам'ятала): «Єсненьке Сонечко і Ти, Боже, не карайте за кров, та дайте то нам на споживання та здоровля».*

Мама вже умліває від кришення цибуль та товчення часнику. Баба півголосу бурчить на міське панство та докришує сама. А мама, татко і вуйко гострими ножами кришать дрібненькими кавальчиками м'ясо й сало на ковбасу – баба не визнавала ковбасу з фанаберією, тобто з меленого фаршу. Все мало бути дрібненько покраяне пластерками, і це повна миниця, літрів на 8-10.

—А в нашому селі начиняють ще паштетову, — Оксанка пригадує. — У вас роблять паштетову? Печінку пластерками покраяти, обсмажити на олійці, а тоді змолоти на млинку з підсмаженими цибулями, посолити, поперчити, збити яйця з сухою булкою, розмоченою в молоці. Все файно вимішати, начинити, тай злегка парою обдати, і така смакота. Васильку, зателефонуй, най у Плав'юка завтра мені візьмуть. Ой, аж зараз би їла!

—А у нас ще роблять кишку гуцульську, — це я вступаю в розмову. — В бараболяну кулешу багато шкварок з цибулею, вимішати, кишку напхати, і в братвурі запекти... Не наївся би тої смакоти! Але читаю далі. Читати?

—Читати, читати... — хор голосів дає дозвіл.

Дають і мені ножа до рук на м'ясо, бо до того я його мала лиш як обвиралася цибуля або часник... Ріжу пальця, гвавт. Я голосна, як баба: я плачу голосно, бурхливо, з емоціями, з примовляннями на ніж, що загострий, на тата, що його мені дав, на маму, що дозволила його взяти, на вуйка, що взагалі прийшов та приніс ножі. І тулюсь до баби, вона одна моя підмога й оборонниця. Баба хухкає на мій палець, вигрібає на шматинку попелу з попіднєцу, замотує тим палець, і все то з голосними бабиними нервами. Вона свариться на мене, що не вмію тримати ніж, на маму, що не навчила, на тата, що не дивиться за дитиною, на вуйка, що затягнув усі роботи в ніч. Мама біжить до стайні кутатися[2]*, тато йде курити на двір, вуйко мовчить, альбо мусить мовчати — бабу не переговориш.*

А я кладуся плакати на бабине ліжко, яке стоїть тут-таки в кухні, і колихати перев'язаний палець... Просинаюся від того, що баба скидає з мене черевики й підтягає на подушку вище. Подушка з гусячого пуху, пахне Черемошем. Баба накриває мене коцом. У хаті пахне Різдвом. Свиня в комо-

1 Братрура, братдура — духовка.

2 Кутати(си) — поратися біля домашнього господарства.

рі, вуйко привалює зварений сальтисон межи кружками гнітом. Напхану ковбасу татко в мивниці виносить до веранди, де вона буде чекати будження. Кишка на старій платині булькотить в баняку на п'єцу. Втомлена мама має начиння. А я вбрана сплю. А баба мене цілує та хрестить, я крізь дрімоту чую: «Господи, спаси, сохрани нам наше найдорожче. Єсненьке Сонечко, приголуб її, мою найсолодшу». Я добре знаю наперед, що баба буде голодна цілісінький тиждень, серед цього багатства вирізаної свині, бо баба постить о мою красну долю.

У нашій палаті коженй думає про свої внуки, навіть молоденька Оксаночка зі своїм вірним Васильком, хоч у них тільки один синочок, якому півтора рочку, й більше вже не буде дітей.

У Ганнусі їх дев'ятеро. Якоїсь днини чоловік Ганнусі зібрав їх усіх і привіз цю веселу компанію до лікарні, привів до палати. Двоє з них були чемні й сиділи на ліжку в ногах у баби; ще двоє, найстарших, допомагали дідові збирати по палаті, а деяких і по лікарні, хлопчиків і дівчаток, які бились і сварились, потім обіймались і брались за руки, вони плакали й сміялись, вони розказували нам віршики й співали пісні, ще один встиг урвати штору з вікна, і ще один завісив її назад. Бабина улюбленіця маленька Аничка повитирала всім порохи на тумбочках... І коли вони всі разом сказали «Бувайте здорові!», ми всі зітхнули полегшено, але ж із якою радістю кожного дня згадували цю подію...

До Тарасюкової приїздила одна внука, вона чемно віталась, розбиралась із блискучої куртки, залишалась у блискучій сукенці, на ногах у неї були чобітки деколи брудні, але з блискітками. І вони з бабою шепотілись, як видурити грошей у таткових «роботодателей», щоб придбати щось на базарі з обнов. І коливалась бабина хустина з блискітками, притакуючи, й схвалювали план, вироблений бабою, всі блискучі бантики, обручі, жабки у волоссі унуки, коли вони обговорювали його, присунувши голови один до одного.

Софія Дмитрівна з тих мам і бабусь, які, не маючи власних дітей, віддають усю свою ласку дітям, обділеним нею, тому й працює в школі-інтернаті. І не один раз так бувало, що мене вітали по мобільному телефоні, що належить Софії Дмитрівні, хор голосів дівчаток і хлопчиків четвертого класу школи імені В'ячеслава Чорновола.

І я вмовляю Софію Дмитрівну, щоб вона прилягла трошки на моє ліжко, впоперек у ногах і під свої ноги підставивши крісло; так уже багато ночей переночували в цій палаті Василько, і моя доня, і доньки Ганусі, й десятки тисяч тих, які хотіли особисто догледіти своїх рідних...

Чергова ніч у палаці раку, але все таки незвичайна ніч. Змінюється дата, і замість 2007 року після сеї ночі ми вже будемо писати 2008 рік. Якщо скласти суму чисел 2007 ми отримаємо – 9, а сума чисел 2008 дасть нам 1. Як давно, давно Ви розказували мені про магію чисел, Добродію Вчителю, сумно й холодно без Вашого оксамитного голосу, чую: «Дев'ятка – завершення якогось циклу, пані Антоніно, підбиття підсумків, а одиниця – то початок, ми завжди народжуємося з одиницею, народжуємося з новим днем, із новим місяцем, із новим роком першого числа, першого місяця».

І гадаю я в цю новорічну ніч, лежачи на лікарняному ліжку, про те, що завершився цикл хвороб, бід моєї родини з «дев'яткою» минулого року, а почався з «одиничкою» нового року – цикл нового життя. Як хотілося в це вірити!

Засинаю на ясєчку[1] з гусячого пуху, який мандрує зі мною скрізь, засинаю з думою про добру долю моїх онуків разом із початком «одинички» Нового року. І десь там, у «дев'ятці» завершення циклу років минулого, чую оксамит Вашого голосу, який записаний у мене не тільки в пам'яті моєї голови, що лежить на «ясєчку», він зафіксований у невеличкому зошиті, який лежить під тим «ясєчком»...

Сьогодні зранку вітання від Вас, несподіване вітання! Ви подарували мені в ефірі віртуальні троянди, і ще переконували всіх, що троянда – найкращий дарунок для кожної жінки. Бо то сама досконалість Божого творіння – Троянда, і вона, безперечно, є окрасою досконалого Божого творіння – Жінки!!! А тоді – заклик до всіх жінок планети. Якщо немає того, хто може вас потішити таким дарунком, тіште себе самі, прикрашайте себе кількома трояндами. «Чи Ви, шановні радіослухачі, зауважували жіночу стать на вулиці, коли в неї в руках є ця краса, троянда? Чи Ви зауважували поставу, ходу, оту невловиму усмішку Джоконди на її обличчі? Погодьтеся зі мною, що вони доповнюють одна одну, підкреслюють, що саме вони є ідеалом краси на планеті Земля!»

1 Ясік, ясічок (ясичок) – маленька подушечка під голову; пор. польськ. jasiek.

І я певна, що вся Україна, всі радіослухачі, які є шанувальниками прямого ефіру й інтерактивного обміну думками на «Ранковому Промені», як завжди, слухали Вас, відкривши рота. І, що найголовніше для мене, вагома частина добродійок позаздрили мені! О, я честолюбна! Мені троянди від Вас, мені!!! Але відтак, коли притух колір честолюбства на моєму обличчі, що пашів особливо на щоках, я хочу заперечити Вам, любий Добродію Вчитель.

Для мене в дарунок троянду? Ні-ні, ні в якому разі. Це просто смішно! Це так недоречно! Та, зрештою, це навіть образливо.

Гуцулка варта кращої, досконалішої, гордої, героїчної, сміливої й рішучішої квітки!!! Здогадайтесь – якої? А я поки розкажу про троянду. У Вашій версії, це ідеальний дарунок для кожної жінки?!

Але чого варта парникова, анемічна, така випещена, така прикрашена різними штучними паперовими викладками, загорнена в срібний шурхіт, без запаху, та навіть без шипів – троянда?

Вона стоїть у вазі, манірно схиливши голівку набік, і безкінечно привертає увагу до себе. Вона так хоче ніжності, вона так підкреслює, що варта більшого, ніж глиняний збанчик на простому столі. І складається думка, що вона навіть жаліється на свою таку нещасну долю, що ось має нидіти тут, у цій дерев'яній хатині, де на стіні під вишитим рушником висять образи. А могла ж стати дарунком і окрасою якогось криталю! В якійсь імпозантній квартирі! На столі під шовковим обрусом, серед вибагливих канапок із ікрою, шикарних іспанських маслин, майстерно складених серветок та келихів, у яких прозоро плюскотить бульбашками вишукане шампанське...

А тут парує перед нею кулеша на кружку з ниткою і йде сопух зі збанка, де натовкана полонинська овеча бринза. І сидить молодиця, і не дуже випещеними руками пакує тую страву до свого писка, та ще й запиває горням гуслянки. «Фе, зв'янути може від такого видовища!» – це думка троянди.

А гуцулка дивиться зі зневагою на оце недоречне й штучне в її хаті випещення, і нуртує в ній гнів. О нуртує! Витратити купу грошей на цю пишну недоречність у її хатині! Ну хіба варто? Через кілька днів її поникла голівка опиниться під вазою, збереться віником і викинеться на смітник. І нічого не залишиться в пам'яті тій, для якої було призначено такий із ринку принесений «скарб». То чи варто збагачувати когось на стереотипі «квітка й жінка»?

Гуцулка варта однієї-єдиної квітки в світі! Гордої, сміливої, рішучої квітки. Для неї Бог подарував весь світ! Він, Всемогутній, поклав їй під ноги на обзір стрімкі кам'яні кручі й скелі зі сніговими шапками, правічні

вічнозелені ліси, гримучі потоки найчистішої води з вершин, золото Карпатської осені та різнобарвність косиць у вистояних травах полонин влітку, та весняну духмяність білих хмарок цвіту яблук і вишень долів. Вона росте високо в горах, у кам'яних розколинах. І не страшні тій красі ні холодні вітри, які намагаються здути її в провалля, ані студінь, яка часто обсипає її морозом у високогір'ї, ані сніг, під яким вона гартує свою красу та ніжність. І красу її не кожний зможе побачити, бо ж не кожний наважиться підійнятись до тих вершин, де панує квітка гуцулки — шовкова косиця, едельвейс.

Подаруйте її мені!!!

Ми сміялись, ми реготіли в палаті, тримаючись за свої животи, обв'язані рушниками й пелінками, ми боялись, щоб не розійшлися шви, але ми хихотіли, ми жили, хоч і пройшли процес кастрації... Був п'ятий день по операції, і нас у тій палаті теж було п'ятеро. І кожна з нас вважала всіх тих чотирьох, що були з нею в палаті, невиліковними... І завтра мали бути готовими аналізи, «скельця», по медичній термінології це означало біопсію з прооперованих наших пухлин. Хоч наші хірурги вже знали наперед, у кого канцерома, у кого саркома, у кого якась ще інша ...ома. І повідомили про це тим родичам, які хотіли про це знати, й ті ховали очі в розмові зі своїми дружинами, мамами, сестрами і розмовляли з ними підроблено бадьорими голосами. Ми ще відтягали день виголошення вироку.

І тому ми сміялись! Так буває, коли вже не витримують нерви, коли несила тягнути свій хрест, коли життя дає збій, і лиш своїм сміхом можеш утвердити право на життя...

—І ось телефонує мені моя колежанка з Києва, і повідомляє, що один її добре знайомий художник їде на пленер до Карпат, і чи не могла би я прихистити його в своїй хаті, з пансіоном, бо його мамця й співробітниця моєї подружки хвилюється як він має перенести клімат, обслуговуючий персонал готелів і їжу в кафе... Останні п'ятдесят років вона супроводжувала його в цих поїздках, а тепер щось прихворіла...

Мої товаришки по нещастю коментують і «пленер», і «пансіон», коментують із гуцульським, сільським гумором — трошки грубувато, насміхаючись над міськими маминими синочками, які до 50 років надіються тільки на своїх мам...

—Тоньцю, а з його «пленером» у твоєму «пансіоні» він би щось вдіяв?

Вибух сміху! І я регочусь із ними, і веду далі:

—Дівки, не збивайте мене своїми хіханьками, бо забудусь... Так от, рихтую борщ і голубці, витягаю з пивниці сулійку з виноградовим вином,

стелю в другій кімнаті чисту постіль, та й провітрюю хатчину, аби пан з «пленером» не задурив сі від гуцульського сопуху... Та й жену до колії на Вижницю... Колежанка перед цим мені сказала, що того пана звати Сергій, і що він високий, білявий, елегантний, одним словом — «ну такий красень, ну як раз такий, який відповідає слову "пан"»...

Дівки в палаті, тримаючись за черева, сміючись, допитуються:

— Тоньцю, а «пленер» його не описала до цоту?

Новий вибух сміху, а я продовжую:

— Добігаю до колії, бачу, що люди вже розходяться з потягу, а стоїть, озираючись, справді істинний пан... Прямим ходом до нього: «Ви Сергій?» — він киває головою, а я веду своєї: «Пробачте, добродію, що запізнилася трошки, а ви зачекались. Я Антоніна». Він мені трошки здивовано відповідає: «Та нічого, я і не чекав, що мене зустрінуть». «Ну, пане Сергію, як би то виглядало, якби я Вас не зустріла, файно?!» Ідемо дорогою понад Черемошем, сонячно, красно, показую йому вид на гори, розпитую за Київську подружку, запитую за здоров'я його мамці. Воно щось мені белькотить типу: «Та дякую, та нічого...» Ну, гадаю, оте міське панство — воно все таке, цідить слова, гей би дарунок давав. Дійшли до хати, тут воно оживилось: «Ой як гарно, як привітно, які квіти...» Зайшли до хати: голубці пахкотять, у карафці винце прозоро на сонечку світить сі, помідорчики й огірочки з городу приязно всміхаються на столі. Завела його до кімнати, він валізу розпаковує, а я до столу кличу, борщу насипала, по келишку вина, випили...

— Тоньцю, ти не тягни, давай за «пансіон» та «пленер» скоріше розказуй!

— Та чекайте, дівки, бо телефон задзвонив, я слухавку беру, а моя колежанка з Києва мені повідомляє, що Сергія мама з дому не відпустила... Я завмираю з тою слухавкою в руках і не своїм голосом питаюсь: «А Ви хто?»

Дівки стогнуть від сміху на своїх ліжках, і я теж з ними...

— Та як, Ви, навіть нічого не питаючись, незнайомого чоловіка допровадили до хати? Чи Ви геть дурна, а чи теж аферистка якась! — то недовірлива Тарасюкова обзивається, але сміється разом із усіма.

Ми живі! Ось такі, з розпоротими животами, зболені, із розпачем у душі, ми сміялись, і то був виклик тій «Панночці Блідій, що косить Богові жнива», яка таїлась у котромусь закутку нашої палати й чекала, коли ми здамося на її милість...

І я певна, що вона на деякий час вступилась від нашого гурту. Вона-бо поважає сльози й стогони в тиші, а тут рейвах і сміх, а тут ще панує життя. Вона вступились...

Мені й Оксанці капали «хімію» індійську, яку не пошкодувала для нас закупити наша «еліта» з українського Парламенту, і ми чекали відповідної реакції, приблизно такої, яку спостерігали в Ганнусі...

Нас у палаті залишилось троє. Тарасюкову забрала все-таки донька, худенька, змарніла жіночка, яка, певно, служила всім; мамі, котра хотіла служіння тільки їй, чоловікові-п'яниці, який силував до служіння лиш йому, і дітям, які вимагали, нахабно вимагали служби одним їм. І ніхто з них не хотів розуміти, що й вона має якісь потреби, і так само, як і вони, хоче, щоб деколи послужили і їй.

Оксанкою опікувався Василько, він замінився на цей день із кимсь, там, на роботі. Біля мене мала бути Софія Дмитрівна. У неї були канікули в школі, а вона чомусь запізнювалась. А я нервувала, а я не хотіла розуміти нікого, а я, в своїм жалю до себе, не хотіла розуміти нікого, я хотіла, щоб опікувались тільки мною. Пуп землі, Антоніна Спільна, хотіла вмирати, і всі мали заломлювати руки над нею і догоджати їй...

Прийшла процедурна медсестра, зробила перев'язки всім, принесли штативи на системи до крапельниць, по дві на кожну. Одну мали капати в дренаж на животі, другу в кров'яне русло, у вену. Капання в часі довге, 5-7 годин, викапується до 1,5–2,0 літрів рідини, просто необхідно, щоб хтось був біля тебе. Тому що після операції ти й так не можеш добре звільнити сечовий міхур, а на судно сходити — це проблема, і проблема заставити його дати того, хто повинен його дати — санітарку. Дача судна по прейскуранту оцінюється в 5 гривень, кожна. Такса незмінна. За крапельниці теж треба платити. І за те, чим їх наповнити, також. На папірчику пишуть тобі, що необхідно придбати, а придбати, крім індійської хімії, яку надають безкоштовно, треба майже все: саму систему для капання, розчини, на яких розводиться ота індійська капость, ліки для підтримки печінки, яку першою б'є «хімія», для підтримки серця, яке аж ніяк не хоче розганяти з током крові по всьому організму те, що шкодить. Антиалергічний набір медикаментів, стимуляція наднирників, щоб і вони не відмовили, лейкопластир, одноразові шприци, спирт. Усе це треба придбати. Можна придбати тут-таки, на цьому поверсі, але це обійдеться в 1,5-2 рази дорожче, і чек тобі ніхто не дасть. Василько віднайшов аптеку значно дешевшу, і вже заодно привіз ліки й для мене. І запевнив мене на випадок, як Софія Дмитрівна не встигне приїхати:

—Пані Антоніно, я судно коло Оксаночки натренувався давати, не хвилюйтесь, усе буде як в ліпших домах Парижа.

—Васильку, сонечко, не хочу по-паризьки, хочу єк у свому виходку, зі свіжим повітрям.

—Не гарантую, пані Антоніно, не гарантую...

Софія Дмитрівна приїхала, якраз як підключили першу пляшку й у живіт, і в руку... Нагодувала тепленьким картопляним пюре з квашеним червоним помідорчиком, який я висисала, і печінкою ледь підпареною, ще з кров'ю, бо низький гемоглобін по операції вимагав такої їжі. Ганнусі було зле після вчорашньої «хімії», і вона, дивлячись на те, як ми смакуємо з Оксанкою їжу, кривила губи й намагалася стримувати напади нудоти. Нарешті, не витримавши катувань свого шлунку, виповзла до коридору.

Під час хіміотерапії, мабуть, як за вживання наркотиків, проходиш кілька стадій. Зараз, по шести курсах, я вже точно можу сказати, які вони.

Перший стан — це стан тривоги, хвилювання: як же воно все пройде; чекаєш, дивлячись — як же то є в інших, серденько завмирає, руки трясуться... До слова буде сказано, у третини хворих симптоми бувають легші, а в деяких гірші. Все так індивідуально, тільки немає підходу індивідуального до тої Божої подоби, але з окремішніми системами нервовою і серцево-судинною, травлення й виділення, кістковою будовою, та навіть віковою різницею, бо хворіють і молоді, й старші. І зовсім мені не розумно — нащо ж так довго вчаться наші студенти в медичних закладах? Адже використовується все одна схема лікування, без уваги до індивідуальних особливостей — одне лікування для всіх поголовно, те, яке отримують хворі ще від середини минулого віку. Тільки й того, що різниця в дозі: одні важчі й вищі, то їм більше; інші стрункіші й мізерніші — цим менша доза...

Другий стан, коли починає капати друга пляшка, саме «хімія» — стан ейфорії! Стає тобі весело смішно, все тобі по барабану, хочеться їсти й пити. У цей час у палаті, де капають «хімію», веселощі через край — жартують масними оповідками навіть старші шляхетні пані, які ніколи не дозволили б собі подібного в гурті молодших за віком, або навіть ніколи не дозволили собі того взагалі. Уся їжа поглинається з таким апетитом, що дивно дивиться! Все таке смачне — навіть пісна лікарняна їжа, яка завжди викликає несмак, під «хімією» їсться з задоволенням.

Третій стан, при кінці крапельниці, при останній пляшці — коли запливає

свідомість і серце починає калатати десь у горлі, і така тривога, і такий неспокій! І не знаєш, як уже долежати ту крапельницю, терпне спина, руки й ноги хочуть кудись бігти, і щось робити, і безкінечно змінюють положення, і вже потроху починає вивертати нутрощі, і все те, що ти з'їв у час ейфорії, вилітає само собою...

Четвертий тягнеться довго-довго — від зняття капельниці ввечері й до ранку третього дня по капельниці. Об'єм їжі, який зуживав напередодні, збільшується, і кінця краю не видно, коли ж він кінчить виливатися з твого рота. І отой галоп серця в твоєму горлі, і отой тремор рук, коли не можеш втримати горня з водою, і вода розхлюпується навколо тебе. І по стіночці сповзаєш, і темнота в очах удень, і яскраве світло вночі. І в туалеті боїшся закритись, бо деколи дивишся на ті двері, тупо дивишся, чуєш, як гримлять у них, а встати і відкрити їх не знаєш як. Не розумієш.

І останній, п'ятий етап, що триває тиждень, коли не хочеться нічого, коли дратує тебе все. Запахи всі лізуть у ніс, і ти з огидою пригадуєш ту їжу, якою тебе нагодували під крапельницею. Мило смердить, зубна паста смердить, постільна білизна смердить неймовірно отим огидним «Морським бризом», який обдирає всю слизову оболонку носа й горлянки, і ти дереш кашлем горло аж до сукровиці. Все, що варять на кухні, має такий неприємний запах, що не розумієш, як то може хтось їсти. Ти з огидою приймаєш весь світ, і він тобі не милий, і життя тобі не миле. І день Божий не приносить радості, і ніч несе неспання, тривоги. І здається, що по кутках хтось ховається, і тебе страх забирає в свій полон. І по поді хтось ходе, і під диваном щось ворушиться. І цілу ніч горить лямпа, освітлюючи кутки. І цілу ніч гавкають пси на те вікно, і цілу ніч мене то шарпає по нервах... І нарешті настає ранок, і він не дає задоволення, і при сонечку ясному хочеться вже нарешті обірвати все одним махом, бо допоки? Допоки це мордування може продовжуватись?

Нас усіх виписали напередодні Святвечора. За мною останньою приїхала машина, яку я випросила у голови райдержадміністрації, друга по партії Михайла Цьока, бо за таксі треба було заплатити майже всю мою пенсію. А автобусом рушати в дорогу за 120 км, трястись сидячи, умлівати від того, що загаряче й ти вся мокріська, вивертати всі нутрощі, чути, як калатає галопом серце — десь аж у горлі, і розпоротий живіт вимагає півсидячого положення... Мені би було це важко витримати...

Першу хіміотерапію я перенесла, в порівнянню з Ганнусею, більш-менш легше. Оксаночка ще легше. Вони вже від'їхали додому. Ми розпрощались, як рідні люди. Та й, напевно, так, як рідніть Бог у стражданні й терпінні, як

За типологічною медициною, хвороба за правом народження має форми й періоди, чужі громадському простору. Існує «дика» природа хвороби, що водночас є її справжньою природою та найумудрішим перебігом: самотня, вільна від втручання медичних викрутасів, вона дає проявитися впорядкованому й найже рослинному рисунку її сутності. Але чим більше ускладнюється соціальний простір, де вона виявляється, тим більше вона денатуралізується. До цивілізації люди страждали від найпростіших і невідворотних хвороб. Лікарня як цивілізація є штучним місцем, потрапляючи в яке хвороба ризикує втратити справжнє обличчя. Вона відразу ж перетинається з ускладненнями, що їх лікарі називають в'язничною чи лікарняною лихоманкою: м'язова астенія, сухий обкладений язик, свинцевий колір обличчя, липка шкіра, понос, бліда сеча, звуження дихальних шляхів, смерть від восьмого до одинадцятого дня чи трохи згодом — на тринадцятий (Tenon, Memoires sur le hopitaux (Paris, 1788), p. 451). Загалом, контакт із іншими хворими в цьому безладному саду, де види перетинаються, псує чисту природу хвороби, роблячи її менш розбірливою; і яку цій вимушеній близькості виправити флюїди, що йдуть від усієї спільноти хворих, гангренозних частин тіла, зламаних кісток, заразних виразок, гнильних лихорадок? І потім, чи можна виправити прикре враження, яке справляє на хворого, відіреваного від своєї сім'ї, сцена цих закладів, які є для багатьох лише «храмом смерті»? Ця публічна самотність, безнадійність разом зі здоровими реакціями організму спотворюють нормальний перебіг хвороби; треба було б мати дуже досвідченого лікаря, щоб уникнути небезпек хибного досвіду, який, здається, виявляється в штучних хворобах, про які треба подбати в лікарні. Зрештою, жодна з лікарняних хвороб не є чистою» (Dupont de Nemours, Idees sur les secours a donner (Paris, 1786), p. 24–25).

ріднить біда доброзичливих людей, не може зріднити ані тато, ані мама...

Я стала на порозі порожньої палати, подумки перевірила, чи нічого не забуто, тоді махнула рукою...

Напередодні, на огляді мій молодий лікар, земляк, який ображався на мене, що я не заплатила за операцію, вже повідомив, уже торохнув мене по голові: «Операція не в повному об'ємі, після кількох хіміотерапій, орієнтовно навесні, прийдеться знову лягати на операційний стіл, готуйтесь...» Це в нього прозвучало так ніби: «Добувайте гроші, хіба ж так можна!..» Дав мені виписку з рекомендаціями, з зашифрованим діагнозом латиною й шифром для статистики та датою проходження чергової хіміотерапії. Я презентувала йому шампанське, яке лишилось нерозкоркованим із часу святкування Нового року, коробку цукерків, і переклала до його кишені залишок грошей із моєї кишені. Певно, скромну для нього, і досить вагому для мене. У Новий рік я зайшла з боргами!

Прямуючи до палати, подивилася на виставлений діагноз. Ота багатокамерна істота, що квартирувала в моєму тілі і яку звідти виселили, Бог би дав назавжди, мала назву: C-r ovarium P-2, T-3, L-0, M-0 — означало досить велика пухлина, але поки ще не розповсюджена по лімфовузлах, і ота істота ще не встигла метастазувати в інші органи, по простому — друга стадія раку. Але ж все-таки раку.

Мені зняли шви, витягли дренажі. Я, як годиться, засунула в кишеню процедурній медсестрі по зняттю швів прейскурантну п'ятку. Виявляється, що це вже традиція — щоб шви заживали добре, треба обов'язково заплатити... Мені ця традиція не допомогла,

пупок довго гноївся під струпом, як я його не відмочувала перекисом водню. Потім виявилося, що там просто забули зняти два шви, і наприкінці третього тижня їх зняли в моїй поліклініці...

Моя хата зустріла мене холодом. На столі стояла лампадка-свічечка з різдвяним вогнем, із Віфлієму, який мені принесла до хати моя сусіда, Рома. Моя хата рідненька, ти таки молилась за мене, як я й просила тебе... Лежали листівки й листи з поздоровленнями від друзів із усієї України. Зверху розпізнала адресоване Вами, вже традиційне вітання «народному гуцульському журналісту» і Ваш розпис вензлюватий, прикрашений красивими закарлючками й чітко врівноважений на літері «Т»...

Природне місце хвороби — це природне місце життя: сім'я, ніжність безпосередніх турбот, свідчення відданості, загальне бажання одужання — все спрямовано на те, щоб допомогти природі в боротьбі з хворобою, й на те, щоб дати самій хворобі проявитися у своїй істині. У лікарні лікар бачить лише двозначну, спотворену хворобу, геть викривлену патологію; той, хто лікує вдома, здобуває за короткий час справжній досвід, заснований на природних феноменах усіх типів хвороби» (Dupont de Nemours, Idees sur les secours a dormer (Paris, 1786), p. 24–25). Призначення цієї домашньої медицини — виявити необхідну шанобливість: «Спостерігати за хворобою, допомагати природі без насильства, чекати, скромно визнаючи брак знань» (Moscati, De l'emploi des systemes dans la medecine pratique (Strasbourg, an VII), p. 26–27) (Мішель Фуко. Народження клініки).

Але я, від'їжджаючи на операцію, залишала автоматику подачі газу на мінімумі — тільки щоб не дуже мерзли мої квіти, за якими доглядали моя Дарка та все та ж Рома Степанівна. А за час моєї відсутності були морози, і систему прихопило на горищі. І коли зранку перед моїм приїздом включили автоматику на посилений режим, систему завоздушило й батареї, забиті повітряним корком гріли наполовину — тільки верхньою частиною.

Рома і моя дитина наперебій просили мене йти до них, принаймні поки огріється хата. Люночка не вговорювала довго, знала, що я ніколи не полишу домівку в Свята. Ромця, як і завжди зі своєю натурою, була наполегливіша, та нарешті, застеливши мені постіль, вступилась і вона. Люна мала прийняти зміну сьогодні, 5-го січня, тому побігла до роботи. Дарочка мала прийти пообіді, щоб принести мені їжу.

Хто може зрозуміти блаженство лежати на своїй рідній постелі в своїй хатині, хоч і в холоді, по тому, як уже гадав за те, чи взагалі повернешся сюди? Та читати теплі вітання друзів, зігріватись ними... І відкривши і Ваш конверт, із традиційними побажаннями, пригадувала...

Аліноччина тема сьогоднішнього «Ранкового променя», який Ви розмалювали вчора кольорами веселки, — «Спочатку було Слово...» Добре знаю, про що говоритимете Ви. Знаю наперед, о, добре знаю: про виховання

нашої юні саме словом. І всі підуть по Вами прокладеному шляху, і вийде старече: «а от у наш час...» Захотілося щось змінити й просто продовжила фразу з «Євангелія від Івана». «Спочатку було слово...» Далі вже не всі пам'ятають, що «...А слово в Бога було...» Ще менша кількість наших українців пам'ятають «...І Бог був слово...» Ну і вже зовсім небагато пересічних людей дочитали до «...Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без нього...». І роздумали це. І тільки сотні людей знають подальше:

«І життя було в Нім, а життя було Світлом людей. А світло у темряві світить, і темрява не обгорнула його».

А тепер буду писати свої роздуми на тему «Спочатку було Слово», бо то слово дало й мені наснагу.

Отже, спочатку було Слово, Бог дав його мені випадково — не так крутнула ручку настройки, і вчула замість радіо «Свобода» ефір «Ранкового Променя». Саме Ви говорили свої оксамитом доброти. Вже не пам'ятаю, саме про що, але то було Слово доброти, і воно проникало крізь вухо в голову, розтікалося по жилах свіжим чурколом бадьорості. Хотілося жити! Була після річки скупана, тому Ваше Слово запало в пам'ять запахом свіжості, бадьорості, доторкалося до тіла м'якеньким рушничком. І ще було духмяним і густим, як свіжозварена кава, що парувала в філіжанці на столі. І так уже сталося, що третім компонентом сенсу життя стало чути Ваше Слово доброти, мовлено Вашим голосом оксамиту зранку. Першим був рух, який стягав мене з ліжка, другим — холодна вода буйного плину Черемоша, а третім, найкращим — Ваше Слово. Я не завжди розуміла його, не розуміла й того, що воно творить зі мною. Але я мала потребу в ньому, Ви творили мене своїм Словом, саме в ньому було життя, і життя це було світлом людей! Я ще не розуміла того, що розуміли Ви. Я не знала й не бачила Вас. Та поволі приходило розуміння, про що Ви говорите, що Ви вкладаєте в своє слово. Ви стали покоряти мене не тільки енергетикою голосу, але й енергетикою свого розуму. Ранковий промінчик сонячного голосу віднайшов мене ось тут, біля підніжжя Карпат, і Ваше слово ліпило мене заново, то вже була не я, проста гуцулка, але створювалась пані Антоніна! Захотілося створити й своє слово. І Ви підтримали мене, та все, що я говорила на радіохвилях — то було творено Вами в мені і говорилося лиш для Вас.

На якийсь час Ви пропали з радіоефіру. Жила мукою — коли ж Ваше Слово прийде до мене? Мені не вистачало Вашого оксамиту бадьорості й свіжості з розкотистим потрійним «Р»: «Добр-р-рого р-р-ранку!» Моржувалася в Черемоші, вправлялась механічно за системою доктора Амосова «1000

рухів», а ось третього компонента бадьорості й здоров'я — Вашого Слова — не було. Як мені його не вистачало!!!

Коли ж нарешті почула після довготривалого мовчання Ваше привітання, чомусь зразу затремтіли руки й моментально пересохло в роті... Ваше слово вливалося в мене Вашим надзвичайним голосом доброти. Ви говорили за наснагу й бадьорість, яку ми можемо отримати від різнотрав'я нашої рідної Вітчизни, ось така побутова тема. Але Слово Ваше — то був гонор за Україну, за її природу, за її людей, за віковічне надбання нації українців, яке значно довше в часі, ніж східна медицина, що зараз модна й ходова в наших не дуже далекоглядних медиків...

Ваше Слово жило в мені. І мені мало вже було чути його тільки в ефірі. Ваше Слово мало бути сказане мені особисто! Віднайшла Ваш номер телефону. Була ідеальна нагода подякувати за годинник «Антоніна», яким Ви пропонували назвати годинник Київського годинникового заводу.

Чомусь гадалося мені, що Ви ровесник мого сина. Виявилося, що ровесники ми. Бог дав мені Ваше слово в скорботі. Ваша дружина жила в Вас тільки світлою пам'яттю. Вам боліло в душі, і, можливо, тому Ваше слово було таким проникаючим і в душу, і в розум. Бо й моя душа шарпалась і корчилась від болю. І ніякі системи, по яких я займалась, не могли загоїти зболілую тую душу. Ліком стало Ваше слово. Вже знала, що маю бачити Вас. Ваше Слово мало мати не тільки голос, душу, розум, але й мати тіло.

Ваше слово спочатку, а в ньому життя для мене! І ніщо, що повстало, не повстало без нього!!! Ваше Слово загоїло мою душу. Так народилась на світ «ПАНІ АНТОНІНА»!!!

Я лежала в холодній постелі з пластиковою пляшкою в ногах, наповненою гарячою водою, яку мені запхала під ковдру Ромця. У хаті було холодно, а я пригадувала, коли в хаті парувало й смажилось, булькотіло на печі й у печі. Той час, коли — саме сьогодні, 5 січня — кінчались смачні приготування до Різдва: вже було засунуто до печі манюні голубчики, з мізинний пальчик, і масна начинка з коричнюватими запеченими пасками в тому місці, де умлівало масло з цукром у кукурудзяній муці, та й дух печені з делікатним м'ясом, із будженою сливкою і смачним біленьким грибом уже панував на всю хату. І торти перекладались саме сьогодні, а їх було кілька завжди. І виносилось у спіжарку, і накривалось мивничками, і там же стояли мивнички найменші з солодким дріб'язком, накриті чистими рушниками. Сьогодні закривався день масних страв, які готувались д'Різдву. Готувалось завше на око, бо не куштувалось, адже піст... А ввечері обмивалось начиння, начисто, бо шостого січня готувалась тільки свята вечеря.

А на завтра — традиційно, від віку заведено у моєї баби, передано від її баби, і Бог би дав, щоб зайшло у традиції до моїх правнуків — стіл застелявся святковим обрусом із самого ранку, й під обрус клалося свяченого зілля з маковеївського букетика: чорнобривці, васильок, м'ятка, звіробій, любисток...

Витягла ноги зі своєї постелі й стала на холодну підлогу, стала до образів під вишитим рушничком на коліна, стала до того маковеївського зілля, плачучи душею, і благаючи... Про що благаючи? А ось просто так благаючи. Про те, щоб не вмирали наші традиції разом зі смертю того покоління, яке ще пам'ятало їх, і про те, щоби Бог продовжив мені життя в моїх традиціях? А може — плакалося, бо я вся була зболена! Зболена довгими роками свят усупереч зі святами, нав'язаними нам... Зболена життям у своїй рідній країні, нерідна влада якої весь час намагалась знищити українця... Зболена своєю хворобою, в хворому суспільстві... Зболена від чужорідної «хімії», яка змагала мене в моїх рідних Карпатах... І зболена Вашим холодом, яким Ви тримали мене на відстані...

Поклалася до холодної постелі, тремтячи від холоду в рідній домівці, в рідній Вітчизні, в рідній Гуцульщині, на рідній планеті.

А на чотири кутики столу Дарка поклала зі свяченої головки часнику чотири часточки, і гарно уклала решту навколо макітри, чергуючи з запашним васильком. І все це було на обрусі з вишиттям, яким я накрила ранком, при ранішній молитві, стіл до Святої вечері. І стеребила маковеївський оберіг, поклавши під обрус трохи того зілля...

А посередині стояла макітра, і вже там, мелений на кавомолці, лежав мак із додатком — із однією маківкою зі свяченого на Маковея зілля, і три лижки свяченого на Спаса меду. Терти мак у макітрі не було кому, чоловіків у хаті не було... Сього Святого дня готувала Святу вечерю моя унука, моя Дарина. А я, стримуючи нудоту, лускала горіхи на кутю, та щоб начинити чорнослив, який Дарка вже запарила окропом, трошки втрапивши до миски, а трошки на підлогу, на верітки.

Червоний варений буряк на шухи, пшеничку, пісні голубці та вареники з капустою й пампушки з повидлом мали принести мені мої найдорожчі сусіди й цьоця Оленка. Фасулі на кобили вчора Ромця налущила в попіддашші, і сьогодні варила й собі, і мені в себе вдома. А Дарунька моя лупила червоняву нашу кутську цибульку зі своєї грядки, солодку-пресолодку, та свій сизий від люті часник. Так як могла так і кришила на дерев'яній дошці, та терла в часниці часник. Відтак у пательні смажила на олії те що укришила, то мало бути й на шухи, і на кобили. Оселедець був магазинний,

уже готовий. Дарка, моя мала ґаздинька, намагалася тоненькою соломкою укришити варений буряк та відварені гриби на гуцульські шухи. Але як виходило в неї — так і виходило, вона потихеньку поралася на кухні. А мені світ заобертався на постелі в кімнаті, я потихеньку вилазила на кухню, щоб допомогти. Сидячи, ми з онукою горіх завивали чорносливом, на красиву кришталеву вазу укладали то, посипали цукер-пудрою. Усе йшло на стіл, і Дарочка за кожним новим блюдом вираховувала — чи скоро буде 12?

Я, втомлена кількахвилинним сидінням, знову клалася до постелі. А Дарка й готувала вечерю, й обходила мене. І просила мене:

—Бабо, а розкажіть-ко, як Ви були маленькі — ти, бабусечка моя, теж готувала зі своєю бабою вечерю? Так?!

І я розказувала:

—Поки тато терли мак а мама засували піч із наїдками, моя баба йшли по воду з чуркала, там, де сходилися в одну три незамерзаючі потічки. І я, Дарко, поруч баби гонорово чимчикувала, бо я ж була бабине золото, бабине сонечко, так як і ти зараз моя кицька, моє сонечко. Мені доручалося нести порожній глек до чуркала, бо звідтам уже повним го несла моя найкраща в світі баба Анна.

І моє сонечко терлося своїм носиком у мою щоку:

—Бабко моя, Ви теж моя сама краща у світі...

—Слизькою дорогою з вибитою лісовозами в замерзлому багні колією ми з бабою совались то в один, то в другий бік. А як ззаду піпкали шофери, ми вилазили на узбіччя та, стоячи по коліно в снігу, переводили дух.

А навкруги стоєла казка, передріздвяна особлива казка, коли з зимових смерічок сиплеться паморозь, коли задерши голову на вид облазу[1] десь там угорі бачиш синє небо з вистреленими вершками височезних смерек, які незнати-звідки з'явились у цій кам'яній горі. Так і здається, що то опришки з верхів дивляться на нас із бабою. Мені лячно. Але бабина мова спокійна: то наша гуцульська фамілія нас береже, гуцул у лісі в себе вдома. Машини від'їхали, а ми з бабою знову злазили в колію, правда — хто як міг, баба навкарачки, а я з'їжджаючи на дупці, і той марафон кілометри на два продовжувався...

—Бабко, а чого колись так файно було на Різдво? Був сніг, був мороз, були кучугури...

—Дарко, моя киця, напевно, тому, що тепер ми перестали шанувати те,

1 Облаз — стрімка скеля, круча; дорога, стежка, що йде по самому краю прірви, попід стрімку скелю.

що так файно, що ми стали смітити скрізь і всюди, що пластик і пакети валяються попід ноги, що заводи димом курять у небо, що ліс вмирає й валиться, і гниє, а облаз засувається... от Бог то і забирає. А тоді ще були в пошані чисте повітря, чиста вода.

— І того, що перестали люди шанувати наш Черемош, правда, бабусько, — пані Віра знову сміття на річку вивезла, цілу тачку... Будеш сваритись?

— Ну от бачиш, Бог забирає те, що ми не шануємо. Мабуть, Творець світу десь там далеко, у Всесвіті, те, що забирає — по-новому будує, й оселяє там людей, які цей світ шанували. І їх у цьому світі шанували люди, а нелюди ненавиділи...

— То, певно, моя прапрабаба там знову з тобою маленькою по воду з головиці йде по Тюдівській дорозі сьогодні. Так, бабо?

— Бачиш, Дарусечко, як ти все гарно придумала...

— Бабусечко, я не придумала, я зрозуміла тебе...

Моя найстарша унучечка, а ти таки збережеш те, що шанувала твоя прапрабаба, а моя баба, хоч ти і не є Спільна фактично:

— Зразу за облазом, по тюдівській дорозі, чурів маленький, смачний, запашний потічок. Межи обмерзлими камінням го майже й не було чути, та мені з дороги й не було видко, бо ж угору підіймалися тілко баба. Вони, угрузаючи в снігу, злазили в шанець, перебиралися д'горі камінням, тримаючись за гілля та сиплячи з них сніг, вичищали незамерзаюче чуркальце. Відтак довго набирали воду в збанок кухлем, який витягали з-за пазухи. А може, то мені лиш здавалося, що довго, бо я ж лишалася в долині при дорозі, і мені без баби було й сумно, і холодно, і страшно...

— Бабко, а Ви маленькою найдужче чого боялись?

— А так, як і ти, моє золото, так, як я й зараз, та й, певно, всі люди в світі — ми боїмось самоти, ми боїмось лишитись самі, то найстрашніше — коли ти один!

— Бабусю, тому ти й Спільна, бо Ви не одна, а з усіма, так?

Бог зберіг лиш у моїй пам'яті оту картинку, як баба лізе по камінню до потічка, ковзаючись по обмерзлій землі та хапаючись за корінці на землі, за тіла дитят берізок та трепет. Вона ніколи не була одна, вона завше була з Богом і з тим, що створив Бог для неї. І десь то, певно, відтворилось у Вічності... І права, моя Дарко, ти права — там десь моя баба п'є й не годна напитись смачної холодної водиці...

— Так, кицько, і ще я хочу бути зі своєю бабою і з тобою разом одночасно, а так може бути тільки якщо ми будемо вірити в те, що ми разом.

Але давай згадувати разом далі, ти зараз перед очі клади те, що я пам'ятаю... Нарешті баба зсувалися снігом, тримаючи воду в збанку поперед

себе. Дорога додому була швидшою — на нас чекали, та й мороз підганяв. Захекавшись та обмівши сніг із себе, мокріськи і від снігу, і від морозу, і від швидкої ходи вступали до хати. Мама німо зиркала на нас з бабою, а тато то перекладав — мовляв, і стів тре зрихтувати, та й на стів тре покласти, а вода є у кирниці, мамо, а єк Ви ще по всіх роботах маєте охоту лазити снігами, то види Вам до смерти ще далеко. Баба відрубували: «А від мене й смерть страху має, бо ще лазю...»

—Бабко, від тебе теж смерть має мати страх, правда ж, бабко, ти ж завжди така бойова, як і твоя баба, завжди з кимсь маєш до сварки, хто не хоче Вас слухати?!

—Кицька бабина, ти знаєш, вмерла моя баба, повинна і я вмерти, а ти теж станеш бабою, і теж будеш колись говорити зі своєю онучкою й розказувати, яка то має бути кутя в макітрі на Святий вечір. Таке життя, дякувать Богу за нього.

—Бабко моя, але ж ти, Ви, ще не зараз будеш вмирати, правда?

—Це вже точно, що не зараз... Макітра з утертим маком чекала бабиного чаклування над кутею. Баба відгашували трепетового колика над обмерзлим збанком з чуркальною водєчкою, відбирали дев'ять лижок води до макітри, вимішували — і робилося маленьке чудо, то вже було Боже молочко, туди ж зачуралися[1] дев'ять лижечок меду, свяченого на Преображення. Шкарубкими руками баба кришили вичищені, калені в братвурі горіхи, сипалися панські родзинки. А тогди додавалася пшеничка, лишеньки витягнута з печі у шпаргатовому[2] баняку, знова зверху сипалось чуркальної водєчки, і баба вимішували дерев'яною лижкою всю цю смакоту в макітрі, виказуючи «Отче наш» та «Богородицю»...

—А я нагадала, бабусю, пам'ятаєш, коли ми з Аліною в горах були, ти, Ви громовичної трепети наломили — для того, аби й зараз відгасити вогню над макітрою з кутею? Так?

—Та й для цього теж. І від уроків — згашувати на воду, як вас, моїх любих, уречуть недобрі люди, а тоді напитися й умитися, та ж цього знаєш...

—Знаю, бабо, це я знаю, тільки сірниками й у рахунок навпаки: не десять, не дев'ять, не вісім, ...не один, і сірник гасити в воді — й скільки сірників потоне, стільки і уроків маєте... Але що там далі в тому Святвечорі було, що ти в пам'яті досі тримаєш?

—Ой, Дарко, я така голодна була тоді, що, дивлячись на це се дійство, виголодніла після добування води на кутю, ковтаючи слинки, благально

1 Чуріти (чюріти) — текти.

2 Шпаргат — чавунна кухонна плита.

дивилася на бабу, хоча добре знала наперед бабину відповідь: «Зачекаєш до зірки, не вмреш, Бог терпів, то й ти потерпиш...» Макітра укладалась на своє місце на столі, поруч баба клали свічку, затикану в пісний калач.

—Бабусько моя, а ти не хочеш їсти — давай я тобі дам. Щоби ти їла?

—Дарко, а мені й не багнеться їжі, а ти бери що з'їж, кицько...

—Бабо Тоню, я сьогодні за Вас постю до зірки, аби ти, моя бабуська, здорова була.

—Ну то давай тоді збігай хоч до річки, та попри краєм зачерпни водички й на кутю, як вже не буде в нас води з головиць.

—От і буде, от і буде!

—Таже відки, Дарко? Відки?

—А бо знаю я, що буде! Вуйко Володя з'їхає на Сокільське на потік, своєю машиною, — і нам кілька пляшок привезе.

—Бог би дав йому здоров'я, Господи, який же ти добрий — я ся нап'ю смашно, та й кутя буде з чуркальною водєчкою.

Вода з Сокільського хребта, біжучи лісами та ущелинами, набирається духу гуцульського, святого духу рідної землі. І ота вода, яку Ти, Господи, пішлеш мені, хоч у пластиковій пляшці — та все одно моя, то по духу мені рідна водичка.

—Дарко, знаєш, як мені тато мій казав, коли я плакала з жалю до себе, що голодна: «Ади, чьо-сь супава, борзо зірка на небі стане, а в нас ще долівка не устелена». То був знак кінця мого плачу та жалю. Я хутко вхоплювала бабину теплу хустку, стару кожушину, і ми з татом ішли в оборіг, скидати сіно. Тато ніс до стайні, а я в хату, розтрушувала на дерев'яну, вишкребтану до сонячного кольору долівку. Сіно пахло літечком і морозом, таке дивне поєднання буває тільки на Різдво. А ти хоч в мене і не супава, але все одно...

—Знаю, бабко, знаю, сіно на квочки...

—І нанімо...

—Ціхо, ціхо, ані пари з вуст...

—І куди?

—І — хто би того не знав — під стіл, просто макітрі — й тоді квокати, бекати, гелготіти, мукати, пулькати, крякати на прибутки в родині. Я це добре знаю, пам'ятаєш, як ти татка мого налякала, коли він ще лиш за зятя прийшов до Вашої хати?

—А ти ж, моя киця, відки то знаєш?

—А то він мені розповідав, як ти на німо сіно внесла й під стіл залізла, і зачала там квокати, а він гадав, що тобі дах поїхав з усіх роботів.

—А тепер, Дарусечко, ще одну справу треба конче зробити.

—Мак сіяти?

—Точно, але я слаба була вже й грядку не приготувала, то ти, ґаздинько, просто під паркан із Олійниками засій, щось та зійде. Та й не на купу, а розсип і примовляй: на оборону від хороби, від жури, від страху, від гніву, від нечисті насланої, від заздрості клятої, від мусової прикрості, єка би-сь обминула усю фамілію, єка є, єка буде, та єка перед Богом стоїть, уже на правді.

—Ага, на оборону від хороби, від жури, від страху, від гніву, від нечисті насланої, від заздрості клятої, від мусової прикрості, єка би-сь обминула усю фамілію, єка є, єка буде, та єка перед Богом стоїть, уже на правді.

Стіл заповнювався пісними наїдками. Вже стали на обрус, поруч куті, а таки з чуркальною водичкою, власні грибочки, огірки квашені й помідори у власному соку з банок, шпроти в бляшанці, вже Ромця принесла кобили, пісний борщик із крапликами й навіть маслини, цьоця Оленка в вечерю дала пісних голубців із курудзяними крупами і з запрашкою. І Дарусині шухи прикрашали стіл, і горішок, гірко завинутий мною в чорносливі та Даркою притрушений цукер-пудрою, та й оселедець умостився на Святковому столі. Останніми на столі з'явились вареники з капустою і пампушки з повидлом від Олійників, моїх найближчих сусідів.

Замість дідуха в нас завжди стояла вічність зеленої смереки — вічність від Бога, вічність життя, вічність світу цього. Смерека вічнозелена, й вічний цей світ, ці гори, які здіймають гуцула вище до неба, а значить — і до Бога. А й того гуцул гоноровий. Все його життя смерека поруч нього. Від народження, деревце супроводжує гуцула через усі визначні віхи його життя — хрещення, весілля, побудову хати — аж до смерти.

І ми з Даркою прикрасили гілочки смерекові кількома яскравими кулями та сріблястим дощиком.

—Бабко, а може, то того недобрі зими пішли, бо ми дощик на смерічку вішаємо, аж треба сніг!

—Але скоріше всього того, що ми зачали той дощик робити, ось тутка в Карпатах, де все природне, зачали хімію штучну робити й світ Божий псути, і здоров'я своє псути, але най, не згадуймо того пустого в такий великий і святий вечір.

На Святвечір смерека була членом родини. Світилася зірка на небі, світилася смерека в хаті, світилася свічка на столі й усі ставали коло столу, згортаючи руки до молитви.

«Отче наш...» — починала баба у Святвечірі мого дитинства, і ми всі підхоплювали за нею, — «що єси на небесі, най святиться ім'я...» — старанно

виказувала я, стоячи поруч баби. На чільному місці, під образами, з вишиваним низинкою рушником проказував так само старанно тато, коло нього мама в гарній сукні. Молитва продовжувалася: «Богородице-Діво, радуйся...» При закінченні баба просила Бога, «аби й тих душ допустив до вечері, за єких ніхто, ніколи не згадає, що їх пострачувано, побито, потоплено, в рідній земельці покладено, а ще бірше, Боже, просимо за тих, які мученицьку смерть приймили за свою землю, та в чюжій земельці лежать, і чекають цього святого вечора, аби-сь із нами за стів сісти... Дякуємо Богу святому, що поміг дочекати в мирі цих свят. Поможи, Боже, їх у радості відправити і від согодні на рік діждати». Старанно кладу на собі хрест тричі, згорненою пучкою в три пальці, й вірю, що зараз у хаті багато людей, які голодні ще більше від мене, бо я не їла лиш день, а вони Бог знає скільки. І, як баба пояснила, вони не їдять, а лиш тішаться тим, що ми за них Бога просили, що їх пригадали і до вечері в своїй хаті допустили. І як, не дай Боже, їкої прикрості в цій хаті бути — то вони теж за нас у обороні стануть. Вірю в це й зараз!

І ми всі, у цей Святвечір у теперішньому моєму житті, всією нашою невеличкою родиною, теж згортаючи руки в молитві, стаємо до столу, де горить свічка народженого Ісусика. І ми спільно молимося першу молитву на прославу Божу, другу за здоров'я всієї родини, третю за померлих нашої родини, й четверту за тих, за яких ніхто й ніколи не помолиться. Моя дитина, моя донечка й моя внучечка тримають свої маленькі зробочені долоньки човничками, відправляючи молитви нашої родини в плавання ефірами світу Божого. І моя племінниця, Настя, теж поруч них шепоче молитву. І найменша з онуків, білявка з домішкою турецької крові Берфін так само намагається стиснути пальчик до пальчика, долонька до долоньки, і промовляє слова молитви трохи затинаючись і відстаючи від усіх...

І ми всі за столом добре знаємо, що за нашою молитвою моляться й у далекій Мокселівській Костромі — моляться мій син, мій внук, моя достійна Наталочка, й обов'язково буде молитва за померлих, і обов'язково буде кутя й коляда. І християнські слова привіту: — Христос народився! — Славімо його!

«Христос народився!» — «Славімо його!» — «Христос народився!» — «Славімо його!» — «Христос народився!» — «Славімо його!» — тричі лунало в хаті, дзвінкіше від усіх лунав мій голос — лунає в моїй пам'яті святий вечір мого дитинства. Радість від того, що свято прийшло, що малий Ісусик народився і го мама, Діва Марія, тішиться ним! Що коляда прийшла, і будуть у нас колядники, і ми будемо в колядниках. Що, незважаючи на всі прикрощі й буденні нестатки, ми всі, дякувати Богу, живі, та всі однією

родиною за одним столом, у своїй хаті, на рідній землі й не голодні, бо на столі стоять дванадцять страв, не враховуючи кутю та калач, а за плечима — замкнена піч зі скоромним.

І лунає, тричі лунає за столом і в теперішній мій Святий вечір: «Христос народився!» — «Славімо його!» — «Христос народився!» — «Славімо його!» — «Христос народився!» — «Славімо його!» І я так само тішуся тим, що ми за столом усі разом, що попри всі прикрощі й хвороби Бог нам дав у цей благословенний вечір зібратися разом і разом вимовити слова подяки в молитві, і що Дарка виквохтала під столом разом із Берфіною, і засіяла мак на оборону. І що ми всі разом будем колядувати, і що на столі стоять дванадцять страв — нехай не всі приготовлені мною, але за традицією поділені зі мною моїм народом...

Хай буде благословенна моя гуцульська земля, мій гідний нарід, і мій рід на цій землі й у цьому народі...

Дарка керує за столом, вона перебрала функції ґаздині... Кожному в кухлик зачурається кохля[1] куті з макітри, й усі мовчки її споживають, а вже відтак кожної страви по лижці мусив з'їсти кожен — чи любив, а чи не любив він то їсти, то був за мус.

«Бог предвічний народивсь...» — затягає баба своїм низьким альтом у моїй пам'яті. «Прийшов днесь із небес...» — вступаю я зараз за цим столом, і вступаю голосом сопрано (а в пам'яті звучить: «я хочу так, як мама, тонесенько виводити, та в мене бабин альт, а й того гуду з бабою. Татко, аби втримати рівновагу голосів, тихенько тягне тенором, хоча в нього баритон). А поруч моєї баби з моєї пам'яті зараз, за цим столом, альтом тягне моя Дарка, чисто виводе мелодію коляди і маленька Берфін, що співає моєї мами голосом — тонесенько, втрапляючи, а деколи і ні, в спільну мелодію. «Щоб спасти люд увесь, і утішився», — прямує в світ коляда нашої родини і з моєї пам'яті, і явленою на цей день. Ми співаємо щиро, ми віримо, що Бог нами тішиться, а рік такий великий. І хто знає наперед, що він, цей рік, нам уготував? Чи на́рік ми всі зберемося за цим столом, а чи нас поменьшіє, а може, Бог пішле радощів, а може, горе єкесь дасть у мусовій прикрості? Та зараз ми щасливі й за все вдячні Богові. Так було давно, давно в моїй фамілії, так думалось. І так є зараз, так гадається й тепер у моїй фамілії...

Дарка побігла на Святвечір до своєї родини по таткові. Моя фамілія вступилась до своєї хати до своєї вечері, а я кладуся на свою постіль, дякуючи Богові за цей день, дарований мені як велике-велике щастя. За щось

1 Кофля (кохля, хохлі) — черпак, ополоник.

Ти, Всемогутній, подарував мені цей день і цей вечір! Дай Боже мені сили дарунок цей виправдати...

Спливає в моїй пам'яті: мама сідає під грубу коло тата, і вони красиво на два голоси співають коляди татових спогадів. «На Різдво Христове Ангел прилетів, прилетів із неба...» А я вже сплю й сню того ангелика... Запливаю в сон із ангеликом мого дитинства і я теперішня, змучена болем, терпінням і щастям, що його мені подарував Господь.

Я потихенько вже дибала по хаті. Мої сусіди найближчі Наталочка та Олег приносили мені води до хати, прали в своїй автоматиці. Тим вони відпустили на сесію мою доню — шкода було втрачати роки навчання через мою хворобу. Рома Степанівна взяла на свої плечі моє харчування. А я їла квашену капусту, мій організм вимагав цього виду харчування в необмеженій кількості, й трошки сала, і трошки барабуль. Настя з Дарусечкою моєю любою справлялися з моєю мамою і своєю дочкою Берфіночкою... Мене відвідували мої подруги, ще по школі, й тягли мені фрукти, свіжі молочні продукти від знайомих, у яких були корови. Я не була обділена ані людською любов'ю, ані Твоєю, Господи. У Різдво робив мені подарунки сам Бог. Уже писала о тім, що першу хіміотерапію перенесла порівняно легко — мене трохи нудило, інколи я вертала потроху, інколи боліла печінка та не дуже сіпало по всіх швах. І тільки болючий пупок, пошрамований у всіх напрямках, хотів наривати, запливав струпом. По кількох місяцях у Києві професор Воробйова мене запитає: «Чому Вам так пупок видрали, він же болючий?» І я тоді аж звернула увагу на те, що у всіх подібних до мене оперованих він акуратно вирізаний, а в мене він справді видраний.

Мені так закортіло зранку борщу — на свинячому окості, з квашеним буряком і квашеною капустою, та ще і з фасулями. Це вперше від осені, яка принесла хворобу, й по операції мені захотілось їсти. Знала, що у цьоці Оленки завжди є квашений буряк, який стоїть у баняку, вкритий білою осугою. Картопля, морква, фасулі були в спіжарці. А от добути квашену капусту з пивниці[1] треба було когось просити, я не могла ні підняти ляду, ні злізти сходами.

Приставила фасулі й окіст у маленькому банячку на маленький вогник на газовій плитці. Зателефонувала цьоці Оленці, й Іринка примчала з квашеним бураком і готовим борщем у півлітровій баночці. Та він був не такий, який я зварила вже в своїй уяві, який я варила протягом багатьох-

1 Пивниця — погріб, льох.

багатьох років; я відчувала смак і запах мого борщу, присмаченого хурутом. І поки Іринка добувала мені мою квашену капусту з пивниці, я роздивилась, що, мабуть, буде мені замало того банячка, і на вогонь стала каструля значно більша.

Я лупила картоплю й моркву, я обібрала дві цибулини й посікла їх на дошці й дала до пательні з олією. Туди ж пішов кришений соломкою буряк із розсолом, у якому він квасився. Я варила сама собі, я варила собі свого борщу. Мало хто може зрозуміти щастя чаклування над їжею, яку ти захотів з'їсти по багатьох місяцях несмаку...

І ось нарешті на столі парує полумисок червоного, єк грань у ватрі, борщу, парує смак і запах. Туди ж зачераю лижку солодкої сметани. І всідаюся на лавицю перед чудом, яке я змогла сама собі зварити. Нахиляюсь над полумиском... і щось паде з моєї голови ось туди, у той наворожений мною смачний борщ, я ще не розумію — що ж то плаває ось там і чому воно там плаває.

Я не розумію!!!

І виловлюю ложкою жмут мого волосся. З жахом дивлюсь на нього і проводжу рукою по голові. І ще один жмут залишається в моїй долоні. Відсовую таріль і складаю перед ним пасмо за пасмом моєї класично-французької стрижки... Складаю, як на вівтар...

Підходжу до дзеркала, на мене звідти дивиться стара, худа, бліда жінка, на голому черепі якої лиш де-не-де стримлять раховані сиві волосинки. Проводжу пальцями по бровах — і вони сипляться, вони стираються, так, наче й не росли там, а були намальовані... Сльози рясно біжать по моєму обличчю й забирають за собою вії, а вони хапаються за мої виступи на обличчі, затримуються на моїх запалих щоках...

Я знала, що це буде, я знала наперед. То чому ж мені так важко, то чому так несила дивитися на ось це опудало, яке аж ніяк не могло бути моїм відображенням?..Я не могла бути отою, що в дзеркалі, що розтирала сльози по обличчю.

Це не я!

Прийшли Видорщі, прийшов час святої води, прийшов час Дани. Прийшов час святкування різдва мого Черемоша. А я звикла святкувати тільки з ним і в ньому, в його холодних хвилях шукала гарячих обіймів, смачних свіжих цілунків. Жадало моє зболене тіло ласки мого Черемоша. І я добре знала, що й він, швидкий, прудконогий леґінь мій любий чекав і сумував за мною, і хвилювався своїми габами. І я не могла зрадити 'го жадань побачення зі мною. Я ж бо також багла зустрічі з тим, хто мене вмів кохати. Хто вмів

дарувати кохання, не вимагаючи нічого взаїм. З його обіймів я виходила зі снагою на життя. Гоноровою, бо нікого так не любили, як мене. І нікому не даровано стільки життя і на життя. Я мала зустрітися з тобою, мій любий, мій вічний, мій нестримний, мій впертий, мій невблаганний.

Від першого дня першого побачення ми з тобою порозумілись. Я тебе любила за те, що ти, ось такий холодний і неприступний зовні, вмів так гаряче кохати. Що ти, любий мій, несучі свої вічні води з високих вершин, мав у собі сім'я генетичного коду мого гуцульського роду й облагороджував мене ним. Облагороджував мене нестримно в пестощах, виціловуючи кожною своєю крапелькою моє тіло. Ти вмів пестити гуцулок, бо ти знав, як їх треба любити — нестримно, вперто й невблаганно. І я занурювалася з головою в твої чисті обійми й віддавала всю себе на твою ласку, на твою волю, і ти ніс мене по своїх габах-руках, забираючи весь жар мого серця, весь пломінь моєї душі. Ми вміли з тобою кохатися, любий, а бо і я була вічна, нестримна, вперта й невблаганна... Бо ти був гуцулом! І я була гуцулкою!

Йшли Видорщі! А я була слаба, а я так хотіла хоч би кілька хвилин з тобою поговорити й розказати тобі, єдиному, про свої біди й жалі... А ти би пожалів мене, і хоч би руки мої обцілував, хоч би ноги мої обійняв... Так моя душа жадала твоєї фізичної присутності... А я хворіла, і я не могла сама до тебе дістатися. І я просила, я так благала мою дитину, мою Люночку, о тім, щоб вона повела мене на побачення з тобою, на твою гостину, і саме в той час, коли ти хрестив святістю твого Творця.

І яке ж моє щастя було, коли вона погодилась. Заледве минуло три тижні, як я була по операції, і трохи більше місяця, як я лишилась без купелі Черемоша. Рано-ранесенько прийшла моя дитина, і я чекала її вже пририхтована до купелі...

Ще коли я починала лиш купатись, у 1996 році, у мене були напрацьовані сім правил правильної купелі. Перевірені часом, виведені методом проб і помилок протягом півроку. Скільки було страху, скільки мій організм і мій Черемош підказували мені — а як же все-таки краще. Збиралася писати про це, нотувала, а тоді подумалось — а яке я маю право писати про те, як правильно? Це у мене може бути правильно, а для іншого — зовсім навпаки, це може бути смертельно.

І ось коли зараз мені багато пишуть і пропонують свої методи лікування, і то безапеляційно: тільки так, а не інакше!, або шлють вирізки чи й цілі газети з тим, що кому допомогло, — я дуже сумніваюсь у тому, що той, а чи інший метод так само допоможе й мені. Бо ж ми всі такі різні, різні й неоднакові, тому й не може всім нам допомогти один і той самий метод лікування.

І я вивела для себе правило. Ніколи не вганяй себе в систему того чи іншого автора, а попередньо вивчи уважно й візьми те, що, на твою інтуїтивну думку, тобі придасться. Бо ти в світі така одна! І твій ангел-охоронець, твоя інтуїція тобі підкажуть, застережуть, приведуть до правильного рішення.

Мої сім правил купелі взимку, на природі в річці.

Правило перше: ***Купатись треба тільки оголеною, або принаймні в купальнику з натуральних волокон, бо там, де буде синтетика прилягати до вашого тіла — там чекайте запалення, чиряків, фурункулів і так далі...***

Правило друге: ***Після купелі користуватися знову ж тільки рушником бавовняним і одежею на тіло з тої ж бавовни, чи лену, ситця, вовни й так далі. Одягатися треба починаючи зі стоп, і зовсім не страшно, коли на волоссі намерзнуть бурульки. І одягатися не в шубу а чи кожух — а так, щоб ти міг вільно рухатись...***

Правило третє: ***Перед купіллю необхідно добре розігрітися, і бажано швидкою ходою, бігом, фізичними вправами. І ні в якому разі не гарячими напоями, в тому числі й чаєм. У парній — може бути гарячий душ, або сама парна, тоді швидке занурення в ополонку, а потім знову в парну чи під душ...***

Правило четверте: ***Занурюватись треба завжди з головою. Під час занурення тільки тулуба судини звужуються скрізь по всьому організмі, а коли потім розтирати тіло рушником, судини тулуба розширюються, а в голові вони так і залишаються звуженими. А як на хлопський розум, то всю негативну енергетику ми заганяємо в голову. У мене страшенно боліла голова, поки я зрозуміла, чому саме.***

Правило п'яте: ***Після купелі не заходити в теплу хату, поки не зігрієшся на дворі, тобто — знов підтримувати свою біологічну пічку, запущену в холодній воді, фізичними вправами, швидкою ходою, і ні в якому разі не зігріватись ані коло печі, ані під теплою ковдрою...***

Правило шосте: ***Не зуживати дві години перед купіллю та по купелі їжі, крім гарячої гербати з різнотрав'я рідної Вітчизни з медом. Чому? Та тому, що коли їжа потрапляє в шлунок, він тягне до себе більше крові для перетравлення, і переключиться наш організм із роботи біологічної пічки на розщеплення білків, жирів, вуглеводів, і ми будем мерзнути...***

Правило сьоме ***— для тих, хто не має можливості користуватися природними резервуарами води, а хоче гартуватись. Вода має бути з кирниці чи з річки, чи, в крайньому випадку, з крана — але вистояна під зоряним***

небом кілька годин. Тоді босими ногами — на сніг, на траву, на рідну земельку, і зверху, з голови змивати всю негативну енергетику. А земелька наша прийме на себе наші турботи, хвороби. А зоряне небо чи сонячний ранок благословить нас на день прийдешній, додасть наснаги на життя. Ні в якому разі не ізолюйте себе в ваннах під холодним душем, пускаючи в кровообіг усе те, чого хочете позбутися. Спілкуйтеся з природою!

Я намагалася бігти підтюпцем, як і до операції, щоб зігрітися перед купіллю, це, напевно, в мене виходило смішно. Моя доня хихотіла, а потім усе одно починала зі мною родинну сварку:

—Ма, я просто тобі волю роблю, бо ти слаба й хочеш того! Але ж подумай добре, чи воно тобі треба? Ну, хто скаже, що ти розумна жінка, коли ти ся пхаєш до тої мерзлої води?..

—Люночка, я того і йду до купелі рано-ранесенько, аби ніхто нічого не казав, аби менше говорили, так було й так є... І взагалі, най Бог мені простить зрання на Боже свято таке, але мені по цимбалах усе те, що про мене скажуть люди! Мене не обходить людська опінія, мені важніше, що Бог мені скаже, а він мені давно сказав, що мені треба йти до Черемоша. І якби не Черемош, я би навряд чи вижила тоді... І хто-хто, а ти добре це знаєш. Знаєш? Ну, знаєш?

—Ну, знаю, але зараз інакше, зараз ти по операції! Але оскільки ти вперта — бо ти ж уперта, і свого не попускаєшся, — я того й пішла з тобою, бо знала, що полізеш усе одно, полізеш сама. Та десь там, у тому твоєму Черемоші, засунешся, і не відпустить тебе ріка, загинеш!

—Лю, а хіба Черемош тільки мій? А хіба він і не твій, і не Дарчин? А згадай, як Берфіночка ся тіше ним?

—Ну що ти мені вичитуєш? Йду, йду з тобою до нашої ріки...

По дорозі мені придумалось, що я не зможу все-таки залізти в воду, а тому, певно, треба було взяти маленький ослінчик, я би сиділа на ньому, а моя дитина поливала би мене. І я заобернула доню додому, за ослінчиком, і вона пішла, бурмочучи про дуже мудрих мамів, які самі не живуть у спокої і дітям не дають так жити:

—Ма, всі бажають здоров'я й спокою на свята, а ти!..

А я гадала, чекаючи доню на півдорозі до води, що спокій хай буде там, куди відійде моя душа по розлученню з тілом, а бо й тіло тоді нарешті буде мати спокій у рідній земельці. А тутка, на землі, нехай буде якнайбільш неспокою, аби дати лад і гармонію сему світі, аби світло правди донести до всіх. А хіба можна в спокою світити, хіба полум'я спокійне буває?..

Я підіймала й опускала руки, я намагалася схилятися й підіймати ноги,

і потрошку присідала. Моє розпороте черево було вбране в еластик післяопераційного паска, і я безпечно грілась і рухом думки, і рухом тіла.

Повернулася доня, і ми знову посунули до святої води в гуцульському Черемоші. І я прийшла на поклін до нього вся мокріська — від ходи повзком, а не швидко. Я все-таки була слаба. Ми відшукали придатну місцинку, освітлюючи ліхтариком берег. Там була рівненька смужка землі, з'єднана з водою кригою, і великий валун, із якого можна було зачерпнути воду відром.

Я за допомогою Божою й моєї доні розібралась і стала босими ногами на сніг, дома я це проробляла кожного ранку, вітаючись із Божою земелькою. Свіжим вітерцем і морозом привітав мене мій коханий, він не міг досягнути мене своїми хвилями, тому своїм привітом і цілунком моєму тілу послав швидкий вітерець, і легенький морозець щипав мене за груди...

Я забрела до води, ломлячи легоньку кригу, і Черемош прийняв мене до купелі й сам встановив ослінчик, на якому я примістилася під валуном, а моя дитина з валуна зачурала й поливала... Поливала на мою лису голову тричі «В ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа!» І вода розтікалась холодом по всьому тулубу, і стікала з нього на ноги, і вертала назад до Черемоша. А Черемош просив мене, кликав до його обіймів, і сварився, і габами кидав у люті, і ричав, а відтак легойкою хвилькою уціловував мої ноги й приймав до свого могутнього тіла ту воду, яка змивала з мене слабість, і розбивав її у габах і в глибоких закрутах топив...

Я вернулася на берег, висвячена святими водами ріки гуцулів, мого Черемоша. Я сиділа на ослінчику, а моя дитина, стоячи переді мною на колінах, розтирала рушником мої стопи й натягала шкарпетки, і штани, й чоботи... А я розтирала другим рушником голову й плечі, і груди, і вимокала болючий живіт... Вбирала одіж, яка зберігала ще тепло мого тіла...

Я була щаслива в дорозі назад, я була гонорова тим, що я не здавалась і мій Черемош скріпив мене в тому, що я сильна й мужня, що він мене витягне з моєї слабості. Бо він, срібний мій, саме за те й любить мене, що я хочу бути здоровою, молодою і чарівною, якою він пам'ятає мене! Що я, горда, прийшла вклонитись йому, гордому, і попрохати силою й мужністю поділитись. І, напевно, ще й за те, що я так, як і він, за все дякую Богові! За все добре й за все зле! За все!

Мені було призначено чергову хіміотерапію на 23 січня в хіміотерапевтичному відділі Івано-Франківського онкодиспансера. І, зателефонувавши попередньо до Софії Дмитрівни про те, що я їду на лікування, я вранці полізла на автобус із часом відправлення 6.00. Він прибував до обласного

міста о 9.15. Відтак — уже знайома й нелегка дорога на передмістя, до закладу, де я мала проходити цю процедуру. У реєстратурі в великій черзі чекала, й гадалось усе-таки: якщо я відносно легко перенесла зразу по операції ось цю неприємність, цю «хімію», то, певно, так і буде, і на подалі. Просила Бога в молитві о тім, щоб воно так і було. Нарешті дісталась до віконця, працівниці довго відшукували мою карточку, кілька раз перепитуючи моє прізвище й моє місце проживання. Нарешті все з'ясувалося: карточку ще не було здано в реєстратуру, вона продовжувала хворіти замість мене в стаціонарі.

Карточку доставили до поліклінічного кабінету хіміотерапії, де я зайняла чергу в величезному натовпі, що жадав поступлення до того відділення. За годину я нарешті змогла вступити до кабінету, де сидів молоденький лікар. Він покрутив у руках мої аналізи, і вимовив те, чого я ніяк не могла сподіватися, від чого в мене закрутилася голова й затремтіли руки:

—Зараз місць немає, приїдете завтра...

—Як немає? Як завтра?

—Жіночко! А що ж Ви хочете? Ви ж бачили, скільки людей було під кабінетом? І всім треба.

—Але ж у мене ось у виписці написано: «явитися 23 січня для проходження хіміотерапії»

—У виписці може бути написано все, що хочете, а місць усе одно немає.

—Але ж Ви, шановний, уявляєте, що я хвора, тільки місяць по складній операції, приїхала за 120 км...

—Жіночко, повторюю для Вас особисто, місць немає. Розумієте мене? Нема!

Я продовжувала стояти перед ним, бо цей бовдур навіть не запропонував мені сісти. Мені запливав розум туманом, мені висихало в роті і язик не хотів обертатися, руки й ноги тремтіли. Я собі уявляла свою дорогу назад, я вже була знесилена, та й гроші витрачені задурно, а їх і так небагато.

—Ну, що ще чекаєте?

—Але ж...

Язик застрягав на зубах, і я навіть не могла скористатися ним для свого авторитетного голосу. Такої наглості від цього нахаби я просто не чекала, він ставив мене в таке залежне від нього становище, він так нахабно вимагав заплатити за моє місце для подальшого лікування!

Я розвернулась і вийшла з кабінету, я вирішила, що краще не жити в такому світі, де існують ось такі двоногі створіння, мені хотілося вмерти зараз-таки. Постояла хвильку, оговтуючись, перед дверима кабінету, і пішла коридором, сходами на перший поверх. І коли я вже досягла

вестибюлю, мене наздогнала медсестра з того триклятого кабінету, вигукуючи моє прізвище:

— Спільна, Спільна, зачекайте! Верніться назад у кабінет...

А я продовжувала йти, я не мала чого туди вертатися, я не хотіла того приниження — вмовляти отого нахабу, аби він відпустив мені за якусь суму місце в стаціонарі...

Він же сподівався, що я, так, як більшість нас, хворих, поставлених у залежність від його власної волі — надати лікування, а чи не надати — буду просити, слізно просити:

— Будуть ласка, я дуже прошу Вас!.. Знайдіть для мене одне місце!.. Ну я Вас так прошу!.. Ну зважте на то, що я вже приїхала!.. І я не хочу вмирати!!! Будьте такі ласкаві!.. Я уклінно Вас прошу!.. Я хочу лікуватись...

І пхати до його кишені двадцятку, п'ятдесятку, чи скільки там по прейскуранту належиться тому, який вважає себе Господом Богом, бо від його волі залежить моє здоров'я й моє життя!

Я поважала себе як представницю цієї гуцульської землі, яка породила мене, як людину, яка має честь і гідність бути громадянкою цієї держави, і я поважала свою честь, свою гідність, і мала повне право сподіватися поваги й до себе особисто, і поваги до самої держави...

Вийшовши на дорогу, я прокрокувала до зупинки маршрутки, вичікувала її в роздумах... Як боротися за життя? Як мені, смертельно хворій, боротися ще й зі смертельно хворою безоплатною радянською медициною? А жити так хочеться! А як жити, як у нашій медицині мені, медику, який чесно пропрацював 25 років, не дають жити ось такі мерзоти, як цей, котрий мені сього дня вкоротив життя...

Маршрутки довго не було, і я, змерзнувши, зайшла до якоїсь зафайданої кав'ярні, щоб хоч щось перекусити й огрітись горням чаю. Включився мій телефон, то мене відшукувала Софія Дмитрівна. Пояснила їй, де я знаходжуся, хотіла вже повернути в сумку. Тоді вирішую, що, мабуть, треба зателефонувати, як і коли була на операції, до Секретаріату, до Івана Михайловича. Відшукую в довіднику й телефоную. Ідуть гудки виклику, та ніхто не озивається.

Пригадую, що в мене є номер мобільного телефону Романа Ткача, колишнього губернатора нашої області. Ми разом проривалися мостом через Дністер біля Галича в перші дні подій на Майдані, коли за негласним наказом тодішнього голови облдержадміністрації його перегородили самоскидами, завантаженими брилами каміння, і на виїзді, і при в'їзді. Ми не раз зустрічались у акціях протесту проти Кучмівської політики і в Франківську, і в Києві, і на Говерлі. І не раз писали про це в пресі усіх рівнів, починаючи

від місцевої й до столичної. Зараз він народний депутат. Невже ж я не маю права звернутися до нього, як до того, якого і я привела до влади?

І я наважуюсь, я дуже хочу жити, я телефоную! Чекаю з завмиранням серця, чи відізветься народний депутат? Телефон озивається майже при закінченні виклику голосом добродія Романа. Як тільки можу спокійно й коротко оповідаю про те, що зо мною діється, і чому звертаюся саме до нього. І кінчаються гроші на моєму рахунку мобільного зв'язку, і на півслові зв'язок обривається... Усе, далі я можу апелювати тільки до Бога, бо на землі я не маю до кого...

Софія Дмитрівна віднаходить мене в цій некомфортній, брудній кав'ярні за горням холодного чаю втомленою, розбитою й майже в розпачі. Я не знаю — що мені робить?! Якщо я повернуся додому, то я просто не зможу вже стати на порозі цього закладу, я радше вмру, як це зроблю! А більше звертатися я не знаю куди.

Софія Дмитрівна поривається йти й заплатити гроші нахабі в лікарняному халаті, а тоді до головного лікаря й пояснити йому, кого ж той наглий молодик не хотів прийняти на лікування без оплати:

—Антоніні Спільній, цій жінці...

Перериваю її квоктання, воно зараз мені діє на нерви, хай простить мені Бог і ця свята в своїй наївності жінка. Хай Вони мені простять цей гріх! Ще трошки — і я буду кричати ось просто тут, буду вити, буду товкти головою в стіл, у стінку, і...

І озивається мій телефон, висвічується незнайомий київський номер, і приємний жіночий голос мене повідомляє:

—Я помічниця народного депутата Романа Ткача, Ірина. Пані Антоніно, я за дорученням добродія Ткача зв'язалася з головним лікарем обласного онкологічного диспансеру. Він буде чекати Вас у своєму кабінеті о 13-й годині. Бувайте здорові й лікуйтеся!

Боже святий, Ти таки Всемогутній, Ти знову взяв мене на свої рамена й поніс мене разом із моїм хрестом...

О 13-й годині я сиділа перед головним лікарем. Я викладала суть справи професійно, як журналістка, але з емоціями, як хвора. Головний лікар запитав:

—Чому ж Ви зразу не сказали, що Ви журналістка?

—Та бо я й не журналістка, я такий собі дописувач з народу...

—Але ж Вас друкують столичні часописи?

—Друкувати друкують, але скажіть мені, хто зараз боїться друку в будь-якому виданні? Кого пече волання народу, простого українця? Скажіть мені, а як би на моєму місці опинилась так собі, проста жіночка, вуйночка

з гуцульського села, в якої нема ні грошей, ні багатих родичів, ані покровителів у владі — що б вона зробила в даній ситуації? Вона б вернулася додому вмирати, як би їй не хотілося жити... У цій державі, керованій корупційною владою від самого верху до рядового чиновника, до отого «дохтурика», якому теж хочеться поставити в ряд отих розкішних авто, які ми обминаємо, йдучи до стаціонару, і свою машину...

—Прошу не хвилюватись і не нервуватися, цього не треба ані Вам, ані Вашому здоров'ю, ані нам... Чому ж ви не звернулися до мене?

—Та мені взагалі на територію установи, медичної установи, не хотілося вступати...

—З таким гонором, шановна пані, Вам буде тяжко лікуватись у наших українських диспансерах.

—Я вже зауважила це. А Вам рекомендую хоч трошки мати совісті й перенести десь май подалі стоянку розкішних авто, серед яких ми, хворі, блукаємо, коли йдемо до приймального покою...

До дверей із вітанням зайшла викликана завідуюча хіміотерапевтичним відділенням. Головний лікар пояснив, у чому суть справи. Вона зателефонувала до відділення й до приймального покою. І мене за дві хвилини було влаштовано на лікування.

Ще за півгодини я лежала, знесилена, на ліжку, а біля мене щебетала невтомна Софія Дмитрівна. А я собі думала, що я влаштовувалась на лікування не в Феофанію, не за кордон, і не в якийсь елітний медичний заклад, а у звичайнісінький обласний диспансер. І змогла отримати місце тільки завдяки Верховній Раді! Як страшно, страшно жити при такій владі!

Зранку 24-го січня я відшукала доктора Босацького, анестезіолога, який вів мене в операції, щоб він вколов мене в вену й прилаштував там «метелика», бо крапельниці мали бути дві: і цього дня, й наступного. А у відділені чомусь пунктували вени процедурні медсестри, і мої вени, тоненькі й старенькі, не завжди витримували катувань від молоденьких медичних сестер. І після кількох невлучань ховалися, тріскали, коли їх завантажували рідиною в великому об'ємі, були болючі. Тому я особисто просила доктора про таку ласку, і він жодного разу не відмовив мені, коли я відвідувала цей стаціонар.

Аналізи я здавала вдома, і показники ЕКГ знімала теж у своїй поліклініці, щоб не підпирати стіни плечима на трясучих ногах під кабінетами диспансеру. Молоденька симпатична лікарка заповнила мою історію хвороби, дала підписати погодження на хіміотерапію й підклеїла до історії хвороби, зробила призначення необхідних медикаментів.

Прийшла Софія Дмитрівна, отримала список необхідних для крапельниць ліків, він виявився значно меншим за кількістю препаратів, ніж до першої процедури, і, відповідно, дешевшим в ціні. Придбала все в аптеці за кілька кварталів від закладу. Поверхом нижче, в аптечному кіоску, вдало вміли заробляти на нещастях, бідах і наших хворобах — там не попускали ані копієчки, та які там копієчки, вони встигали заробляти десятки, а може й сотні гривень навару на кожному хворому, поки на нас іще не заробляють гробарі. Приготувала мені судно й пелінку на постіль. Нагодувала квашеною капусткою, яку мій організм вимагав у необмеженій кількості, та парою пластерок тоненько краяного сала з бараболями в мундирах.

Прийшла процедурна медсестра, вколола премедикацію, забрала розчини, на яких розводиться ота капость індійська, принесла штативи, принесла 2 пляшки по 400 мл, та дві по 200 мл. Підключила до «метелика», зробила в резинку крапельниці протиблювотне, і процес пішов своєю чергою. Перша стадія не була страшна, бо я чекала, що перенесу, так само, як і в перший раз, порівняно легко й цю «хімію». Другу стадію ми жартували, реготілись у палаті, нас було двоє новеньких, які вперше лежали в хіміотерапевтичному відділенні, та пані Леонтія, яка перенесла операцію й 6 курсів «хімії» три роки тому, а зараз знову почав рости онкомаркер. І вона повторно лягла на черговий курс.

Жарти, анекдоти сипалися з нас до того часу, як принесли їжу. Горохове пюре з пластерком квашеного огірка. Я не люблю гороху, крім молоденького в стручках, а тут, на радість Софії Дмитрівні (вона годувала мене, бо в праву руку була підключена система і я не могла орудувати ложкою), я з'їла з апетитом усе те, що мені принесли. Запила мінеральною водою «Девайтіс». Третя стадія почалася через півгодини після тої радості, яку я відчувала в стані ейфорії, в стані блаженства... Софія Дмитрівна почергово виносила то пакети зі вмістом мого шлунку, який виливався з рота разом з конвульсіями, а то судно з жахливою сумішшю сечі та вмісту кишківника, який я не могла втримати, як не намагалась... Цей кошмар продовжувався до зняття крапельниці, до самісінького вечору.

Яке велике щастя, що я мала коло себе цього ангела, мудру мою добродійку Софію. Напевно, Бог, бачачи в моїй долі ось такий крутий поворот, і поклав її на моєму шляху.

А для чого Софії Дмитрівні Бог дав мене? Для добрих сторінок у її особистій книзі життя? Для реалізації її всеохопної любові до всіх? Для порівняння добра й зла на цій юдолі плачу? Тим не менш — я щаслива жінка, бо Господь Бог дав саме мені зустріч і подальшу дружбу з Софією Дмитрівною!

Як я перебула ніч? А не знаю! Мені до того всього ще всадили отой димедрол, який я не переношу, але проконтролювати я не змогла, що ж там мені роблять, бо мені запливав уже розум! Хоч на листку призначення червоним олівцем написано і покладено три знаку оклику про те, що я маю алергічні реакції на деякі препарати, у тому числі й на (як би дивно це не звучало) димедрол. Моторне збудження від нього не давало змоги мені прилягти, а знесилене тіло хотіло покою. І я тинялась по коридору, сиділа на дивані в коридорі, знову підхоплювалась і бігла до туалету. Там, застеливши особисту пелінку на загальний унітаз, сидячи, запливала в сон, а коли в двері гримали, виявлялося, що я лежу на підлозі й не розумію — чому я тут лежу, і чому гримають у двері? І що ж мені треба робити далі?

Серце вже квапилось, уже бігло галопом, але чомусь не з правого боку грудей, а в горлі, і це заважало диханню. На посту не було нікого, хто міг би мене порятувати, і це додавало мені страху. Софія Дмитрівна пішла, у неї завтра мали бути уроки. Медсестра і я запевнили, що зі мною все буде гаразд. Що всі перебувають цю процедуру, і що це не так страшно, як виглядає. Мої нові подруги в палаті це підтвердили. І ось зараз вони мирно дихали в палаті, а я валялась на підлозі туалету. Я, яка завжди з великою огидою ставилась до людського бруду, я, «чистоплюйка», я, знавець тонких ароматів і їх поклонник... Я лежала на підлозі лікарняного туалету!

На наступний день я попросила якомога раніше підключити мені так звану промивку, крапельницю з препаратами на підтримку печінки й серця — це пляшечка з об'ємом 200 мл. Медсестра з нічної зміни зауважила мені — чому я не пішла в клінічну лабораторію здати аналіз крові, так належалось

по хіміотерапії. Мій погляд був досить промовистий, бо вона швиденько вискочила з палати. Я вже своє обурення висловила лікарю, і про те, що мені вкололи протипоказаний мені препарат, і що вночі я не могла знайти медсестри, і що мені взагалі погано: і в організмі, і в цій лікарні. На що лікар мені відповіла, показуючи на хворих у палаті:

—Напевно, і їм так же погано? Але вони вміють терпіти, треба терпіти, бо Ви хворі, а лікування треба терпіти.

Як я могла їй пояснити, що я терпляча, і що межа терпінню також, напевно, є. Що я ж терпіла першу «хімію», і що я можу порівняти — що діялось зі мною тоді, й що тепер...

Прийшла викликана лаборантка, забрала мою кров на дослідження, потім той папірчик підклеять до історії хвороби. І, фактично, всім буде глибоко наплювати на сам показник лейкоцитів, чи швидкості осідання еритроцитів, а чи гемоглобін — важливий сам факт здачі. Бо до архіву не приймуть історію без переліку всіх папірців, які мають бути вклеєні до того архівного документу. Таке розпорядження Міністерства здоровоохорони — мабуть, ще з минулого століття. У деяких випадках ще може бути зафіксовано оті показники аналізів у епікризах, які мали би надходити до поліклінік за місцями проживання, та оскільки надходять вони до місць призначення через великий проміжок часу, то, відповідно, і показники їхні дуже й дуже не відповідають дійсності. Так, епікризи всіх моїх обстежень по «хімії» отримали в Косівській поліклініці тільки тоді, коли я вже почала оформляти групу інвалідності — у червні місяці. А особливо страшно, коли пишуть епікризи по смерті хворих — читаєш, і виявляється, що на той світ приймають хворих всебічно обстежених, напевно, апостол-ключник Петро без медичного епікризу відправляє всіх померлих у стаціонарах до місць досить віддалених від кращих світів...

Нам усім мали підключити крапельниці з промивками, і в цей же день ми мали би бути виписані. Пані Леонтії, жительці Франківська, було кілька зупинок до власної хати. І її мала забрати одна з дочок, пообіді. Та вона й почувала себе відносно непогано, Бог би дав і на подальше так — її тільки нудило й був підвищений тиск. Ще одну пані, Галочку з Калуша, пообіді мав забрати чоловік власною машиною. У неї була крапельниця з австрійським ЄБВ препаратом, і в неї збереглося волосся на голові — хоч і ріденьке, але було. І в неї була операція по видаленню правої груді. І вона з апетитом їла ранішню лікарняну грінку хліба з маслом і запивала горням кави, ось прямо зараз. І вона вмовляла й мене їсти, тоді буде легше — так вона вважала...

Я теж збиралася додому, я не хотіла залишатися тут на ще одну ніч.

Я хотіла до своєї рідненької хати, мене не вабила перспектива ще однієї ночівлі в туалеті палацу раку. Але як то його доїхати додому? Задзвонила моя мила Софія Дмитрівна, і я попросила її довідатись, коли йде автобус пообіді, запевнила її, що в мене все гаразд.

Принесли штативи з крапельницею, але я ще завітала до лікарки, прохаючи виписати також і мене, і рекомендації по лікуванню діареї. Бо мій кишківник виявляв бурхливий протест проти чужої, нерідної, і взагалі — «хімії». Кольки в животі й безкінечна біганина до туалету.

—А чого це у Вас діарея? Взагалі-то при хіміотерапії це рідкісне явище. Можливо, Ви щось з'їли несвіже...

Я вийшла з кабінету, я не мала чого з нею розмовляти. На посту чергова медсестра зміряла мені нарешті тиск:

—130 на 110, щось наче і непогано, трошки нижній підвищений...

Але ж я була медиком — розбіг для роботи серця був малий, судини не хотіли розносити по тілу «хімію», а серце качало кров з напругою, впихаючи її в кров'яне русло. Тому й билося воно в мене десь аж у горлі, прискорено, даючи до 130 ударів на хвилину.

Кашель бив мене без передиху, слизова носоглотки, як і слизова кишок, реагувала на дію «хімії». Я лягла на своє ліжко, мені до «метелика» підключили розчин із ліками, які мали допомогти моєму організму боротися з наслідками дії руйнівних і нищівних солей важких металів, які були не в мікродозах, десь там у продуктах, а в грамах, і просто в кров...

Прилетіла Софія Дмитрівна, допомогла мені зібратися. Вирішили, що, напевно, треба забезпечити мене памперсом про всяк випадок. Софія Дмитрівна придбала, і я вдягла. Хто може зрозуміти мій стан, коли вдягала цей предмету догляду за дітьми й за тяжкохворими?..

Ми з моїм ангелом-хоронителем у людській подобі дібралися до автовокзалу, і рейсом на Косів о 14.20 я рушила в дорогу.

Автобус був набитий людьми, салон був заповнений вщерть, а поруч мене було свобідне місце, та його ніхто не займав. Напевно, я виглядала страшно: в хусточці на голому черепі (потім я її стягла, бо було гаряче, і я обтирала нею, змоченою водою, своє лице й голову, щоб не втратити свідомість). Періодично я вертала в підготовлені пакети, складала їх у більший, щільніший, який стояв у моїх ногах. Кашель мордував моє горло, у мене кінчилася вода. І в Коломиї на зупинці якийсь пан придбав мені й воду, ще пакети маленькі, і ще один великий. А я трошки вилізла на повітря подихати, і викинути те, що було накопичено в моїх ногах... Усі мовчки спостерігали за мною, але жоден не висловлював невдоволення. Періодично телефонували моя доня, вона була на роботі, та Софія

Дмитрівна. Заспокоювала їх і їхала, їхала до своєї домівки — я знала, що вона приголубить, заспокоїть, вилікує. Я мала ціль — свою рідну хату, і це додавало мені сил!

Під'їжджаючи до Косова, зателефонувала доньці, щоб вона знайшла машину й зустріла мене з автобуса, та довезла до хати, бо сили мої були вже останні, а треба було витримати ще 15 км. І я зраділа, коли мене зустріли машиною на автовокзалі в Косові, і домчали до місця праці доньки, і там мене чекала моя Дарусечка, яка сіла поруч мене, і поруч мене зайшла до хати, і поруч мене чувала вночі. Моє маленьке янголятко охороняло мій сон, і прибирало коло мене, і виносило за мною, і води подавало... Я дісталася хати, але як я важко добиралася до тебе, мій смерековий захист...

По другій хіміотерапії, яку я відбувала тяжко, прийшла відвідати мене пані Євка, родині якої я до недавнього часу «клала шпильки», починаючи від самого старшого члена фамілії й кінчаючи наймолодшим правнучком...

Я, знесилена, лежала на своєму дивані. Я прикрила очі під пані Євки скрип голосу. Я нікого не хотіла бачити, я нікого не хотіла чути, і ні з ким не хотіла розмовляти! Я терпіла біль у пупку, бо там забули зняти два шви, і вони тепер гноїлись, і під струпом сіпало й наривало... Я терпіла нудоту, яка хвилями підкочувалась під горло. Мені долягали запахи, мені все смерділо отим горохом, яким мене пригостили під крапельницею з індійським цитоплатином, і мій мозок запам'ятав це навічно...

Я прикрила очі. Я терпеливо слухала розповідь про те, хто в Кутах захворів, а кого вже й поховали, і скільки було на похороні вінків, і який обід давався по похоронку — багатий чи жебрацький, і чи ховали в родинному склепі, а чи там вже не було місця...

Я терпіла все, Господи, Ти на хресті терпів і за мене. Я терпіла й похоронний настрій моєї відвідувачки. Я терпіла! Я була в хаті одна, рідні мої добували кошти на моє вартісне лікування.

Я заплющила очі сильніше, мені здавалося, що тоді буде менше чути противний скрип голосу тої недолугої пані, що прийшла мене відвідати, а може, скоріш за все, — подивитись, коли вже будуть ховати і мене. Я заплющила очі й повернула голову до стіни. Подумки читала «Під Твою милість прибігаєм...» Голос віддалявся, відтак замовк. Розплющила очі й сахнулась. Над моїм лицем скилилося старече лице в чорній хустині. Моє серце зупинилося на короткий час, і той же скрипучий голос привів мене до тями.

—Чого налякалась? Я просто подивилась чи ти ще дихаєш? Тобі нехай отутечки на тумбочці свічку покладуть, щоб ще при диханні встигнути дати й сірники, аби запалити її...

Я терпіла!!!

По цих відвідинах я виключила всі телефони, я не відчиняла двері тому, кого не хотіла бачити, сиділа закрита в хаті. З однієї кімнати вікно виходило на ґанок, і мені було видно, хто тисне на кнопку дзвінка при вхідних дверях. Я закрила й свою душу, замкнула на замок! Я не жалілася нікому і ні від кого не приймала співчуття. Я обминала тих людей, які при зустрічі зі мною жалісливо складали губи й питалися мене:

—Ну, як твоє здоров'я?

У них це виходило так, наче вони запитувались:

—Та коли ж нарешті ти вмреш?

Але можливо, це так тільки здавалося мені! І ті люди бажали мені самого кращого, вони, напевно, жаліли мене, завжди таку енергійну — а ось зараз безпомічну, безпорадну, безтілесну, з душею, затиснутою в лещата болю і терпіння...

Я була одна в старій своїй дерев'яній смерековій хаті, я була одна в своїх мудрих відвічних Карпатах, я була одна на цій Богом дарованій мені планеті. І я жадала тої самотності й роздумів над нею.

Мені 55? Брехня! Я молода, здорова, чарівна жінка, я сильна й мужня. Я за все дякую Богові, за все, що він мені засилає! І Боженька подарував передчуття щастя?! А зараз про самотність говорять радіослухачі. Така сьогодні тема! Як то страшно бути самотнім і одиноким, і всі ниють. А Ви зауважили, що не відчуваєте того, бо поруч люба робота, цікаві друзі, завзяті учні й колеги, яким завше не вистачає уроків на ставку. А вдома — затишок і тиша, й улюблені книжки, й улюблені шахи. І найдорожче, що є в світі для Вас — донечка! То яка самотність? Як такий світ вирує в нас і навколо нас!

А мені також захотілося протирічити тим, які в вічній депресії і в вічній самотності-печалі, яким завжди замало грошей, речей дорогих та смачної їжі.

Самотність така різна. Буває самотність Божого творіння, коли душа твоя прагне духу Творця. Бо Бог вдихнув у нас свій дух, того й рветься душа до Творця, тільки там гармонія. Гармонія Творця і його творіння, і оселив Бог своє творіння в гармонійному світі, та то творіння й собі забагло творити — й натворило... І незатишно жити духу Творця в світі

хаосу, що його творить людина, і самотньо тій душі, і рветься вона до гармонії з небесами, але тіло наше, що теж творило, хоче цього хаосу, бо то його творіння... Роздирає така самотність душу, дух прагне до Творця, а тіло прагне хаосу. Він милий і любий, той хаос — це-бо твої діти, твоя робота, рідна тобі людина, все те, що ти створив... Самотність ця тяжка, але і мила. У такій самотності лине молитвою душа до гармонії з Духом, і плаче тіло наше, відірване від них. Душа омивається сльозами і гармонія вертається з Духом у тіло, і дає нам силу жити в тому хаосі, що ми натворили, і вже певно складе в гармонію все наше життя, що буде за сльозою молитви.

Але є і самотність жорстока, злобна! Коли живеш у ненависті, бо тебе залишили самого виживати в цьому світі, й залишили підступно, залишили ті люди, яким ти довіряв, яким ти вірив найбільше. Як Іуда зрадив Христа, так і вони зрадили тебе, таке в світі трапляється густо. І ти не певний того, що ти можеш витримати той виклик долі. Коли ненавидиш тих людей, коли не можеш християнською великодушністю відпустити їхній вчинок, коли в кожному підозрюєш такого самого Іуду, який оцінив відданість, дружбу, любов у 33 срібняки. У такій самотності жити тяжко, і лиш дуже сильні люди не скочуються до помсти, мстивості.

Ще є самотність із печаллю і жалем. Стає тяжко на душі: був уставлений розпорядок життя, який раптово перемінився — і ти залишився сам там, де завжди було двоє, або й більше. А ти по інерції живеш так, як і жив до самотності. І їсти наварюєш баняками, і прання розчинаєш на велику родину — а сідаєш за стіл один, і на прання всього один комплект білизни. І так тоскно-тоскно, і так шкода-шкода себе стає, що серце завмирає, й мимоволі на устах молитва: «прости нам провини наші»... І — затинаючись, але продовжуєш: «як і ми прощаємо винуватцям нашим». І ринуть сльози, і ти з плачем лягаєш, із плачем встаєш, і світ тобі не є милим. Не застановляйтеся на такій самотності, бо можете втратити розум і навіки жити в печалі.

Є самотність спокійна. Ти одна в хаті, але ж не одна в світі, і поруч тебе завжди є твій ангел-охоронець, посланець від Господа. Він тобі радить, терпляче вислухає всі твої знуджені жалі до себе. І він ніколи не зрадить тебе так, як можуть зрадити люди. Йому й тільки йому можливо довірити всі свої потаємні гадки, думки, мрії. Він допоможе їх втілити в дійсність, і то вже буде виконання планів Божих стосовно тебе. У такій самотності хочеться бути. Завжди тікала в ліс, на Черемош, лягала на земельку й задивлялася в небеса, коли мала біду в хаті, чи якісь неприємності з роботою, зі здоров'ям, чи проблеми з дітьми... Божі небеса заспокоювали

ясним сонячним днем, а чи дрібним дощиком, або й сніжницею втихомирювали нерви й плачі. А рідна земелька Карпатська приймала всі мої турботи на свої рамена. Вона ніколи не зраджувала й не зрадить свого Творця і його творіння – мене.

Самотносте, ти така різна...

А зараз прийшла самотність ніжна. Коли я одна з Вами, але ж без Вас!!! Живу, вливаючи в світ стільки ніжності, лагідності, тепла – призначено то лиш для Вас. І тільки Ви один можете то сприйняти, акумулювати й пустити то далі в світ. Вас немає поруч, але ж Ви є в світі, отам, у тому кабінеті директора школи маєте чути, що я ніжна до Вас. І думки спокійні. Тиша в кімнаті, але вчуваю в ній Ваш оксамит голосу доброти й ніжності. Протяг із вікна забрав пасмо волосся з мого чола Вашою рукою. Вашим подихом свіжості затремтів на шиї, ніжно й ласкаво. І Ваші уста на моїх, коли п'ю щойно зварену каву. І свіженьке простирадло на моїй постелі – то наче Ваше велике тіло, в якому я тону, пропадаю, а Ви обнімаєте, обгортаєте мене... А може – я вар'ятка, а може – то є психічні зрушення на фоні мого статусу теперішнього, передклімактеричного...

Але така самотність мені приємна, і хочу бути в ній якнайдовше.

Я нипала по хаті, перебирала й сортувала свої статті, готуючи їх до заповіту, пригадувала, як вони писалися. І які події висвітлювались у мене жартома, як від простої гуцулки. А які писалися пломенем серця, які палили й того, про кого я писала, і мене, бо я не могла їх писати без вкладення частинки своєї душі. І не могло так бути, щоб і на моїй душі не виписався той біль, за який я писала. І він укладався, як на вишиванці, червоними і чорними нитками...

Два таких різних поети. І обох я їх любила, і обох вважала славетними, і обидва вони писали за свою любов до України, яку і я любила нарівні з ними. І я писала про них обох. Та одного я любила за те, що він мав щастя вистраждати свою Україну, і, спочивши, лежати в рідній землі без сумнівів душевних... А другого любила за те, що він висловлював із моєї душі зірвані слова, коли писав про Україну, про Карпати, і ненавиділа, лютою ненавистю ненавиділа – бо він не мав права висловлювати з моєї душі мій особистий біль. Він не мав права його поділяти зі мною! Так я вважала, і писала про це...

Князь Роси, чи не найкращий лірик із сучасних поетів, любив Україну, сидячи на тюремних нарах, у концтаборах, у ГУЛАЗі, й за кожне своє слово платив стражданнями тілесними. І по визволенню його тіло знов не мало спокою, і не мало притулку в рідному краї. І ось так – по хворобах,

необлаштованості життя, по поневіряннях у чужих кутках — прийняла рідна Карпатська земелька Князя Роси, прийняла тіло Тараса Мельничука в своє лоно, відпустивши чисту душу його до Бога, а сильний дух його приєднався до Святого Духа Вітчизни. І, як на мою власну думку, він був щасливою людиною, бо не сумнівалася його душа в тому, що він терпить за щось більше, ніж власне життя, власна хата, власна поезія. Він був щасливим, цей поет-страдник, бо Бог позначив його талантом, і той талант було повернуто у Вічність примноженим відданістю й любов'ю, стражданнями й безмежним терпінням. І його талант було присвячено святим для кожного з нас розумінням — Богу й Україні! І поділений і зі мною, і з кожним українцем... Іду до книжкової шафи, витягаю томик поезій «Зимозелень», і відкриваю там, де є закладка:

Я ще ніколи не писав сльозами,
А це пишу... в сльозах... немов дитина.
Можливо, я не доживу до завтра, —
Пишу тобі сьогодні, Україно.
Не знаю, звідки цей неспокій дивний
І звідки це гірке передчуття,
Та перш, ніж попрощатись, — хай людина
Повернеться іще раз до життя...

Ні, це не крик (бо не кричать в тюрмі),
Це те, що не вмира віками,
Ви чуєте: «Сорочку мати вишила мені
Червоними і чорними нитками».

А за того, хто розшив своє життя червоним і чорним, писалося туго. Писалося, що Павличкові не просто треба бути першим, а обов'язково найпершим. Що він міг би і спочити вже на лаврах, призупинитись у своїй жадобі честолюбства. Просила залишити в спокою гімн, бо не йому, хрещенику могутнього Лаврентія та борзописця комуністичного терору Ярослава Галана, підправляти текст, за який люди клали свої життя і якій співали перед стратою. І моя стаття в «Гуцульському краї» писана саме про те, що боліло мені. Як можна було поливати помиями в своїх поезіях славне вояцтво УПА, цикл віршів «Стратегічні помиї», «До молодих українців Нью-Йорка», як можна було обпльовувати Андрея Шептицького і ту церкву, яка пішла в підпілля, яка, як і з зародженням християнства, була катакомбною, яка воювала з комуністичним сатаною Божим словом? Це

не містилося в моїй голові, мій розум не сприймав того. «Я би могла виправдати Вас, пане Павличко, якби заради свого честолюбства й слави Ви писали вірші про Леніна, та славили комунізм і ту партію, яка веде до нього. Але знайти виправдання оцим словам:

«Боже мій, а хто це учні їхні,
Хто вони ці блідні юнаки!!
Чи вдихнули в них слова гадючні
Кравціви, стецьки, маланюки!!
Дітваки діаспори гнилої,
Вислухайте поклики мої:
Ваші вчителі то не герої,
А звичайні вбивці й шахраї.
Виплюйте бандерівську блекоту...»

Як мені й іншим розуміти це? Для чого? Ну чому, чому Ви так писали? Пощо клеймили тих, які були праві? Вони не змогли перемогти на землі українській, але залишились непереможеними там, на небі. А Ви, сіяючий у славі на землі — з чим станете перед Вічністю?» Мені боліли Ваші слова, й мені боліла Ваша катована Вами горда гуцульська душа, яку Ви запнули чорним і засунули в найтемніший закутчик порошної стодолі Вашої рідної хати в Карпатах, і забули про неї...

Ви надбали матеріальних благ, але багажем їх не перешлете до того місця, яке присудить Дмитрові Божий суд. Вас роздирала навпіл та система, якій Ви не опирались. І я переконана, що Ви були і є глибоко нещасною людиною. Бо ніякі матеріальні блага, ніякі високі посади, ніякі Президії, на які Ви витрачали свій Божий дар, свій талант, не могли заступити Вас перед совістю гуцульського хлопчика, перед плаями й кічерами, перед могутніми потоками й гуками, перед смереками й буками, серед яких Ви прийшли у світ.

Я ненавиділа Вас, Павличку, але я співала разом із усіма, співала Ваші безсмертні слова:

«Два кольори мої, два кольори,
Оба на полотні, в душі моїй оба,
Два кольори мої, два кольори:
Червоне — то любов,
а чорне — то журба».

І співала «Впали роси на покоси», співала я й співали мені в молодості, там, у Казахстані, де жила вивезена з гір і катована безмежним степом моя баба й мій дедьо, який втік туди сам... І я гонорова була з того, що то писав наш гуцул... Але чорна Ваша половина змагала червону, гуцульську, яворову, змагала в моїй душі, і мене ділила навпіл! Любила й ненавиділа я! Роздирали Вас два кольори, і мене болем за Вас, роздирали! А так не мало бути!

І Дмитрові, і Тарасові Бог дав очі кольору сині небес, кольору бірюзи гірської води, з голубих марев гірських високих біжучої. І Тарас зберіг ту барву, і повернув її Вітчизні: і в небо, і у воду, і в гірські вершини!

А на якомусь форумі, де знов уже, за звичкою, Павличко сидів у президії, телекамера вихопила очі Дмитрові — і я злякалася: вони були майже білими... Випалила чорна журба Дмитрові очі! Він сам завдавав собі її на плечі.

Але ж тягли ми її вдвох...

Перечитала, кілька раз перечитала свої статті з Майдану. І коли я їх встигала писати? І пригадалося, як досвітками, в редакції на Хрещатику, 21, я вилазила з окремої особистої спальні, яку було облаштовано під столом світлої пам'яті Слави Стецько, й сідала за той історичний стіл, і мені легко творилось, і мені писалось, як нація здобувала славу, виборювала волю України. А на підлозі покотом спала й мирно сопіла, деколи підхропуючи, моя гонорова нація, набираючись сил перед черговим днем протистояння. Я була щаслива тоді, Боже, прости мені, я була така щаслива, я не мала такого щастя ані з одним чоловіком. Ось такого величезного щастя, одного на всіх.

І свою статті я писала тоді на одному диханні, без виправлень, майже начисто.

І я дякую Богові за те, що подарував мені ці миті щастя, щастя дії в історичному моменті України, моєї України. І зараз, коли я відвідую Київ і блукаю столичними вулицями й майданами, в моїй пам'яті оживають віхи становлення нації...

Свята Софія й площа перед нею 31 березня 2004 року...

Майорить червоно-чорна фана на фоні величного храму, і Богдан Хмельницький підіймає на диби свого коня...

І лине пісенне ствердження нації:

«Хай живе Бандера
і його держава!»

І, мабуть, уперше в історії Києва співалося так потужно саме оунівцям, тому що нація вже сформована і вона готова підтримати українського лідера — народного Президента.

І хай тоді висувалися тільки економічні вимоги, але політичні чулись у прапорах, піснях, настроях, скандуваннях і українському національному духові, якій панував у колонах...

Ідуповз офіс СДПУ(о) на Грушевського. Скільки разів проминалося його, крокуючи в колонах? Напарфумовані молодики з прилизаними волоссям і вишуканими краватками іронічно позирали на нас, а своїми модернови-ми записами, які линули з їхніх гучномовців, глушили наші народні пісні й наші скандування, і наші вимоги...

Минулося, зараз тут тиша! І навіть розкішні «мерси» й «джипи» якось скулилися по кутках, аби їх менше було видно...

Далі похмура й непривітна будівля Кабінету Міністрів...

А мені пригадуються втомлені лиця тих, що стояли під Кабміном уранці 25-го листопада, коли прийшла денна зміна, щоб звільнити нічну варту. І поруч стали гуцул із Космачу, що на Косівщині, й український молодик із Лозової, що на Слобожанщині. І вони мирно ділили залишок цигарок в пачці порівну, кожному по чотири. І майоріли поруч фана червоно-чорна й блакитно-жовтий прапор із написом *Лозова*, а на обох були каски по-маранчевого кольору. І я сфотографувала їх, і вони й зараз дивляться на мене з газетної шпальти.

А у вухах гуркіт барабанів, він і зараз вчувається, по багатьох роках... Гуркіт тривожний, але торжествуючий. Гуркіт пробудженої нації, яка бере-гла соборність України...

А далі Верховна Рада...

Скільки разів булося під нею, скільки тут вистояно годин — і під палю-чим сонцем, і під парасолькою, однією на кількох — в дощ, і в морозні дні, і в дні сльотаві!..

Скільки разів ми схвально вітали вигуками «Слава Україні» рішення депутатів Верховної Ради? А скільки разів летіли до неба вигуки обуре-ні «Геть!», «Ганьба!», летіли наші волання образливі словами в обличчя нардепів? А очі бачать і зараз: то у вікнах з'являються усміхнені обличчя провідників нації з піднятою рукою й знаком перемоги на пальцях. А то криві зловтішні усмішки елітних нардепів-товстосумів...

Погляд на Дніпро і знайома, багато раз ходжена дорога до річкового вокзалу...

Слава тобі, Дніпре! Привіт тобі від посланців усієї України. Скількох ти гостинно прийняв біля себе, скільком дав відпочинок у тривожні дні

Всеукраїнського Майдану, скількох надихнув своїм свіжим порухом повітря зі старовинного Борисфена? І в скількох саме ти, Дніпре, вселив почуття національної гідності й свідомості. Бо в твоїх вічних водах є все, чим можуть пишатися славні сини й доньки нені-України. І без Твоєї Святої води, можливо, й не було б революції у свідомості українців!

А на Майдані — українські прапори лопотіли навіть у руках Кия, Щека, Хорива та їхньої сестри Либіді. І старий Кобзар зі своєю кобзою підтримував нас у єдиному пориві й співав разом із нами повстанських пісень, а на грудях у нього червоніла червоно-чорна хусточка. І мати-Україна благословляла це дійство зі свого постаменту...

І відвідую я Будинок профспілок, і стаю на його сходах, і пригадую той час, коли це був штаб Національного порятунку і там вершилася доля майбутнього України, і не закривалися там двері, і снували люди, і київська бабуся допитувалася мене:

—Рідненька моя, а де ж тут отим хлопчикам, що в наметах мерзнуть, на чай гроші здати, мені діти прислали з Росії, то... — і ловила мене за руку бабуся. А рука моя була в мокрій делікатній перчатці, і вона забрала мою вогкість, а мої руки зігрілись бабусиними теплими рукавичками, які перекочували на мої застиглі пальці.

І обов'язково простую до Європейської площі, до Українського Дому, який гостинно й привітно приймав посланців нації — обігрівав, годував, одягав, направляв на фронти дій. Там правились Служби Божі й молебні. І скажіть мені — чи це не є чудо, що в колишньому музеї завзятого атеїста й ката України В. І. Леніна служили Богу парохи катакомбної Греко-Католицької церкви, колись загнаної в підпілля режимом комуняк?

І чи не чудо, що в Хрещатому яру знову, як кілька століть тому, виросли намети, й нація українців доводила, що вона є?!

І кожен раз, коли я повертаю на станцію метро «Хрещатик», я відчуваю священний гонор за мою націю. Я не знаю, на якій глибині розташовано цю станцію від поверхні землі, Але точно знаю: ця глибина вимірюється двома куплетами Гімну України, бо випадкова — але ж ні, закономірна — зустріч із хором «Гомін» при кінці листопада 2004-го року в метро «Хрещатик» привела до того, що, ставши на сході ескалатора, ми своїми застудженими прихриплими голосами вибухнули нашим «Гімном»:

«Ще не вмерла України
Ні слава, ні воля...»

Співала нація, яка виборювала волю Україні, здобувала собі славу. І всі люди, які їхали зустрічно сходами вниз, шанобливо скидали головні убори, випрямлялися, і підхоплювали:

«Ще нам, браття-українці,
усміхнеться доля!»

А ще ж є Співоче поле, де вперше об'єдналася уся Україна в єдиному пориві. І довгий-довгий бульвар Лесі Українки. Довгий і в часі, і в кілометрах. І проходячи його вздовж, від 4 липня і до 22 листопада, формувалась і множилась українська нація. І біля приміщення ЦВК 22 листопада стояв не натовп. А стояв гордий незалежний нарід, який не дозволяв нехтувати собою...

Як ще багато хотілося би розказати, як багато залишилось у пам'яті, і як би хотілося донести всю мою пам'ять до тих поколінь, які будуть вивчати, систематизувати, розбирати наші недоліки на підставі сухих історичних фактів...

Чи відчують вони той дух пробудження нації, який віками накопичувався — і вилився в різнобарвний потік: червона кров на чорній землі — фана націоналіста, і голубе небо з жовтими ланами пшениці — державний прапор, і освічені гарячим помаранчевим сонцем.

І я щаслива жінка, направду щаслива, бо мені Бог дав щастя творити історію моєї Вітчизни! Що може бути ціннішим від того, щоб відстояти не тільки свою особисту честь, а честь нації, честь країни!

Інколи в свою самотність я приймала мою найстаршу внуку. Чомусь так вийшло, що я одній їй могла довірити те, що не довірялось нікому. Так у дитинстві я довіряла своїй бабі, а ось тепер онуці. Прости мені моє, моє чорноброве й зеленооке сонечко, можливо, я забагато клала на твої плечики?

Дарочка допомагала мені розбирати мої папери. Дитина не жила в мене так, як це було зразу по операції. Мені долягали запахи, і я не дозволяла готувати в хаті. Мої сусіди й Дарка приносили мені їжу, а це було лише квашена капуста, яку я поглинала в великій кількості. Мені її приносили трилітровими слоїками, і одного вистачало на 4-6 днів. До того додавалося пару тоненько краяних пластерок білого сала та печену в мундирах картоплю. От і все, що мій організм хотів споживати, і я не перечила йому — я слухняно слухала його. Більш нічого моє тіло не приймало. Всі цитрусові, якими мене завалювали мої друзі, я віддавала внукам, навіть просила не заносити їх до квартири — їхній свіжий і специфічний аромат був мені

нестерпним. Ще мені могло принести задоволення яблуко «шара» печене та зернята граната. Та всіх просила, щоб принесли мені афин. Ніякі медичні препарати не припиняли мою нестерпну діарею, та й організм, перенасичений хімічними середниками, вертав їх. І мені несли мої гуцульські афини — і в слоїках, закручені у власному соку, і свіжозаморожені в пластикових пакетах. Їх я споживала так, як і капусту — в необмеженій кількості...

Моє золото, бабине сонечко бігало до мене щодня. Напевно, це було виховання, виховання в родині, де їй приділялося уваги дуже мало, бо треба забезпечити харчами та ліками і мене, й мою маму, і привести з садочка молодшу сестричку, і бавитися з нею, бо мама й тета на роботі. І допомогти мені хоч інколи привести до порядку мою хату й ту хату, де жили мої рідні, і принести маленьким відерцем води й мені, і моїм квітам, які вона теж любила й доглядала, і розмовляла з ними, як і я.

Дарка у різдвяну коляду по родині наколядувала пристойну суму, і ці гроші завжди використовувалися на її особисті потреби — на придбання мешт, сукні чи костюмчика. І як мені оцінити Божий дарунок від унуці? Цьогорічну коляду моя дитина використала на моє здоров'я!

Яке ж то жорстоке виховання мужності й сили Бог дав моєму сонечку маленькому цього року: хворобу мами, мою хворобу. Вона тяжко переживала татову пиятику й розлучення їхньої невеличкої родини. І зараз, коли я пишу ці рядки, я знаю, що ще один урок сили й мужності Бог готував тобі цього року, моє маленьке повторення на землі, ти його винесла гідно. Але про це я напишу пізніше.

Ось так, у терпінні і з Божою допомогою, я перебула таких довгих два тижні. Перебула, і потрошки стала жити й оживати. І так було всі послідуючі 4 курси, які мені було запропоновано. Я один день труїла свій організм, створюючи несприятливі умови для подальшого розповсюдження того зла, що називалося С-R, два тижні моє тіло тяжко страждало від цього й намагалося звільнитися від чужорідного додатку. І один тиждень із жахом чекала, яким же буде наступний курс.

Третій курс пройшов значно легше, ніж другий, і тим завдячую Тані Ніколаєвій, астрологу. Ми з нею зазнайомилися досить давно через одну побутову газету для жіноцтва, де писали за мене як за «моржа» і де було надруковано гороскоп, який я випадково прочитала і який, на відміну від гороскопів у інших часописах, був підписаний ім'ям. Майже рік я слідкувала за прогнозами й порівнювала зі своїм життям. Вони справджувалися на 75 процентів. І я через редакцію віднайшла Танюшу, й ми заприятелювали.

Так я на канві зоряного неба, створеній для мене особисто, вишивала своїми різноколірними нитками-думками своє життя, і підганяла під рух зірок у безмежному Всесвіті й рух своїх планів...

Вона прогнозувала в моєму особистому гороскопі навесні 2008-го року ймовірність онкозахворювання. Та я, впевнена в тому, що я, «здорова, молода, чарівна, сильна й мужня жінка!», ніколи не зможу надбати цю напасть, зігнорувала такий невеличкий рядок у такому великому й такому захопливому майбутньому, яке прорікали мені зорі. Проминула і рядок, який вимагав уваги до свого здоров'я.

Я, яка вела здоровий спосіб життя, яка була «моржем», яка кожного ранку займалась по системі «ніші» й ретельно виконувала настанови лікаря Амосова «1000 рухів тіла», яка чистила свій організм за Брегом, я, яка зуживала екологічно чисті продукти, вирощені власними руками в своїй стайні й на своєму городі...

Я не могла захворіти! Я навіть не могла допустити такої думки, що я буду хворіти так тяжко! Такий поворот моєї долі виключався в моїх думках! І тому оті невеличкі рядочки нехтувала як не варті уваги! Це могло бути з будь-ким, тільки не зі мною.

Коротенько хотілось би зауважити як відповідь на те, що мені будуть закидати: як це так — побожна жінка, яка вірить у Бога, яка вірить у Всемогутність Творця, яка скоряться Його Всесильній волі — а тут те, що заборонено церковною владою, якийсь гороскоп! Та я маю свобідну волю, яку мені дав Творець, і своєю волею вибираю те чи й інше, що пропонує воля Всемогутнього в керованій Творцем гармонії Всесвіту, у русі зірок, комет, планет, і тим творю своє особисте життя, й несу відповідальність за нього!

Я, й тільки я, відповідаю перед Богом за свою долю, яку я обрала своєю свобідною волею. І пішли ж волхви за зіркою, яка сповістила світові про Спасителя... Я не маю такої потужної зірки, що висвітлила всі гріхи цього світу і сповістила про любов до нас Творця... Але я впевнена в тому, що малесенька непомітна зірочка десь там з'явилася на небі з моїм народженням, і провадить Всемогутній Бог її шлях на небі, й веде моєю дорогою Творець за руку мене в житті на землі. А інколи, як я впевнилась, і несе на своїх раменах...

Я звернулася до Тані, і вона вирахувала мені день, сприятливий для такої процедури, на лютий місяць. Я, маючи номер телефону хіміотерапевтичного відділення, кілька раз намагалася переговорити зі своїм лікарем, щоб саме в цей день мені підключили крапельницю з «хімією». Нарешті я змогла переконати, щоб мені перенесли заплановану процедуру саме на цей день.

Я, як завжди, приїхала зі своїми аналізами й ЕКГ, знятим у поліклініці Кут. Поступила напередодні у вже знайомий відділ і до наче знайомих — принаймні, там знали, що я напасна. Як завжди, зранку, відшукала доктора Босацького, домовилася про підключення «метелика». Закупила ліки, уже пішло подорожчання. Якраз ставилося питання на Верховній раді про тендерні закупівлі, й вони відобразилися по гаманцях хворих — гаманці відчутно полегшали. І їсти в страшному диспансері стали давати тільки два рази в день і досить обмежено, бо не було на більше коштів. А БЮТ блокував трибуну й прийняття закону про тендерні закупки, тому той, хто не мав більш коштів на лікування і додаткового харчування з дому, міг спокійно вмирати...

[...] клініка споторює самою своєю природою спосіб прояву хвороби та її зв'язок із хворим; у лікарні мають справу з індивідами, що є безособовими носіями тої чи іншої хвороби; роль лікарняного лікаря полягає в тому, щоб відкрити хворобу в хворому, і ця інтернальність хвороби робить її завжди прихованою в хворому, захованою в ньому, як криптограма. У клініці, навпаки, переймаються хворобою, носій якої нікого не хвилює: те, що представлено — це хвороба сама по собі, у властивому їй тілі, що належить не хворому, але істині; це «різнонанітні хвороби, що обслуговують текст» (Cabanis, Observations sur les hopitaux, p. 120): хворий — це лише той, за посередництва кого текст, іноді й туманний, надається для читання. У лікарні хворий — лише субєкт своєї хвороби, тобто, йдеться про випадок. У клініці, де йдеться лише про приклад, хворий — випадок своєї хвороби, транзиторний обєкт, яким вона володіє (Мішель Фуко. Народження клініки).

Але нарешті вже я на ліжку, нарешті доктор зафіксував і підключив крапельницю, і пішло по крапельці додаватися до моєї крові... Я так і не знаю — чого? Чи здоров'я, а чи наближення смерті... Усі етапи, які перераховувала попередньо, наставали один за одним... Третього етапу чекала з завмиранням серця... Уже підключили останню пляшечку, а мене тільки злегка нудило.

Софія Дмитрівна була в селі й проводила там газ у хаті своєї мами. Я в телефонних розмовах із нею мовчала про те, що я у відділенні під крапельницею, судно виносила за мною санітарка, якій я намагалася заплатити, але вона голосно заявила, що ніяких грошей ніколи й ні від кого не брала. Напевно, на черговій п'ятихвилинці заввідділом повідомила про перебування в стаціонарі Спільної.

Надійшла ніч, а я все ще чекала того жаху, який був минулої «хімії», та непомітно заснула. Прокинулося так, як і по операції — від могутнього сяйва нічного світила. Красивого, неймовірно красивого повного місяця, який зазирав до вікна й до моєї душі. Він керував зараз на планеті, він керував відпливами і припливами на морі, він допомагав тваринам народити своїх дитинят, і вже тепер знаю і я, що він керував і моїм організмом, бо цю «хімію» я перенесла значно легше...

Стала до вікна й молилася Богові в місячну ніч на повний місяць, молилася так, як мої давні предки...

На другий день мені підключили промивку, швиденько все викапало, не було ні блювоти, ні болів у животі, ні нестерпного кашлю, ані тої мерзенної діареї... Мене нудило, мені трусилися руки й ноги, мені серце гупало в горлі, мені долягали запахи... Але я контролювала свій стан, але я не втрачала свідомості. Я ще трошки полежала й рушила додому сама, тим шляхом, який проробила три тижні перед тим із Софією Дмитрівною. До зупинки маршрутки, до автовокзалу, до каси, до автобуса... Дорога була важка моєму тілу, моєму розуму, та все-таки поруч мене сиділи люди, і ще намагалися робити мені зауваження:

—Пані, прошу посунутися, Ви не одні тутка сидите...

І я мовчки посувалася, і тішилася тому, що мене не беруть за ту, яка їхала минулого разу — вмирущу, а чи хвору. Виявляється, що можна радіти й ось такому спілкуванню між людьми... І дякую Тобі, Боженько, і за це.

У Коломиї, де автобус робить півгодинну зупинку, я вийшла на свіже повітря, прогулялася пероном, тоді змерзла й зайшла до приміщення. І забачила телефон-автомат, і не могла втриматись! Це було понад мої сили — бути в тому місті, де живете й Ви — і не зателефонувати! Я набирала замерзлими, трясучими руками номер Вашої школи, Добродію Вчителю! У телефонній трубці відлунювали довгі гудки... Уже відірвала слухавку від вуха, хотіла повернути її на місце — і відізвалися Ви, своїм незвичайним голосом. Голосом, який створив пані Антоніну.

—Я слухаю Вас! Ал-ло-о!.. Прошу говорити!.. Перепрошую, я Вас не чую, перетелефонуйте...

А я не могла говорити, я задихалась від надміру почуттів, які вирували в мене завжди від звуку Ваших слів, вимовлених Вашим голосом. Я так давно, Боже святий, я так давно не чула Вашого голосу, отого оксамиту добра... Я завісила слухавку на автомат і пішла до автобуса...

Їхала до Коломиї в такому сум'ятті духу! Фактично лиш шукала собі привід бути в тому місті, де живете й Ви! Привід знайшовся дуже швидко — я коли захочу, можу відшукати привід для ласки своїй душі! Мені треба в БТІ — то байки, бо я збираюсь у тамтой БТІ вже другий рік! Їхала в сум'ятті, а повернулася в ще більшому, але надзвичайно щасливою жінкою. Дякую Богу, що подарував мені такий день у житті!!!

Але все за рядом. Готувалася дуже ретельно — бо ж мала стати перед

Вами визбираною на останній ґудзик. Ви ж поважаєте в жінці елегантність!..

Коли нарешті я відшукала Вашу школу й ступила на подвір'я, то заледве пересувала тими своїми ногами в елегантному шкіряному чобітку кольору «беж»... І напевно, Бог то зрозумів, бо віддалив нашу зустріч на кілька годин. А якби зустріла Вас на той момент — то зомліла б, і це точно. І Ви мали б клопіт, і гадали би, що я якась істеричка.

Вас не було, мали прийти до першої години. Зітхнула з полегкістю й пішла до церкви, де завше можна віднайти сили для важливого кроку в твоєму житті. Стала на порозі, поклала на собі хрест пучкою, вмоченою в свячену воду, а тоді так, як учили Ви нас на радіо — долоню вверх: «Антоніна», — вимовляю подумки.

Йшла тиха Служба Божа, приклякнула, вишептала всі вранішні молитви. Просила Бога про здоров'я наших родин, і окремішньо просила Бога, щоб не залишив мене ангел-хоронитель під час зустрічі з Вами, і щоб я витримала цю зустріч із гідністю, достійно. Вийшов панотець сповідати якусь пані, стала до сповіді й я. Сприйняла це як знак: мусила йти до Вас не лиш елегантно вбраною, але і з чистотою в душі. Виказала душпастирю, для чого я є в сьому місті, і він зрозумів мене: «На все є воля Всевишнього, і будьте з нею в згоді...» За покуту мій улюблений стихир із молебну до Пресвятої Богородиці:

За всіх Ти молишся, Благая, за тих, що з вірою прибігають під могутній Твій покров, бо іншого тривалого порятунку ми перед Богом не маємо, обтяжені гріхами незліченними, тому-то ми до тебе припадаємо, ізбави від усіх негод дітей Твоїх!

Всіх скорбних радість, і пригнічених заступниця, голодуючих кормителька, скитальців потіха, бурями гнаних пристань, немічних покров і заступниця, хворих посіщення, жезл старості. Мати Бога Вишнього, Ти єси причистая поспішися, молимося щоб спастись рабам Твоїм.

Помолись і за мене, Матінко Божа. Скуштувала Найсвятіших дарів у причасті, уклякаючи перед цією страшною святою тайною. Подякувала Богові за всі блага, які він на мене засилає...

А відтак повернула до пані Наталі на каву, її не було, тому скуштувала моцного ароматного напою сама. І вже сміливо закрокувала навстріч своїй долі. Знала, що все буде добре, йшла весело, йшла щаслива...

Ви були зайняті, в кабінеті було кілька жінок, одна з них була Ваша донька, бо вчула: «Татку, чекаю вдома, не затримуйся...» Вона вступилася від столу, і я побачила Вас... Великого й гарного!.. Ви були не таким, яким я уявляла, але Ви були саме таким, яким і повинні були бути.

Лишилась у кабінеті сам-на-сам із Вами:

– Перепрошую, пані, прошу представитись... – Ви лиш побіжно глянули на мене, і відкривши якийсь товстий зошит, приготувалися записати моє прізвище.

– Антоніна Спільна, – відрекомендовуюсь.

– Ваша адреса, шановна?

– А для чого Вам, Добродію Вчителю, моя адреса, як Ви маєте мене перед собою! – сміливо веду бесіду. Ви підіймаєте голову від столу й зацікавлено дивитеся на мене.

– Знаю, що знову здивую Вас, але я пані Антоніна, проста гуцулка з Карпат...

І нарешті з Ваших уст:

– Боже! Пані Антоніно, Ви справді мене дивуєте!..

А далі – сама галантність. Ви цілуєте мені руку! Але ж рука моя у м'якій шкіряній рукавичці, то Ви відгортаєте крайчик на зап'ястку й цілуєте саме туди, цілуєте помальований тонкими синенькими жилочками зап'ясток, де б'ється мій прискорений пульс. І в моїй дурнуватій голові – шалена думка, неймовірно шалена думка: «А може, це лиш початок Вашим цілункам мого тіла!» Гаряча хвиля хлюпає в голову...

Дзвенить шкільний дзвоник, і все стає на свої місця. Ви Вчитель і мусите йти до праці, на уроки. Ви представляєте мене якомусь вчителю, котрий наголився до секретарки, і прохаєте його показати мені школу, а тоді провести до актової зали, де має відбутися зустріч із вояком УПА п. Мирославом Симчичем. Той пан мені заважає, він говорить, говорить, він так багато говорить, а мені потрібна на цей момент тиша, у якій могли б заспокоїтися мої вкрай зрушені нерви. Притакую йому, не відаючи, про що він говорить, і він, радісний, залишає мене... Нарешті одна йду блукати по тому помешканню, де ступали Ваші великі ноги і лунав оксамит Вашого голосу... Мені хотілося пройнятися духом Вашої школи. «Я задумав світ» – тепер читаю заголовок «України молодої»... А я щаслива тим, що кілька годин прожила в тому задуманому Вами світі, який Ви творите. Колектив, яким Ви керуєте, робить для майбутнього України за один день роботи стільки, скільки Верховна Рада не зробила за чотири роки протирання штанів у залі засідань.

Із Вашої школи, я впевнена, ніколи не вийде моральний каліка чи негідник. Разом із міцними знаннями, дитина отримує в вами задуманому світі дар для серця й розуму. Вона вміє співчувати, відчувати провину за скоєне. У Вашій школі діти набувають справжнього багатства для людини – духовних цінностей, які Ви ставите понад усе. Ви з тих просвітителів, яких

завжди було багато в Україні, і які непомітно, крок за кроком, але просувають Вітчизну до світлого, до Божого...

Але ж далі. Нарешті я в актовому залі. Дуже багато дітей, вчителів. Ви вводите п. Симчича, представляєте його й шукаєте очима мене. Знаходите, посміхаєтесь і пробираєтеся до мене через увесь зал, на очах у всіх... Мені ніяково, поруч сидять кілька Ваших колег, і вони здивовано поглядають то на мене, то на Вас. А Ви, переступаючи через дитячі ноги в проходах та обминаючи дітей, які стоять – дітей дуже багато, і всім місця не вистачає – простуєте просто до мене. Простуєте з усмішкою, а я стаю все мізернішою, все малію і хочу кудись сховатись...

Заходите з проходу, до якого я сиджу спиною, і, нахилившись наді мною, пошепки питаєтесь мене, але ні... Ви спочатку вдихаєте запах мого тіла, і я відчуваю, як Ви кілька разів затримуєте подих, а відтак Ваш оксамитовий голос особисто для моїх вух скобоче[1] мою шию Вашим віддихом... Це неможливе почуття, знову гаряча хвиля хлюпає в голову... Дуже боюся виказати це все на очах Ваших колег...

А Ви питаєтесь мене, чи буду дивитися це дійство далі: «А чи ласкава пані Антоніна хоче подивитися деякі мої праці, надбання?». Відповідаю, що буду дивитися далі, бо ж не можу я сказати, що просто не маю відваги відірвати свою дупу від лавиці й піти разом із Вами на очах у всіх...

Чи слухала я добродія Симчича? Так, безперечно! А ось чи чула я його – мені важко сказати, хоч разом із усіма співала «Червону калину». Я чекала зустрічі з Вами! І коли я стала на порозі канцелярії, де Ви диктували секретарці, Ви на півслові обірвали фразу. Забравши в оберемок Ваші книги – «жовту», «зелену», «чорну» – повели мене до маленької кімнатчини-закутчика, де, напевно, Ви інколи відпочиваєте з колегами.

Ви говорили, говорили, говорили... Я слухала, слухала, слухала... Ви показували свої книги, тішилися з гонору, що так багато зроблено, викладали свої плани на майбутнє... Відтак:

– О Боже, який я гостинний господар, вибачте! Але так хотілося саме з Вами поділитися радістю від свого труду! Чи пані Антоніна буде каву, чай? Прошу цукерки! – Ви відкриваєте пакунок із цукерками львівської фірми «Світоч»...

Чемно відмовляюся, бо не можу уявити собі, як я буду пхати той цукерок до свого писка, коли Ви будете дивитися на мене:

– Ні, ні, дякую щиро! Тільки прошу пана, як Ваша ласка, шклянку води... – прохаю Вас.

1 Скобитати(си) (скобетати(си), скоботати(си)) – лоскотати.

У мене сохне в роті, тремтять руки, дуже помітно тремтять... Ви все-таки ставите кавоварку, а я, поки плечима Ви обернуті до мене, намагаюся розтерти свої задубілі пальці...

Ви наливаєте води й підсовуєте мені, і я бачу, як тремтять і Ваші руки, шляхетно-вузькі долоні з подовженими пальцями, з залишками крейди, на вказівному. Певно, Ви теж хвилюєтеся, бо чомусь той стакан перевертається... Вся вода виливається на стіл, тече на мій елегантний плащ... Я підхоплююсь... І під стіл летить моя сумочка... І весь вміст потечки, усі жіночі таємниці висипаються на підлогу, під стіл... І ми ніяково обоє то все визбируємо, вимокаємо серветками рідину...

І напруження спадає, бо ми душимося від сміху, уявляючи, як то виглядає збоку – і він проривається назовні! І ми відверто регочемо. Ви пригадуєте доречну історію про подібний випадок із Вами, коли на якійсь нараді хтось пролив воду на то крісло, де Ви сіли:

– Ви собі подумайте, пані Антоніно: серпневий сонячний день, світлі штани, отого безсмертного кольору «беж», у якій вбрані маленькі Ваші ніжки, і ззаду на отому самому місці, яке знаходиться завжди нижче пояса, темна пляма підмоченої репутації...

Регочуся і подумки вимальовую картину: Величний Добродій стоїть у мокрих штанях, озираючись позад себе, та поляпує себе по тому місцю, вимірюючи – як замокро? Сміху вже не втримати, а ще як Ви описуєте сушіння підмоченої репутації феном, який знайшовся в одної з працівниць того закладу, – то вже гомеричній сміх...

– Пані Антоніно, знову включіть свою уяву. Чоловічий туалет, суто жіночий предмет, фен. І я поволі поводжу ним позаду, вентилюючи оте, що нижче пояса... Але це ще байки – бо щоб висушити трошки глибше, мені треба стати у відповідну позу...

У мене сльози на очах від сміху... Як давно я не сміялася так, від душі!

Сидячи за столом, піднімаю руку, як на уроці:

– Добродію Вчителю, дозвольте вийти!

– Так, але на подальше зауважте! Прошу цей заклад відвідувати до уроків...

Все, я вільна, я не є скута у Вашій присутності. Відчуваю, що подібне діється і з Вами. Ми однаково розуміємо гумор і вміємо пожартувати над собою. Такі люди – рідкість у нашому житті...

– То тепер, напевно, ласкава пані захоче скуштувати моєї фірмової кави...

Погоджуючись, притакую. І переходимо до їжі. Я гурманка, я залюблена в наші гуцульські страви, які я вмію й люблю готувати... Ви не менш –

розхвалюєте свої галіційські вишукані блюда... Вперше чую за пироги з оселедцем, які подають до «Святої вечері» у Вашому селі недалеко від Станіславова...

Аромат кави струменить із Ваших рук... То маленька філіжаночка з напоєм, яку я приймаю як найдорожчий дарунок того дня.

— Кава повинна бути чорна як ніч, духмяна як весна, а солодка як жінка... — і Ви підсовуєте мені цукорницю та кльош із тістечками...

І я теж не люблю кави без цукру. Смакую тую каву — ковточок міверний за ковточком... Говорю о тім, що не розумію тих людей, які випивають несолодку каву за два-три ковтка. Ви продовжуєте мою думку, думку, вихоплену з мого рота:

—...таким людям потрібен тільки кофеїн, то вже свого роду наркоманія, можна порекомендувати їм перейти на пігулки кофеїну — будуть мати менший кошт, та й менший клопіт...

Час летить надзвичайно швидко, мені не хочеться від'їжджати, але ж мушу...

Як би я хотіла сидіти ось тут поруч Вас, як би я хотіла слухати все, що Ви говорите, якби я хотіла смакувати тую надзвичайну каву з Ваших рук — до безкінечності. Але Ви недосяжні для мене...

Говорю Вам, що вже час...

— Швидко, приспішився час! — вихоплюється у Вас. І продовжуєте: — Чи пані Антоніна знає добре Коломию?

— Ні, але гуцули добре орієнтуються — як у лісі, так і в місті...

Не вірите тому, встаєте, пакуєте мені дарунки: оте нещасливе пуделко з цукерками, з яких не виїдено ані одної, матеріали з семінару, який провадився на базі Вашої школи. Провадите мене до Вашого кабінету, залишаєте мене там одну. З канцелярії телефонуєте до замовлення таксі, кричите вахтовому, щоб відкрив шкільну браму, бо буде таксі... Продовжуєте диктувати Ваші нотатки друкарці...

А я насолоджуюсь перебуванням у атмосфері Вашого буття й доторкаюся до тих речей, якими Ви користуєтеся щодня. Пестую шорсткою рукою робочої жінки — з широкою долонею, з коротко обрізаними нігтями — пестую Вашу ручку, яку Ви залишили на відкритому зошиті, виписаному математичними формулами...

Ви заходите до кабінету, і в мене душа тікає до п'ят... Все, я маю йти... Але ж не хочу... Подаєте мені плащ, плутаючись, встромляю руки, надягаю капелюшок, стоячи навшпиньки перед овальним люстерком, приріхтованим на стіні під Ваш зріст...

Відчиняєте перед мною двері... і я виходжу... ноги не хочуть іти...

Добре пам'ятаю, що по дорозі Ви представляєте мене Вашим колегам, що був якийсь особливий гонор за молоденьку вчительку...

Над'їхала машина, і я відключилась... Я механічно переставляла ноги, ідучи поруч Вас, механічно посміхалась у відповідь на Вашу бесіду... Тугo дійшло до мого розуму, що треба сісти в машину, дверцята якої ви відчинили... Не годна була зрозумітиц, чому Ви відчиняєте ще й передні дверцята, і щось тицькаєте в руку шоферові, і говорите за гостю, яка не знає міста...

Коли від'їхали, до мене дійшло: Я вже їду! А я не попрощалася з Вами так, як належиться, не подякувала за той день, який Ви мені подарували, за ту ласку, яку мені Бог послав у Вашій особі...

Чи Ви відчули, що я віддана Вам, що я вже хочу розчинитись у Вашому житті і Ваших справах?..

Я їхала додому й не могла зрозуміти — для чого я сиджу в цьому автобусі? І чи це був не сон? І навіть не зрозуміла, як я опинилась удома. Я марила Вами вночі! Я не знаю, чи я спала. Дійсність настільки переплелась зі сном, з уявою, з фантазією, аж здавалося, що я божеволію.

Скажіть мені — чи ще таке можливе?

Додому я доїхала втомлена й дорогою, і спогадами. Рідний мій смерековий захист прийняв мене до свого затишку, рідна моя внучечка зі смерековими очками знову оберігала мій спокій, і застелила постіль, і підбила пухову подушку і накрила коцом. І запашного чаю з цілющих Карпатських трав приготувала й подала на столик біля мого дивана.

І там стояв телефонний апарат, і я, здрімавши, кинулася від його дзвінка. А він співав свою голосну пісню. І коли я приклала слухавку до свого вуха, вона мовила надзвичайним Вашим голосом, і, як завжди, душа злетіла десь у високості...

—Доброго вечора, Пані Антоніно!..

—Доброго, Добродію Вчителю!..

—Боже, яка радість, що Вас чую! Де ж Ви пропали? Читав Вашу «Мусову прикрість» у Стусовому журналі... Радий, що Вас друкують, досить пристойно, як для початківця. І головне — це Ваше, гуцульське — то Ваше, і зуміли добре передати душу всього того, що Вас оточує, від чого й Ви створені: нені Говерли, баби Чорногори, і гримучого Вашого любого Черемоша... І переселення душ із живого в неживе, але з любов'ю створене. А головне — з мудрістю про Віру, Надію, Любов, яку Ви з Божою допомогою довели в своєму творі... І оту правдиву оповідочку, в якій озвалася Ваша

генетична пам'ять... Не залишайте її в спокої, пишіть цикл цих розвідок Вашої пам'яті...

—Дякую...

Я змогла тільки це прошепотіти в телефонну трубку, і рукою, яка трусилась, заледве потрапила повернути її на місце.

Вночі дзвонив телефон! Прокинулася від того, що був дзвінок. Із завмиранням серця вслухалась у нічній тиші, коли знову задзвонить... Дотяглася до телефону — ні, в слухавці гудів рівний заспокійливий звук. Причулось! А може — то Ваш син зателефонував, може, я була в Вашому сні?.. «Не ганяйся за щастям: воно завжди в тобі самому». Це Піфагор так сказав Вашими устами. Мудра людина, яка все людство вбрала в аксіомові Піфагорові штани, і Ваш кумир — Ви за нього так пристрасно розповідали в нашу зустріч.

Щастя в людині всередині, і як хочеш бути щасливим — то будь ним! Я щаслива жінка, бо Ваш син пробивався в мій сон, і тому я щаслива! Але я й направду щаслива, бо так дивно сплелися в моїй душі:

- ***гонор за націю, бо для мене саме Ви уособлюєте в собі нашу славетну націю;***
- ***гонор за культуру України, тому що, незважаючи ні на які окупації, ще не вмерли традиції України, які тисячоліттями спрямувалися на виховання майбутнього, і Ви продовжуєте ці традиції. Ваша школа поповнює державу Україну справжніми українцями;***
- ***гонор за нашу церкву, що має таких вірних, як Ви;***
- ***гонор, що я зазнайомлена з Вами й можу спостерігати Вас у Вашій праці...***

І зовсім інтимне: я маю щастя відчувати доторк Ваших ласкавих уст до моїх зробочених рук...

Ця «хімія» з Божою допомогою, за допомогою зіркового неба не так сильно руйнувала моє тіло й майже не потьмарювала мій розум. Я жила тяжко, я була хвора, але мій мозок працював.

Але я могла ходити на побачення з моїм коханим і оновлювати свій організм у його свіжих і животворящих водах...

І гуляти на свіжому повітрю по його берегах у вербовому лузі...

І співати «вербову дощечку» під чистими, голубими небесами моєї Вітчизни в провесні...

Яке ж то гарне слово — провесінь! І не зима вже, і не весна ще, а ось той невловимий перехід від зими до весни...

Коли підмерзає вогкість вночі, крижинками й бурульками, а вдень, під ласкавими промінчиками сонечка плине сльозинками жалю за колядою, яка відійшла по «Стрітенню», і дзвінко капотить ритм крапельок із дахів на дорогу, і дзюркоче мелодія провесни ручаями, й блискотить оновлене сонечко в калюжках.

А поперекова Явдоха ще й снігу може нафурделити, вік якому рівно день, а далі заповнить шанці, розведе болотом по дорогах і грязюкою заліпить паркани...

І пташки зацвірінькають на весну в провесні, і горобці будуть купатися в калюжках і сушити пір'ячко на дахах, вже вільних від снігу.

І весною запахнуть дерева; ще немає вагітних бруньок на їхніх гілках, але коли притулитися до кори, ясно чути, що життєдайні соки земельки готують їх до пишноти квітня.

Яке гарно слово — провесінь, і який це гарний час! І яке щастя, що я змогла з Божою допомогою перебувати провесінь у природі, блукаючи лугом, багнюкою, калюжами й весняними ручаями.

Чути мелодію провесни в різноголоссі пташок, у дзюркотінні крапель і в запаху свіжості вербових гілок.

Я втомлена приходила додому, хоча насолоджувалася єднанням із природою тільки годину, а інколи й менше. Але та година давала таку наснагу, що, відпочивши на своєму дивані ще годину, я сідала за комп'ютер і намагалася працювати.

Розпочала смачну оповідку «Бабині паски», й потрошку посувала її до завершення. Виник прекрасний задум правдивої оповідки «Криївка» за статтею про Марію Мегединюк, дочку генерала Чупринки, й написався сам собою діалог невістки й свекрухи. Переробила «Зблавучена днина» — це спогад на генетичному рівні, як я при народженні ніяк не вміщалась у метрикальні книги Загсу СРСР.

Я працювала, я мала бажання працювати, Боженька давав мені бажання праці. А працювати хоче та людина, яка хоче жити. Я жила!

У щасливий період провесни народився геній Тарас. І в щасливий період провесни роздають лауреатство його імені тим, які заслужили перед Україною стати на один щабель урівень із генієм Тараса.

І я все-таки щаслива жінка — за що мені Бог дав таке щастя? Я тішилась, особливо тішилась за двох жінок, за двох українок, особливо відданих Україні. За Віру Вовк і Любов Голоту. І не тому, що я особисто була з ними зазнайомлена, а тому, що своє життя й свою працю вони присвятили Вітчизні, що одна в далекій Бразилії, а друга в Україні думали разом зі мною,

і працювали зі мною й на мене, і на матінку нашу Україну. І на поширення сили й слави її в світі.

Приїхала пані Віра до Кут на один день, завітала до тої церкви, де вона колись стояла дитиною з фаною й де приймала перше причастя після першої сповіді. Зустрілася з тою хатою, де жили її батьки й де пройшло її дитинство. Поїхала на поклін до Тараса над Черемошом під Сокільськими скелями, де гуцули вперше поклали пам'ятник Визначному Українцю. Його не раз руйнували вороги нації, і він поставав знову й знову в Українських Карпатах.

І скажіть мені — ну хіба я не щаслива жінка? Я була присутня в відвідинах Вірою Вовк рідних її серцю місць. Як багато значить і для мене, що ця тендітна жіночка згадувала про ті місця, які й я тримаю в пам'яті, як неоцінений скарб... Які тримали її в життю далеко за межами рідного й дорогого її краю, які надихнули її Святим Духом рідної Вітчизни жити й працювати на славу Божу й на славу України... І які тримають і мене в моєму теперішньому стані, в той час, коли я не знаю, чи продовжить мені Бог життя на землі, але я насолоджувалася зараз життям у своїй Гуцульщині й дихала Святим Духом моєї Вітчизни, і вони тримали мене в житті...

Пані Галинка в своєму репертуарі: всіма доступними засобами формує в нас українців. Але, напевно, щось із того, що кажемо ми, впливає й на неї, і теж додає деяких малесеньких штрихів до її вдачі. Тому її тема — «Ментальність українця і його характерні риси характеру» — спонукала до блискавичних нотаток на листочку.

Була перша на радіопроменях сонячного дня, після ласкавої купелі Черемоша, з запашною кавою (на жаль, не з Ваших рук).

Гостинність — тільки ми, українці, можемо прихистити гостей у своїй хаті й дозволити їм хазяйнувати там довгі роки, та навіть віки.

Щирість — не щедрість, а саме щирість, бо щедрий дає від надлишку того, що має, а щирий віддасть усе, і навіть собі не залишить.

Ощадливість — ми не жадібні, ми ощадливі, і через те, що нам болить, якщо щось валяється невикористане, обов'язково хочеться підібрати й пристосувати його в господарстві, і тому ми ще й господарі.

Ми господарі, і досить гарні господарі! І хоч майже сторіччя нас відучували від цього, досить жорсткими, неприпустимо жорсткими методами — але українці витримали; ще й тому, що ми працьовиті.

Трудоголіки українці, тому й цінують нас за кордоном, на жаль, більше, ніж удома. Але колись, можливо, ця риса характеру знадобиться для відбудови й власної Вітчизни.

Почуття гумору – ми веселі люди, ми вміємо жартувати над іншими, але найголовніше – що підсміюємося над собою, над нашою ментальністю, над нашою гостинністю, працьовитістю, господарністю, тощо.

Оптимісти – який би не був жорстокий терор, який би ворог не сидів на нашій шиї, ми зазирали в майбутнє з надією, що там буде краще...

Ми нація з великими, гарними традиціями, ми на генетичній пам'яті їх зберегли, і маю надію, що збережемо й на подальше, вже в житті нашого майбутнього покоління.

Дуже багато рис характеру, притаманних українцям, можна перераховувати. Але основна – цілеспрямованість: віками змагали свою незалежність – і таки досягли її. Правда, ті, які сидять у владі, гадають, що ми її досягли для них особисто. Як вони глибоко помиляються, не дай Боже, щоб вони зрозуміли це запізно!

А ще так хотілося додати цитату з промови Визначної поетки в Києво-Могилянській академії, яка горить правдою в душі, отаким пломінчиком правди:

«Українці – нація, що її віками витісняли з життя шляхом фізичного знищення, духовної експлуатації, генетичних мутацій, цілеспрямованого перемішування народів на її території, внаслідок чого відбулася амнезія історичної пам'яті і якісні втрати самого національного генотипу. Фактично, це раритетна нація, самотня на власній землі в своєму великому соціумі, а ще самотніше їй в універсамі людства. Це фантом Європи, що лиш на кінець століття почав набувати для світу реальних рис.

Ми спадкоємці спадків розграбованих
Ми власники сплюндрованих святинь
Ми вже як тіні на своїй землі
Хто зрозуміє нашу ностальгію?»

Та, на превеликий жаль, мене відключили, і Ви вступилися до домівки радіоефіру своїм колоритним голосом: «...Ментальність – це є отой дух, який надихає нас із нашої святої землі, і...»

Далі я вже не слухала, я так зрозуміла це! Ну як ясно стало зразу, добродію Вчителю, як Ви вмієте розкрити ту думку, яка визрівала і в моїй голові.

Дух, святий дух рідної Вітчизни ще живе тут, на Гуцульщині, в Карпатах, Бойківщині, Волині, Поділлі тощо, де менше плюндрувалася наша свята земелька, де вона полита святою крівцею тих, які виборювали святість, а значить і ментальність нашу, і вони клали свою голову на святу

землю зі словами «Слава Україні!». І як би не винищували, і скільки би ешелонів не відправляв окупант із рідної домівки на Магадан, Колиму, Воркуту й далі – святий дух рідної землі ще живе ось тут, у Карпатах.

А там, де українця виморили голодом, і в землю пішов тваринний страх, і домішався до ментальності, де завезли чужинця до роботи, а особливо до важкої роботи в шахтах, і він кляв і роботу, і ту землю, яка дала йому роботу, де святий дух земельки винищували нарощенням нових копалень, де зводили коросту металургійних заводів, хімічних фабрик, і плюндрували відходами, стоками й ріки наші, і землю, і ментальність... Там нищився Святий Дух рідної Вітчизни! Але саме там, у тій клоаці, яку створили, окупанти народжуються самородки ментальності: Марченко, Стус, Симоненко, Вишня, Курбас... і можна перераховувати то до безкінечності. То свята наша земелька їхніми голосами волає до тих, які заселили цю землю й не шанують її...

Як Ви, Добродію Вчителю, вмієте підштовхнути до розв'язання логічних задач, заставити діяти сіру речовину нашу ефективно... Поважаю Вас за це!

Відкрила Біблію! І випадково відкрилося на 44(45) псалмі в Псалтирі, такому співзвучному моєму теперішньому стану душі.

«Моє серце бринить добрим словом.
Проказую я: Для Царя мої твори,
Мій язик мов перо скорописця!
Ти кращий від людських синів
В твоїх устах розлита краса та добро
Тому благословив Бог Тебе,
Прив'яжи до стегна, сильний, свого меча
Красу свою та величність свою
І в величності своїй верхи помчи
За справи правди, і лагідності та справедливості
І навчить Тебе страшних чинів правиця Твоя...»

І в кінці:

«Слухай дочко, й споглянь, й прихили вухо своє...
Бо Він Твій Господь, а ти до землі йому кланяйся...»

Хочу крокувати з Вами однією стежкою правди, лагідності та справедливості в цьому похмурому лісі невігластва, брехні, зла, неправди, які заполонили нашу Вітчизну... Дозвольте мені стати поруч Вас...

І напевно – не випадково Бог відкрив мені Біблію саме на цій сторінці.

Підходив час, визначений Богом, і зорями, і медициною, — четвертої хімії. Вже я готувалася на цю процедуру, готувалася майже без жаху. Була впевнена в щасті моєї маленької зірочки, яка десь там, у безмежності, Могутньою силою Творця та твореного Всесвіту рухалася, оминаючи перешкоди, захищена дружбою таких же маленьких зірок і могутніх планет, які мають силу тяжіння і оберігають її рух...

Напередодні, як завжди, коли я готувалася до від'їзду, моя Дарка збирала мене в дорогу; вже була готова моя лікарняна сумка, в якій традиційно поклались ті речі, без яких не можна перебувати в сучасному медичному закладі, й заготовлені аналізи та обстеження, без яких мене не приймуть до стаціонару, вже...

І знову мобільний телефон, який стоїть на вібровизові, гуде якусь тривогу, гуде, висвічуючи на дисплей: «Сестра»...

— Сестричка моя, як добре, що ти сьогодні зателефонувала...

— Тета, мама вмерла...

— Як вмерла?! Чому вмерла?! Вона не могла вмерти... я жива...

— Мама відійшла сьогодні, післязавтра похорон... Я не знаю — чи Ви приїдете? Чи годна приїхати баба Роза? Але ж знайте, що сьогодні вона вмерла... моя мамуся відійшла сьогодні...

Я без сил сіла на стілець. Господи, який Ти добрий до мене, і я отримала цю страшну вістку, коли поруч була моя Дарка, яка взяла частину моєї жури на свої плечики. Два дні в минулому часі моя в перших сестра, по маминому рідному брату, телефонувала мені:

— Ну що, готуєшся?

— Ой, готуюсь, Свєтка...

— Що, страшно?

— Ой страшно...

— Не дрейф, перебудемо!

— Світлано, знаєш, я «хімію» якось перебуду. Мені страшно перебувати байдужість персоналу, для якого я не є предметом заробку, байдужість нашого уряду теперішнього й тої влади, яка створила якнайкращі умови для мого вмирання...

— Ти дурна, та ж тільки так і виживають сильні — не завдяки, а всупереч... Тому живи на зло тим, які хочуть тебе замогти. Давай я зі Стрия доїду до Франківська, на один день, відвідати тебе, та хоч одне судно за тобою винесу...

Чому ж ти не захотіла жити — всупереч? Чи вже стомилася від тих хвороб і нещасть, які змагали тебе все твоє життя? А чи Василю, твоєму чоловікові, стало щось недобре на тому світі й він покликав тебе на

допомогу? Чи, може, невістці та її мамі ти заважала порядкувати в твоїй хаті й на цьому світі так, як вони хочуть? Що вже гадати — тебе вже нема на землі, ти справилась у далеку дорогу нібито здорова, а я, хвора, залишилась жити...

Звісно, що я не поїхала до стаціонару назавтра, як було заплановано. Я поїхала на похорон до Стрия, поїхала й моя мама, якій було 80 років, поїхала зі своєю печаллю і жалобним вбранням, які вона одягла по смерті моєї молодшої сестри й не знімала його, як її не вмовляли. Вона жила так уже 20 років, упиваючись своєю скорботою — виявляється, що можна жити на землі й так. Ми довго розмірковували родиною — чи варто повідомляти їй про смерть племінниці? Вирішальне слово сказала Дарусечка:

— Треба, бо все одно вона дізнається колись, потім буде плакати, вити, і на всіх напастувати, що не сказали...

І мама поїхала автобусом із Настею, її внучкою по молодшій доньці, яка вже лежала в землі... Я поїхала днем пізніше, щоб приїхати саме на похорон. Мені було важко ще фізично перебувати се дійство. І мені дуже важко сприймати було се психологічно...

Я перебула з Божою допомогою похорон. Невістка Світлани разом зі своєю мамою «витирали ноги» о мого племінника... Світлану навіть не занесли до церкви, і не було останнього цілування... Відспівав на подвір'ї Стрийського комунального будинку якийсь знайомий Світланчиної свахи піп, та запечатав гріб на цвинтарі без читання «Євангелія». А Свєтка залишила в спадок п'ятикімнатну квартиру в старому, ще за Польщі побудованому будинку з високими стелями, каміном, широкою кухнею й ваннами, та «кавалєрку» з кухнею на другому поверсі. За стіл посадили родичів невістки та її матері. Нас, як бідних родичів, приймали на одній із кухонь... Я голодна вступилася звідти до вокзалу, мою лікарняну сумку мені допоміг нести племінник. Мама з Настею вимушені були залишатися на ще одну ніч — автобус до Кут відправлявся о шостій ранку. Мені ж до Франківська маршрутки відходили кожної години...

Переночувала в Франківську у друга Зеленчука, голови Всеукраїнського Братства вояків УПА, він поділив зі мною свою вечерю й поклав спати на дивані в своїй маленькій двокімнатній «хрущовці».

Уранці я поступила до стаціонару понадпланово, бо проминула свій день прийняття хіміотерапії. І на два дні запізнилась у той день, який мені пропонував Бог по зоряному небу. Все було так, як і було в другій хіміотерапії — так само гупало серце в горлі, так само втрачала свідомість, і... тільки й того, що я навчилась не закривати двері в туалеті...

Перед процедурою лікарі завжди дають підписати згоду на хіміотерапію. Я ніколи його не читала, вважала то простою формальністю й підписувала його переважно перед лікарем, і він швиденько підклеював ту згоду до історії хвороби. Цього разу я прочитала! Моя молоденька докторка принесла мені до палати на підпис згоду, а мене не було. Вона залишила його на тумбочці, і я, чекаючи підключення крапельниці, прочитала цей страшний папір. Він включав понад двадцять пунктів про те, що зі мною може бути в разі прийняття «Цистоплатину». Виявляється, я можу осліпнути, оглухнути, в мене можуть відмовити нирки й серце, я можу перестати рухатись узагалі, у мене може бути гостра печінкова недостатність... у мене може бути все, що завгодно, і ніхто не несе за це ніякої відповідальності! Я ж погодилася з тим, що на мене чекає, що може це бути зі мною. Я особистим своїм підписом дала згоду на все перераховане раніше...

Страшні три дні в стаціонарі... Чому три дні, а не два? Та тому, що при поступленні в мене був дефіцит лейкоцитів, за якого крапельниці з «хімією» не можна ставити, бо можуть настати незворотні зміни в моєму організмі... І мені запропонували поповнити його препаратом, який стимулює вироблення лейкоцитів, але коштував він рівно ту тисячу гривень, яку Юлія Володимирівна своєю щедрою рукою видала мені з моєї ощадної книжки. А я збирала тую тисячу приблизно років зо півтора, відраховуючи свою зарплатню всю повністю, у той час, коли я перебувала

Лікарняна область двозначна: теоретично вільна й відкрита байдужості експериментування, договірним характеристикам зв'язку, що об'єднує лікаря й хворого, вона обростає зобов'язаннями і моральними перепонами в силу мовчазного, але наполегливого контракту, який зв'язує людину, зазвичай бідну, своєю універсальною формою. Навіть якщо в лікарні лікар не виробляє, будучи вільним від умовностей, теоретичних експериментів, то він виробляє, входячи до неї, вирішальний моральний експеримент, який обмежує його безмежну практику закритою системою повинності. «Потрапляючи в притулки, де знемагають, об'єднавшись, злидні та хвороба, переживаєш прикрі почуття. Це активне співчуття, це гаряче бажання принести розраду й полегшення, це внутрішнє задоволення, яке породжують успіхи і яке посилює видовище поширення щастя» (Menuret, Essai sur les mayens former de bons medecins (Paris, 1791), p. 56–57). Але дивитися, щоб знати, показувати, щоб навчати — чи не є це мовчазним насильством — тим паче протизаконним, що воно мовчазне — над стражденним тілом, що прагне бути заспокоєним, а не продемонстрованим? Чи може біль бути спектаклем? Він може ним бути, він навіть має ним бути в силу невловного права, яке полягає в тому, що жоден не є тим єдиним — а бідняк ще менше, ніж інші, — хто міг би отримати щось інакше, ніж за допомогою багатія. У бідняка немає жодного шансу отримати лікування, якщо інші не втрутяться зі знаннями й ресурсами, зі своєю жалістю. Оскільки немає хвороб, вилікуваних поза суспільством, правильно те, що хвороба одних має трансформуватися в досвід для інших, і що біль таким чином отримує прояви: «Людина, що страждає, не перестає бути громадянином... Історія страждань, до яких вона зводиться, необхідна для їй подібних, оскільки вона вчить їх тому, що являють собою хвороби, які їм загрожують». Відмовляючись подавати себе як об'єкт навчання, хворий «став би невдячним, бо він користувався б перевагами, які дає соціальність, не платячи данини вдячності» (Chambon de Montaux, Moyen de rendre les hopitaux utiles a la nation (Paris, 1787), p. 171–172).

І, завдяки структурі обопільності, багатий отримує користь від допомоги, яку надають бідним госпіталізованим: платячи за те, щоб їх лікували, насправді він платить за те, аби краще було вивчено хвороби, які можуть уразити його самого. Те, що є благодійністю з погляду бідняка, трансформується для багатого в корисне знання: «Благодійні дари полегшують страждання бідняка, а в результаті переходять у просвітництво для порятунку багатія. Так, благодійники, багатії, щедрі люди, цей хворий, котрий лежить у ліжку, яке облаштували ви, зараз страждає від хвороби, яка не забариться атакувати вас самих. Він видужає чи загине, але так чи так його доля може просвітити вашого лікаря і врятувати вам життя» (Du Laurens, Moyen de rendre les hopitaux utiles et de perfectionner la medicine (Paris, 1787), p. 12).

Ось слова угоди, яку укладають багатство й бідність для організації клінічного досліду. Лікарня тут знаходить можливість — в умовах економічної свободи — зацікавити багатія; клініка визначить успішний поворот для іншої договірної сторони. Бідняк має в тому свій інтерес — це оплата його госпіталізації за угодою з багачем, інтерес, який необхідно зрозуміти в його переобтяженій щільності, оскільки йдеться про компенсацію, що має сенс як об'єктивний інтерес для науки й життєвий інтерес для багатія. Лікарня стає прибутковою для приватної ініціативи відтоді, як страждання тих, хто приходить шукати порятунку, перетворюються на спектакль.

Завдяки перевагам клінічного погляду допоногa зводиться до оплати (Мішель Фуко. Народження клініки).

у відрядженні в Західній групі військ, у Германії. І добути мені їх вдалося тільки завдяки довідці, з якою я звернулася до завідувача місцевого банку, який на той час теж вважав себе Богом (хочу — дам, а захочу — не дам), де було зазначено, що я онкохвора. І — умліваючи від сорому, що я оминаю чергу старших за віком, чергу людей, які стояли, спираючись на палички, чи сиділи на маленьких розкладних стільчиках, принесених із дому, й чекали своїх кровно зароблених грошей, чекали не як громадяни гідної держави, а як жебраки з простягнутою рукою, — я отримала ту мізерію. І просила Бога, щоб він мені простив той гріх, що я зневажила всіх отих, які з останніх сил прийшли отримати те, що вони відкладали на «чорний день». Але я дуже хотіла жити, тому й скористалася забороненим методом. У нашій родині так бракувало грошей на моє безоплатне лікування...

Додому я їхала знайомим маршрутом, їхала важко, їхала зі знудженим шлунком, болями в животі, дерев'яними ногами — стопи я не відчувала, з потьмареною свідомістю. Я запливала в марення дорогою. А коли я відкривала очі, за вікном маршрутки пробігали безкінечні магазини ритуальних послуг і оті страшні хімічні вінки й кошики, якими прикрашають смерть...

Чи хтось колись зауважив, що скрізь і всюди, безкінечно, по дорогах, по вулицях у нас стоять магазини зі смертними вінками, а поруч аптеки або фармацевтичні фірмові магазини, а відтак множинні банки й новенькі, щойно зведені церкви? У нас країна масового необмеженого лікування й такого ж масового необмеженого похорону, країна

з масовим кредитуванням і країна з безкінечним масовим воланням до Господа: «Подай, Господи, помилуй мене за те, що я не хочу тебе шанувати. Але Ти дай, Господи, а тоді я вже буду гадати, чи мені треба виконувати оті заповіді...»

І знову мене зустріли машиною в Косові, але як я вступила до своєї хати — я не знаю, чомусь я того не пам'ятаю...

Ця «хімія» була найжахливіша з тих, які я перебула. До того всього, що я пережила під час другої процедури, додалось ще одне — мені відібрало ноги. Я їх не відчувала, вони були дерев'яні. Я ставала на них, я ними користувалася, але я їх не чула. Руки мої затерпали тільки кінчиками пальців, а от ноги від самих колін були лиш приставлені, як протези. Але найстрашніше, що мені затерпали мізки, вони хляпались у моїй голові, дерев'яно вистукуючи в склепіння черепа. І та голова гула, і виділа те моїми очима, що ніяк не могло видітися з моєї постелі по кутках моєї кімнати. Але я виділа й окованого мерзотного чоловіка, але тоді й не чоловіка, якусь тварюку... Він перебігав із одного кутка в інший маленькими, дрібненькими крокаами... А потім уночі ходив подом моєї хати, й моя голова чула моїми вухами, добре чула, як він гримів на горищі, аж коливались стіни. І під диваном постійно хтось вовтузився, я чула, як щось там хрипіло і пищало.

І мені було лячно, і я мандрувала по хаті в пошуках того місця до спання, де би не бачилось і не чулося моїм дерев'яним мозкам у голові того жаху. І я не виключала світло цілу ніч, і не могла дозволити собі щоб Дарка ночувала в мене, щоб і вона лякалась. І всю ніч на моє освітлене вікно гавкали пси, яких розвелось на прохідній лісокомбінату аж забагато. А мені здавалося, що пси гавкали й не на світло, а на оте, що вовтузилось попід постіллю, блукало хатою, подом, а потім ходило попід вікна, й котюги вили, а деколи аж захлиналась від того нестримного гавкоту...

І я накривалася з головою коциком, і, запливаючи у сон, продовжувала їхати з похорону й дивитись у вікно маршрутки на всі оті кляті кошелики й вінки смертні з розмаїттям хімічної краси...

Мене всю ніч тримали жахи, і була одна я. І я нікому то не могла розказувати, я все це таїла в собі — а хіба не подумали би люди, що я вар'ятка?

Приходив день, я вставала, пересовувала свої ноги-протези дерев'яні, дрімаючи на ходу, щось намагалася робити, заставляла себе щось робити, трошки рухатись. І відганяла від себе думки, страшні думки про те, ще вже стало мені цього пекла, що ж можна все це припинити... Я пекла картоплю й добувала телефоном капусту квашену, на той час я вже виїла всю капусту в себе, у родичів і сусідів. І мені несли цей продукт, якого потребував мій

організм, мої колежанки, коли приходили відвідувати мене. Я не змогла пити просту воду ані зі своєї кирниці, ані з пляшок, але я протягала хоч якусь рідину до свого організму — це могла бути вода з чуркала, присмачена цитриною або чорносмородиновою «каламоткою» Я почала їсти ще сир зі сметаною, і оскільки моє знесилене серце вже не хотіло працювати так, як належиться, то мені несли ще харч із вмістом калію: курагу, родзинки, чорнослив. Я так вдячна моїм близьким подругам за те, що вони дали мені таке харчування, якого я ніколи би не змогла дозволити собі з моєю мізерною пенсією й нашим «безкоштовним лікуванням».

Я їла тільки житній справжній хліб і в дуже обмеженій кількості, круглого буханця мені вистачало на тиждень, та й ще залишалося псові, переважно мені, гуцулці, смакувала моя рідна кулеша, я зауважила, що мені аж руки струсилися від погляду на батарею пивних пляшок... Я повернулася додому, а пиво мені чулося на язиці й пахло своїм кислувато-гіркуватим запахом... І я задзвонила моїй дитині, що хочу пива:

—Ма, мені не шкода пляшки пива, але шкода твоєї печінки...

—Лю, що мені зашкодить пляшка пива, як мою печінку знищують «хімією»? Най я ся нап'ю того, чого мені ся багне! Я так мало зараз стала пити, а може, я вже ніколи не захочу того пива...

—Та й пий, я з Даркою зараз пошлю...

І коли моя внука принесла мені дві пляшки пива, живого непастеризованого й нефільтрованого, я випила цілу пляшку за одним махом. Я отримала таку насолоду, я так блаженствувала! Я ніколи не любила надміру алкоголю, і я мала насолоду від банальної пляшки пива...

Трошки згодом я сама знайду відповідь, чому мій організм так хотів саме пива. Це були пивні дріжджі, комплекс вітамінів В-1, В-6, В-12. Це по перше, по друге — я мало пила, нирки мої не отримували достатньої кількості рідини, яку, до слова буде сказано, ще й серце не хотіло розганяти по тілу. Я не хотіла пити, а того, що випивала, половину вертала. Тому пиво, сечогінне пиво виводило через нирки оту проклятущу «хімію». З пивом поволі стала вертатися чутливість у ноги, не так терпли пальці, й нічні жахи стали відходити...

Мої любі Міла, Свєта, й навіть не дуже надійна Зіна, відвідуючи мене, стали відшукувати й носити живе пиво, а його треба справді відшукувати — виявляється, це дефіцит. І по їхніх відвідинах я знаходила гроші на моє лікування то під подушкою, а то під хлібницею. І Ірина, яка забезпечувала мене продуктами найсвіжішими, які закуповувала в свою родину, і заразом купувала мені. Одного разу вона, дружина бізнесмена, книговидавця й депутата обласної ради, мого соратника по передвиборчій

агітації й виборах 2004 року, випадково зазирнула в мій майже порожній холодильник, і від того часу цілий місяць там лежало все те, що й у неї зберігалося на полицях. Включаючи й яйця перепілок, які я з задоволенням випивала. З кошеликів, які мені передавала Ірина, завше визирали кілька пляшок свіжого живого пива.

Моє прізвище Спільна, і я справді була спільна. Мене спільно, всією ненею-Україною, витягали з моєї біди. Лауреатка сьогорічної премії Шевченка Любов Голота поділилася зі мною часткою своєї премії. Боже ж мій, і Видатний Тарас приклався до мого викупу від «паняночки блідої, що косить Богові жнива», як колись і його викупили з кріпацтва. Від Лариси, якої я і в очі не бачила, надійшла бандероллю досить коштовна розробка Мінського інституту онкології, в капсулах. Мені телефонували, мені надходили листи, мене підтримували хто як міг: одні словом, інші коштами, ще інші своєю працею. І я щаслива жінка, що я Спільна. Спільна нені-України, спільна дітей матінки-України й матінки Божої, спільна й матінки Говерли й баби Чорногори. Спільна України минулої, України теперішньої й України майбутньої!

З цією хімією мене стало мордувати питання — а чи я ще жива? Декоди я вже сумнівалась у тому. І за ці дні знайшла підтвердження словам «Спочатку було слово!» Оте саме слово, яке й творить, і руйнує! У голови райдержадміністрації, друга по партії, був ювілей, я не мала сподівань на відвідини, але десь у душі якась надія теплилась — а може?! А може, друг по партії, за якого я писала в «Нації і державі», захоче, що б я була присутня на його ювілеї, пішле машину... Я так давно обертаюсь серед хворих, серед безнадійних, а ще так хочу жити, так хотілося побути серед веселих людей, у компанії, зажартувати, заспівати. Я набутна, я вмію підтримувати забави. З великим задоволенням привітала друга Михайла по Національному радіо, записала на диктофоні, провірила на Ані й Любі, чи добре. І зателефонувала ювіляру, хотіла хоч маленьку радість дати й собі, й другу. А у відповідь почула: «Пані Антоніно, вибачте, у мене гості, я зайнятий!» А Я ХТО? Я що, вже не гість?! А що, я вже не жива?! Поклала слухавку від телефона, майже мертвою... Люди, прошу вас, ставтеся відповідально до кожного слова...

Пригадала той страшний день, коли на радіо «Культура» одна зі слухачок-дозвонювачок, разом з ведучою вранішнього радіоефіру, поклали мене в домовину, віднесли на цвинтар, ще й заспівали «На могилі моїй посадіть, посадіть яворину...» Мені після хіміотерапії, з тою проклятою депресією, і так не хотілося жити — а це зразу стало ясно: і не буду... Лежала

на тому своєму дивані, а мені справді здавалося, що в домовині, і що мене засипають уже землею... Страшно, що ми так необережно користуємося могутньою зброєю, яку нам дав Бог, і нищимо одне одного. Страшно жити в світі неконтрольованого слова — не Божого, слова без любові до ближнього, страшно!!!

І той день лежала вся в плачах, я вже не могла бути сильною, мене замогла не так хвороба, не так чужа хімія, як мене замогло недобре слово. І коли ти зателефонувала, Калинко, я не змогла навіть говорити з тобою через плачі в своїй душі, у своїй дерев'яній голові й у своєму голосі:

—Що, що сталося?! Ну що сталося? Ну розказуйте, що трапилося?

Ти кричала мені, а я не година була говорити, я хлипала в трубку телефону, видираючи з душі свій біль, який я мала перебути сама. Я не мала з ким його поділити, я Спільна — і така самотня в цьому світі, я хлипала душею до тебе, Калинко. І ти моментально вирішила:

—Я зараз буду, не зараз, десь за дві години, я буду...

Ти летіла до мене за 60 кілометрів, летіла вузькими гірськими дорогами, перевалами, з центру гуцулів — із Верховини. Летіла, щоб зцілити біль від недоброго слова, бо, певно, ти знаєш, як то болить те слово-каменюка, вцілене в душу. Тим словом можна переломити душу навпіл, а можна й убити насмерть.

Я лежала на своєму дивані-домовині, навкруги марилась окраса смерті — розкішні вінки й кошелі з траурними політиками. І я сама оплакувала себе...

Калинко, ти встигла, тебе післала твоя й моя, і всіх людей Матіночка Божа золотолиста, що мала з'явлення в Здвижені. А бо як інакше мож пояснити твоє з'явлення на волання і плачі моєї душі... Ти вступила до хати на той час, коли мені було найгірше... І ти, як тая Матіночка Божа, змогла прихистити мене під покровом твого слова, слова, яке було Бог. Ти зкорнила мене з тої домовини, ти стала поруч мене на коліна до молитви, ти виказувала слова молитви, і я повторювала за тобою... І я оживала, я продовжувала жити...

І знов наш і не наш гуцул Дмитро Павличко — як він зміг побачити те, що ти будеш летіти до мене на порятунок, як він зміг передбачити ось цю нашу з тобою зустріч? Бо то не кущ калини йшов заметами, то Боже слово летіло до мене на допомогу...

Над білими крутими берегами,
Де зимова ятриться далина,

Калина йде глибокими снігами
Заметами до мене йде вона.

Червона хустка збилася на плечі,
І руки простяглися догори;
Між нами неба сині глибонечі,
Безоднями сполохані вітри.

Вона пробʼється через поле княже,
Через доріг залізну течію,
Вона прийде, і світ мені завʼяже,
І в кетяги сховає кров мою.

(Співає Лариса Остапенко)

Ти, Калинко, пробилася через поле княже й сховала кров мою в кетяги слова твої, і зав'язала мені світ на життя...

Після цієї «хімії» з мареннями й жахами я написала на випадок моєї смерті, щоб мені не несли оту смертну й страшну красу. Я попереджала всіх, які приходили мене відвідувати, щоб вони не несли мені оту хімічну окрасу закінчення життя.

Один-єдиний віночок зі справжньої хвої на хрест, і без тих страшних квітів, а з калиною, з живими шишками, з сухостоєм, із безсмертником!

Всі, всі ті люди й організації, які будуть нести траурні квіти, які ніколи не шанували мене, а ось тепер вирішили засвідчити вінком свою повагу до мого тіла, нехай віднесуть їх до будь-якої могили — чи повстанської, чи замордованих у катівнях «сересеру», а чи до своїх рідних.

Але до мого тіла — ні! Ні! Ні!

І не хочу, щоб ще й на моїй смерті заробляли товстосуми. Прийдіть до мого тіла зі свічкою і зі щирою молитвою, і з живими квітами. Домовина буде в тій кімнаті, де так пишно ростуть мої квіти в вазонках, нехай моє тіло буде лежати серед того, що я любила. Вікна заслонити шторами. І до комоду присуньте маленький столик із Дарчиної кімнати, і в ногах поставте маленький столик із моєї кімнати на парастас і колачі. Вбрання приготовлено — у шафі на вішаку, разом із білизною. Чорну сукню, яку я привезла з Германії, мешти на високому обцасі, чорні, і в тих мештах сховані чорні панчохи зі швом і мальованою п'ятою. Усе, що ще належиться, придбаєте в тих магазинах: 4 рушники на трунву, 1 рушник на хрест із церкви, 1 рушничок на хрестик — стояк, 2 рушники на фани, 4 хустки на

свічки зі свічниками з церкви, 3 на колачі й одну велику на миску, і хусточки хористам, і на 3 свічки до колачів. Миску до свічок із зерном дайте з хати, а до парастасу купіть нову, середульшу, і наповни її, моя дитино, тими цукерками, які я любила, і солодкими горішками й рогальчиками, або інакше я не їла, і мандаринками. У руки не забудьте дати трійцю. Зроби сама: довгу тонку жовту свічку розріж на три частини й на вогні зліпи докупи, і дай до рук, на руку начепи мою намолену вервечку й пристав до пальців маленький образок зі святим сімейством. Прослідкуй, аби мотузочки, якими в'язались докупи мої руки, мої ноги й моя хавка, ще заки тепле тіло було, залишились у трунві, аби хтось не скористав із того, щоб наворожити комусь на смерть. Не забудь перед трунвою поставити нове красиве горня зі свяченою водою, і додайте туди води з моєї колонки й обов'язково води з мого любого Черемоша. І най Дарка зробить махталик з мирти з куща, який росте біля мого «кабінету», й усміхніться з того, що я так його назвала, і пригадайте, як я в своєму «кабінеті» кришила кропиву, і терла буряки свиням, гусям, індикам, і всього того, що я тримала колись. Гілочки замотати доброю ниткою, бий-сь не розпались при кропленні. І дуже прошу тебе, моя дитино, не слухай отих фарисеїв, які будуть вчити тебе, ніби вони знають, як правильно ховати, бо вони навіть не знають, як жити правильно по Божих заповідях. О! Таких керівників набереться аж забагато. Керуй сама моїм похоронком. Ти година всьому сама дати лад, у тебе твій ангел-охоронець — твоя інтуїція, вона вміє працювати, бо ти така сама, як і я — всесильна.

Прошу під хатою най панотець Василько читає не жалісливо, аби всіх заливали сльози, а нормально. Не забудь, що під домовину надворі треба дві лавиці: одна є, а другий візьміть табурет, приготуйте то наперед перед хатою. І я завжди ставала на коліна, коли читали «Євангелія», то, може, і ви станете, але я не силую, то Ваша воля. А в прощі най наперед пробачить мені моя мама, тоді ви, мої діти, Сашуня й Ольга зі своїми родинами, Настя зі Берфінкою, мій Славчик і моя Дарусечка, наймиліше моє в цему світі. Мої сусіди, мої друзі, мої колеги по всій Україні. Я не помилилася: всі сусіди по всій Україні! Я прошу також пробачення в Карпат, у Черемоша, і в тебе, Україно! Я не надбала Вам, мої рідні, матеріальних благ, але я лишаю вам у спадок свою працю.

Кришку домовини накрийте червоно-чорною фаною, я була членом партії з-під стягу Степана Бандери, і не чіпайте там ніяких букетиків, я вас дуже прошу. По панахиді прийміть хористів і людей однаково: канапками різноманітними і солодким з кльошів. Дайте людям горілки, вина й води мінеральної. На цвинтарі теж повторіть прийом і парастасом обнесіть усіх

людей, миску з парастасом несе Рома. А вже у дев'ять днів зробіть обід на дев'ять осіб — моїх найближчих подруг і просто друзів: Мілочку, Свєту, Зіну, Анну, Любу, Калину, Рому (я собі уявляю, але притишуйте її), а ще цьоцю Оленку й Наталку. Дев'ять днів можете перенести на суботу по дев'ятці.

Місце, де я буду лежати, я вже собі обріхтувала давно: хрест стоїть, фундамент зроблений, і ти, моя дитино, і ти, мій сину, вже знаєте, що не хочу ніяких пам'ятників — засієте землю кам'яною трояндою від могили Діни, і все. Хрест вималюйте чорним лаком. Хіба би Сашко хотів залити цементом зварену лавицю, аби мали де сідати, бо дерев'яна, яку ми ставили, вже гнила й скоро завалиться. І в головах, у дев'ять днів, під хрестом, діти мої, накладіть і скріпіть цементом камені, які довбала, ворочала й носила на цему світі й насправді, і віртуально, і там же прикріпіть табличку з моїми даними. Люна, не забудь лампадку до могили. Калину я посадила вже давно, вона така пишна, лиш не забувайте її підрізати, аби цвіла й родила.

І не плачте, не плачте за мною. Я ж бо завжди була весела, і тому пригадуйте ті випадки, якими я вас веселила, які траплялись зі мною, пригадуйте й усміхайтесь. Бо ті, хто плаче, ті дуже люблять себе, а не померлого. Вони плачуть бо їм більше не буде з кого сотати нерви. Усміхайтесь і моліться за мною, і мені буде легше дістатися того місця, яке мені визначить Бог по моїх справах. Не заплакуйте мені дорогу! Я жила так, як Бог мені давав, як я вважала за потрібне своє свобідною волею від Бога, я все своє життя пробувала світ методом проб і помилок, і я завжди відстоювала Божу справедливість, деколи з криком, із гвавтом — але справедливість! Я ніколи не мовчала на гріх! І якби мене Бог заобернув на нове життя, я би хотіла прожити так само, включаючи всі свої помилки й усі свої перемоги, всі свої біди й усе своє щастя.

Я не існувала на цему світі!

Я жила!!!

Я з'їздила на консультативний четвер до онкодиспансера. Там мій хірург, а за ним у черзі заввідділом, доцент, і професор, який уже ледве стояв від старості, позазирали й обмацали мене. Вони мали призначити мені черговий день чергової операції, натомість мені призначили п'яту процедуру хіміотерапії. Я зажартувала, лежачи на гінекологічному кріслі, що такої черги хлопів до моєї найдорожчої ще-м не мала... І п'яту «хімію», яка мала бути перед самим Великоднем, у чистий четвер я своєю волею вирішила перенести по Великодню. Вирішити я це вирішила, але черв сумнівів їв мене зсередини — я важила життям, самовільно перемістивши дату процедури, та і в «хімії» святкувати я теж не хотіла.

Бо в Живний четвер я мала пекти паски, а не умлівати на лікарняному ліжку. І я поралася коло хати: мила вікна, прала рушники, серветки, доріжки... І до бечкової[1] неділі змогла привести до Великодньої охайності свій смерековий захист. Я поралася й на городі, мені скопали його не за дуже великий кошт, і я копирсалася в земельці, поволі-поволі, десь на колінах, уклоняючись земельці, десь із Дарусечкою, десь по 5 хвилин праці з сапою і півгодини, спираючись на неї, відпочинку. Я засадила картоплю, засіяла грядки на тому клаптику землі, який був біля хати. У полі на сімейній нараді вирішили цього року садити лиш половину й по Великодню, всі гуртом, якраз звільняться зі зміни й Люна, і Настя, і не піде в школу Даруська.

Паски цього року вийшли пишні, легойкі, красиві, не перекошені. Виверталися легко, лиш одна, котра мала йти за «простибіг», зрушилась головою. Але саме в ній було видко, як пишно вона росла, пасмо за пасмом, і жовтіла усмішкою. І загнітились красиво, сонячні окраси на пасках: і сонечко по краях, і хрест посередині, і виноградове листячко різьблене, і виноградинки в гронах, і колоссячко. Ціла картина була на пасках більших. А та, що в кошіль була назначена, була найкраща...

Пішла до плащаниці зранку в святу п'ятничку, допомогла винести її разом із людьми і з хором, обійшли навколо церкви тричі й поклали до храму на прощання з тілом Ісуса Христа... Зателенькали калаталом і ми з Даркою, сповіщаючи світові про сумний день смерти Сина Господнього!

Я цей день тримала голодом, як у четвер поїла ввечері — так до суботи рано не їла; колись я могла тримати голод аж до снідання по висвячуванні пасок. Зараз я чомусь того остереглась, і в суботу їла, як завжди, квашену капусту й печену картоплю. І готували смакоти Великоднього снідання: і хрін, і студенець, і голубці, і ребро теляче начинене, найулюбленіше в нашій родині блюдо. І перекладала торти, і солодкий дріб'язок пересипала цукер-пудрою й накладала на кльоші. І в суботу ввечері я збирала кошіль у чистій, смачній хаті, щоб залишити його на вишитому обрусі на своєму столі, аби вдосвіта занести 'го до церкви на освячення.

На денце уклалось ніж, яким ме краятись паска, калена сіль і чорний житній хліб — декілька куснів. А на то поклалась паска, якраз із тої форми, що відповідає моєму кошелику по розміру, навкруг обвилось кільце ковбаси, там же замістилися дві писанки й одна луплена до половини крашанка, бриндзя-будз, по невеличкому кавальчику почеревинки й полядвички, дві зелені часничині, вибрані з городу, і зелений кучерявий хрін, який теж уже витикався з землі. Обвився кошіль барвінком, поклалася

1 Бечка, шутка — котики на вербі; в'язанка вербових гілок, які святять у Вербну неділю.

почата свічка, і накрилося вишитим Великоднем рушником. Мій ексклюзив, той мій рушник зривав очі кутським ґаздиням, і вони водно зауважували, що то не має бути таке вишиття на рушнику до кошеля під церкву. Має бути скромніше, з хрестом, а не... далі перераховувалось усе те, що зривало очі. А на моєму рушнику красувались писанки, виписані нитками, і бечка, для вишиття якої використалося аж 9 кольорів мулінки, і маленьке курча пухнастеньке, яке вилупилось із писанки й вітало сей світ: «Христос воскрес!» А в кошелики Дарочці й Берфінці поклалося манюні пасочки, які я випікала в маленьких металевих кружечках, рогальчики, печені горішки, чоколяда, помаранча та писанки манюні від дрібних курей, теж маленькі свічечки, й прикрасилось зеленим «шпарагусом», і накрилося «повітрям», вив'язаним гачком. Увечері Дарка забрала їх до своєї хати, ровером.

Великдень! Який Бог добрий — хіба у Святвечір я гадала, що я дочекаюсь Великого Свята Воскресіння Господнього? Бог дав, дочекала!

Я облилась ще поночі водою з-під зіркового неба і вступила до хати.

Я вбиралась до церкви. Вбиралась у те, в що і повинна була вбратись, у що я вбираюсь кожного свята, яке шанують гуцули.

Конопляна сорочка приємно холодила розігріте зірковою водою тіло, рукави, розшиті низинкою й австрійськими крученими буклями та тонко змережані, широко маїлись на руках.

Пазуха теж пишалась ружечками з буклів та космацькою низинкою, і від плечей мережкою та букетами з ружечками, і зібрана в три виточки по кожному плечу, доталійована під широку крайку.

А від пояса дзвонковим колом ширилась до подолку, розшитим лиш ружечками, але май більшими.

І цеся сорочка була зроблена на запаску, а не на опинку[1], бо по боках теж була мережка й сонячні букетики, аж від стегна — аби-сь у запасці визирали на позір хлопам.

Першою в'язалась запаска на зад, штивна, з чорнов, червонов, срібнов нитков заткана на саморобному станку, і в'язалась на череві. Друга передня, яка в'язалась ззаду.

Крайка обертала мене три рази, затягаючи мій уже немолодий стан у дівоцьку талію, і я любила, щоб кольорові буклі з волічки на крайці теліпались по два боки під руками, поміж двома запасками.

На шию я мала разок червоних коралів, які вбирались аж у штири рази:

1 Обгортка, околячка, опинка (опінка) — вид поясного жіночого одягу з одного незшитого полотнища.

на шию, на пазуху, на груди і до крайки. І на шию ся чіпали зґарди[1] з медаликами з матіночкою Божою і хрестиком з розп'яттям. Вони були з білих, перламутрових пацьорок[2] химерно виплетені й закривали мою зморшкувату шию. У вуха золоті когутки з місячним камінчиком.

На мою лису голову — шалінова хустка біла велика, укладена на чолі ружею червоною й вив'язана напозад, із тороками, укрученими в дві коси й викладеними на голові одна над одною.

Трохи мальовидла на обличчя, аби дати цвіту до лиця та підкреслити свої очі.

Усе! Я стояла, зібрана до церкви, у Великодній святковій своїй хаті. Я вбрала кептар, трохи вигризений міллю, та від того рідніший, бо бабин. Взяла смачний кошелик до рук, вийшла за поріг...

У повітрі розливалися Великодні дзвони, сповіщаючи всім, і мені окремішньо:

Христос воскрес! Христос Воскрес! Христос воскрес!
Смертю смерть поправ! І всім, що в гробах, життя дарував!

На міському горбі сіяла світлами наша церква, було тепло, віяв легенький надранішній вітрець із ароматами весни. Усі квапилися до церкви, вбрані або модерно, або так, як я, — по-старосвітськи. Всі вбирали щонайкраще, й обов'язково щось мало бути нове. І на моїх ногах були ті колготи, які Дарка офірувала мені на Миколая, які я не сподівалась уже вбрати...

І по дорозі межи людьми ширилася вітанням вістка про воскресіння Спасителя, і я радісно вертала у відповідь:

Воістину воскрес! Воістину воскрес! Воістину воскрес!

Я так дуже-дуже хочу, щоб Ви розперезали мене з крайки... Щоб Ви ймились за початок і перебирали потрошку долоня за долонею тою крайкою, а я би ступня за ступнею кружляла в «гуцулці» на місці, оберт за обертом, аж поки не впаде на землю запаска і ми лишимось з'єднані крайкою й нашими долонями... І моя сорочка розпахана на пазусі, відки витикаються мої груди із пацьорками в згардах, які біжать до тих грудей ледь чутним чуркальцем, дзеленькаючи... І тобі ся схоче сховати в них і свої пацьорки — перлинки вологи на верхній губі, які мені завжди ся хоче злизнути своїм язиком, бо вони солодкі для мне, і я великим зусиллям волі не роблю того.

1 Зґарда (ґарда) — жіноча прикраса на шиї з намистин, монет і металевих хрестиків.

2 Пацьорки — намисто.

Але би хто того знав, як я багну се зробити! І Ви утрете їх, утрете у мої груди... А відтак виціловуватиме й мої згарди, і мої напружені перса, і мої пацьорки, яки чуркалом біжать межи пагорбами мого тіла. І я, стишуватиму біг серця й гарячі хвилі, що б'ють у голові волелюбної гуцулки, якій Природа й Бог дав безмірне, жадане й жагуче почуття свободи. Я свобідна, я не стримую чуттєвості, бо я свобідна, бо Творець дав свободу не стримувати себе в виявленні своєї вільної пісні кохання... Тільки своєї особистої пісні, свобідної пісні любові... І ось тут, у завжди свобідних і вільних горах Карпатських, я можу почути лет землі під своїм тілом, вчавленим у землю важким тілом коханого чоловіка, якого багнеш і якому всю свою глибинну суть жінки даєш виміряти до останку. І той солодкий біль від любощів, і від колючої глиці пахучої смереки, і від різкого звуку пташиного зойку, яке ти повторюєш у тиші правічного лісу, ти повторюєш його, завмираючи й голосом, і тілом...

О Ви всі, які хочуть вирватись на свободу, які так багато говорять про неї і які не мають тої Божої сили — переступити через страх перед свободою, які стримують себе незнати для чого, які так багато говорять про кохання, які цитують відомих поетів і поеток, і забувають про те, що свою вічну пісню кохання вони можуть проспівати вільно, вони мають таке право, бо вони свобідні. І ніяка моя голова не годна розказати мені, що то гріх, що то встид, що то хтивість, що то не шляхетно... Ні! Ні! Ні! То є свобідний і вічно вільний дух природи, дух любові, який тримає світ і заселяє людьми землю.

Ви, всі ті, які втратили цей свобідний дух, які відірвались від землі й відгородились кам'яними мурами від неба, Ви взуті й вбрані в синтетику й пластик. Ви живете в містах, де панує шум, крик, асфальт і їдкий дух мастил і машинних смердючих вихлопів. Ви підбадьорюєте себе спиртними напоями і необмеженою кількістю кави, Ви наїдаєтесь до відказу солодощів і втрачаєте солодкість життя, солодкість вічної свободи поміж чоловіком і жінкою. Ви називаєте це коханням? Та-бо ні! Це найпростіше тваринне задоволення, по-сучасному — секс: одноманітний рух, тяжке зітхання, як від непідйомної праці, неприємний запах, який не заглушить ні один дезодорант у світі, й неохайна пляма на простирадлі, яке до того пахло вранішнім сонечком, живильною свіжістю Черемоша й смерековою живицею...

Ти з долів, можливо, і не зрозумієш свобідної волі почуттів гуцулки. Але, клячачи прошу, зрозумій мене, мій земний Господь, і пробач мене, мій небесний Боже. І, плачучи, розумію, як тяжко бути Господом і вдовольняти дурні забаганки свобідних і волелюбних гуцулок...

У мене сього дня моє різдво, мені 60 років, і я лежу на ліжку, яке стоїть на дворі, і наді мною височінь небес, і білий цвіт із яблуні летить на моє обличчя. І Бог подарував мені ясний день, і запах конвалій розлитий у повітрі. І рідні мої, любі діти й онуки привітали мене, і друзі телефонують, я знаю, що зі щирими вітаннями, і мої найщиріші колежанки прийдуть обов'язково зі сміхом та радістю, та смачними наїдками...

Прийди до мене, посестро моя! Моя Говерло, привітай мене! Нині в мене ювілей, заспівай у дарунок пісню твого чуркала, твою відвічну пісню живу, на многії й благії літа, і напій мене твоєю водою живою. А я вже граю тобі на дримбі. Граю й твою пісню одвічну, живу... І свою, гуцульську, одвічну й живу... Безліч разів у маревах по хімії мені ввижалась, і смакувалась, і причувалась твоя одвічна пісня жива, співана в чуркалі...

Я задоволена, я щаслива, я йду до Говерли! Вона моя! Вона гуцулка, як і я! Вона старша посестра моя, сива й мудра, яка стрімкою ясною вершиною панує над всією Україною! І вчить усіх, що тяжкий труд дістатись вершин, та й благодать велика... І я йду до неї, прямую кожного року на своє різдво, на свій день народження – відсвяткувати з нею, рідною! Несу свої турботи й радощі року минулого. І знаю добре, що в холоді вершини, під пронизливим вітром і сліпучим сонечком, вони зчаліють у величі краси Божої, яку дав Творець тобі, Говерло! І обдарує ти, посестро моя, наснагою на весь рік прийдешній. Зміцниш надію мою, утвердиш у вірі й навчиш мудрості любити світ цей так, як ти любиш його! І бенкет на твоїй вершині, з гуцульським хлібом – кулешею, з бриндзею, з каваляком солонини та моцним карпатським часником я обов'язково розділю з тобою! А ти, красуня гуцульська, пригостиш мене найсмачнішою, найчистішою цілющою водою, яку ти сприятала для мене однієї на моє різдво. Біжить вона із чуркала твоїм дарунком, біжить живильною вологою.

А відтак ми разом славили Бога і Його Величні творіння, і Його Величні діла в нашому з тобою псальмі, ми з тобою, посестро моя. І з висоти твоєї над Україною линула наша гуцульська одвічна пісня жива...

Ти, рідна моя посестро, вчиш мене, просту гуцулку, не професіоналку в письменницькій праці, писати те, що бачу, що відчуваю, про що маю потребу сказати, що мене навчили мої від віку здоймлені до неба – а значить, і до Бога – гори. Я в них живу, я їх чую, я їх бачу! І їх люблю! Вони моя родина. І ти, посестро моя мила, моя гуцулочко струнка, з вершини якої так світу багато видно, і так близенько неба дістати. Я не зраджу ані тебе, ані гір моїх високих, ані потоків моїх буйних, ані пісні одвічної живої чуркальної води! Я не зраджу тебе, Богом дана мені Вітчизна моя!

Я ніколи не писала й не напишу того, що суперечить Божим заповідям. І допоки маю дихання, буду славити Творця й те, чим він мене обдарував, чим я щаслива, стоячи на твоїй вершині.

І можливо, загалом, досвід індивідуальності в культурі пов'язаний із досвідом смерті: від піднятих трупів біша до фрейдівської людини впертий зв'язок зі смертю диктує універсуму свій особливий образ і зумовлює можливість бути нескінченно почутою для мови кожного; індивід завдячує їй сенсом, який не зникає разом із ним. Розподіл, який проводить смерть, і кінечність, якими вона диктує, парадоксально пов'язують універсальність нови з вразливою та незамінною формою індивіда. Чуттєвий і невичерпний для опису по стількох століттях, він знаходить, нарешті, в смерті закон свого дискурсу. Смерть дозволяє побачити в просторі, артикульованому мовою, тілесне багатство і його простий порядок (Мішель Фуко. Народження клініки).

Приїхали Аня й Люба, приїхали зі своїми наїдками: з тортом, з гарячою куркою і батарею пляшок пива. Я виклала на стіл гриби й приготувала каву. Ми, як завжди, коли збиралися разом, жартували, реготіли, обговорювали останні політичні події зі сміхом і політичними анекдотами... Коли погляд Люби упав на засохле дерево абрикосу, а я пояснила, що дерево ще цієї весни, цвіло пишно й рясно, і засохло моментально — якось враз облетів цвіт, і все. Листочків уже не було. І воно стриміло мені під хатою, нагадуючи про скороминучість цього світу. Я чомусь накладала своє життя останнім часом на це дерево.

—Ось так як і я, дівки. Я зацвіла в останній раз пишно, рясно квітами-словами і зараз можу всохнути...

Аня, яка всьому в цьому світі вміє дати логічне пояснення й того наводить лад на цьому світі, пояснила мені:

—Най на тому станеться! Дерево всохло, аби ти не всохла. Бог показав свою силу на дереві, аби ти пообзирала, що він може. А тобі дав життя і всохле дерево перед очі, щоб дивилась і пам'ятала про силу Божу...

Я так хотіла в це повірити, що повірила й заспокоїлась.

Зорі уклали мені чергову хімію на четвер, але Танечка, коли мені повідомляла про цю дату, казала, що, можливо, краще перенести на послідуючий четвер цю процедуру. Та я квапилась, я і так перестрочила прийняття «хімії» аж на три тижні, я важила життям. І я поїхала в той Богом даний день, узгодивши попередньо по телефону день поступлення до стаціонару в середу.

Неприємності почались з вівторка, коли здавала аналізи до поступлення, виявилося, що лікар, який робить біохімічні аналізи, у відпустці, тому зробили тільки клінічні. А з біохімічних — зняли копії попередніх і проставили дату сього дня. Удосвіта, як завжди, з лікарняною своєю сумкою я

пішла до маршрутки. Звідки взявся той пес, який непомітно підкрався до моєї ноги — я не зауважила. Він цапнув мене за ногу, прокусивши досить глибоко, кров'ю повнився мій легенький білий мешт. І залився гавкотом, перешкоджаючи йти далі. Я запізнилася на маршрутку, мені нагнало ногу й страшенно боліло. Двома маршрутками я добралася до того Франківська, до онкодиспансера і... то вже була обідня пора, я припізнилася на поступлення. Але я була Спільна, яка виборола собі право на місце в стаціонарі. Мене прийняли, щоправда, не в хіміотерапію, бо місць не було там, а в ММЦ, поверхом нижче. Я дісталася палати. І, мабуть, таки Бог не хотів, аби я приймала цю процедуру саме цього дня. Палата була в жахливому стані, елементарно в антисанітарних умовах. Бруд визирав із кожного кутка цієї палати, з кожного ліжка, в ній не було хворих. Вона вважалася палатою на консервації. Весь оцей бруд був на консервації, для розповсюдження, мабуть, на подальше по всьому онкодиспансері. ...І коли я попросила санітарку, дебелу молодицю, яка висиджувала на диванчику біля посту чергової медсестри, щоб вона привела до порядку палату й застелила мені ліжко, вона аж звинулась від люті:

— Ти диви, воно командує! Тобі треба — ти й мий, у мене в цю палату ніхто не поступає.

Я піднялася поверхом вище, бо справді — я ж не була хвора цього відділу. Санітарка того відділення, де я була приписана хворою, мені сказала:

— Одну ніч не годні переночувати? Вас завтра переведуть в наше відділення! А постіль я вам даю, перестилайте.

Спустилась у той бруд на консервації й собі подумала:

— Та справді, ну одненьку ніч, ну якось перебуду...

Поклала білизну на постіль, відкрила тумбочку, щоб примістити там свою лікарняну сумку, і затхлий запах від брудного рушника, що лежав у тій тумбочці, пахнув до носа бридкістю. Обережно, двома пальцями вигорнула його звідти, і те, що вивалилося з рушника, не хочу описувати...

Я пішла до старшої медсестри, щоб усе-таки мені привели до порядку палату, своїм авторитетним голосом колишньої старшої медсестри я того вимагала. Мені розсміялись в лице — і все... Я пішла до заввідділу. Він повідомив мені:

— Санітарка отримує 760 гривень, то що Ви, жіночко, можете вимагати від неї? Ви маєте совість?

— А Ви, добродію лікарю, Ви маєте совість? Я не заробила в цій державі поваги в тій системі, в якій я пропрацювала? Я не маю пенсії в 760 гривень, я маю тільки 570, і з неї я не можу додатково оплачувати працю санітарки.

На це надбігла заввідділом хіміотерапії зі словами:

—Як Ви можете, пані Антоніно, як Ви можете? Я особисто просила лікаря, щоб він примістив Вас до себе! Як Ви можете робити скандал?

—Шановна пані, цей пан прихистив мене на лікарняне ліжко в державний медичний заклад, а не до себе додому. А я більше не хочу, не можу, та і не мушу лікуватись...

Я не хочу, я не хочу, я не хочу — повторювала я. Я не хочу!

І я, повернувшись у палату, в якій почали робити порядок, забрала сумку й рушила додому, до своєї хати.

Голодна, покусана, з запухлою ногою я пришкандибала до свого смерекового захисту. Як Бог мене просив не їхати в той день на ту кляту «хімію»: і аналізи не готові, і пес вкусив, і маршрутку втратила, і приїхала пізно, і місць справді не було, і аж бридкою палатою він мене переконав остаточно.

Наступного дня мені зателефонувала додому моя молоденька лікарка, попрохали пробачення і вмовляла мене повернутися на лікування. Виявляється, що заввідділом ММЦ був її тато. Я також вибачилася перед нею за те, що, виявляється, у її татка був підвищений тиск по моїх відвідинах його кабінету. Але повертатися я не вже не могла, не хотіла.

До Києва, до Києва, до Києва — вистукують колеса в потязі, який везе мене до Києва...

В один із днів моєї хвороби на каналі «Культура» відповідав на питання слухачів Володимир Михайлович Литвин, і мені якось так легко вийшло додзвонитися й поставити риторичне запитання:

—Чому в Верховній раді блокується трибуна й не приймаються закони, які вкрай необхідні простим, пересічним громадянам, такі як закон про медичне страхування, закон про фармацію — бо я можу і не дочекатися турботи за мене моєї рідної Верховної ради? І друге, шановний добродію Литвин — Ви просовуєте закон про надання статусу державного службовця працівникам державних медичних установ, із відповідною оплатою, а чи Вам відомо, що це одна з найкорумпованіших галузей, що ми, люди України, з останніх матеріальних сил купуємо здоров'я в цих людей, які зловживають своїм медичним халатом, що статус держслужбовця приведе тільки до того, що вони поставлять свою власну машину на автостоянку біля медичного закладу, скоріше на кілька років?

Я представляюсь завжди однаково:

—Антоніна Спільна, гуцулка, бандерівка, — а тут я ще додала, — онкохвора.

Володимир Михайлович попрохав, відповідаючи на моє питання, залишити свій номер телефону — можливо, він щось зможе для мене зробити.

І мені зателефонували, і пані Галинка, помічниця народного депутата, з'єднала мене з добродієм Литвином, і він запропонував мені, якщо я бажаю лікування в інституті онкології Національної Академії наук. Я тоді пояснила Володимиру Михайловичу:

—На переправі коней не міняють, поки лікуюсь тут, де мене знають, де вже мій лікар різав мене й знає, що там мало би бути, а що ще треба викинути.

Я чекала чергової операції, я чомусь мала таку велику надію на те, що я позбудусь того всього зла, що росло в моєму тілі, остаточно. Я була медик і я знала, що рак треба різати радикально, вирізуючи все можливе й навіть неможливе. А ще я була гуцулка, і я знала, що пирій з городу треба винищувати повністю з усім коренем, а там, де залишається невеличкий корінчик, росте нове, ще пишніше і в подвійній кількості. А в мене ж операція була в неповному обсязі...

І я зателефонувала до Верховної ради, до пані Галинки, і вона з'єднала мене знов із Литвином. І він замовив мені побачення з директором інституту на 8-му годину ранку понеділка. Тому я виїхала так, щоб прибути до Києва ввечері в неділю.

Переночувала в Похильців у Милій, зустрівшись із ними, як із рідними людьми. А бо вони й були мені рідними, близькими. Я дуже любила Русланочку, милу чарівну дитину. Ласкава й пухнастенька мицька, від якої йшло невидиме сяйво й тепло.

Уранці я відшукувала кабінет, де на мене чекали. Я зустрілась із директором цього закладу, у мене була сяка-така виписка з Косівської лікарні. Із Франівського онкодиспансера мені навідріз відмовилися видавати направлення. Сказали, що до онкоінституту направляють тих хворих, у яких діагноз сумнівний, у мене діагноз не підлягає сумніву. І я не мала так званих «скельц» — Софії Дмитрівні їх не видали, а я не мала ні бажання, ні сил їхати добувати.

Викликали до кабінету Наталю Павлівну, на жаль, досі не знаю її прізвища, тоді був відсутній заввідділом гінекології, і вона заміняла його. Директор представив мене, і ми з нею рушили до відділу гінекології. Ця жінка зателефонувала до реєстратури, щоб мені завели карточку, оминаючи формальності, пристроїла мене до пансіонату, розписала при мені план обстежень і подивилась мене. І я, починаючи з реєстратури, пішла виконувати цей план. Ходила по всіх кабінетах із карточкою, виданою в реєстратурі на руки. Правда, попередньо я ще оформила проживання

в пансіонаті, де мене хоч не дуже комфортно, але з любов'ю прийняли пенсіонери медсестринської праці, які підробляли тут до своєї скупої пенсійки, на яку в місті не розженешся. Так я виконала план обстеження до суботи. Мені лишалося тільки комп'ютерна діагностика, вона на той час коштувала 300 грн, і мене записали на це обстеження у вівторок о 8-й годині. І саме в вівторок я мала подати карточку на так звану «розборку». Професор Воробйова мала вирішувати, кого оперувати, кого ні, хто підлягає ще додатковій хімії, тощо. Я сіла під кабінетом комп'ютерної томографії, я була перша на черзі, та виявилося, що переді мною пройшло 6 людей, яких викликали, а я все сиділа перед дверима. А мені на «розборку», а вона один раз у тиждень, а там уже йде прийом, а я тут ще сиджу. Нарешті викликали, нарешті зробили, нарешті чекаю відповіді. Та нове повідомлення — зякінчилися плівки й мені не віддрукують те, що відзнімкували й занесли до бази даних.

—Що робити?

—А нічого, йдіть на консультатацію до Воробйової, в карточці у вас записано все те, що побачив лікар, а знімок буде в четвер. Ви ж на операцію? До операції він буде готовий.

Несуся поверхами корпусів до вожделенного кабінету, де приймає професор. Вестибуль забитий по саме нікуди — хто стоїть, хто сидить, хто нервово походжає ... Здаю карточку, й починається відлік часу чекання, приміщуюсь біля вікна навстоячи...

Усі з кимсь. Всі хворі зі своїми родичами — хто з мамою, хто з чоловіком, хто з братами й сестрами. Я, як і записано мені на моїй долі, — одна. У тих численних кабінетах, які я обійшла за час своєї хвороби, не один раз мені пропонували після обстеження:

—Все, можете йти, тепер нехай зайдуть ті, з ким Ви приїхали.

А я одна! А я все своє життя одна в боротьбі за виживання, хоч інколи й була в парі, але й тоді одна. І в родині я мушу заступити всіх і все.

Звернула увагу на молоду, красиву молодичку, в неї була розкішна коса поза пояс, отака краса вільно спадала на її рамена, і вона перебирала той кінчик нервово довгими пальцями. Коса була темно-русява, з незвичайним мідяним полиском, який неможливо досягнути хімічними фарбами... Я знала, що на неї чекає, і могла гадати о тім, чи вона буде жити, а чи буде тільки на якийсь час продовжено життя цій красуні-щебетушці. Але я точно знала долю її розкішного, шикарного волосся. І знала по собі, яка це трагедія... Я вже була в перуці...

Ми розговорились, із нею та з її мамою. Прийом ішов швидко, черга посувалась. Вийшла професор, повідомила, що документально вона всіх

призначила по операційних днях, а оскільки в них сьогодні похорон їхньої співробітниці, вона квапиться туди, але повернеться, і хто хоче дочекатися її — то може чекати, вона обов'язково буде. Тут же вийшла лікарка зі списком і оголосила всіх по операційних днях. Мені було призначено на 29 травня, четвер. Тобто — на наступний тиждень. Зараз-таки оголосили, що потрібно до поступлення: найперше — два донори; дезінфікуючі середники й мийні засоби, перев'язочні матеріали, здати аналіз на визначення групи крові в гінекологічному відділенні. Усе решта буде призначено індивідуально. Поступати через приймальне відділення напередодні, з 8 години ранку.

І я розслабилася. Слава Богу, мені призначили омріяну операцію, слава Богу! Я не мала чого чекати Воробйової. Я квапилася додому, я вже тиждень сиділа тут, у Києві, я хотіла до хати. Я ще рвонула з Ланочкою, володаркою розкішної коси, здати аналізи в відділення й визначити групу крові. Із нею ми зайшли й на станцію переливання крові, щоб дізнатися, як конкретно виконати замовлення на двох донорів. Виявилося — це не тяжко, в будь-який день можна це зробити, хто має власних: вони приходять і здають, записується для кого і в яке відділення, на руки видається довідка, що завдання виконано.

—А як я приїжджа й не маю родичів біля себе?

—Пажайлуста, здєсься Ви можетє, за оплату в 200 рублєй, получіть такую услугу, пріходят студєнти.

—Кожен окремо, чи разом? І чому в рублях, а не гривнях?

—Женщіна, ну Ви что! Канечно, атдельно, і канечно, в етіх ваших грівнях...

Виявляється, до наших гривень можна ставитися й ось так, із пихатою зневагою... А мені їх не вистачало, тепер ще 400 гривень на донорів, а те, що мені скинули мої друзі й колежанки, я вже майже проїздила, лишилася дещиця на зворотній шлях.

Я вдома, отримала протокол операції і «скельця» в Франківську.

І знову колеса вистукують мені до Києва. Я їхала на операцію.

І мене бебехнуло по голові: операції не буде, треба хімію, і то таку, яку я вже не зможу купити.

Приїхала з Києва в тому стані, в якому я перебуваю вже півроку, від того гіркого часу, коли професор Воробйова відмовилась мене оперувати й призначила мені ще два курси хіміотерапії. Надзвичайно коштовні, настільки коштовні, що я зроду таких грошей за одним разом у руках не

тримала... І яких, звичайно, я й не могла мати, і яких мені не дасть наша влада, і ні один меценат не дасть.

Я називаю цей стан свій підвішеним поміж небом і землею, ось так коливаюсь... Наче вже доторкаюсь землі — кінчиками пальців, але доторкаюсь, — і наче вже хочу стати на неї, ріднесеньку, всією стопою — та чергова витівка нашої медицини, нашого суспільства, нашої за обʼємом гаманців «еліти», яка позасідала в Верховній Раді, знову викидає мене в небо, яке не приймає мене також. Напевно, я ще не осягнула всієї боротьби добра і зла, у вир якої мене Божою волею вкинуто.

Дощ ішов вже третій день. У повітрі плавало мокрим диханням відчуття чогось надзвичайного, чогось такого невловимого, таємного, невпізнаного й тому страшного. Колись давно-давно Добродій Вчитель — як же це було далеко, ні, не в часі, було далеко в моєму особистому минулому, так, наче пройшли віки; як прискорює час страждання і терпіння, а дже віддаль від того давно-давно, лише два роки, — він казав мені:

— Бог приходе в посуху, дощем!

Яка ж посуха і в моїй душі, і в природі, що так довго йде дощ? Уже третій день нестримні потоки линуть із небес на землю! І землею линуть потоки! Сьогодні ранком подивилась у вікно, а дорогою вирувала ріка, і люди, що прямували подивитися на невдоволений Черемош, помилуватися його страшною силою, брели по «котиках»[1] у воді. Дорога вже була така вимита дощем, що вода була майже прозорою. Висів дощ на вид на гори, й завішував його прозорою завісою, і туман пасмами блукав горами, і низькі сиві хмари ховали в потемках своїх зелені хвилі смерічок у тому виду, що я бачила з свого вікна.

Не мала чого йти на Черемош, у його обійми. Знала його нестримний характер, він був невдоволений нами! Облилась на дворі, з ринви, з якої текла Божа благодать.

Надвечір я стояла в натовпі тих, які спостерігали з висоти ще австрійської дамби за Божою силою, яка крушила все, що ставало на її шляху. Вода прибувала на очах. Ще видно дорогу, яка йде на Вижницю. Та поки дивишся по течії вниз, як протистоїть бетонний бик під кладкою, як розбиваються габи Черемоша об його впертий бетон і з бризками і шумовинням пускаються в закрут за ним, ревучи від безсилля і гніву — Вижницька дорога від кладки вже плине разом із кавалком берега, з деревами, плине

1 Котик — суглоб, що зʼєднує ступню з гомілкою.

в світи, і могутні верби, які я пам'ятаю від дитинства, вже відплакали свій вік, полощучи в Черемошній воді зелені довгі коси... А там, де вони стояли, вже вирує потік, могутній потік, і вже світ за очі заносить дитячу згадку про верби, і вони в тому потоці, не опираючись, плачуть, мабуть, що вони лишаться лиш згадкою. Колишеться поглядом натовп, і зойк у сотні вуст летить до неба, а за людським зойком і могутнім потоком рушиться й летить до води двоповерхова споруда на Вижницький стороні.

Засинала погано, була тривога за хату — вона стояла за 200 метрів від ріки. 1969 року вода вирувала по сусідських оселях, а в нас була тільки в пивниці та на городі. Будинок стояв на високому фундаменті. І хоч зараз ріка більше карала протилежний бік, і могутнім потоком відбивалась, і течією спрямовувалось до нашого берега далеко нижче від нашої «долини» — вся вода валила до «зарінку», та все одно було страшно.

Снилися каламутні води буйної гуцульської ріки, в яких я борсалась, як та верба... Мене то заливало з головою, то я мала габою винестись просто на бетонний бик, та якимось чудом Черемош тягнув мене вбік і я уникала тої зустрічі, та в закруті за бетоном я захлиналась у шумовинні й мене тягло вниз... Я, вже знесилена, було здалась, та нестримний Черемош знову рятував мене, і потік виніс і викинув на берег...

Я прокинулась. Вийшла на сходи. Вночі рев ріки було чути різкіше. Божа сила чистила світ і обмивала дощем. Це був catharsis природи! Черемош, мій рідний Черемош рятував мене знову. Він бунтував проти нечистоти на його берегах і нечистоти в душах людей, проти людської злоби, і проти того зла що проросло в моєму тілі.

Прокинулась ранком з тим, що щось було гарне, світле, добре в моєму сні, а що — не пам'ятала. Вийшла в дощ і обмивалась ним. Насолода від Богом посланої води гасила посуху в моїй душі, змивала бруд на тілі, і з ним змивався бруд, який жив у моєму тілі й у моїй душі, змивалось і те, що останнім часом гнітило мене. Змивалася моя хвороба й те, чим її лікували. Змивалася вся капосна іноземна хімія. Я мала жити чистою на моїй чистій Вітчизні, вичищеною Могутньою силою... І я пригадала сон!

Матінка Божа сиділа на березі спокійного ласкавого моря. Ранішнє Сонечко вставало над світом яскравим золото-червоним життям і голубило спокій хвиль, що накочувались до ніг Її...

І на душі моїй було спокійно, ласкаво й світло. Моя подруга, яку мені послала золотолиста Матіночка Божа Здвиженська, Калина Ватаманюк, розтлумачила той сон так:

—Тонічко, море — то життя, ласкаве й спокійне. Сонечко — то, що дає життя, а воно сходило новим днем над твоїм життям. А Матінка — то покров над твоїм життям. Багато хто хотів би бачити такий сон, але ж він наснився тобі!

Калиночко моя! Моя ти радість і потіха! Ти, як і Матіночка Божа, завжди спішиш на допомогу — порятувати, взяти частинку болю людського на свої плечики. Горнешся до тебе, як до захисту. Твоє ім'я так відповідає твоїй суті! Ти, як і твоя подруга в природі, пломенієш кетягами осінніми, дощами омитими та морозом побитими, але пломенієш жаром життя, нескореним жаром відданості Богові й людям. І твої кетяги словесні також жаркі й так само пломеніють, бо писані вони жаром душі й пломенем серця, віддані Богові на славу, а на добро людям. І щедро ти роздаєш кетяги слів твоїх усім, хто того потребує, й даєш розраду душі, що заплуталась у сутінках невіри, і даєш пораду на життєву скрутну ситуацію. І все, і всіх переболюєш своєю душею, і за кожного просиш Бога, і замолюєш гріх усіх, гріх нищення природи. Бо твоїй душі й серцю болить той гріх, болить і кровоточить. Калинко, люба моя й білопінна навесні, і красуня в зелені літній, і зараз вбрана в осінні розкішні шати — вкрита золото-багряним листям, і з кетягами добірних ягід, гірких і солодких водночас. Калинко, оббирають грона твої словесні, червоні, оббирають з душі твоєї зболеної слова променисті... Ломлять разом із гілками й листям... А тебе болить! Але ти, так, як і посестра твоя лісова, даєш на життя всім, хто потребує того життя. А сама мерзнеш, і протистоїш зимі — сама. Щоб знову навесні запишатись чистим цвітом і зародити кетягами пломенистими восени.

Син приїхав! Приїхав мій син! Приїхав той, на якого покладено так багато роботи на Вітчизні коло маминої хати й мами. Приїхав той, на кого мама буде милуватись у його праці.

Зранку, після тисячі рухів мого тіла на всі боки, після гарту в крижаній купелі Черемоша, з філіжанкою духмяної кави в руках, — яка насолода чути приємні голоси ведучих, роздумувати тему, задану ними. Це тисяча рухів отої сірої речовини в твоїй голові, яка ще хоче, щоб нею користувались — вибудовуєш ланцюжок думок від одного до другого слухача, порівнюєш із тим, до чого тебе спонукає ведучий, і... І протиставляєш свою думку, думці колективу... О, який гармидер починається в ефірі — заборонити, не пускати, не дозволяти... Йди в ногу, стройовим кроком, крок вправо — крок вліво прирівнюється до втечі. Та хто тобі дозволив мати свою думку?! Та й хто ти такий взагалі, щоб мати свою думку, окремішньо від колективу?!

Як все-таки швидко люди привчаються не поважати себе, а підлабузницьки зазирати в рот авторитетам. Але ж нас так виховували все наше свідоме життя, бо нас вчили бути совєтським чєловєком, і не зважати на те, що ти українець, бо то — як дитяча хвороба, швидко минеться: щеплення жовтенятком, піонерством, комсомолом виробить імунітет. А СРСР вічний, і тобі в ньому вічно жити!

Насправді вічний лиш Бог і'го заповіді!

Сересер тріснув, як мильна бульбашка, а оте сересеровське, що залишилося жити в Україні, ніяк не може знайти собі «сферу обітання», і псує й собі життя, і всім, хто поруч.

Але ж кожного Бог створив на подобу й образ свій, Бог творив людину, а не сересеровського монстра, творив гідну людину. А гідна людина може творити так, як і Бог, і себе в тому числі, вона може вдосконалюватись кожної хвилини. І поважати й Творця, і Себе як творця.

Ви не такий, як усі, Ви інший. Ви з когорти творців, Ви творите мене. До Вас я була проста гуцулка, після Вашого слова в ефірі я стала пані Антоніною, і зрозуміла, що я теж можу творити — і саму себе, й навколо себе, і словом, і працею рук...

Сьогодні така побутова тема — «Морозиво»! У мене тільки асоціації з болем у горлі, високою температурою, та, після видалення гланд у п'ятому класі, — жахливий смак ванілі, змішаний з кров'ю та специфічним запахом лікарні, коли на наступний по операції день мене годували по якійсь медичній технології морозивом. Відраза до морозива — на все життя!!!

Ви ж смакуєте весь смак морозива, ви так колоритно розповідаєте, яка то смакота, яка то насолода, яка то приємність: «затримати в роті прохолоду, духмяну прохолоду, солодку прохолоду, відчувати, як вона поволі перетворюється на густу рідину і язиком відправляти її на піднебіння, а тоді, ковтаючи, дати насолоду й прохолоду всьому тілу...»

Що я чую?! Добродію Вчителю!!! А Ви навіть сексуальні! Чи це мені тільки здалося? Тоді у відповідь Вам ось така загадка, відгадуйте!

Хто то такий? Повертає до солодкої миті молодості. І такий же солодкий, духмяний і приємний на смак. І німіє піднебіння від жадання на холодок задоволення. Має всередині жменю словесних родзинок. А деколи гірчить від обсипаного шоколаду. І я вже знаю, що на верхній губі сріблюють перлинки вологи, які мені страшенно хочеться злизнути язиком. Ну чому? Чому Ви такий кржаний, як і морозиво?

Наша п. Галинка гранку закрутила нашу сіру речовину на думання про те,

що то таке – зіркові пари, і чи це шлюб по розрахунку, а чи по любові? Ви мовчали. І мені ця тема не цікава. Але ота шановна пані «професорка» з якогось то Київського вищого закладу, а я так гадаю, що то навіть устид тому закладу мати такого інтелектуально недорозвинутого працівника навіть в прибиральницях, почала розписувати красоти кохання родини Білоножків.

Мені ж спало на гадку таке. Світлана Білоножко гарний режисер, вона і навчалася режисурі, тому, напевно, і відрежисерувала життя родини на все життя! І солодкий до нудоти імідж їхньої родини, і майбутнє їхніх дітей, і хоче впевнити всіх у тому, що то є щастя! Але артисти у режисера Білоножко деколи не хочуть грати по її режисурі... Не є вона щаслива, не вірю... Не люблю індійського кіно, жіночих романів, мильних опер і п'ять ложечок цукру в одній шклянці чаю...

Я проста гуцулка. Ви – шляхетний високоосвічений чоловік. Навколо Вас так багато жіноцтва. Вони, напевно, відповідають і Вашому вибагливому смаку, і Вашій витонченій шляхетності, і Вашій освіченості, і Вашій Величності! Чи то, може, тільки я бачу Вас саме таким?

Але стоп! Зараз спало на гадку – а може, і Ви не витончена шляхетність, і я не проста гуцулка. Може, ми обоє просто артисти в житті! А це значно складніше, ніж грати готову роль у театрі, бо там є час для осмислення й приготування тої ролі, бо там тобі підігрує колектив, бо, зрештою, ти маєш режисера, який шліфує тебе в тій ролі...

А Ви і я граємо життя, свої долі. Граємо віртуозно й талановито, граємо зі смаком до життя й цікаво. А тому це складніше, і значно складніше. Для цього треба мати не тільки талант і смак у «ситуації». Для цього потрібен талант і смак до життя. Вміння жити творчо, по-мистецьки забирає багато сил, але ж і віддача овацiями мимовільних глядачів додає масу енергії й наснаги до життя. А Ви як гадаєте?

Минуле – історія. Майбутнє – мрії. Дійсність – дарунок від Бога. Коли кладеш місточок від минулого до майбутнього почерез дійсність – маєш Вічність! Така думка виникла в мене, коли Аліночка, ведуча «Ранкового променя», оголосила тему інтерактивного обміну думок: «Чи цінуємо час?». Минулий час ціную, бо я сприймаю життя методом проб і помилок, то минуле кожен раз нагадує, що праска гаряча й треба вихопити руку якнайшвидше.

Майбутнє – то мрії, а мрії – то плани Бога стосовно мене, і їх треба виконувати послідовно. Долаючи труднощі, перешкоди, досягаючи того,

нащо тебе Бог пустив у це життя. Інколи важко визначити, яку з твоїх мрій дав тобі Бог, а котра прийшла від того парнокопитного, який хотів зрівняти себе з Богом? Є перевірений метод, випробуваний на собі: хоче тіло — то від хвостатого парнокопитного. Хоче розум — то будьте певні: то Боже провидіння. Інколи вони збігаються, і розум, і тіло, а тоді й серце прагнуть одного, і тоді повнитеся ви, повнитеся духом. А то вже незламне — Святий дух, дух Вітчизни, дух Любові. І він завше об'єднує людей чи в пари, чи в гурти, які називають себе нацією. І вони кладуть місточок до майбутнього, відштовхуючись від минулого, а живучи в дійсності Святим духом Вітчизни, Святим духом Мудрості, Віри, Надії, Любові. І тоді народжуються діти, живе держава, яка має майбутнє. Власне, для цього й існує такий термін як «час».

Всі заворожені моєю відповіддю, Ви — ні? Чому Ви хочете мені протиріччити! У Ваших мізках — математика: усе можна обрахувати, зважити, виміряти. У Вашому розумінні «час» — це тільки категорія, яка дає відлік, і все. І не дає часу на осмислення того, що твориться з тобою чи державою? Тоді сприймiть «час» ось у такому виразі:

«Між нас віки,
Між нас хвилини,
Край, міста,
Неповний крок,
Ми в межах Всесвіту єдині
Один без одного,
Не вдвох,
Не ті!
Нас хтось колись у сні намріяв
І ми лишилася у сні блукати...»

А мені вже 55, і Вам минуло 49... Непідвладний нам час – як же він швидко летить, не встигаєш порахувати, а він і промайнув... Сумно!!!

Добрий день, шановна пані Галинко!

Так хочеться Вам написати, знаю, що Вам і не до мене: робота, родина, діти, колежанки, відрядження, догляд за собою (уявляю Вас елегантною й вишуканою), тощо... Але саме Вам хочеться повідати те, що на душі. У ефірі всього не розкажеш, та й іміджу (бачите, вже й слово таке знаю, та й імідж мій на «Ранковому промені» створений) пані Антоніні, це може зашкодити. Ну хіба можна було на всю Україну оголосити по темі «Родинні зв'язки з колишніми шлюбними партнерами», що – стерва я!!! Бо відомстила своєму другому чоловікові тим, що виховала його другу дружину такою, якою я хотіла, такою, якою я загадала. І вона, маленька перелякана дівчинка, ровесниця мого сина, яка тремтіла перед «величчю» інструктора райкому партії, виросла в красиву розкішну жінку. І вона через деякий час, завдяки мені, почала в ніщо ставити свого чоловіка – «воно» було їй ні до чого. А тим більше тепер, коли «воно» взагалі з його з двома вищими освітами залишилося без роботи – парторги й партійна влада районного масштабу нікому нині не потрібні. І вдома він має те, що я запланувала для нього в 1986 році, на час нашого з ним розлучення – бо була вагітна Світлана, ровесниця мого сина. І дружина, і його діти або поштурхують ним, або обминають, як непотріб. І його ранній чоловічий клімакс – по постійних райкомівських запоях колективних – дався взнаки, тоді як Світланка вийшла в жіночий вік самого смаку... І його колеги й друзі розбіглися...

Чи я маю тепер задоволення з цього? Мала, у зовсім недалекому минулому мала, і велике... Тоді звиклося: діти вже виросли, і мої, і його, я нанашка, бо хрестила Миколку, старшого сина родини Козаків. А зараз відчуваю провину перед ним. Я – мстила, а не відійшла, хоч на те була воля Господня, з якою треба було змиритись. Але він вибрав свою долю сам!

Почала з другого чоловіка, а треба ж було по черзі... Перший – мотогонщик, мотоболіст, потомок князів великоруських, які не встигли емігрувати з власного помістя під Володимиром після червоного перевороту 17-го року й опинилися в Казахстані, в Кокчетаві. Саме туди й було вивезено мою бабу, а відтак там само оселився й мій татко. І я періодично мандрувала – то до татка з бабою, гуцулів, які (парадокс) жили на необмежених просторах Казахстану, і їм того простору було забагато, – а то до мами та її рідні, росіян, яким (парадокс) замало було простору в Карпатах, і вони задихалися в обмеженому горами чарівному містечку Кути. Перший чоловік був красень – так мені здавалося, мав знатну родословну, вмів грати

на гітарі й співав пісень Висоцького, а ще у нього були і «мартишка» – мотоцикл на об'єм 125 куб. см, і «ваговик» – на 250 кубів, і він був майстром спорту, і членом збірної СРСР з мотоболу, і бував за кордоном... Навряд би якась юнка встояла перед таким джентльменським набором в 1966 році. Мені було 18 років і я була закохана до нестями, я марила ночами о ньому. А днями лиш дочікувала вечора, коли зможу впасти в його обійми й забути за все на світі... Побралися, завагітніла, і поїхала на Вітчизну, щоб народити сина... І все, більше мені не захотілося відриватися від рідних гір, від зелені вічних смерек, від чистого буйного Черемоша... Не захотілося! І фертиг! То була моя Вітчизна й Вітчизна мого сина, і мій син має бути гуцулом! Чоловік кілька раз приїздив до Карпат і сина, але перспектива залишитись тут назавжди його не тішила. Він був відданий своїй Батьківщині. Розлука була неминуча...

Другого й третього чоловіків вибирала я, і женила їх на собі я сама. Для другого хотіла бути й до деякої міри була соратником – такою собі надією костянтинівською крупською, – вивчила, хоч як мені було важко дати йому дві заочні освіти, фактично вчилася я, і сама робила всі курсові... Одним словом – допомагала як могла, просувала на роботі... Допоки не зрозуміла, що «воно» не потягне бути ленінім хоча б у районному масштабі... А відтак покинула цесю забавку й жила з ним по інерції, знала, що то десь-то кінчиться само... Закінчилося, відплатила за свої змарновані роки...

Третій чоловік був повною протилежністю першим двом. Неук-кочегар, для нього віднайти на мапі Германію (він чомусь її шукав в Африці) було непосильною розумовою працею. Але він був ґазда й цінував мене за мої «золоті руки», які все на світі вміють зробити... Підходили один одному як сексуальні партнери, принаймні я не підлаштовувалася під нього, як було з попередніми чоловіками... Я навіть була щаслива! Ми дбали, дбали за ґаздівство, за маєтки, за машини, за городи, за... Обоє були ощадливі, обоє були економні! А може – скупі й захланні? Я пробила четвертий відділ райвійськомату й отримала відрядження в західну групу військ як медик, «служащая СА». За мною слідом поїхав і мій чоловік, хоч по віку він уже не мав права служити в Радянській Армії, та пощастило. Я гадала, що мені – але ні, пощастило таки йому, працював у німця... То був історичний час руйнування Берлінської стіни й возз'єднання німецької держави. Та ми з ним найбільше тішилися тим, що ми отримуємо зарплатню в «бундесмарках»...

Але поступово вилізло на перший план моє здоров'я: праця в Чорнобильській зоні в серпні 1986 року і, як наслідок, зниження імунітету, і туга за Вітчизною – а я й не уявляла, що то так важко перенести, ощадливість на їжі – бо ж хотілося придбати якнайбільше, тощо...

Я захворіла, й захворіла тяжко. Прийшов важкий час і для мене, й для моєї родини, і для моєї Вітчизни. Їшов 1992 рік, коли ми повернулися додому. То був останній «святвечір», коли всі сіли за стіл із пісними наїдками й кутею однією родиною, з друзями, подругами...

Я лежала в обласній лікарні, мій чоловік відвідував мене, щоразу приїздив на власній машині, придбаній за наші гроші, разом із моєю найкращою колежанкою й кумою, з якою я проколегувала більше як тридцять років... Ось так Бог дав пережити «іудину зраду»... Важко, безперечно, дуже важко, бути зрадженою й бути тяжкохворою... Поки я була в лікарні, де мені підписували вирок, він перетягнув до неї все, що було більш-менш цінне. Фіктивно продав їй і її родині наші машини, але в той же день отримав генеральне доручення на цю власність... Так я залишилася сама, навіть не відаючи, що моя найкраща подруга, яка відвідувала мене в лікарні, оточуючи турботою, і мій чоловік, який на той час уже подав на розірвання шлюбу, мотивуючи тим, що нам немає що ділити, зібралися жити разом!..

Я не знаю, як я вижила, як Бог дав сили вистояти в боротьбі за життя! Можливо, відповідальність перед родиною додавала сил. Кінчила школу моя прийомна донька, прийомна – але ж моя! Їй так потрібна була моя турбота. Смертельно хвора була моя сестра, і там залишалася ще одна донька. І моя мама впала в тяжку депресію від того. Як я мала розказати їй, що і я тяжко хвора?! Я повинна була вижити для дітей, для мами, і для того, щоб довести, що має бути правда й справедливість, ще тут, на землі... І тому, напевно, Бог продовжив мені життя.

Мій син Сашко, і Світлана, друга дружина мого другого чоловіка, підтримували морально й допомагали матеріально. Звісно, що судилася, звісно, розуміла, що перспективи виграти суди в мене мізерні. Гроші та його здоров'я залишалися з ним, і він міг собі дозволити те, чого я дозволити не могла. Але й тут Бог допоміг мені, бо корупційний суд нашої держави за майже три роки нашого шлюбного телесеріалу поділу майна – а я навчилася затягати це на довгий період – витягнув із мого колишнього чоловіка і його співмешканки майже все те, що він заробив за період життя за кордоном. На час судової тяжби закордон був для нього й для неї закритим. А відтак від моїх німецьких друзів, у яких він працював, коли був моїм шлюбним чоловіком, не міг отримати виклику. Для німця святість родини не може бути порушена!

Ось так мій колишній чоловік, котрий досі є «проштампований» у моєму паспорті, став непотрібним нікому. Він скотився до запоїв, гіпертонічних кризів, був обібраний моєю кумою, залишився без кисті лівої руки...

А до чого це я Вам пишу, чи воно Вам потрібне? І хіба цей лист можна відправляти?..

Тема сьогоднішнього ранку в Яринки — як диво! — збіглася з моїми вчорашніми роздумами на папері про кольорову гамму юні та людей мудрого віку. Ви оповіли про те, що індивідуальність чоловіків визначається вибором краватки й під костюм, і під сорочку, і під роботу, і під подію. Але найбільше Вас тішить те, що молодь наша повернулася до вишиванки, і Вас навіть не шокує, що юнаки та юнки вбирають її до джинсів. І ще — що Вас завжди ображає, коли при святковому столі чи в ресторані, або коли Ви відпочиваєте в Трускавці, бачите жінок і чоловіків у спортивному одязі чи в джинсах. «А ще як жінка дозволяє собі до тої спортивки мешт на високому обцасі — то це, безперечно, шокує найбільше».

Будьте певні, Добродію Вчителю, що коли поглянете на мене, Вам не буде неприємно... Я є елегантна, і то є безперечний факт... І я свідома того, що елегантна, чарівна, стрункa жінка — то є я! Я впевнена в собі, у своїй зовнішності й у своїй силі характеру. Але мені все одно страшно — а може, Ви то не зауважити?

У церкві, коли сходами схожу на хори, мої союзянки-хористки зауважують: «О, наша топ-модель!» Деякі з сарказмом, а деякі цілком щиро. Не сприймаю вже так емоційно, як колись. А якби я хотіла зустрітися з Вами, то до вбрання топ-моделі жінки осені: довге модне чорне пальто, кремові шкіряні рукавички, кремово-жовта потечка-сумочка на довгому через плече паску, елегантний мешт на віденському підборі кольору «світлий беж», чорний капелюшок із середніми крисами, і завершує вбрання хусточка нашийна в кольорах чорнобривців; підійшов би холоднуватий парфум «Шанель № 5» із ледь вловним ароматом ранішнього туману чарівної осені — чи все-таки обрати сонячний запах достиглого яблука «Давідоффу»? Як бачите, мене ще хвилює і вибір парфумів. Не сприймаю жінок, від яких іде неприємний запах давно не митого тіла — стає бридко, а надто коли отой сморід прикрашають різким запахом дезодоранту. І часом ця бридливість виписується на моєму обличчі, як би я не намагалася її сховати...

Чистота від свіжості буйного Черемоша, й відповідний віку, порі року, статі, настрою, вбранню й місцю перебування вибір парфумів. Залюблена в пахощі!

Пані Галина загадала тему «Праця, професія». Соціальна тема кричить криком — як багато наших українців нині мають працю не за здобутою професією, і роблять не те, чому навчались. А працюють тому, що треба

працювати, щоб отримати якусь дещицю на хліб, у прямому значенні цього слова...

Я – медик, славна професія, але, на мій погляд, у цій професії поєднуються не тільки праця медика суто професійна, яку медики повинні виконувати бездоганно, бо від цього залежить здоров'я, а інколи й життя найвищого творіння самого Бога – Людини! Праця медика ще й у тому, щоб показати своїм життям, що ти відповідально ставишся й до свого здоров'я! І коли я відвідую лікаря, а він курить у своєму кабінеті, а потім скаржиться мені, своїй пацієнтці, що він не може вгамувати свій високий тиск, у мене виникає питання: а чи варто відвідувати такого доктора? Професія медика – це стиль життя... А ще праця медика в тому, щоб допомогти людині достійно, з гідністю, з малою мукою відійти до Вічності. Бути тим Хіроном, який перевозить через міфічну річку! А це, повірте, важко, і до цього звикнути неможливо! І накінець, медику просто необхідно лікувати хворе суспільство, щоб суспільство визнало гідність цієї професії.

Ви говорили про те, що на вчительську зарплатню тепер працюють або абсолютні нездари, яким вічно бракує ставок, і ще кількох годин до тої ставки, і їх не цікавлять – це м'яко кажучи, бо в багатьох випадках відверто нервують, – діти, новітні методики тощо. Друга категорія – це абсолютні ентузіасти, яким байдуже, яку зарплатню вони отримують, їм цікавий сам процес виховання, вони живуть для дітей, вони відшукують і запроваджують завжди щось таке, що, на їхню думку, буде сприяти потягу дитинки до світла, до добра, до розуміння поняття Вітчизни. Перших діти не сприймають, і між ними інколи йде прихована, а часом і відверта війна, а це зрив уроків, дрібні капості типу «не буду вчитися, а тебе за це по голівці не погладять!» чи навіть «а у мене костюм шикарніший, бо від Вороніна!», або «що ти зі своїм мальовидлом, коли в мене косметика французької фірми?!». А до інших ставлення протилежне: їх люблять, їх поважають, їхній предмет намагаються знати, як би не були мізки учнів заполонені косметикою чи модним напрямом у музиці. До речі, як не дивно, таких учителів часто також цікавить те саме, що їхніх учнів, і вони готові це обговорювати...

Але – найголовніше! Так тяжко справжньому вчителеві нині тому, що не шанується джерело світла в цьому похмурому світі – Книга! Мало читається, і, як наслідок, знецінюються моральні чесноти... Шлях до шанування Вітчизни лежить тільки через книгу!

Я поважаю Вас, Справжній Добродію Вчителю.

Я так хочу, щоб Ви мені приснилися. І, як би не було дивно, я не можу уявити Вашого обличчя! Врізалось в пам'ять тільки одне: Ваш побіжний

погляд на мене, коли вступила до Вашого кабінету, а відтак схилена голова над журналом, Ваша поза, Ваша коротка стрижка, Ваш незацікавлений погляд, Ваш натягнутий, у зморшках, тому що рука лежить на столі, рукав костюму...

Аліноччина тема на сьогоднішній день – «ідеальна пара». Щось у цієї дитини не все гаразд удома, мабуть, якісь чвари... Кицюню-Алінко, хай у тебе все налагодиться, дуже хочу. Але мені не вдалося вийти на прямий ефір – усі квапилися розказати, які вони ідеальні дружини і які неідеальні їхні чоловіки – або з точністю до навпаки.

І Ви відбулися якимось анекдотом. Ну невже Ви не могли розказати про першу ідеальну пару на світі: Адам, узятий із землі й одухотворений Божим духом, і тіло від тіла Адамового – Єва, а дух же в них один. Святий дух і від Творця, і від тої землі, з якої їх було створено... Ну, і про другу ідеальну пару: пресвяту родину, Марію з обручником Йосифом. Безоглядна віра своїй Пресвятій дружині, заснована теж на Святому духові. Він дбав за Марію і її Сина, Божого сина, тобто – тягнув весь тягар щоденних турбот за придбання хліба насущного. А Марія – ідеальна дружина, вона присвятила себе синові й тій земній родині, в якій були всі чесноти моральні насправді, а не напоказ, як інколи буває в сучасних родинах. У благій атмосфері, яку створили Пречиста Матір та Йосиф-обручник, і яку наповнив Святий дух, виростав Той, Хто взяв на себе всі гріхи світу.

Я відспівала Вам сорочку! Відспівала.

Театр і радіоп'єси, не люблю.

Ми їдемо до театру! Боже ж ти мій, яка несподівана радість, яке неймовірне щастя – ми їдемо до театру. Мій давній друг, якому я допомагала в передвиборчій компанії в місті Дрогобичі, отримав у дарунок чотири квитки до Львівської опери. Останній раз я там бувала ще в мою бутність... Ах, я ж навіть не пам'ятаю тої бутності, так це дуже давно було. І ми з Валечкою, дружиною колеги Миколи, ми навіть не питали: а що ж ми будемо дивитися? Нам було все одно! Магічні слова Миколи «Ми їдемо до театру!» затьмарювали нам розум, і в нашій жіночій свідомості жила тільки думка «Ми й театр».

Ми витягали з шафи й розкладали по ліжках свої вже трохи приношені убьори, компонували з шалями й хусточками, обирали відповідні мешти на височезних обцасах... І зітхали, що немає до тону взуття сумочок

і рукавичок... Сусіда, пані Ореста, поважна на вигляд і за віком добродійка, зафундувала мені тоненьку пласку лаковану чорну сумочку, яку в п'ятдесятих роках носили за ручку, непомітно прироблену збоку, або ж просто притисненою до боку зігнутою рукою. Вона чудово підійшла до моїх «лакірок» на восьмисантиметрових підборах. Коли я взувала їх, то мимоволі підтягався живіт і випрямлялася зігнута спина, і я ставала стрункою й гордовитою.

Моя чорна сукня облягала мене мов рукавичка руку, правда, була вже трохи блякла, бо я привезла її з розпродажу з Германії в 90-х роках. Тому такою доречною була накинута на плечі гуцульська шаль — велика, біла, з ружами — червоними великими та пурпуровими дрібнішими, та золотавими ще меншими, та листям троянлового, ніби залакованим, темним. А довгі виплетені тороки ховали не дуже люксусовий вигляд мого вбрання...

Непомітний для ока інших легкий макіяж, після холодного душу для бадьорості. Приємний лоскіт жіночої білизни на тіло. Колготи кольору засмаги на ще спортові ноги. Суконочку, згарди на шию, у вуха делікатні манюні когутки[1]. Коротенька французька стрижка в завитках, які залишилися мені в спадок після лисої голови по хіміотерапії...

І я стала перед дзеркалом... На мене гордовито дивилася струнка, елегантна сіроока білявка... Хвороба не забрала від мене відчуття міри краси, міри задоволення життям... Дякую Тобі, Боже, за те, що моє тіло жило зараз у гармонії з душею й утверджувало сильний дух — від моїх непохитних, гордих і стрімких Карпат... На порозі стали подружжя Гуків:

— О! Яка ефектна пані!

Ми їдемо до театру. Наші душі співали від відчуття того, що на нас чекало; зустріч із розкішшю прекрасного залу, де душа завмирає й летить поруч перших акордів, що линуть із оркестрової ями. І лет душі за завісою, яка відкриває сцену... І лине все твоє душевне єство за тим духом, що повнить сцену, зал, і доповнюється й твоїм духом, який виник від гармонії тіла й душі, лине і з твоїм духом, лине у світ подякою Творцеві, Всесвітньому розуму, Богу...

Ми їдемо до театру! Яка радість! Ми їдемо до театру!

А сьогодні Ланочка зателефонувала й сказала мені радісну звістку: «Тоня, у мене стали рости вії, такі маленькі, такі смішні...» І далі ти радісно говорила про все підряд — за дітей, за маму, за чоловіка, за життя щасливе... Як мало потрібно людині для щастя... Подумайте о тім ті, яким всього

1 Ковток, когуток, кульчик — сережка.

й завжди не вистачає... Зупиниться в своїй жадобі й потіштеся щастям тої, у якої сьогодні почали рости вії, після мук операції й шести подвійних хіміотерапій: цистоплатином і паклітакселом, страшними ліками, які вбивають не тільки ракові клітини в тобі, але вбивають і тебе...

«Доброго ранку, ласкава пані Антоніно!» – саме так Ви звернулись сьогодні з хвиль радіоефіру до мене, і знов на всю Україну!

А тема сьогоднішня хвилює, тішить, свяченим ладаном лягає на душу, умиротворяє її в моєму теперішньому стані. Пригадується осінь нашої весни життя, нашої молодості! І мені так дивно знову, почерез багато-багато років, відчувати в своїй душі отой солодкий холодок, відчуття щастя, – але холодок і тривожний. І мені, яка останнім часом мусить бути сильною й мужньою – отакою собі «джокейською бабою Тонею», – так інколи хочеться бути слабкою, мізерною. Так хочеться бути захищеною з усіх-усіх сторін сильними руками рідного чоловіка, сховати своє обличчя в Вашому запаху на Ваших грудях, і навіть заплакати (ганебно!), щоб викликати більше жалю до себе!..

Тема – «Пісні про осінь, ретро». «Я йду багряним садом...» лунає в ефірі... А Ви говорите про те, як інколи важливо пригадати про те, що вже давно минулося, що вже ніколи не повториться, що солодким щемом лягає на серце... Ви говорите о тім, про що гадаю і я. Але у Вас в кінці промови знак оклику, а в мене знак питання. І я запитую і Вас, і себе, і всіх, хто чує мене... Не повториться? Минулося? Солодкий щем не прийде вже?..

А Ваше сьогоднішнє звертання до мене – «Доброго ранку, ласкава пані Антоніно!» – є відповіддю для мене, бо солодко тьохкає серце: а може, повториться?

«Моє кохання мов той жовтий лист, він може впасти тільки до твоїх ніг» – чергове повернення в радість молодості. А мені так хочеться закричати зараз до Вас: «Зробіть, зробіть мене щасливою, це в Ваших силах, я спрагла живильної води любові, Вашого кохання!»

Так довго жила без чоловічих обіймів, і так стомилася від того...

«Доброго ранку, ласкава пані Антоніно!» Ваш голос знову тільки для мене, і я потопаю в ньому... Він має кольори чорнобривців – від темно-темно-коричневого до помаранчевого, до сонячно-радісного цвіту. Усі ці відтінки в Вашому голосі лиш для мене. Люблю ці квіти й тому, що «чорнобривці насіяла мати...», і тому, що вони дуже схожі на мене характером. Невибагливі, квітують будь-де й будь-коли, незважаючи на примхи погоди. Ростуть у мене в затінку, під деревами, мало мають сонця, але рясно квітують. А Ви дайте мені хоч трошки сонця, щоб не в холодному затінку

була моя осінь, ну кілька промінчиків сонячних, ласкавих. І я під осінь нашу Карпатську збираюсь у вбрання, відповідні осені, коли квітують чорнобривці, і вишивку люблю космацьку, з тонами осені й чорнобривців. Мужні й сильні квіти, і я теж — мужня й сильна жінка...

Ви сьогодні мені сказали, Анатолію:

— Ви сильна жінка, Ви мужня жінка...

Ви ще додали, Анатолію:

— Ви виберетеся, у нас є Потопальський.

Матіночко Божа Неустанної помочі, допоможи, дай мені сили сильною й мужньою бути. Бо тільки Ти знаєш, як то бути сильною й мужньою в біді, протистояти злу, зневірі, біді й безкінечним нещастям, які валяться на твою голову. Коли повсякденні турботи обліплюють твій мозок і ти не годен дати їм ради. Коли здаєшся на волю Божу, бо ти маєш силу й мужність приймити з вдячністю ту волю, яка керує й дає лад усім і всьому, яка несе гармонію в душі...

І я викричала Вам відповідь, я викричала в мікрофон мобілки:

— Що всі ви забуваєте, що я і не є жінкою! І як би тяжко не було це усвідомлювати мені самій, тим не менше — так воно є. Я кастрат, у якого лишилися жіночі звички, жіночі потреби душі — всіх зігріти, нагодувати, всім допомогти. Яка хоче за звичкою дбати за своє тіло й своє обличчя, якій болить голий череп на теперішньому тілі отого середнього роду, яким я є зараз...

І тому мати нездійснену мрію бути жінкою мені не можна. І тому сила й мужність потрібна ще й на те, щоб забути, що я колись була жінкою. І силу й мужність мати на те, щоб допомогти отому чоловікові з прізвищем Потопальський, яке говорить само за себе, бо й він вважає, що я сильна й мужня, що я зможу і йому допомогти не потопати, а витягнути отой препарат, який він за п'ятдесят років так і не зміг наблизити до хворих, до смертельно хворих... А він чоловік...

Я викричала це Вам, Анатолію, даруйте мені, я більше не маю кому це сказати... Але, може, я кричала свій біль усьому світові...

— Доброго ранку, пані Антоніно! Ну, як там у Вас?

Я так звикла до того, що при моїй молитві на закінченні має бути дзвінок, і Ваш голос тепло вітає мене з початком нового дня. І запитання лунає з тривогою. І мені приємні й Ваше вітання, і Ваша тривога. Я так звикла до того, що я повинна за всіх тривожитися й усіх вітати. А тут виявляється, що хтось хоче й мені побажати щось доброго, і когось тривожить те, що тут є

у мене. І тому тільки Вам хочеться розказати за все, що тривожить душу, що лягає каменем на серце.

—Ну як Ви, пані Антоніно, вже випили каву?..

—Анатолію, у мене незмінний, усталений розпорядок зранку...

—Таки точно незмінний? Що, і варіації ранку не підсовують Вам сюрпризи?

—Буває всяко, на те воно і життя, і дякувати Богу за нього, але ритуал прийняття кави — це щось святе, як вітання з Черемошем, як вранішнє спілкування з Богом, і ось як зараз маю таке задоволення розмовляти з Вами й смакувати напоєм, що його тримає моя рука. Хочете, я вам розкажу про нього?

—Звичайно, пані Антоніно, Ви майстер смачних оповідок! Ви завжди так смачно розказуєте, що хочеться моментально все скуштувати, а як ні — то принаймні відчути смак на язиці... Я радий Вас слухати...

—Ніколи не пийте тої бурди, що називається розчинною кавою, а особливо всіх тих «Нескафе» й таких інших помиїв, цим Ви тільки привчите себе до кофеїну, якого Ваш організм буде вимагати дедалі більше й більше. Вас торгова фірма привчає збільшувати їй прибутки, не даючи, проте, задоволення, відчуття смаку.

—Невже це так, пані Антоніно?

—А саме так, добродію! Уявіть тепер собі мій ранок, коли по відправленню всіх вранішніх ритуалів я вступаю до хати, і відчуваю смак і пахощі кави. Отої мінімальної порційки, отих пару ковточків, які коливаються в порцеляновій філіжанці, такій тонкій, що більше схожа на яєчну шкаралупку. Напій темний, як ніч, оксамитна ніч вашої молодості, а зверху на напою коливається делікатним капелюшком пінка з ароматних бульбашок, а ще зверху звивається тоненька смужечка пари й досягає Ваших ніздрів, і Ви підносите філіжанку не до рота, ні, а спочатку до носа, щоб

уповні насолодитися запахом, а відтак робите малесенький ковточок, і він розтікається по язиці, а Ви смакуєте потихеньку тим ковточком, як цукерком...

—Пані Антоніно, а ось багато хто п'є без цукру каву...

—Ну що Ви, Анатолію, як можна робите такий гріх — зуживати каву, справжнє «мокко», а чи «арабіку», без цукру? Колись давно, ще сто років тому мені один пан казав, що кава повинна бути солодка, як жінка. На жаль, він не мав на увазі мене... Ота маленька ложечка цукру підкреслює смак кави, в мінімальній солодкості розкривається та невловима гірчинка, яку ви й відшукуєте на своєму язиці. А я ще, готуючи, додаю кілька кристаликів солі, й на кінчику ножа цинамону — тим самим підсилюється букет аромату й букет смаку.

—Все, пані Антоніно, хочу такої кави, і щоб зрозуміти, як же так її зварити, видайте тепер технологію приготування.

—Фе, Анатолію, фе, як можна до кави застосовувати таку прозаїку, як технологія приготування! Над кавою можна тільки чаклувати, вкладаючи свою енергетику, свій дар серця для душі своєї ж. Починаємо з того, що купуєш у магазині віденської кави, зерна...

—Які й чому саме в магазині віденської кави?

—Та тому, що віденська кава — це найкращі зерна з Бразилії, і саме там вам запропонують змолоти тим помолом, яким Ви захочете, і саме там запакують у вакуумну упаковку, щоб не розгубити аромат і донести його додому, для пересипання в шкляну банку з притертою кришкою. У вас же немає кавомолки, чи я помиляюся?

—Не помиляєтесь...

—Ну ось, а я купую суміш із зерен арабіки, робусти, мокко, на пательні, яка пристосована саме до кавових зерен, обсмажую їх до гарячого до запаху по всій хаті, безперервно помішую їх, перетрясаючи пательнею, і як тільки моя долоня над зернами відчує, що вони вже готові віддати свій аромат філіжанці кави, знімаю, даю вистигнути й вистоятися. Пересипаю в банку — ще раз наголошую: тільки скло й тільки щільно притерта скляна кришка. Не приведи у вашу руку дати пластмасу чи яку іншу накривку. Відтак у кавомолку жменю зерен, швидкий помол, кілька раз натиснувши на кришку і відкривши її, вповні насолодившись ароматом, на одну порційку зачураєш одну чайну ложечку, пакуєш до джезви, туди ж кілька кристаликів солі, на кінчику ножа цинамону, ложечку цукру, і ставиш на мінімальний вогонь без води, поки не нагріється джезва, відтак доливаєш холодною водою й чекаєш терпляче, терпляче чекаєш, коли ж уже почне

надягатися капелюшок. А кава, як і кожна жінка, примірює його довго, відшукуючи, яким же манером надягти його саме сьогодні. Нарешті капелюшок вбрано, змійкою плазує по капелюшку стрічка з пари... Відставляєш джезву, наливаєш до яєчної шкаралупки-порцеляни... Береш у руку її, і...

«Ароматна філіжанка,
Тонкий дзенькіт порцеляни,
Все в кавовому тумані,
Що ще буде поміж нами?»

Так співають, здається, сестри Турчак зі Львова, і тому співаю і я, Вам...

І в 55 років почуття такі самі, як і в 18, а може й гостріші. Бо вже знаєш, як воно буде, і чекаєш у завмиранні того щастя. І зрештою, щастя — то не ціль, бо сам шлях до щастя — то є щастя, неймовірне щастя. І якщо мети й не досягнуто, то жадання тої мети — то завмирання серця з холодком під серцем, і обсипання жаром усього тіла, коли ніби ненароком доторкнешся до Вашого плеча, або коли Ви подаєте каву й наші пальці зустрічаються, і пестять один одного, тремтячі пальці, доторкаючись, відправляють у лет землю під нашими ногами... І дух перехоплює, і серце завмирає, і туман перед очима, ранковий густий туман осінній, який забирає останню одіж із дерев, розкішні золоті шати летять над землею, і з землею, і з нами разом у всесвіті...

Пригадую ту мить, коли Ваші шляхетні долоні подали мені шляхетний напій у тонесенькій, як яєчна шкаралупка, філіжанці... І на майже прозорій порцеляні ароматного мініатюрного горнятка Ваші тремтливі пальці, і мені, щоб приймити цей дар із Ваших рук, просто необхідно торкнутися їх... І моїм пальцям мало місця, і вони лягають поруч Ваших... І мої, й Ваші пальці на одній філіжанці... І вже не розумію — де Ваші, а де мої, злегка притиснені Вашими, так ласкаво, так ніжно...

А відтак Ваш крок позад мене, і читаєте півголосом, із придихом на мою шию:

—«Я знаю: Завтра народиться все
відданість
гріх
і чистота!»

І майже торкаючись мого вуха, і майже пошепки:

«А сьогодні нехай цвітуть
стриманість
ніжність
і сором!»

І ступивши ще один крок назад, додаєте нормальним голосом:

— Це поезія Катерини Міщенко...

Зі спини збираю й стриманий Ваш голос у словах поезії, і ніжний Ваш погляд... І мої пальці вже ледве стримують філіжанку, з якої хоче вихлюпнутися кава й повідомити цілому світу про мою відданість, про Вашу ніжність... І цвіт сорому пашить на моїх вухах, і вони червоними ватринками горять, горять... Ні, ніяк не цвіте моя стриманість, не може. Я гуцулка незалежна, буйна, нестримна, рішуча... Я — як Черемош, бо, напевно, саме з нього увібрала отой дух, отой генетичний код моєї гілки гуцульського роду. Стриманість у мені? Ха-ха-ха... Сміюся з того — хіба може бути стриманий Черемош, який гарчить, кидається габами, який свариться з берегами, що стримують його лет у світ... І я — як можу бути стримана? Як я плину по його буйних хвилях, які піняться й ричать на обмерзлих каменях у зимовому ранку, який мені подарував Бог! Так і в почутті до Вас кидаюся, занурююся з головою в Вашу морозну крижану стриманість. Хочу, хочу розтопити той лід гарячим своїм подихом. Та занадто мало мого тепла для такої величної брили льоду, як Ви! Але ж здолала я крижаний подих кришталево-чистих вод невгамовної ріки гуцулів. То невже не здолаю і Вас?!

Я ж створена Вами, я пані Антоніна, творіння Вашого слова. То невже крижане слово може створити стільки тепла, ніжності, ласки, які є в мені для подяки Вам? Ні не вірю я і в Вашу стриманість...

Сьогодні я снила, Анатолію, Вас, і що найдивніше — що снила так само, як у тому сні, що був по руйнівній, але й очисній повені. Коли в мій сон завітала Матіночка Божа, яка сиділа на березі ласкавого моря. А на сьогоднішній день сон приніс Вас на тому ж місці, і при тому ж морі. І тільки одна відмінність — був вітер, і він шарпав Ваш шалик, і той летів за Вашими плечима, як фана, майорячи блакитними смугами на темному тлі.

Розказала Вам той сон.

— Так, а яке то було море?

— Спокійне, ласкаве, але, мабуть, холодне, Ви ж були в шалику...

— Стоп, я ж не за те питаю, пані Антоніно, я запитаю, яку воно мало назву? Чорне, Червоне, Середземне, а може, раз було холодне, — то чи не Баренцове?

Сміюсь і я:

—На жаль, таблички з назвою не було.

—То про що ж мова? Як не було назви, як я можу розгадати той Ваш сон!

Сміємось обоє, а ще сміємось із того гороскопу, що принесла мені сусіда, бажаючи потішити мене. Він був видрукуваний у місцевій газеті. Там така ахінея! Дослівно: «Тельці. Засукуйте рукави і беріться за роботу за кордоном, і це принесе матеріальну стабільність через деякий час. Але можливі перешкоди при перетині кордону».

Ми з Вами сміємося з того, що, певно, той «телець», який мудрував у редакції над цим гороскопом, дуже мріє про працю за кордоном. Та не може поїхати. Тому й бажає від заздрощів усім «тільцям», які мають таку змогу, перешкод під час перетину. Ось так вам, хоч тут похвилюйтеся!

Ви пропонували:

—Пані Антоніно, Ви ж там не перетинайте кордону між кухнею й кімнатами, а ну як прикордонник зупинить, або ще яка перешкода — то ж таке, може бути прикордонник і з собакою. Та й нелегали шастають, приймуть вас із вашим теперішнім закрученим волоссям за свою, що я робитиму? А ну, що ж там мені віщують зорі в Вашій районній пресі?

—А Ви хто за гороскопом?

—Я той, хто врівноважує світ! Яку міру добра ти даєш у світ — така ж має й до тебе повернутися, як не тут, на землі, то десь там, у безмежності.

—Ви — «Терези»? Кажуть, що ці люди виважують і слова, і вчинки, і не тільки свої, але й людей, що їх оточують. І дуже стрімко переходять «від любові до ненависті». Це правда?

—Не знаю, не копирсався ще в своїй душі аж так глибоко... Усе, пані Антоніно, біжу до роботи, я сьогодні в полі. Працюйте на здоров'я, музи вам не капризної, і не забувайте про перешкоди під час перетину кордону...

Мені писалося, думка летіла попереду пальців на клавіатурі, я ледве встигала клацати літерами, набираючи слова, які виливались в речення ладно й стрункo, речення вкладалися в розумні думки. Мені здавалося, що хтось веде моїми руками й моїми думками. Мені здавалось, що дух Творця творив у мені свої слова, й тим словом продовжував творити «світ людей, і світло в пітьмі світило». Світило й мені, світило і людям, які будуть читати ці слова й розуміти їх.

Боліла спина, боліли очі, і я вступилася від комп'ютера. Вийшла надвір, задивилася на мої любі гори, стало легше на очі. Погідна осінь золотолиста і Святий Лука нагадали про те, що час прийшов на грядки під часник та зелену цибулю навесні. І взялася за граблі — трохи листя прибрати та

скопати святу земельку нашу, та приготувати її на наступній врожай. Нагадала, що час обіду, а в мене ще й не варено. Лупила барабулі, і щось спало на думку: Анатолій казав мені колись, що він народжений 14-го числа, вже й не пам'ятаю, що то за бесіда була? Сьогодні сказав мені, що за гороскопом «терези». Стало цікаво – а коли ж у нього день народження? Підійшла до церковного календаря, накладаючи 14 число на місяць «терезів»...

14 жовтня, день Покрови Пресвятої Богородиці! Дивні діла Твої, Господи!

і

«Святий Миколай» завжди був до мене прихильний, ось і з тих окрушин, які нотуються час від часу, це помітно. Нарешті минулого року привів «святий» мене до встановлення діагнозу. І дав у дарунок повідомлення про друк «Мусової прикрості» в українському журналі молодих і амбітних.

А цього року «святий» шепнув на вушко пану Доценкові, щоб організувати мій запис деяких моїх смачних і традиційних оповідок. І шановний пан Карпінський напередодні свята записав мій «Святвечір» та «Різдво» в авторському виконанні, та ще й нахвалив, що то талановито. Хоча перед цим він пропонував мені запис моїх творів у прочитанні заслуженої артистки. А мені так не хотілося віддавати то до рота того, хто не вміє виконати чисто гуцульської колядки та не має поняття, що то означає – «шухи, цвіклі[1], а чи мусова прикрість»...

А ще, любий мій чудотворче Миколаю, дякую тобі за те, що ти подарував мені спілкування з радіо-однодумцями на годині прямого ефіру поруч Любові Голоти.

Сього дня кінець року, тяжкого року й для мене особисто, і для моєї рідної й славної України, і для мого вічнозеленого краю Гуцульського... І хотілося би підвести риску під цим роком, бо стільки всього вмістилося в цей проміжок часу – і поганого, й доброго!.. Більше як рік носилося в собі: і надію на життя, і надію на швидку смерть, і відчай, і безнадію, і смуток, і окрушинки радості – манюні-манюні, але й вони були в цьому безмежному плині мойого терпіння, бо його було найбільше... Дякую, Боженьку, Тобі за те, що Ти даєш терпіння своєму творінню, дякую тобі, Господи, за все, що ти на мене засилаєш, за всі оті хрестики, які даєш мені нести, бо

1 Цвіклі (цьвіклі) – потерті червоні буряки з хроном.

вони виписані на моїй долі, і сам мене з тими хрестиками несеш на своїх плечах. Що дозволяєш Своєю волею прилучитися до смутку, до подиху смерті, і нагадати про те, що вічне життя може бути тільки в Тобі.

Але ж сьогодні ще й день народження мого улюбленого визначного українського письменника, мистецтвознавця, композитора, художника, літературознавця, режисера й артиста Гната Хоткевича. Йому саме цього дня виповнився 131 рік. І не хочу додавати часточку «би». Тому що він живий, тому що він продовжує жити в своїх творах — картинах, світлинах, відбитих під час подорожі по Європі «Гуцульського театру», який він створив. І власний вислів — «А що, як гуцула показати всьому світові?» — він втілював дієво й послідовно, і тим прославляв мій край на весь світ. Поважаю його за це й поважаю за те, що він вважив гуцула й вивчив гуцульську говірку, і писав нею свої безсмертні твори. «Кам'яна душа» — той твір, по якому я вивчала письмо гуцулів і їхню душу, бо розмовної гуцульської вчила мене моя баба. І чи не знаменно, що писемної мови гордого гірського люду з Карпат мене вчив слобожанин із Великої України?!

І чи не знаменно, що саме в цей день народилася друга письменниця з Великої України, яка зуміла своїми чорними очима-сливами зазирнути так глибоко в мою душу й відкрити там глибини мого гордого гуцульського племені, які я навіть і не сподівалася сама там знайти? Мила й люба пані Люба, нехай цей неправильний вираз-звертання не виправляється, бо не все в житті можна втиснути в правильність. Хто-хто — а Ви це знаєте! Бо можна писати геніальні правильні твори, а жити не так праведно, як пропонує автор у своїх творах. А в вас є відвага писати правду правильно й жити по правді — часом неправильно, але праведно. Інколи з гнівом, інколи зі сльозами, а інколи зі сміхом і радістю, і завжди щиро...

І ваш не правильно-радійний, але чисто український голос, який неквапом, поволі розставить усі крапки над «і» в ефірах національного радіо

й полетить над рідною землею, відлунюючи в кожній хаті, квартирі щирою правдою, яку сприймають одні з любов'ю, а другі з ненавистю. І чисто по-українськи Ви умієте по-радійному толерантно дати гостру відсіч тим, хто намагається необережно зачепити Вашу честь і гідність, а тим самим відстояти честь і гідність держави Україна! І мало не буде кривднику. І любові виллється рікою на всіх, хто так само, як і Ви, вміє любити щиро, вірно й надійно нашу рідну Вітчизну. Хто вміє розділити біль України, біль її народу, і біль кожного українця разом із Вами. Я-бо це знаю по собі, як Вам болить мій біль — і фізичний, і душевний!

01.08.08. Перша п'ятниця, день сповіді. Боже, прийми її й дай розрішення до причастя. Коли зайшла до церкви, побачила себе в гробі, перед престолом — а може, то тільки уява? Але ж бачила, і тримає свічку Наталка — чому саме її бачила? Страшно?! Але це я бачила тіло моє, я знаю, що так і буде, як я бачила. Страшно. Де буде моя душа, що ж там за межею смерті чекає?

03.08.08. Сьогодні в церкві Бог підказав: «Має бути вогонь, найліпше стрітенська свічка», прийшла додому — і телефонує мені шановна пані з «Сахаджі-Йоги» з Києва, каже: Ви повинні дивитися на вогонь, сидячи на землі, тримаючи у воді або руки, або ноги, а навкруги повітря, проказувати славу Найвищому розумові. Не випадковість, а Божа закономірність, що сьогодні два нагадування про вогонь.

11.08.08. Вчора дали мій номер телефону без мого дозволу, і мали прецедент:

—Пані Антоніно, це пані Юля, мені потрібен номер телефону Калини Ватаманюк, бажано мобільний.

—А я тут при чому?!

—Але ж ви маєте?

—Я можу Вам продиктувати мій номер телефону, але чужого не маю права, бо він чужий.

—Ви мені, МЕНІ, не хочете дати?

—Але я вас не знаю!

—Я пані Юля!

—Але вас не знаю.

—Як не знаєте!!!

Я поклала слухавку. Десь за годину телефонують знову, і той самий голос злорадно повідомляє:

Можливість для індивіда бути й суб'єктом, і об'єктом свого власного знання містить у собі те, що гра в кінечність може інвертуватися в знання. Для класичної думки вона не має іншого змісту крім заперечення нескінченності, тоді як думка, що формується наприкінці XVIII століття, надає їй позитивні можливості: новозв'язана антропологічна структура відіграє, таким чином, заразом роль оцінки кордонів і роль творця першопочатку. Саме цей різкий поворот послужив філософською конотацією для організації позитивної медицини; на емпіричному рівні, навпаки, вона була однин із перших прояснених відношень, що повязують нову людину з вихідною скінченністю. Цим зумовлено визначальне місце медицини в архітектурі сукупності гуманітарних наук: вона ближча, ніж усі решта, до антропологічної диспозиції, що їх підтримує. Звідси ж і її авторитет у конкретних формах існування; здоровя заміняє порятунок, як казав Гардіа. Медицина пропонує новій людині наполегливий і втішний образ кінечності; у ній смерть підтверджують, але, водночас, їй запобігають; якщо вона без кінця оголошує людині межу, закладену в ній самій, то вона свідчить і про той технічний світ, що є озброєною, позитивною й заповненою формою його кінцевості. Жести, висловлювання, медичні погляди набувають відтоді філософської щільності, порівнянної з тією, яку раніше мала математична думка. Значущість Біша, Джексона, Фройда для європейської культури доводить не те, що вони були не меншою мірою філософами, ніж лікарями, але те, що в цій культурі медична думка з повним правом посіла статус філософії людини (Мішель Фуко. Народження клініки).

—Обійшлася без тебе, вже маю, запросила приїздити до неї, а тебе хто запрошує до порядних людей?

—Щиро рада за Вас, шановна пані, — відповіла, а в самої каламуть впала на душу. Зіпсули свято зустрічі з сином, із внуком, а можливо, її вже ніколи-ніколи не буде — зі мною, живою? Чому, але ж чому люди такі егоїсти?

Ось такий випадок на базарі. Купую сало, бо без нього не уявляю життя мого. Не дуже мудра жінка, з якою в мене був конфлікт у минулому — мій колишній чоловік ховав у неї в гаражі вкрадені в мене машини, — потихеньку ззаду питається: «А ти ще не здохла?» Я затерпла, я була вражена — вона ж сама однією ногою в гробі. Як ось так, стоячи перед Вічністю, можна бажати смерті ближньому, перед яким ти завинив? Хоч це не мені судити. Але я не змогла стерпіти цего зла, я парирувала її гріх, голосно, на весь м'ясний ряд — а я голосна, а я кричала, що такі як я живуть і по смерті, бо незламний їхній дух залишається на землі. А ще — що до мене прийдуть на цвинтар мої діти, мої внуки й дуже, дуже багато друзів з усієї України... «А хто прийде до тебе? До тої купи гівна, яка лишиться після тебе, хто прийде? Діти й онуки в Америці, сусіди мають свої клопоти, хто прийде помолитись і сказати добре слово до того пам'ятника, який ти наперед зрихтувала, бо нема кому буде, і він зараз стоїть у тому гаражі, де стояли сховані від мене машини?» Я кидала гнівні слова, а вона бігла від мене до виходу, спираючись на паличку, а я била й била її словом... І у мене каламуть на душі...

Горить свічечка в моїх руках, при моїй вранішній молитві. Тріпотить вогник мого життя, такий слабенький і такий самотній, Ти, Всемогутній можеш його задути Твоїм подихом, та Ти даєш йому волю горіти й нести до неба біль моєї душі, мої маленькі радощі, мої упадки, і мої перемоги, і мої мрії, і мої роздуми...

Виписує тріпотливий вогник моєї молитви, міняючись у блакитне, в жовте, у червоне, виписує в моїй небесній книзі мою віру, яку я інколи втрачала, мою надію, яка часом блукала далеко від мене, мою любов до життя, нестримну жагу до життя, даровану Тобою, Боже! Горить свічечка мого життя, набута мудрість несе покору Твоїй Всемогутній волі!

Горить свічка, тріпотить полум'я на моє життя... А я знаю, що в цьому дні, що його мені дарував Господь, я буду славити Всемогутнього за те, що Він мені подарував ще один день життя на моїй землі, у моїх горах, із моїм Черемошем і зі світом людей. Ще один день зустрічі з моїм «Словом», яким Творець наділив мене зі своєю Божою щедрістю. Словом, яке не руйнує, і яким — мені хотілося би вірити у те — я не користувалася з гріхом, не користувалася всупереч Божим заповідям, на шкоду іншим Божим творінням, що їм Бог теж дарував життя на цій землі. Дай, Боже, моїм словом творити світ людей. Світ людей, яких уже немає на світі, світ людей, які й зараз живуть і творять сучасний світ, і творити світ людей майбутнього. Боже святий і вічний, дай словом творити людей майбутнього, щоб моє слово пішло у Вічність і повернулося назад до мого рідного краю моєю рідною мовою, і до мого вічно страдницького народу, який не зник у небуття, бо у нього було Слово, і те Слово було Бог. І тим Словом-Богом нехай твориться початок кожної справи на славу Божу й на славу України! Боже, прошу тебе, дай мені живого Божого слова, щоб

...І в ньому було життя
І життя було світ людей
І світло в пітьмі світило
І пітьма не поглинула його...

літературний журнал
КИЇВСЬКА РУСЬ
передплатний індекс 94978

"Гіацинтове сонце" Ліни Костенко

Цікаво, а чи доведеться так звані апологетам Законів Природи (що із ранкового вологістю часом і на диво літературній протяг) Сонцю перетворюватися на "гіацинтове", "цитринове", "бузкове", "жовтогарячове" (вибачайте, масячних кольорів у нас ТАК БАГАТО!!!)?

Сміємо? - перепитають... - Ще, як сміють...

А коли те Сонце - Поетове? А коли таке його оспівала Ліна Костенко, виконавиця Іван Марчук, виспівала Ольга Богомолець, спільно репетиторство Національний академічний оркестр "Київська камерата", диригент (хіба не - народний артист України!) Валерій Матюхін, гітарист Борис Бетальний, піаніст і співавтор аранжування Семюїл Пришляк, а видасть, звісно, уже згадувана "Любідь"? Вражаюче?!

А тому перекладочитися в тему - пам'ятайте, як Ваша тітка, ай ВЕРЕСНЯ того року в Українській Ліні (місто Київ, вулиця Хрещатик, 2) в «Ліні, де й відбувається презентація книги поезій Ліни Костенко, що стали основою Ольги Богомолець.)

Шкіпрала, взід тащень за запрошеннями (але ж чи Нам перед тим пасувати?).

Дійсно, сказавши на практику попередньої презентації, - можемо сподіватися на:

а) красиве слово та вступну промову Ліни Костенко;)))

б) "мозаїчні вистрочки" - для бібліотекарів;

в) транслюцію виступу за межами актової зали;

г) зрештою, - на максимальний заряд позитивного драйву!!!

Да здравствует!)))

Шкіра, Наталя Машибін-Стародуб

Та, що замикає коло...

Наш літературний рік добіг свого завершення. І, здається, вікористав щось подібне до циклічної заміненості показників "ПереЗавантаження", видавалося. "Тінню МУЗИ", як вправляється вчинки й вчинки "V.I.P шапки". Ура, звісно, - для зірок!)))

Ви... (люді) можете не Ми обираємо текст, а Текст обирає нас: день отакечки себе шукаєте шукає, як на втрачуючи, розвертаючий напівсвіт... сподіваючись... - і вкотре кажу: поетично побіля чистодзіка Поезії...

Дань так, мабуть, і продовжая ця книга... Прочини до тонтрещаки гарного читання.)))

Шкіра, Наталя Машибін-Стародуб

Книга, на яку так довго чекали...

І, здається, дочекалися... Подарунка.] Від Ліни Костенко, яка дала згоду на перевидання своєї книжки у вірші "Берестечко" від видавництва "Либідь", котре підготувало й видало "Берестечко" у подарунковому дизайні до повної авторської від народного художника України Сергія Якутовича, роботи якого цілковито прокрасили видання; від заслуженого артиста України Петра Бойка, який подарував вдію "Берестечко" власний гітарні та запис у форматі mp3 від Івана Джабіта Володимира Панченка, наукові розвідки яких додали книзі "поважності") від Українського дому, який любезно розмістить відвідувачів презентації...

Рубрики

- Новинки
- Камерати
- Тенінги
- Читальня
  - Надрукованим
  - (ще) Ненадрукованим
- Цікаво
- Блоги
  - Авторів
  - Редакторів
  - Головного редактора

Журнал

- Автори
- Рада
- Контактна інформація
- Передплата:
  - Електронні
  - Передплата

Новий номер:

Архів

Шукати

В інтернеті вже на двох ресурсах!
kyivskarus.com
issuu.com/kyivska.rus

Оксана ЗЕЛЕНЧУК-РИБАРУК

ПОЛОТНИЩЕ СТОРІКОЇ ВОДИ

...1975 р.н.
Працює завідуючою сектором Музею-садиби Михайла Грушевського Івано-Франківського обласного краєзнавчого музею та викладає українознавство в ІІ класі Криворівницької ЗОШ І-ІІІ ст. ім. М. Грушевського, Верховинського району, Івано-Франківської області.
Упорядник книг: Параска Плитка-Горицвіт «Старовічні повісторни» (2008) та фотоальбому «Образи Параски Плитки-Горицвіт» (2009).
Авторка поетичних збірок «Вірші для Ангела» (2000) та «Очікування» (2006).
Лауреат літературних премій ім. Б.-І. Антонича та Б. Лепкого. Друкувалася в журналі «Дзвін» та газеті «Наша віра».

* * *

Тече золота вода і тіло сліпе полоще.
Вернулися хмари з прощі,
Провинні — бо кожна дорога легка їм.

«Між двома Богородицями...» —
Так у гори приходить осінь.

* * *

На щось нешевне став зелений колір.
Хитнувся. Усомнився.
Побирають найрізніші барви
вигріте на сонці
молоде тіло надії.
Ось вона вже стала всім для всіх.
Її немає.

Ще трохи і заступлять потемки.
Зайде ніжність.
Пізня, як кожда...

Гілай, гілай, худорукий голий світе!

Ми мовчки вітатимемось до них
в кличній формі.
Коли дерева перестануть бути лісом.
Смішним стане слово «не можна».

— Смереко,
Дубе,
Яворе,
Осико,
Клене!..

* * *

Цей звинувачуваний нами світ,
дивися,
став невпізнанним.

Обіклався думками,
як бодиар коновками.

То правдиві терьхи,
На голосі й на плечі
почуваиь,
що неволили нас.

Свіне промінь з останньої брами.
Незаслужений і присвоєний

ним по Чорній Ріці —
у верхи.
А по Білій — в долину
йтимем.
Кілько того світа...

Золотим облітає те,
що ніврочило нас зеленим.

Цей звинувачуваний нами світ
Ним благословенний.

* * *

«Багато тих, кого можна назвати deina природи,
але з усіх найбільш deinon є людина».
(Поль Рікер)

...відповіді на запитання,
чи запитання на запитання?
Бо
Нема кожного Бога на кожну людину,
Але є людина на людину,
людина назустріч людині
як тайна на тайну.

(Захоплюючий,
разючий,
жахливий...)

життя-в-напрямку-до-смерті

ПОЛОТНИЩЕ СТОРІКОЇ ВОДИ,
ЯКЕ НАВЧАЄ НАС ПОКАЯТИСЬ У ВЛАСНИХ ПОКАЯННЯХ
І ЗРОБИТИСЬ ВПІЗНАВАНИМИ,
СТАТИ НАМИ, ТАКИМИ ЯК МИ

КОЦОРИТИ ПРИМИНДІ,
ЩО ПОЖИТКУ З НИХ МАЛО,
БЕЗКОНЕЧНІ КРИХКІ ГОРІШКИ ПЕКТИ...
ЖИТИ.
РУКОЮ ЗА ВУХО СВОЮ КАВУ ТЯГТИ.

* * *

Перші морози виясняють обрії...

Повня
Чийсь голос перепроваджує
забраним мостом...

Господи
Доки шукати Коханого
Мерклим квіткам
Дротяною підпорою
Лиця випростувать.

Господи доки
Марлевим бандажем-сном
Подих вкладати в долоні
Снити присутністю...

Хто він, навпроти,
в туманному білому світі?..

Де зупинитися мають виминання вінки?..

* * *

Хапливими ковтками поглядів
навзаєм цмулитимемо
гіркий настій
зцілюючих небажань, незнань, нещам'ятей.
Я — Ваш, Ви — мій.

(«...вишневого соку,
та най я си його нап'ю,
але з твого боку...»
«...забув я си втерти...
будут губки солоденькі до самої смерти...»)

Це хміль відречення вимінив мову нам.
Порогу Стороже, прошу, впізнай,
на вузьких переходах схоплене
в слові «дякую» — слово «прощай»

* * *

Рахманна, непробачно-пізня ніжність
хвилен, що надійшла з Горіщ,
усміхом провинним
душу виймеш

сім раз виймеш,
а, тоді — відріж.

Боже, зрадуйся нам — які ми!
Коли хто з нас падає,
кажуть: «д'земні полетів»...

Озеро Твоє нарекли Несамовитим.
Тихе озеро божисте.
А, водоспади траснітливі, поготів, —
« ш и п о т а м и »...

Боже, скажи нам, що з нами...
Ми такі вже стали, як Ти —
глибо зрозуміти.

* * *

З'ява грудневого променя
Вістю із Іншого світу перелетить вікно.

Добиваємся зрозуміти.
Рветься серце, аж скриплять софіти,
до людей на жебране тепло.

«Ангели з великими кийбуками»
і Царі, Що Помилили Шлях —
Скоро прийдуть.
Гнилец — Ложів — Скупова...
де душа твоя пастушить в снах
«дев'ять радостей і вісім порожнеч...»

Світи проходиш, м'якнеш, як Дитина.
Щоб біль чужий проймов тебе як меч.

«Та як я си зарубаю у букову пущу,
та як я си зарубаю, нікого не пущу!» —
Якби...

Прецінь,
Із далеких букових пущ чути як співає
«На тім боці...»
Та, Що Каже «Кіл Моїх Не Руш!» —
відси — доци...

Лиш промінь
на Введення в храм Пресв'ятої Діви Марії,
Промінь грудневий накоротко даний нам —
Високий Поріг гріє.

* * *

Людмилі Миколаївні Зузак

Вага потреби із доважком страху
веде тебе
на витверезуючий вітер дійсності.
Із самотності
глухої і затхлої
Хирлавим «можу» сліпакуєш обшир.

Можу не захищатися.
Можу бути не сама собою. —
Мало радості в самозарадності.

«Ой Дедину-соколину, ой Дедину-пане,
до кого я в гості прийду, ви тебе не стане?»

Люди розмовляють одне з одним,
сміються один до одного.

Як? Чому? Для чого? Навіщо? —
Розплескує воду внутрішнє коромисло.

Найнебезпечніше сталося —
Чути голос і сміх. —
«Цього доволі».

Я знаю себе хто я.
Я знаю Кожного — хто Він,
Кожен Інший Рідний Інакший —

«Тобі — Твоє від Твоїх...
за все і всіх...»

* * *

Мені до тебе снився Шлях-Крізь-Ніч
Бажання найкращі
на холерний віднесені цвинтар...
постали як з'ява надсадна.

Для Трівії, богині роздоріж,
Свобода — Правда.
«...Клей-го на всі чотири боки!»

Світе широкий!
Світе добрий, мудрий, красивий!
Світе — допоки!

«Мемо в церкві присігати навіки,
личком слізки си покоте ек ріке...»
Сльози як ріки...

Темна тепла м'яка волога туманна ноче,
успадкований статку...
Моє Поле Співоче.

Вже крізь тебе, як через кладку,
на Той Бік...
серце хоче.

* * *

На змильну дорогу з суворотами
всіма нараджена Любов
ступила знов.

Пропав козак з дудами...
в пустих розмовах,
в плотській дійсності,
в дідинах світу...

Був, як тінистий звір,
в літо Господнє благоприємне,
в празничний день.
Як знак привіту.

Був, як часу потік
в пропливному ковбері,
перенацілений,
приходив ще і ще...

Найперша з радостей —
дитинча радість —
Розпізнати Рідного В Лице.

Нехі б знов змаліти до колиски...

(«...слідки заберемо,
та най верба груші родит,
ми ші си вернемо...»)

Доки всі питаються:
— Ти де?
Не на людях бути — (Тут) з людиною.
Бути близько.

* * *

Даність, в сукні глухого покрою,
велемовно мовчить,
поки юність розстелює стіл...
Рукою бажання день не торкає
Серця поділ.
В одностроях ясного спокою
З гадки сходять сни голів відтятих.

(«...васарами, бутинами позабуваєте...
А на кого свої любкє повідказуєте?..»)

Шукаєш Того, Хто вино зробив водою? —
А годен знати?.. —
«...Що не попросите — будете мати...»

* * *

Хто дбає про вінки, що замолоду плів?..
(Леся Українка)
І чистий біль,
І радість без болю —
завеликі на Душу Людську.

Так, як сонце високе по полю,
Так Бажання Бутиразом, не — поруч...
Перемучило душу мою.

Говоріння кожного до самого себе
втомлює простір і вишиває боки порожнеч
неможливість розмови.

Якщо мені Ти заборонив кликати,
то дай мені, Боже, почути
в Долині Життя,
між горами
Біль Осмовлений:
— Чуєш, Братю?..
— «Приятелю мій дорогий...»
— Сину... Доню...

Коли радість загримить в самотності окови,
ми барвисті вінки уплетемо на чола життю...

Перші дощі.
І перші теплі обвіють душу вітрове.
Кожен лишить свою
давку, нерозділену, окремішу мить...
хлистати. —

(...А єкби ти гатке меїй тай сумління мого,
ти би прийшов запитавси: «Шо діїш, нибого?»)

... І чистий біль, і радість без болю —
на Душу Людську — забагато.

(...тай заговорив бес,
тай єк видиш, шо я смутна,
то розвеселив бес...)

* * *

Крізь тіснаву думок і почувань:
— Моя.
На пристущні слова голос хитнеться справжній.

як то чиєсь бути?
І як то бути назавжди?

Зраджує мені радість привіту,
Коли бачу, як квітне Твоє лице
Назустріч Голгофі-Долі...

Марити про Дорогу,
Почуваючись обома руками в колі...
Без-умствовати,
Рватись назустріч!
Так.

Але,
Як бути назавжди?
Чиєсь бути назавжди?

Вставай! Тікаймо.
Не лежати і не належати.

(«...а тужити, леґіннику, за тобов ни буду!
Ти за гору, а — за другу, й за тебе забуду?!

А як зачев леґінничок за ґруиь потавати. —
Тай зачели дівченочьку водов відсипати...)

«СКЛЯНКА ЧАСУ*ZEITGLAS»

міжнародний літературно-художній журнал

Передплатний індекс 41507

З 1995 року дає рівні можливості маститим і авторам-початківцям.
Одночасно українською, російською та німецькою мовами.

вул. Шевченка, 31/32 Канів, 19002, Україна.
Тел/факс: (04736) 36805
mailto:zeitglas@ck.ukrtel.net
web: www. zeitglas.io.ua

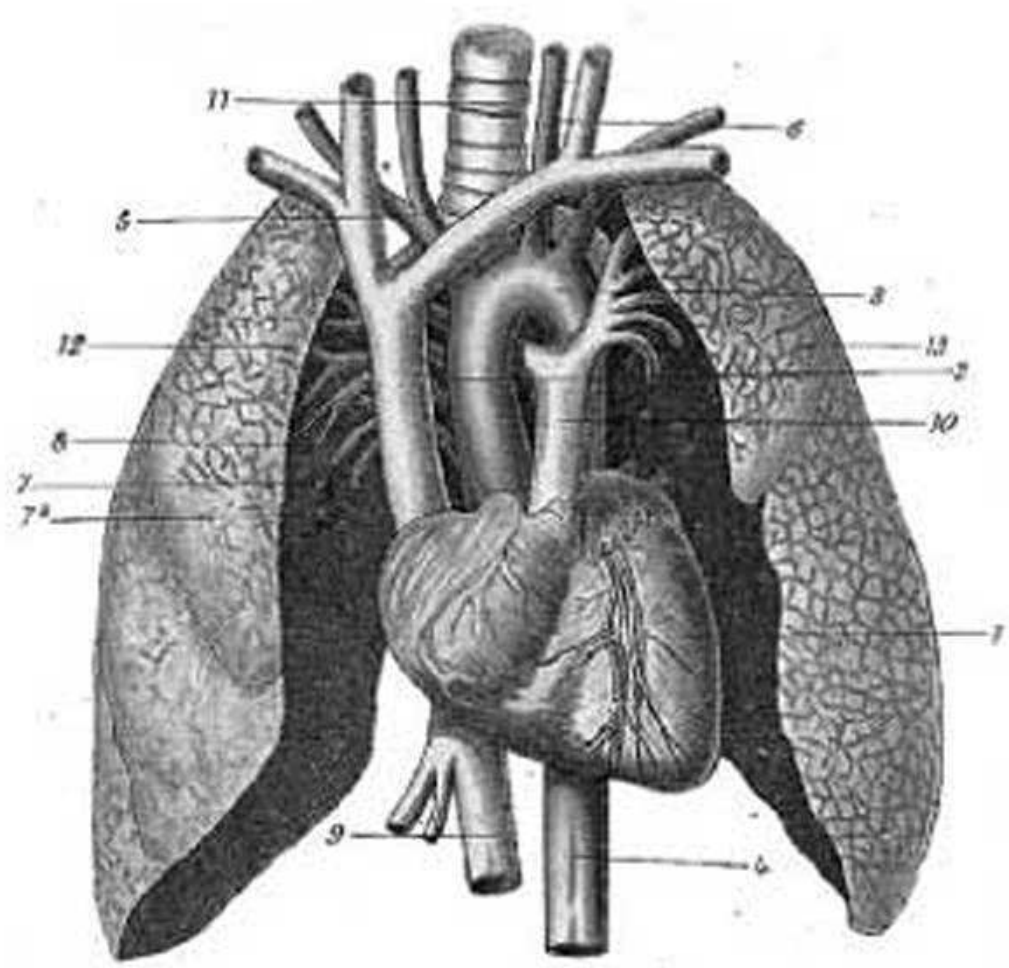

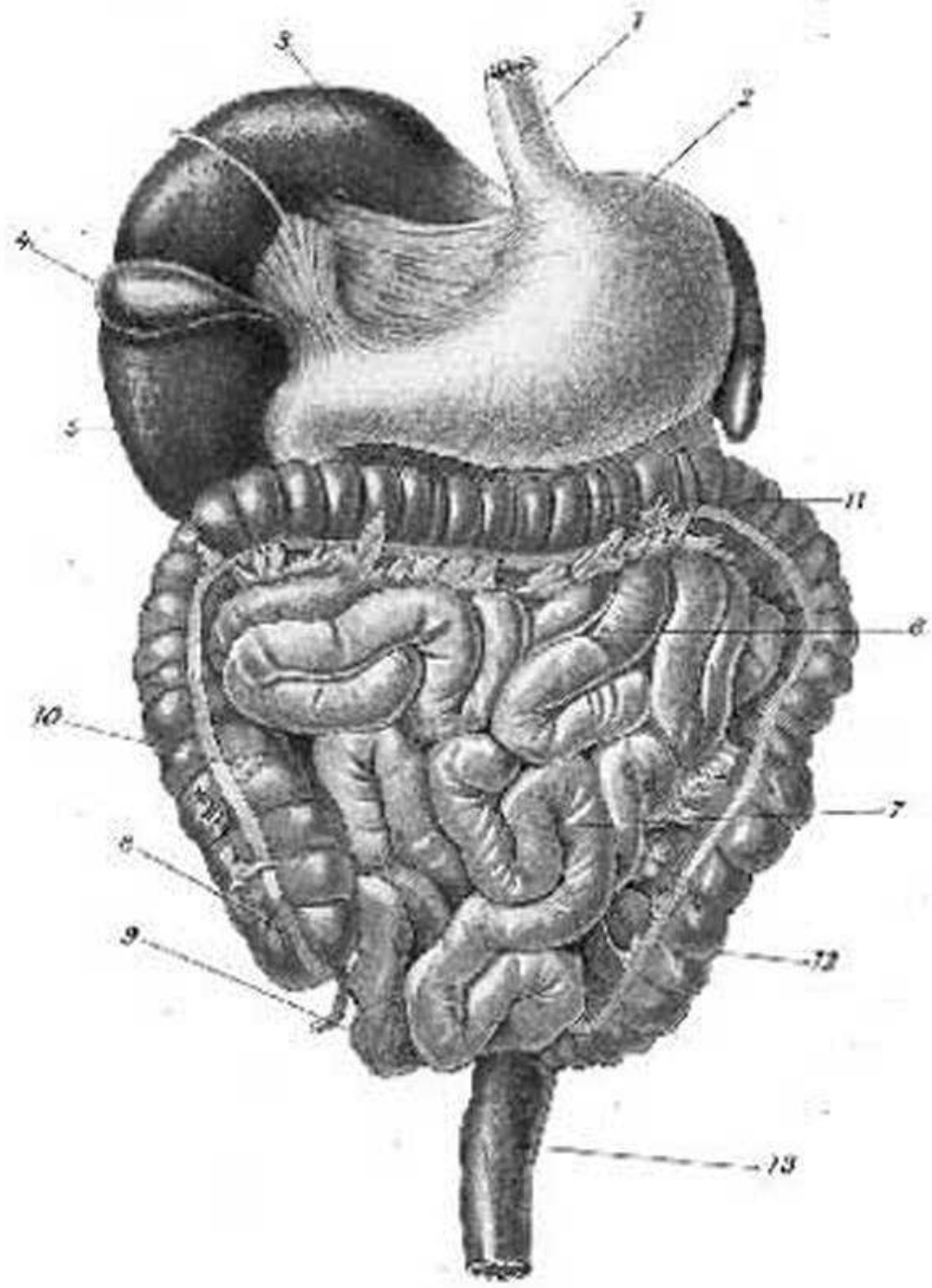

Літ_Анатомія

Дмитро СТУС

БІОГРАФІЯ: СУБ'ЄКТИВІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТА[1]

«...мені доведеться розпочати з того, чим сьогодні не повинна бути історична біографія».
Жак Ле Гофф

Проблема ролі особистості в історії як такій та в історії літератури зокрема виникла не сьогодні. Тією чи іншою мірою вона присутня вже в «Порівняльних життєписах» Плутарха і «Житті дванадцяти цезарів» Г.С. Транквілла, головна увага яких була зосереджена на періоді «розквіту особистісних потенцій персонажа», а сам життєпис не виходить поза їх хронологічні межі. «Методологічний інструментарій цієї моделі виходить із заданості й самої особистості, і ситуацій, де ця особистість себе виявляє; біограф не проводить жодної межі між приватним і громадським життям персонажа — це була тотожність внутрішнього і зовнішнього, вчинку і ситуації, мотиву й дії»[2]. У цій моделі біографові не йшлося про розкриття індивідуальності в сучасному розумінні: контекст цілковито залишається поза його увагою. Індивідуальність розуміється переважно як неординарність, що допомагає людині реалізувати своє історичне призначення.

Античну традицію біографічної оповіді продовжив жанр аґіографій та житійної літератури періоду середніх віків. У процесі розвитку жанру жорстка форма строгої житійної оповіді поступово розширюється численними документальними

1 Ця стаття є теоретичним обґрунтуванням книги Д. Стуса «Василь Стус: Життя як творчість».— К.: Факт, 2004.

2 Валевский А.Л. Основания биографики. — К.: Наукова думка, 1993, с. 73. Валевский А.Л. Біографія в контексті філософського аналізу // Філософська і соціологічна думка. — 1989. — №8. — с. 45–46.

матеріалами та різноманітними свідченнями очевидців про реальний життєвий шлях героя (об'єкт біографії).

Паралельно з розвитком суспільства жанр біографії продовжує розвиватись у напрямі розуміння особистості як феномену-діяча в загальній палітрі суспільно-політично-культурних процесів, у всій складності та взаємовпливах, що їх зазнає особистість у своїх взаємостосунках із суспільством з одного боку, та, з іншого, — у впливі успішних прикладів самореалізацій на вибір життєвих стратегій читачів, які за цією моделлю здійснюють успішну реалізацію своїх індивідуальних прагнень. Таким чином біографії відомих людей починають опосередковано впливати на реальну історію. Ці процеси суспільного розвитку привели до поступового збільшення вагомості окремого індивіда в суспільному організмі.

Проте знадобилося кілька століть, аби гуманітаристика як наука оформилась у щось цілісне й здобула певну незалежність від диктату Церкви. Ці процеси в різних країнах мали власний розвиток, але своєрідною межею «нових часів» заведено вважати XV–XVI століття.

Період Ренесансу, що характеризується боротьбою за вплив на суспільство між духовною та світською владою, знайшов своє втілення і в біографістиці. Як і раніше, панівним у цей період залишається жанр агіографії. Однак під впливом відроджуваних ідей античності й передусім популярних «Життєписів» Плутарха елементи біографій різних людей починають активно залучатись до великих історичних творів як приклади моралізаторського характеру[1]. Яскравим зразком такого залучення є «Британія» (1586) Вільяма Кемдена.

1662 року з'явилася книга Томаса Фуллера «Великі англійці», в якій було зібрано стислі біографії видатних британців. Панівною тенденцією цієї книги, як і всіх інших історичних праць, залишався такий добір матеріалу, за якого автор біографічного тексту представляв своїх «героїв» у чітко визначеному ракурсі, опускаючи ті з подій їхнього життя, що не вкладалися в наперед обраний образ. Останніх була абсолютна більшість. Можна сказати, що в добу Ренесансу було

1 Див.: Shelston Alan. Biography. The Critical Idiom // General Editor John D. Jump. — London, 1977. — p. 22–23.

відроджено античну біографічну традицію й доповнено її відчутними елементами моралізаторства.

Такий підхід був цілковито неприйнятним для доби позитивізму, народженої в період численних наукових відкриттів. Факти — достовірне й абсолютне знання — були проголошені найбільшою, а в багатьох випадках навіть єдиною науковою цінністю. Цілком відповідно до нових віянь у європейській гуманітаристиці з'являється й новий тип біографічного дослідження — «нова біографія».

Її виникнення безпосередньо пов'язане з іменем Джеймса Босвелла та його працями «Життя містера Річарда Севаджа» (1744) та «Життя Самюеля Джонсона» (1791)[1]. Новаторство Босвела полягає передусім у переорієнтації біографії на здобуття позитивного знання[2]. Тривале знайомство з істориком британської літератури, біографом британських поетів Самюелем Джонсоном дало змогу Дж. Босвелу написати біографію, яка стала майже повним віддзеркаленням тих вражень, подій та емоцій, що відбувалися в житті вибраного об'єкта. Усі враження від побаченого Босвел одразу занотовував до щоденника, завдяки чому його біографічний текст уперше став наповнений «точною, хвилинною, особистісною деталлю»[3]. Сам автор із цього приводу писав: «Я ризикну стверджувати, що він (Джонсон) у цій книзі виглядатиме більш цілісно, аніж будь-хто інший, хто коли-небудь існував на світі»[4].

Проте переконаність у тому, що найважливіше в біографії — «чисте», абсолютно достовірне знання, — попри очевидні наукові переваги (за свідченням Річарда Алтіка, Босвел був першим, хто висунув до жанру біографії вимоги «скрупульозної точності» розповіді, почав використовувати «ретроспективну

1 Обидві праці неодноразово перевидавались, а остання з них існує ще й у вигляді класичного шеститомного Оксфордського видання. Скорочені варіанти цих праць див. у збірнику: Essays in Eighteenth Century Biography/ed. of P. B. Daghlian. — Bloomington, Indiana, 1968; і праці: John Butt. Biography in the Hands of Walton. Jonson and Boswell. — Los Angeles, 1966.

2 Валевский А. Л. Основания биографики. — с. 73.

3 Stauffer D. A. The art of Biography in eighteenth century England. — Princeton, 1941. — p. 535.

4 Цит. за вид.: Altick R. D. Lives and Letters. A History of Literary Biography in England and America. — New York, 1966 — p. 61.
Див. також: Валевский А. Л. Основания биографики. — с. 74.

реконструкцію», звільнив жанр від надзавдання бути панегіриком, висунув вимогу реалістичності та високого художнього рівня оповіді[1]) має й суттєві вади. На них вказують сучасні дослідники «Життя Самуеля Джонсона». Так, Алан Шелстон говорить про використання «журналістської техніки»[2] у Дж. Босвела такою мірою, що його праця починає скидатися на стенограму, а Д. Грін взагалі пропонує перевидавати книгу під більш доречною назвою: «Щоденник моїх зустрічей з Джонсоном між 1763 і 1784 роками»[3], мотивуючи це тим, що 54 роки життя Джонсона, які минули до його зустрічі з Босвелом, займають лише 1/6 частину книги, а наступні 22 – 5/6.

Проте ці закиди не можуть ставити під сумнів революційність теорії Босвела, який першим увів вимогу документального підтвердження оповіді, вперше спробував вступити в діалог із читачем і передумовою розкриття сутності персонажа зробив постановку питання. Він сформулював ідеал біографії свого часу й значною мірою зміг його досягнути.

XIX століття, з його культом позитивного знання і несхитною вірою в ідею прогресу, подарувало працю Джеймса Стенфілда «Досвід вивчення та конструювання біографії» (1813), яка стала першою спеціалізованою роботою, цілком присвяченою методологічним проблемам біографістики. В основу праці покладено детермінізм як ідеал наукового знання того часу. Передумовою становлення дискурсу тут виступає визначальний вплив середовища й реальних життєвих ситуацій на становлення та реалізацію особистості. Згідно з теорією Дж. Стенфілда, головне завдання біографа полягає у «відстежуванні тих взаємозумовленостей», які пов'язували в одне ціле окремі випадки та ситуації з життя об'єкта[4]. Ця методологічна модель взаємозумовленостей життєвих колізій дозволяє біографу, який крок за кроком просувається в напрямі розкриття характеру людини, зробити великий поступ у розвитку позитивістської «науки причини і наслідку»[5].

1 Altick R. D. Lives and Letters. – p. 61–62.
2 Alan Shelston. Biography. The Critical Idiom, p. 35.
3 Green D. Samuel Johnson. The craft of literary biography. – London, 1985. – p. 18.
4 Biography as an Art. Selected Criticism 1560–1960. – Oxford; London, 1962. – p. 46–47.
5 Валевский А. Л. Основания биографики. – с. 76.

Цей метод був особливо конструктивним в умовах провідної для XIX століття ідеї — культу «визначної особистості», яка творить історію. Важливою характеристикою такого підходу було цілковите нехтування винятковим та випадковим, що його, як і раніше, вважали несуттєвим і не вартим уваги.

Водночас такий підхід давав змогу ствердити диктат абсолютного всепереможного Розуму, здатного все пояснити й розкрити. Саме в цей період жанр біографії набуває самостійного статусу й на теренах Російської імперії[1]. І хоча перші біографічні тексти мають усі ознаки белетризованого письма, проте окремі елементи наукової біографії «нового типу» вже виразно заявляють про себе. Такому швидкому проникненню новітніх ідей значною мірою сприяло засилля французької мови в елітних колах імперії, а її органічному засвоєнню значною мірою допомогла давня й розвинена традиція мемуаристики.

Принагідно згадаймо спогади княгині Н. Долгорукої (у дівоцтві — Шереметьєва, 1714–1771). 1730 року, коли переворот Анни Іоаннівни відновив самодержавство, її нареченого було відправлено на заслання. Молода графиня Наталія пішла на заслання за своїм нареченим, а після його смерті прийняла постриг. Відтак її — гнаної графині — історія життя стала одним із досить популярних творів у імперії, де масові симпатії завжди схилялися на бік гнаних. Окрім того, варто згадати мемуари Г. Державіна (1743–1816), А. Болотова (1738–1833)

1 Беленький И. Л. Биография как историко-культурная проблема (к историографии темы в отечественной литературе) // Историческая биография. Сборник обзоров к XVII Международному конгрессу исторических наук. Мадрид, 1990. — М, 1990. — с. 136–164.

Висловлене твердження потребує, однак, певних застережень. По-перше, мусимо рахуватися з наявністю біографічних відомостей у літописах та перекладних житіях, а обидва жанри були популярними в Русі-Україні, й, по-друге, соціально-значущі елементи біографії людини тут і там розкидані по церковних книгах, заповітах та різноманітних хроніках, дослідження яких з біографічного кута зору в Україні фактично не провадилося, навіть незважаючи на те, що вивчення цих документів допомогло б історикам та літературознавцям глибше пізнати психологію української людини: які саме риси виокремили та протиставили українця полякуа московиту.

і М. Данилова (1722–1790) — «безцінні документи соціальної історії звичок, а до всього цікаве та приємне чтиво»[1].

1818-го року виходить «Історія держави Російської» М. Карамзіна — книга, що з моралізаторської і сентиментальної точки зору пропонувала читачеві великоросійський погляд на загальну картину політичної діяльності вінценосців Київської Русі, Московії та Російської імперії, об'єднаних автором у одну державну традицію. Враховуючи велику популярність книги, роздуми Карамзіна-мораліста про поведінку царів давали змогу «засуджувати їх за егоїстичну чи деспотичну політику»[2], що, силою факту, було опосередкованою апеляцією до читачів цієї дещо викривленої історії за посередництвом політизованих біографій.

Принагідно згадаємо тут реалістично-гумористично-натуралістичну картину українського життя Василя Нарєжного, головним твором якого вважається «Російський Жилблаз, або Походження князя Гаврили Симоновича Чистякова» — широка панорама життя в провінції та столиці Російської імперії, на детально прописаному тлі якої й розгортаються пригоди бідного дворянина (опубліковано лише перші три частини твору, а три останні було заборонено цензурою).

У цьому творі особливо цікавим для нашої теми є постать мудреця Івана. Чеська україністка З. Геник-Березовська доводить, що за нею ховається постать відомого філософа Григорія Сковороди. В. Нарєжний, вкладаючи й свій камінчик у творення «легенди про Сковороду», приділяє багато уваги обставинам життя, системі поглядів та життєвій філософії втікача від світу: «Перед читачем постає ледве не сократівський портрет — його філософський герой є моралістом, котрий, всупереч ідеї пізнання зовнішнього світу, проголошує передусім пізнання самого себе. Власну філософію він реалізує в життєвій активності, філософія стає для нього самим життям»[3]. Користуючись

1 Мирский Д. С. История русской литературы с древнейших времен до 1925 года / Перевела с английского Руфь Зернова. — London, Overseas Publications Interchange Ltd, 1992 — p. 100.

2 Там само. — p. 108.

3 Геник-Березовська З. Григорій Сковорода і російська література // Грані культур. Бароко. Романтизм. Модернізм / Упорядкування та примітки М. Коцюбинська і Г. Сиваченко. — К.: Гелікон, Київський слов'янський університет, ІЛ ім. Т. Г. Шевченка НАНУ, 2000. — с. 74.

тим, що в час, коли писалася книга (перші три частини вийшли друком 1814 року), були живі люди, особисто знайомі з філософом, Нарєжний активно використовує їхні спогади про письменника: «Зі сторінок Нарєжного постає сивуватий, характерно підстрижений, задумливий чоловік з перекинутою через плече торбиною для книжок і скромного скарбу, з папером і ручкою в руці, такий, яким ми його знаємо з відомого портрета і розповідей сучасників... Нарєжний не забуває і про флейту, яка стала ледве не обов'язковим реквізитом багатьох біографічних спогадів»[1]. Принагідно згадаю й про біографію. Сковороди Михайла Коваленського, що поширювалася в численних списках. Остання праця включала в себе всі необхідні елементи «житія»[2], за зразком якого й творилися тогочасні біографії.

Важливою віхою розвитку стала автобіографія Дениса Давидова (1781–1839), котра, на думку літературознавця Д. Мирського, є «водоспадом каламбурів та жартів, не завжди доброго смаку. В своїх військових писаннях він різкий, сильний, колоритний, і його мемуари містять шматки справді цікавого військового чтива російською мовою»[3].

І все ж першим твором, що справді відповідав канонам жанру біографії нового часу, маємо визнати літературну біографію Михайла Погодіна (1800–1875), яку написав М. П. Барсуков. 24-томна праця, присвячена особі, яка впродовж 50 років була центром літературного життя Москви, одночасно є ще й «історією російського літературного життя з 1825 до 1875 рр.»[4] Додаймо до цього «Дитячі роки Багрова-внука» і «Сімейну хронічку» Т. Аксакова (в обох письменник замінює прізвище Аксаков та село Аксаково на псевдо — Багров і Багрово) — і бачимо доволі цікаву, хоча й занадто белетризовану картину розвитку жанру в Російській імперії.

Що ж маємо в Україні?

Точніше, які власне українські явища заклали мінімально окреслену традицію української біографістики?

1 Геник-Березовська З. Грані культур. — с. 74.
2 Там само. — с. 73.
3 Мирский Д. С. История русской литературы с древнейших времен до 1925 года. — р. 182–183.
4 Там само. — с. 253.

Проблема не така проста з огляду й на історичну, і на ментальну, і на державну та мовну неоднорідність як власне української літератури, так і українського народу загалом.

Спробуймо бодай побіжно згадати про ті малочисленні біографії (або елементи біографії, присутні у творах, що належать до інших жанрів), які все ж мали місце попри шалений тиск імперської культури, котра природно вбирала в себе все найкраще, що з'являлося на культурних теренах тих народів, які входили до її складу.

Оскільки тут не місце дискутувати з приводу часових рамок та коректності вживання терміну «український», у межах цієї праці будемо вважати, що ренесанс та реформація — саме та межа, після якої вже не випадає сумніватися щодо національної належності та самоідентифікації більшості письменників та літературних творів.

«Ренесанс або «відродження» доторкнувся України лише на самому кінці свого розвитку. На Заході в 16 віці вже доживали своє життя ті течії, що з одного боку мріяли про дійсне «відродження» античних духовних ідеалів, як їх люде того часу розуміли, а з другого — про звільнення людини від тих пут, які наклало на них авторитативне середньовіччя»[1], — пише Д. Чижевський.

У 1500-ті, коли з різних причин українська література загалом була «незначним»[2] явищем, яке до того ж важко вичленовується у щось відрубне й значною мірою належить не одній, а кільком традиціям (україно-білоруській, польській, російській та ін.), а головний інтерес суспільства було закцентовано на полеміці довкола Унії, — поза яскравим літературним спадком Івана Вишенського маємо досить одноманітне літературне тло, покликане швидше відтінити генія, аніж зацікавити сьогоднішнього читача. На цьому майже всуціль духовному, а не світському тлі маємо «Муку Христову» з життєписом

1 Чижевський Д. Історія української літератури. Книжка друга. IV. Ренесанс та реформація. — V. Барок. — Прага, 1942; Передруковано у кн.: Нариси історії української літератури й критики Миколи Гнатишака (1941), Дмитра Чижевського (1941–49), Миколи Глобенка-Оглоблина (1949), Андрія Ковалівського: З історії української критики (1926) / Фотопередрук з післясловом Олекси Горбача // Випуск 12. — Мюнхен, 1994. — с. 5.

2 Там само. — с. 12.

Пілата та численні приклади середньовічних агіографій, що піддавалися частковій переробці під час перекладів.

Однак усе це — запозичення з чужого. А що ж своє?

Осмислюючи літературний матеріал XVI віку, елементи біографії можна знайти в українському речитативному епічному жанрі думи: власне-українські опоетизовані історичні постаті Марусі Богуславки, Самійла Кішки, Івана Коновченка-Удовиченка, що з'являються всупереч загальному тяжінню думи до анонімності, впродовж XVI–XVII віків витісняють із психології народу колишніх героїв-«богатирів» Володимирського циклу[1]. Це залучення опоетизованих образів реальних історичних персонажів до жанру думи передусім зумовлене національною потребою витворення національного героїчного образу з підручного історичного матеріалу. Ця ж потреба переосмислення традиції в новотвореному національному дусі зумовлює й глибоке зацікавлення київською добою[2].

Попри таку позірну нечисленність, невиокремленість та несформованість жанру, присутність в усній народній традиції цих біографічних елементів свідчить про існування процесів самоідентифікації (бодай у межах кобзарської еліти[3]) українського народу вже в ті часи. Враховуючи, що в цей період Україна фактично була невичленованою частиною Великого князівства Литовського, а після Люблінської унії 1569 року — федеративної польсько-литовської Речі Посполитої, коли новостворена національна еліта не так переймалася національними проблемами, як дбала про закріплення свого статусу, — то це не так уже й мало. Принаймні можемо впевнено констатувати факт природного тиску «знизу» у вигляді народних пісень та дум (після страти 1563 року Д. Вишневецького у Стамбулі з'явиться пісня про Байду, 1571 року здійснено

1 Маємо опосередковане свідчення про початок творення національного міфу, що протиставився колишній спільній — загальноруській — спадщині та традиції. Цілком очевидно, що таке творення власних народних героїв свідчить про початок процесу національного самовизначення народу, який заявляє про себе і протиставляється сусідам.

2 Чижевський Д. Історія української літератури. V. Барок. — с. 41.

3 Найдавніша писемна згадка у польських літописах про кобзарів датована 1503 р. Див.: В. Ф. Верстюк, О. М. Дзюба, В. Ф. Репринцев. Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. — К.: Наукова думка, 1995. — с. 39.

перший запис української пісні про Штефана-воєводу «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш», у цей же час набуває популярності дума про козака Голоту[1]) на вищу суспільну верству, яка опиняється перед непростим вибором: залишитися разом зі своїм народом чи з кар'єрних міркувань повністю перейняти чужу культуру та віру.

Цілком зрозуміло, що за цих умов, ускладнених релігійною боротьбою між католицькою (з сіткою єзуїтських колегіумів), православною (з низкою братств, шкіл, православним культурно-освітнім гуртком князя Андрія Курбського на Волині та Острозької друкарні та школи) і протестантською (1595 року князь К. Острозький навіть звернувся до учасників Торунського з'їзду з пропозицією спільно протидіяти католицькій експансії) традицією, «вища верства» — потенційний замовник біографій — користувалася польськими та литовськими хроніками, а дум цілком вистачало для ширшого загалу. Полеміка довкола Унії, що перебрала на себе суспільну увагу і провідних авторів, не сприяла розвитку біографії, хоча її елементи й далі використовувалися іншими жанрами.

Основні хроніки XVI ст.: «Хроніка Великого князівства Литовського», «Хроніка Биховця», «Короткий Київський літопис» (усі — перша половина XVI ст.); М. Бельський «Хроніка всього світу» (1551); М. Кромер «Хроніка» (1555); Станіслав Старицький «Аннали»; одна з найпопулярніших і в Україні «Хроніка польська, литовська, жмудська і всієї Русі» М. Стрийковського, яку ще до кінця століття було перекладено на давньоукраїнську мову.

За доби бароко (XVII–XVIII ст.), як і раніше, основне місце посідають перекладні агіографії та житія святих, проте процес формування нації й потреба витворення «своїх» героїв зумовили дещо ширше використання елементів українських протобіографій у жанрах епосу, повісті та особливо хроніки. Значне переважання агіографій у літературі цього періоду цілком природне, оскільки освічена верства недержавної української нації переважно гуртувалася довкола релігійно-

1 В. Ф. Верстюк, О. М. Дзюба, В. Ф. Репринцев. Україна від найдавніших часів до сьогодення. — с. 45–50.

наукових освітніх центрів (братств, шкіл, колегій), де питання віри витісняли на другий план національну тематику, що ставала предметом, вартим текстової (сакральної) уваги лише епізодично. Інститут кобзарства, який по-своєму популяризував («занижував» для народного вжитку) історію народних ватажків та героїв, так само не міг сприяти розвитку жанру біографії, оскільки для творення дум та пісень потребував лише кількох найяскравіших епізодів із життя героя, за якими й творив високі зразки для народу.

Варто згадати і про монументальні 12-томні «Четьї-Минеї» св. Дмитра Туптала, в яких зібрано та в дусі барокових оповідань[1] оброблено давні апокрифічні житія. Цікавою є й переосмислена в християнському дусі історія життя Будди — «Варлаам та Іоасаф».

Автор «Історії русів» багато місця відводить біографіям Б. Хмельницького та І. Мазепи. У подорожі В. Григоровича-Барського святими землями значне місце посідають духовні переживання субєкта, що, з певними застереженнями, дає змогу трактувати цю книгу як зразок популярного для бароко жанру автобіографії, який користувався популярністю в Україні. Проте, як би не праглося представити якусь ширшу картину розвитку біографії та автобіографії в Україні, мушу констатувати: несформованість власної гуманітарної еліти закономірно призводила до того, що читачеві переважно доводилося користуватися працями, які належали до польського або російського культурного контекстів, котрі активно вбирали і трансформували під себе також і ті твори, які писалися українцями з походження. Зважаючи на приналежність людини до однієї з цих держав, такі твори не можна вважати за геть чужі духовному світові освічених українців того часу, а отже — й українському світу в цілому. В той же час, зрозуміло, не випадає говорити й про окремішну традицію української біографістики.

Також зауважу, що до цього часу малознаними й невведеними до широкого контексту залишаються подекуди збережені матеріали лекцій з широкого кола гуманітарних дисциплін, які читалися у школах, колегіях, братствах і Києво-Могилянській академії. Не виключено, що в них, особливо

1 Чижевський Д. Історія української літератури. V. Барок. — с. 41.

за часів визвольної війни Богдана Хмельницького та періоду руїни, можна знайти чимало цікавого й з цієї теми.

Поки ж будь-які відомості про особливості суспільного та приватного життя українців того часу доводиться черпати з актових книг земських та городських судів, церковних книг, хронік і нечисленних наукових праць на цю тему[1].

XIX століття було добою романтики, періодом тривалого зацікавлення, визбирування та публікації народних пісень, дум та хронік[2], що свідчило про значне зацікавлення національними культурами загалом, з одного боку, і тривалим періодом жорсткого національного придушення та суворої регламентації всього українського в Російській та Австро-Угорській імперіях (звісно ж, різною мірою) — з іншого. Саме в цей час формується та починає активно розвиватися й нова українська література. Природно, що в цей період з'являється й чимало цікавих українських автобіографічних та біографічних зразків.

Нашої теми передусім стосуються «Щоденник» Т. Шевченка та «Автобіографія» М. Костомарова, які є надзвичайно цінними свідченнями про внутрішнє життя та самоусвідомлення української еліти середини позаминулого віку. Цілком відповідають біографічним канонам й «Історичні портрети» М. Костомарова, особливо його історично-біографічні дослідження

1 Звісно ж, краще збереглися такі книги на Західній Україні та Волині. З останніх монографій та статей на цю тему див.: Кривошия О. Жінка в суспільному житті України за часів козаччини (1998); Старченко Н. Шлюбна стратегія вдів і кілька проблем навколо неї (Київська старовина — 2000, № 6; 2001, № 4); Дзербіна Г. Права і сям'я у Беларусі эпохі Рэнесансу (1999), Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII — начало XX в.). Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства (1999) та ін. У белетристичній формі давні записи використав Ю. Винничук у книзі «Легенди Львова» (2000).

2 Див. зокрема: Цертелев М. Опыт собрания старинных малороссийских песен. — СПБ, 1819; Максимович М. Малороссийские песни. — М., 1827; Він же. Украинские народные песни. Книга I — украинские думы. Книга II — песни казацкие и былевые. Книга III — песни казацкие бытовые. — М., 1834; Срезневский И. Запорожская старина. — Харьков, 1833, 1835, 1838; Лукашевич П. Малорусские и червонорусские народные думы и песни. — СПБ, 1836; Метлинский Д. Народные южнорусские песни. — К., 1854 та ін.

про життя князів Володимира Святого, Володимира Мономаха і Данила Галицького, київського митрополита Петра Могили, гетьманів Зіновія-Богдана Хмельницького та Павла Полуботка. І хоча новітніх віянь розвитку жанру біографістики в Європі Костомаров не використав, сам факт постання такої праці свідчить про усвідомлену необхідність української еліти творити свою — окрему від російської та польської — традицію. За цих обставин природним і виправданим видається опертя науковця не лише на історичні відомості, а й на народнопісенні матеріали.

Постання міфологізованих біографій (псевдобіографій, за Ю. Лотманом) стало «яскравим свідченням зростання культурного значення жанру біографії»[1], свідчило про нову якість національної самосвідомості, було своєрідним еквівалентом її очікувань та прагнень.

Поруч із цими процесами слід відзначити різке зменшення впливу на українське суспільство інституту кобзарства[2], що чимдалі більше втрачало змогу впливати на формування свідомості та настроїв нових поколінь. Аби зберегтися бодай в орнаментальному вигляді, кобзарі були змушені пристосовуватися до віянь доби: питома вага історичних дум у їхньому репертуарі різко зменшилася.

Підсумовуючи, зазначу, що саме початок — середину XIX ст., навіть попри значний імперсько-московський культурний диктат, можна вважати за відправну точку в розвитку жанру біографії в Україні. І хоча абсолютна більшість із них мала міфологізований характер, сам факт постання низки біографій

1 Лотман Ю. М. Литературная биография в историко-культурном контексте // Ученые записки Тарт. ун-та: Тр. по рус. и славян. филологии. — 1986. — Вып. 683. — с. 114.

2 Цей процес В. Коряк назвав «звироднінням кобзарства», що, вписуючись у новітні суспільні видозміни, було примушене значною мірою вилучити зі свого репертуару передусім значні за обсягом історичні думи. Детальніше про це див.: Коряк В. Нарис історії української літератури. Література передбуржуазна / Вид-ня 2-ге (перше 1925). — Х.: ДВУ, 1927 / Фотопередрук з післясловом О. Горбача. — Мюнхен, 1994. — с. 418–419; Житецкий П. Мысли о малорусских народных думах. — К., 1893; Житецкий П. Очерк звуковой истории малорусского наречия. — К., 1876.

діячів української історії як чогось відрубного, того, що протистояло постатям із панівних імперських культур, свідчило про те, що кількасотлітня традиція кобзарства виплекала гідних спадкоємців. За цих обставин надто міфологізований та героїзований образ біографічних постатей свідчив не лише про зародкове становище біографістики, а й про її спорідненість не так із русифікованою та полонізованою елітарною книжковою традицією, як з народно-міфологізованим світом кобзарства, що впродовж кількох сотень років був одним із головних охоронців (якщо не єдиним) українського світу.

Водночас українським гуманітаріям не були чужими й новітні віяння європейської науки, що засвоювалися на нашому ґрунті не лише завдяки московській «трансляції».

Так, зокрема, було і з біографічним методом, який ввійшов у практику літературного дослідження з подачі французького науковця, засновника біографічно-психологічної школи в літературознавстві Ш. Сент-Бева. І хоча певний час «біографічний метод» фундаментальні історіософські концепції XIX ст. вважали синонімом нетеоретичного, бездоказового і примітивного способу історичної оповіді[1], саме цій «поверховості», реальному життю поза теорією, а не науковій фундаментальності та концептуалізації, вдалося довести свою історичну та наукову життєспроможність.

Шарль Сент-Бев доводив, що кожен художній твір завжди максимально відбиває особистість його автора. Останнє є тим фокусом, який суб'єктивно переломлює і трансформує крізь призму індивідуального сприйняття всі головні особливості епохи. У 3-томних «Літературних портретах» (1844–1852) подано огляд майже всієї французької літератури. Науково чесний дослідник не заперечував цю тезу й щодо самого себе: «Якби мені довелося судити себе самого, викриваючи своє самолюбство у всіх його виявах, я б сказав так: «Сент-Бев не створює жодного портрету, який би не містив і його відображення: під тим приводом, що він малює когось іншого, він щоразу робить начерк власного профілю»
(Див. Сент-Бев Ш.-О. Шатобриан в оценке одного из близких друзей в 1803 году // Зарубежная эстетика и теория литературы. Трактаты, статьи, эссе. – М., 1987. – с. 51).

1 Валевский А. Л. Основания биографики. – с. 77.

Що ж ставить у центр свого зацікавлення Сент-Бев? Вчений виділяє 7 основних процедур свого методу:

- вивчення рис близьких родичів, виховання та освіта персонажа (об'єкта біографії);
- вивчення первісного літературного оточення в період становлення та змужніння письменника;
- дослідження процесу становлення літературного таланту в зрілий період;
- дослідження стадії занепаду таланту;
- вивчення реалій життя та побуту, що безпосередньо не стосуються творчості письменника;
- вивчення духовних послідовників та прихильників таланту письменника;
- судження від зворотного: вивчення думок та суджень про письменника його ворогів та недоброзичливців[1].

Не важко помітити, що попри не надто прихильну загальну настанову до «біографічного методу», всі його основні засадничі положення широко використовуються в літературознавстві (зокрема й соцреалістичному[2]), історичній та соціологічній науці до цього часу.

І хоча «біографічний метод» Сент-Бева не було адекватно поціновано, самого вченого критикували не так різко, як його головних послідовників — І. Тена та Г. Брандеса, які прагнули «вдосконалити» метод Сент-Бева, згідно з ідеями та зацікавленнями кінця XIX ст. (І. Тен говорить про важливість впливу середовища та моменту на об'єкт біографії, Г. Брандес — про впливи суспільних рухів). Цікавий коментар щодо ідей Брандеса належить І. Франку: «Великі люди силою свого генія перетворюють осередок, з котрого вийшли, з одержаних вражень і ідей силою вродженого комбінаційного дару і чуття творять зовсім нові образи, могутні імпульси для дальшого історичного розвою»[3].

Попри цілком зрозумілий для літератури гнобленого народу націоцентризм, у висловлюванні європейськи освіченого

1 Сент-Бев Ш.-О. Шатобриан в оценке одного из близких друзей в 1803 году — с. 40–48.

2 Див. зокрема статтю «Біографічний метод» // УЛЕ. — Т. 1. — К.: УРЕ, 1988. — с. 190.

3 Франко І. Твори в 50 тт. — Т. 31. — с. 382.

інтелігента і, водночас, яскраво вираженого націоналіста І. Франка важко не помітити певну зміну наголосу: мова про бінарність «середовище — яскрава особистість», у якій домінуюча роль першої складової з часом може слабшати і піддаватися, нехай навіть і в перспективі, впливу другої.

Для наукової біографії того часу це було революційною зміною уявлень (белетризовані біографії-життєописання завдяки романтичному складнику цю дилему безболісно подолали раніше) і дало змогу не лише значно повніше і, головне, акцентованіше розкрити самість та харизму об'єкта біографії, не лише науково коректно поставити питання про вплив конкретної особи на формування суспільного мікро- і макросередовища, а й зробити вирішальний крок до вивчення метафізичного розвитку особистості, про що до цього навіть не йшлося.

Чим же відреагувала на цю новітню методику дослідження національна літературознавча думка?

Передусім тут варто згадати «Історію літератури» О. Огоновського, сформовану за біо-бібліографічним принципом, за якого творчий портрет автора майже цілковито накладається на канву його біографії[1]. У Росії яскравим прихильником цієї методики дослідження був П. Анненков — перший біограф О. Пушкіна.

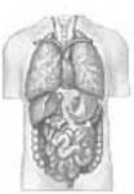

Однак на межі XIX–XX століть українське літературознавство було не лише науковою дисципліною, а й важливим складником ідеологічної системи. Пізніші політичні умови, що склалися в Україні, призвели до того, що ідеологія врешті-решт майже витіснила науку, зберігши її, щоправда, як наукоподібну «упаковку». Тут не місце дискутувати про плюси й мінуси цієї зумовленої об'єктивними обставинами ситуації, але не можна не відзначити присутність ідеологічного диктатув наукових дослідженнях І. Франка, М. Драгоманова, Д. Донцова, С. Єфремова і навіть М. Грушевського.

1 Дехто з дослідників навіть називає «Історію літератури» О. Огоновського «біо-бібліографічним довідником». Див.: Літературознавчий словник-довідник / Ред. колегія: Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І., Теремко В. І. — К.: ВЦ «Академія», 1997. — с. 90. Утім, «біографічний метод» Огоновським використано формально, передусім як зручну «технологію» написання хроніки.

Відтак, хочемо того чи ні, слід констатувати, що з об'єктивних причин українська біографістика (як радянська, так і країн так званого «вільного світу») не так прагнула створити індивідуальний портрет героя, як інтерпретувала біографічні факти з «потрібних» ідеологічних позицій, замовчуючи ті з них, що не вписувались у наперед вибраний ракурс інтерпретації. Це призвело до виникнення дивної ситуації, за якої правилом (за дуже нечисленними винятками) стала пізніша інтерпретація навіть самих текстів у зв'язку з «правильною» біографією його автора. Усі неправильності та вагання відкидалися і замовчувалися. Так «треба»! Спершу для становлення нації, потім — для становлення «диктатури пролетаріату», для становлення спільноти під назвою «радянський народ», і врешті-решт — знову для становлення сто років тому недосформованої «нації».

Такий стан справ був історично виправданим і соціально зумовленим: культура не може паразитувати на суспільстві і не виконувати його замовлень. І йдеться тут про всім зрозумілий фінансовий, а не моральний аспект: «хто платить, той і замовляє музику». Так було, є і, безперечно, буде. Прикро лише, що у XX столітті майже всі замовлення фінансувалися державою, ворожою національним та загальнолюдським цінностям. За цих обставин усі «альтернативні» культурні проекти неминуче були позначені характером протистояння. На рівні свідомості носіїв української культури в цьому контексті сприймалося все, що в будь-який спосіб «випадало» з усталених стереотипів організації, подачі та інтерпретації матеріалу. При цьому схеми побудови портретів за новітньої соцреалістичної чи націоналістичної «агіографії» були не менш жорсткими, аніж у середньовічній житійній традиції. Тому все, що випадало з усталеної схеми, сприймалося як виклик. Навіть за позірної нейтральності та максимальної об'єктивності дослідження.

Стисло і зрозуміло основні причини виникнення такої ситуації викладено в основних принципах методу соціалістичного реалізму, зафіксованого в статуті Спілки радянських письменників й прийнятому на І з'їзді цієї організації 1934 року: «комуністична партійність та ідейність, глибока народність, утвердження нового, передового, зображення життя

в революційному розвитку»[1]. Іншими словами це можна окреслити так: тотальне заперечення внутрішнього світу людини і, відтак, усього модерного; служіння народу, право на відстоювання інтересів котрого присвоєно компартією і ніким іншим, отже — служіння інтересам компартії; служіння революції, адже кожен хибний крок одразу проголосять контрреволюцією, що стане безпосередньою загрозою життю. Аргументи більш ніж переконливі. Природно, що кожен, хто дозволяв собі суттєво відійти від правил гри (дрібні відхилення таки допускалися владою), справді кидав виклик.

Однак найбільшою помилкою було б вважати, що все це зумовлено лише пануванням соцреалістичного методу. Останній лише до блиску відшліфував основні постулати позитивізму. Згадаймо бодай полеміку І. Франка з молодомузівцями за позірну безідейність останніх. Основним завданням мистецтва І. Франко вважав саме «служіння» народу (суспільству), а «пізнання» світу і місця людини в ньому відсувалося кудись на неозору перспективу...

Відтак нічого дивуватися, що попри дедалі більший на Заході інтерес до індивідуального буття людини як такої і людини-творця, потреби нашого суспільства зумовили дещо інший розвиток жанру біографії, аніж у демократичному світі. Іншими словами, головні виклики XX століття на українсько-російському ґрунті залишилися практично без відповіді.

Якими ж були ці виклики і чим вони зумовлені?

Головним фактором, що зумовив актуалізацію відомого пророцтва Ніцше про переоцінку всіх цінностей, стала Перша світова війна. Саме катастрофа глобального масштабу змусила на принципово інших засадах розглядати цінність кожного людського життя, дивитись на кожну людину як неповторну індивідуальність. Американський історик О'Нейл так описує свої відчуття того періоду: «Ми всі — від Бога до уряду, запитували себе, намагалися бачити людей та речі такими, як вони є, а не такими, якими ми б хотіли їх бачити... намагалися знайти справжню істину світу та людей»[2].

1 Цит. за: Лесин В. М., Пулинець О. С. Словник літературознавчих термінів /Вид. друге, перероб. і доповн. — К.: Радянська школа, 1965. — с. 351.

2 O'Neil. E. H. History of American Biography 1800–1935. — University of Pennsylvania Press, 1935. — p. 177.

Цей пошук нової «справжньої» істини часто зводився до прагнення пізнати людину метафізичну, людину в собі, людину, як вона постає з труду буднів свого життя, врешті-решт людину екзистенційну, а не людину як будівельну та функціональну складову суспільного організму. Для цього нового рівня усвідомлення необхідні були й цілком нові методики дослідження та вивчення людської екзистенції. Напрацювання та шліфування цих методик зайняло практично все XX століття (модернізм, екзистенціалізм, постмодернізм, «нова література» та інші термінологічні визначення, що несуть у собі семантику «нового» — ось ті «методологічні» та теоретичні супутники, присутність яких принципово вирізняє сто минулих років від позаминулого століття).

Певна річ, така сфокусованість дослідницької уваги на особистості-діячеві історії, особистості-творцеві вступала у протиріччя з глобальними планами політики наддержав, що опосередковано відбилося навіть у виникненні науки політології, де, як і раніше, особистість є лише будівельним матеріалом політичних структур, а її сваволя (суб'єктивність) часом непередбачувано впливає на хід політичних процесів. Однак коли в країнах Західної демократії та США, де діяли більшменш відлагоджені механізми захисту особистості, дослідження «людини як вона є», продовжувалися навіть попри відсутність прямого державного замовлення[1], то на теренах колишніх СРСР і УРСР ці напрямки було згорнуто.

Якими ж були магістральні напрямки розвитку західної біографістики XX століття?

Своїм значним впливом на всі культурні процеси XX ст. теорія психоаналізу та розкриття механізму дії підсвідомого Зигмунда Фрейда завдячує тому, що вона стала набутком різноманітних суспільних дискурсів саме тоді, коли наукові та культурно-мистецькі кола були достатньо підготовані до її сприйняття.

Щось подібне здійснив Фрейд і в біографістиці.

Його праця «Леонардо да Вінчі. Спогади дитинства» не лише продемонструвала, що немає заборонених тем і табу,

1 У зв'язку з цим варто зазначити, що вивчення людини як неповторної особистості стало однією з підвалин теорії егалітарної демократії.

а й показала, як слід писати про те, що до останнього часу вважалося забороненим для публічного обговорення.

Взявши за основу свого дослідження ранній спогад-фантазію художника, включений Леонардо до своїх наукових записів у зв'язку з польотом шуліки[1], Фрейд різнобічно і з належним педантизмом піддає цей акцентований — бо єдиний! — факт дитячих спогадів скрупульозному дослідженню.

Різнобічно проаналізувавши цей прямий фалічний образ у контексті життєвої та творчої біографії митця, вчений показує, як перші п'ять років надмірної материнської опіки та пізніше насильницьке позбавлення матері сформували численні комплекси, які значною мірою вплинули на творчість і біографію Леонардо. Хвіст шуліки дає Фрейду підстави по-новому подивитися навіть на таємницю посмішки Мони Лізи.

Проте скепсис нашої доби не дозволяє мені не поставити тут найбільш аморальне з її питань: «А навіщо це все?» Навіщо оце здобуте завдяки Фрейдові знання? Що воно дає споживчого?

Сам Фрейд і дає відповідь на це питання: на жаль «Всі біографи, — пише вчений, — пов'язані зі своїм персонажем цілком особливим способом. Вони часто обирають кого-небудь об'єктом свого дослідження тому, що з причин своїх особистих почуттів ставляться до нього з особливою афективністю. Потім вони працюють над його ідеалізацією, метою котрої є ввести велику людину в розряд їхніх інфантильних зразків... Втілюючи це своє бажання, вони стирають із його фізіономії індивідуальні риси, вигладжують сліди життєвої боротьби з внутрішніми й зовнішніми перепонами, не визнають за ним жодних людських слабкостей і недосконалостей і дають нам відтак холодний, чужий, ідеальний образ замість людини, яку ми б могли відчути нехай і далекою, але рідною»[2]. Фрейд

1 Фрейдъ З. Леонардо да Винчи. Воспоминаніе дѣтства. — С.-Петербургъ: КН-ВО «Прометей». — с. 27–28.
Ось що пише безпосередньо сам Леонардо. Цитую за вказаним виданням: «Схоже, що мені було запрограмовано так детально зайнятися шулікою. Мені спадає на думку дуже ранній спогад: ще тоді, як я лежав у колисці, прилетів до мене шулік, відкрив своїм хвостом мого рота і багато-багато разів штовхнув хвостом у мої уста». — (с. 28).

2 Там само. — с. 87–88.

акцентує увагу біографічного дослідження на недосконалій природі людини, вивчення та пояснення котрої дозволяє не лише суб'єктивно сконструювати портрет об'єкта біографії, а й — не приховуючи людських вад та слабкостей — зробити його земним і близьким читачеві. У даному контексті психоаналіз зовсім не домінанта, а лише один із необхідних елементів дослідження об'єкта.

А що цей новий підхід виявився надзвичайно плідним, засвідчує майже паралельне і навіть випереджальне використання такої методики науковцем і белетристом Дмитром Мережковським[1], чиї науково-белетристичні біографії сьогодні дещо обійдені увагою дослідників-біографів. Можливо, вчених вводить в оману переконання письменника, що в кульмінаційні, критичні моменти історичного розвитку «особливо загострюється вікова боротьба Христа і Антихриста», а душі головних історичних постатей цих періодів «є ареною цієї боротьби»[2]. Хоча біографічна та наукова цінність цих романів безсумнівна: герої Мережковського — не вигадані «прикрашені» та очищені від помилок життя істоти, а люди, життєвий шлях яких зумовлений численними успіхами та невдачами, гріхами та чеснотами, вмінням тримати удар і підніматися після ганьби й поразок.

У цьому контексті цікава не лише пильна увага Фрейда до позірно белетристичної книги Мережковського про Леонардо[3] (чотири згадки у тексті книги), а й свідома орієнтація основоположника психоаналізу не на психологічно неакцентований біографічний фактаж, а на його суб'єктивно вмотивовану психологічну інтерпретацію, яку Фрейд знайшов у творі Мережковського.

1 Йдеться про трилогію письменника «Христос і антихрист»: «Смерть богів» (Юліан відступник), «Воскреслі боги» (Леонардо да Вінчі), «Антихрист» (Петро і Олексій). Див.: Мережковский Д. С. Собр. соч. в 4 тт. — Тт. 1–2. — М.: «Правда», 1990.

2 Любимова Е. Трилогия «Христос и антихрист» // Д. С. Мережковский. Собр. соч. — Т2. — с. 760.

3 Перші частини твору опубліковані в журналі «Начало» 1899 року (№№ 1,2 і 4). Повне видання роману було здійснено у №№ 1–12 журналу «Мир Божий» за 1900 р. Окремою книгою виходив у 1901, 1902 і 1906 роках, а вже 1910-го роман Мережковського широко цитується у праці Фрейда про Леонардо да Вінчі.

Проблеми типології у зв'язку з розвитком біографістики буде розглянуто пізніше. Поки ж стисло оглянемо інші напрями біографічного письма минулого віку.

Важливою віхою в розвитку жанру біографії на початку XX століття стала книга «Славетні вікторіанці» (1918) Літтона Стречі. Значною мірою вона й започаткувала розвиток «нової біографії» — провісника «сучасного етапу методологічної рефлексії в біографічній традиції»[1].

«Моїм наміром було швидше описати, аніж пояснити», — пише Л. Стречі у передмові до «Славетних вікторіанців». — «Засобами біографії подивитись сучасними очима на окремі погляди вікторіанських часів»[2].

Ця спроба знаменувала собою майже революційний переворот у біографічній теорії, адже в інтерпретації Л. Стречі біографія не лише відійшла від «статуйованості зображення», в ній стало чути «голос самого біографа, котрий розмірковує від імені історичної ситуації, в якій пишеться біографія. Так вперше було підірвано пієтет перед хронологізмом. Він (Л. Стречі — *Д. С.*) ввів у біографію дух критичного сприйняття фактичного матеріалу, саме завдяки Стречі біографія стала не тільки описувати, з тією чи іншою мірою достовірності, а й інтерпретувати матеріал, до того ж інтерпретація почала фіксуватися у свідомості біографа як цілком очевидна методологічна цінність»[3].

Відмовившись від попереднього статичного схематизму і динамізувавши біографічний портрет описуваного суб'єкта, Л. Стречі заклав підвалини подальшого розвитку біографістики. І хоча розвиваючи його ідеї послідовники Стречі поступово заперечували більшість методологічних підходів вченого, його голос уже ніколи не зникав із теорії біографістики, підкреслюючи цим її онтологічну суб'єктивність. Саме цю думку диктує максима «збереження власної свободи духу»[4] у викладі матеріалу, яку Л. Стречі вважав одним із основних навіть не завдань, а обов'язків біографа.

1 Валєвський О.Л. Біографія в контексті філософського аналізу // Філософська і соціологічна думка. — 1989. — № 8. — с. 46.
2 Biography as an Art. Selected Criticism 1560–1960. — p.121.
3 Валєвський О.Л. Біографія в контексті філософського аналізу. — с. 46.
4 Biography as an Art. Selected Criticism 1560–1960. — p.121.

Новий підхід у написанні біографії потребував і нового інструментарію, придатного до застосування та інтерпретації біографії. Як пише О. Валєвський, «у контексті переорієнтації всього складу гуманітарного пізнання в XX ст. на пізнання ролі й місця людини в системі культури» ці питання вийшли «зі сфери вузькометодичних рекомендацій (типу «як написати біографію?»)» і «набули філософського статусу... Біографія, вийшовши за межі сфери вторинного історіографічного жанру, набула евристичної цінності саме в тому, що було традиційним докором на її адресу, – в пізнанні індивідуального»[1].

Проблема індивідуального в науці та мистецтві лежить в епіцентрі всіх наукових та мистецьких суперечок: кожен письменник, ширше – кожна яскрава особистість (і кожна так звана «звичайна» людина) має своє, властиве лише їй світосприйняття, свій погляд на світ, свої творчі та життєві орієнтири, свої пропорції ірраціонального та раціонального в мисленні... Коли ж ця неповторна індивідуальність суб'єкта накладається на такі ж свої риси автора біографії, то виникає явище компенсації та об'єктивізації суб'єкта – поза увагою біографа залишається все, чого він суб'єктивно не може прочитати у зв'язку з його особистісним способом світосприймання. Таким чином, відбувається первісне звільнення біографічного тексту від другорядних деталей. Проте – й на цьому варто наголосити особливо – немає жодної гарантії, що з водою не викинуто й дитину: будь-яка другорядна деталь суб'єктивно може бути надзвичайно важливою для саморозвитку суб'єкта, хоча з погляду стороннього спостерігача – «об'єктивно» – може здаватися не вартою уваги дрібничкою. Звісно ж, ідеться не про обов'язкову присутність цього недоліку в кожному біографічному дослідженні, а про об'єктивно існуючу можливість незбігання світоглядних засад об'єкта та суб'єкта – автора (біографа) та його героя[2].

1 Валєвський О.Л. Біографія в контексті філософського аналізу. – с. 46–47.

2 Частково цей недолік знімається актуальністю біографії саме на сьогоднішній день, тобто додатковою акцентацією на подіях, важливих у контексті життя автора біографії та його читачів. Проте наскільки значною виявляється аберація щодо мотивацій об'єкта біографічного дослідження, залишається лише здогадуватися. І все ж наважуся твердити: такий суб'єктивний портрет значно ближчий до героя – живої людини, аніж «об'єктивні» літописи та створені на їх основі ➡

Саме про актуалізацію цієї потенційно закладеної «суб'єктивності» відтворення загального образу в позірно науковій біографії і йдеться Л. Стречі. Коли зрозуміло, що апріорі неможливо відтворити цілком об'єктивну біографію, то чи варто боятися її «суб'єктивних» інтерпретацій? Адже певна кількість виразно суб'єктивних картин потенційно здатна створити відносно «об'єктивний» портрет живої людини. Портрет, який не має навіть гіпотетичної можливості постати з чисто «наукового» (сказати б, наукоподібного) хронологічного (сказати б, статистичного) методу Босвела.

Керуючись внутрішньою динамікою розвитку жанру біографістики, Л. Стречі «узаконив» право «суб'єктивного» прочитання біографії дослідником, оголосивши основним завданням біографа саме інтерпретацію, а не фіксацію подій життя об'єкта. Це був перший важливий крок на шляху зміщення акцентів. Важливим ставало вже не те, що зробив герой (без цього не було б і самого героя), а чому він це зробив. На авансцену світової біографістики виходила спонука (внутрішній і зовнішній Мотив) вчинку.

Проте «Славетні вікторіанці» не лише про це. Праця Л. Стречі стала першою спробою написання антибіографії, котра позірно заперечувала всю попередню традицію, бо не вимагала від автора об'єктивно неможливого — осмислення психології, мотивів поведінки та усвідомлення героєм своєї ролі та місця з точки зору його, а не біографа, часу.

У чому ж полягає антибіографічність Літтона Стречі?

Книга «Славетні вікторіанці» пронизана іронією та надто вільним — часто навіть свавільним — поводженням з історичним та біографічним матеріалом: «Мій вибір персонажів зумовлений не стільки бажанням сконструювати систему чи довести теорію, — пише він, — як простими мотивами зручності»[1]. Час був настільки співзвучним авторові, що йому пробачили навіть цю довільну інтерпретацію, і лише згодом почали

➡ абстрактні, звільнені від криз та помилок, оповіді про «події з життя», не пов'язані з комплексами, випадковостями, імпульсами та цілим набором внутрішніх та зовнішніх мотивацій об'єкта. Відсутність останніх перетворює об'єкт з живої людини на застиглого ідола.

1 Biography as an Art. Selected Criticism 1560–1960. — p. 121.

Говорячи про занурення у світ далеких і не дуже часів, ми часто забуваємо, що опосередковано кожне біографічне дослідження спрямоване ще й на пізнання: а якою була тоді людина, чим вона жила, якими були її пріоритети, які табу діяли на неї в приватному та суспільному житті тощо. Постулюючи ж написання книги з позиції ясного та чіткого знання про психологію людини минулих історичних епох, ми непомітно для себе уніфікуємо її. Безперечно, історичні дослідження збагатили нас певним уявленням про панівні тенденції та певні поведінкові стереотипи людини різних епох, знанням про історичну зміну моральних критеріїв впродовж історії людства. Але де закінчується межа коректного при накладанні загального на індивідуальне? Чи можна ці узагальнено-знеособлені відомості застосовувати як універсальний механізм на «людину з біографією»? Остання ж і здобула біографію передусім тому, що виходила за межі звичного та видозмінювала загальноприйняті норми поведінки, тобто, «була не такою, як всі». При усвідомленні цього комплексу причин, «бунт» новітньої гуманітаристики проти так званого «об'єктивного» видається швидше закономірним, аніж випадковим. Сьогодні, здається, остаточно стає зрозумілим, що з позицій історичної правди часу, в якому жив герой, коректно та науково говорити цілком неможливо. Так само не випадає претендувати й на універсальну «об'єктивність» дня сьогоднішнього. Кожна культура, кожен народ, кожна методологія диктує досліднику свої вимоги й накладає свої, часто навіть неусвідомлені, стійкі стереотипи мислення й критерії оцінок. Тому, здається, значно коректнішим буде говорити про вимогу до кожного гуманітарія-науковця намагатися зробити своє «суб'єктивне» дослідження якомога «об'єктивнішим» (що, певна річ, цілком неможливо), уникати остаточних та безапеляційних суджень, допускати можливість іншої інтерпретації та спрямовувати свої дослідження на пошук нового знання про минулі епохи з точки зору сьогоднішньої психології, сьогоднішнього мислення та сьогоднішнього наукового інструментарію.

лунати критичні оцінки його праці[1]. Найбільш концентровано звинувачення на адресу розвінчувача колишніх кумирів були висловлені Робертом Ґіттінґсом: «Як біограф Стречі є класичним прикладом дослідника, який робить правильні речі хибним чином»[2]. Не заперечуючи правильність обраного Стречі шляху, Ґіттінґс піддає сумніву коректність застосування ним механізмів переосмислення.

Проблема коректності переосмислення біографії людини — об'єктивні вчинки та суб'єктивні відчуття та мотивації об'єкта біографічного дослідження — сьогодні стоїть у центрі

1 Детальніше див.: Валевский А. Л. Основания биографики. — с. 80.

2 Gittings R. The Nature of Biography. — London, 1979. — p. 37.
Див. також: O'Neil E. H. From «The New Biography» (1935) // Biography Past and Present. Selected and critical essays. — New York, 1965. — p. 193; McAdams D. P. Biography, Narrative and Lives: An Introduction // Psychobiograraphy and Lives Narratives. Journal of Personality. — 1988. — Vol. 56 (1). — p. 3–4.

Говорячи про критику праці Стретчі Мартіном Іттінґом, попри всю драстичність порівняння, важко втриматися від прямої аналогії з О. Бузиною («Вурдалак Тарас Шевченко»). Користуючись наявністю поодиноких праць, в яких постать національного генія прочитана та осмислена з точки зору новітніх літературознавчих та історичних методів дослідження й які з різних причин не було адаптовано до масового вжитку, О. Бузина з позиції надпатріота Російської імперії пише скандально популярну антибіографію, акцентуючи увагу на зрозумілій для наси «слабкості» сильного, не цураючись прямого висміювання незрозумілих для нього рис Т. Шевченка. Тим часом для вдумливого науковця сучасної історії книга О. Бузини і — особливо резонанс навколо неї — скаже немало цікавого про психологію багатьох наших сучасників. Як про тих, хто не може позбутися «ностальгії за імперією», так і про відвертих «традиціоналістів», які, виступаючи проти неадекватної та драстичної, але відверто потулістської книги, тим самим лише підсилюють її резонанс.

уваги і наукової, і белетристичної біографії. Розширення діапазону взаємодії людини зі світом не просто не позбавило необхідності розглядати біографічний об'єкт у контексті його взаємодії з навколишнім світом, а навіть розширило уявлення про останній. Якщо раніше було достатньо описати об'єкт біографії у всій складності його взаємостосунків зі суспільством, культурою, традицією і, визначивши основний мотив вчинків героя, користуватися ним як універсальним методом, то сьогодні стає зрозумілим, що уявлення про постійний фактор впливу є нічим іншим, як наукоподібною вигадкою: нічого постійного не існує. Застуда може завадити вийти на Сенатську площу. Випадкова смерть невідомої людини зруйнувати кар'єру. Наявність/відсутність якоїсь книги стати причиною тривалого розвитку в зовсім іншому напрямі. Закономірний вплив випадку стає законом, частково заперечити який під силу лише одиницям, а спростувати його не дано нікому.

Образна метафорична природа випадкового примушує зовсім інакше поставитися до штучно створеної «дихотомії «наукової» і «художньої» біографії»[1]. Сьогодні як ніколи раніше стає зрозумілим, що часто саме за допомогою метафори можна передати те, що не підвладне точній науковій інтерпретації. Як може людина сьогоднішнього дня стверджувати, що розуміє та усвідомлює весь спектр мотивацій, який

1 Валєвський О.Л. Біографія в контексті філософського аналізу — с. 47.

спонукав людину минулих епох до конкретної дії? І навіть згадавши систему впливів та мотивів, що діяли на об'єкт, дослідник не може бути певен, що не помиляється й не випустив чогось головного.

Марно повторювати, що абсолютної достовірності інтерпретації дослідник XXI-го століття дати не може, адже його поведінковий стереотип та психологічна мотивація аж надто різняться не лише від людини X чи, скажімо, XVIII століть, а й від реального індивіда другої половини XX століття — обраного за об'єкт біографічного аналізу. Довгий час науковим підходом у царині біографії вважалося складення детальних літописів, хронік життя і творчості, які з надлишковою деталізацією фіксували будь-яку об'єктивну діяльність персонажа, однак саме ця деталізованість ставала й найбільшим недоліком даного типу праць. Вона фіксувала, а не пояснювала, засипала необ'єднаними фактами, не вибудовуючи їх у ряд причинно-наслідкових зв'язків, фіксувала розвій зовнішніх подій, не зупиняючись на важливих — часто переламних — для героя подіях його внутрішнього саморозвитку (метафізичного розвитку героя). Так само поза увагою залишалися такі «дрібнички» як архетипи свідомості та їхній вплив на формування життєвої та творчої стратегії об'єкта біографії, неусвідомлене традиційне і підсвідоме — той факт, що життєва та оригінальна творчість митця виростає на перетинах складного конгломерату об'єктивних і суб'єктивних людських якостей, які, в залежності від міри й природи таланту, творять свій комплекс «непов'язань»[1], свої конструкти уявності, котрі й треба розшифрувати та прокоментувати біографу-дослідникові.

За Юрієм Тинянови, «невязок» — це «сила речових метафор саме в непов'язаннях, у неподібності поєднуваного». Попри те, що у Тинянова йдеться про «речову» метафору, яка використовується для творення тексту художнього, цілком зрозуміло, що ті самі універсальні прийоми творення зберігають своє значення й для тексту біографічного. Можна навіть сказати, що їхня питома вага в останньому випадку навіть зростає.

1 Тынянов Ю. Н. Поэтика. История литературы. Кино. — М.: Наука, 1977. — с. 206.

Якби не книги С. Павличко, Г. Грабовича та, певною мірою, П. Зайцева[1] (які, втім, є не біографіями, а швидше дослідженнями творчості А. Кримського та Т. Шевченка з широким залученням біографічного контексту), можна було б говорити, що новітні віяння біографістики жодним чином на зачепили українську гуманітаристику до цього часу.

«Літопис життя та творчості Лесі Українки»[2] М. Мороз чи «Життя і діяльність Т. Шевченка. Літературна хроніка»[3] Д. Косарика ми й досі вважаємо високими зразками наукового опрацювання матеріалу, закидаючи натомість однобічність, певну ненауковість та неповноту у викладі матеріалу біографічним романам В. Петрова-Домонтовича «Аліна і Костомаров» (1929) та «Романи Куліша» (1930)[4], дослідженню Л. Махновця «Григорій Сковорода. Біографія»[5]. Ці ж закиди лунають і на адресу Г. Грабовича та С. Павличко. На жаль, її остання книга — «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського» — так і залишилася незавершеною.

Спробуймо розібратися, в чому справа, адже цілковитим абсурдом було б вважати, що такі поважні вчені, як М. Мороз чи Д. Косарик, займалися неактуальною наукою.

Аби надати максимальної соціально-історичної конкретики наступним міркуванням, дозволю собі дещо розлогу цитату з докторської праці І. Лосієвського «Наукова біографія письменника: проблеми інтерпретації і типології»[6] — однієї з поодиноких праць останнього часу, в якій автор звертається до теоретичного осмислення проблем біографістики.

«Природа життєписів як науково-творчого процесу і як

1 Йдеться передусім про книги: Грабович Г. Шевченко як міфотворець; Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо (З проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета). — К.: Критика, 2000; Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського. — К.: Основи, 2000; Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. — К.: Мистецтво, 1994.

2 Мороз О. М. Літопис життя та творчості Лесі Українки. — К.: Наукова думка, 1992.

3 Косарик Д. М. Життя і діяльність Т. Шевченка. Літ. хроніка. — К., 1955.

4 Домонтович В. Проза. В 3-х тт.: Т. 1. — Аліна й Костомаров. — с. 183–358; Т. 2. — Романи Куліша. — С. 5–264. — Вид-во «Сучасність», 1989.

5 Махновець Л. Є. Григорій Сковорода. Біографія. — К., 1972.

6 Лосиевский И. Я. Научная биография писателя: проблемы интерпретации и типологии. — Харьков: «Крок», 1998.

його висліду — літературного тексту — є недостатньо вивченою галуззю наукового знання, — зазначає дослідник у передмові до своєї праці. — Багато питань, які входять до компетенції теоретиків біографії, досі залишаються дискусійними, хоча їх обговорення, розпочате ще в XIX ст., продовжувалося протягом всього XX»[1]. У цьому контексті автор згадує імена Г. Винокура, М. Рибникової, Б. Томашевського, Ю. Лотмана, Б. Мейлаха, М. Чудакової, О. Валевського, Дж. Гарраті, П. Кендалла, А. Моруа, Г. Ніколсона, У. Раніана, Л. Еделя... «Думки дослідників розділились: одні з них відносять життєписи до наукової прози (філософсько-історичної, історичної, історико-літературної), інші — до мистецтва. Неодноразово було висловлено також думку, що біографічний текст належить одночасно світу науки й світу мистецтва, однак ця теза ще не здобула в сучасних дослідженнях власне літературознавчого обґрунтування, хоча мова йде про характер і механізми сполучення в творчості біографа прийомів та методів наукового аналізу та узагальнення з художніми засобами»[2].

Огляд теоретичних підходів до біографістики у праці І. Лосієвського викладено дуже ґрунтовно, а тому дозволю собі не зупинятися на цій проблемі детально, а лише зреферувати її основні положення.

І. Лосієвський зазначає, що в російському літературознавстві невирішеними залишаються питання, пов'язані з витлумаченням природи біографії письменника. Різні вчені, пише І. Лосієвський, по-різному дивляться на її природу, а відтак і по-різному бачать її головне призначення. Біографія — це:

- **«роман-реконструкція»** (Ю. Лотман);
- **літературознавче дослідження** (Б. Мейлах, О. Демченко);
- особлива **наукова праця,** що концентрує увагу на реальних біографічних подіях і позбавлена або майже позбавлена елементів літературознавчого аналізу та художньої творчості (М. Чудакова).
- **«художня біографія»** (О. Демченко, навіть попри відстоювання принципу науковості у вивченні біографії, та О. Валевський)[3].

1 Лосиевский И. Я. Научная биография писателя. — с. 3.
2 Там само.
3 Там само. — с. 3–4.

Детальний розгляд та вивчення різних підходів та типів організації набутих знань дав досліднику змогу укласти типологічну схему різних видів біографій. Навіть попри те, що автор відмовляє у праві на здобуття реального знання ненауковим біографіям, застерігаючи таке право лише за «науково-художніми» дослідженнями, ця типологія, вміщена у книзі «Наукова біографія письменника: проблеми інтерпретації і типології», дає чітке уявлення про основні принципи комбінування та інтерпретації біографічного матеріалу:

ТИПИ НАУКОВИХ БІОГРАФІЙ

(за характером організації та інтерпретації документального матеріалу у відповідності до творчих завдань біографа)

Типи	*Види*	*Підвиди*
Наукова	Концептуальна →	Життєтворча
	Фактографічна →	Життєтворча
	Змішаний вид →	Життєтворча
		Творча
Науково-художня	Концептуальна →	Життєтворча
		Творча
	Змішаний вид →	Життєтворча
		Творча

ВИДИ БІОГРАФІЙ

(за характером організації документального матеріалу, за формальними ознаками у відповідності з функціональним призначенням біографічного тексту)

Монографія (5 підвидів наукових біографій: життєтворча концептуальна, творча концептуальна, життєтворча фактографічна, життєтворча змішаного виду і творча змішаного виду)

Нарис (ті ж 5 підвидів наукових біографій, що й у монографії)

Енциклопедична, словникова стаття (життєтворчі підвиди фактографічного і мішаного видів наукової біографії)

Літопис (хроніка) (життєтворчі підвиди фактографічного і змішаного видів наукової біографії)

Науково-художня розповідь (життєтворчий підвид обох видів науково-художньої біографії)

Есеї (всі 4 підвиди науково-художньої біографії)

Зазначу лише, що поза межами даної схеми опинився Юрій Тинянов, котрий працював саме в напрямі літературно-психологічної біографії. Ще в першій третині минулого століття він із формальної точки зору розглядав художній твір як прийом[1]. Однак і наведена вище схема це лише підкреслює — всі його напрацювання, на жаль, радше стали фактом літературної науки, аніж мали значний вплив на розвиток вітчизняної біографістики. Дослідниця Юлія Крістева, яка бере участь у дискусіях з приводу семіотичних доктрин і так само не згадана в І. Лосієвського, у своїй праці «Людина без біографії» розглядає об'єкт крізь призму суб'єкта переважно в контексті її приватного життя, «звільненого» від нашарувань традиції та соціуму.

Можемо підсумувати: на противагу західним дослідникам, чий дослідницький інтерес чимдалі більше розвивався у напрямі пізнання суб'єктивного буття людини, радянська (російськомовна) біографістика впродовж майже всього XX століття рухалася в напрямі об'єктивізації знання.

Ще більшою мірою це стосувалося українських біографів, літературознавців та істориків, котрі саме в збиранні та нагромадженні об'єктивного біографічного матеріалу вбачали максимальну свободу творчої реалізації себе. Справді, якими б не були об'єктивні події, про них у переважній більшості випадків можна було бодай згадати, тоді як будь-яка інтерпретація передбачала посилений контроль щодо «правильності» — з точки зору вірності ідеям «трьох братніх народів», «навіки разом», духу «інтернаціоналізму» та «комуністичної» ідеології. Коли ж до цього додати цілком реальний суб'єктивний страх (а як сприймуть те чи інше твоє, автора, твердження) — стає цілком зрозуміло, що важкий тягар ідеологічного та соціального тиску змушував науковців-гуманітаріїв чіплятися за старомодні наукові схеми, що не лише живили ілюзію вільного наукового дослідження, а й забезпечили науковців сьогоднішнього дня чималим запасом фактографічного матеріалу.

Проте навіть за умов тотального ідеологічного тиску потреба інтерпретації не зникла, залишаючись актуальною навіть

1 Літературознавчий словник-довідник — с. 630.

під тягарем ідеологічного та соціологічного пресу та часто непереборного страху за своє життя та кар'єру.

Відтак жанр наукової біографії об'єктивно був «закритим» для розробки теми «людина», тож довелося шукати іншої — більш вільної — ніші, ніж наука. Такою точкою докладання зусиль стала літературна (популярна) біографія та історична белетристика. Можна навіть твердити, що правилом (із певними винятками) стало розмежування сфер впливу: науковці займалися вивченням фактажу, белетристи та дослідники «науково-художнього» жанру цікавилися не так фактом, як людиною в історії. За всієї умовності такої ситуації вона влаштовувала всіх. Адже коли текст книги недостатньо відповідав ідеологічній установці, його завжди можна було проголосити «ненауковим» і «дилетантським», вивівши з-під удару інституцію, у якій працював (навчався) автор такої «неправильної» роботи. За потреби висока наукова інституція могла навіть виступити проти «відступника», і довести таким чином свою толерантність ідеологічному відділові ЦК у часі сучасному, і вболіванням за збереження напряму українознавчих досліджень узагалі виправдовувати свій страх перед майбутніми поколіннями.

Такий стан справ психологічно ніби навічно узаконив домінанту, за якою детально перевірений фактаж та об'єктивізм викладу пов'язувався зі сферою науки, а коментар та інтерпретація фактів вважалися чимось допоміжним і сором'язливо прозивалися «художністю». Логічним підсумком цього процесу стало не лише «випадіння» вітчизняного літературознавства з європейського контексту, а й наукове узаконення осмислення людини-творця виключно в контекстах людина й соціум, людина й нація, людина та її роль в історії.

Осмислення Людини як такої, людини, закинутої у світ з усім «її гамузом» і атомізованої там — одразу ж отримувало ярлик «буржуазної» ворожої ідеології, що, в свою чергу, не обіцяло дослідникові нічого втішного. Сфера приватного, що не вкладалась у прокрустове ложе ідеологічної заданості, була майже цілковито витіснена з науки, і в людині, яку доводилося зустрічати на сторінках об'єктивних наукових праць, не залишилося нічого людського — самі соціальні та фізіологічні (далеко не всі!) функції. Не дивно, що за цих обставин

ми майже втратили розуміння мотивацій наших земляків із колишніх епох, які зусиллями науки з живих людей поступово трансформувалися в соціальні функції. Останні часто можна було описати одним словом чи виразом: Тарас Шевченко — «батько нації», Котляревський — «зачинатель української літератури», Мазепа — «зрадник», Хмельницький — «герой, який об'єднав Україну з Росією», Островський — «людина, що віддає себе справі до останнього подиху», Бандера — «для одних герой, для інших — бандит». Найприкріше, що останні десять років сприяли лише зміні знаків у ставленні до тих чи інших постатей, не маючи жодного впливу на рівень осмислення їхніх мотивацій.

Такий стан справ із жанром біографії виглядає ще більш дивним та протинауковим, коли зважити на те, що жанр «індивідуального портрету»[1] в усіх сферах мистецтва пов'язаний із раптовим народженням індивіда після введення IV Латеранським собором обов'язкового для всіх християн щорічного очищення совісті за допомогою сповіді вголос. І сталося це досить давно — 1215 року. Проте й у 2001-му, за нечисленними винятками, українська наукова біографістика залишається глухою до невблаганної тенденції чимдалі більшого зацікавлення людиною як такою, а не її змертвілим об'єктивізованим та соціологізованим портретом-маскою[2].

Саме в такому контексті стає зрозумілою «справжня ціна» фактичного позбавлення права на здобуття нового знання художнього (навіть не белетристичного) тексту. І цілком у дусі консервативної наукової традиції І. Лосієвський позбавляє «художню» біографію права бути джерелом здобуття знань про Людину взагалі й людину з біографією зокрема. Інша річ, що таке обмеження прав «художньої» біографії достатньо умовне, а дже залишається вид «науково-художньої» біографії,

1 Ле Гофф Ж. О биографии исторического персонажа. — с. 111.

2 Справжніми винятками з цього правила можна вважати кілька небезспірних праць Павличко С. Д.: Дискурс модернізму в українській літературі. — К.: Либідь, 1997; і особливо: Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ Агатангела Кримського. — К.: Основи, 2000. Без перебільшення можна говорити про те, що в згаданих працях дослідниця зробила першу ґрунтовну наукову спробу осмислити такі постаті, як В. Петров-Домонтович-Бер, Леся Українка, О. Кобилянська та А. Кримський із «людської», а не «соціальної» точки зору.

а де лежить межа між «художньою» і «науково-художньою» біографією — переконливо показати не зможе, певне, ніхто. І, безперечно, має рацію О. Валевський, стверджуючи, що таке методологічно закріплене протиставлення «наукової» й «художньої» біографії вдаване[1] і є наслідком нерозробленості методології біографістики.

На мою думку, значно коректніше було б говорити про наявність уривків різної ступені науковості та художності у текстах життєписів, літописах (хроніках), монографіях, енциклопедичних статтях (меншою мірою), наукових або й просто художніх біографіях та есеях. При цьому варто відмовитися від снобістського зверхнього ставлення до белетризованих біографій і визнати, що «Романи Куліша» В. Петрова-Домонтовича несуть аж ніяк не менше знання про особистість Пантелеймона Куліша, аніж словникова стаття УЛЕ. Інша річ, що коли перша несе нам знання (суб'єктивне) про взаємозв'язок та взаємозумовлення вчинків героя, то енциклопедична стаття несе суху, позбавлену мотиваційних інтерпретацій об'єктивну інформацію, що збагачує нас не знанням про людину в конкретну історичну епоху, а фактажем (більше чи менше перевіреним та точним) про її публікації, членство в різних спілках, місця проживання тощо. Інакше кажучи, об'єктивна наука несе настільки об'єктивно-узагальнене знання, що людині досить важко на його підставі скласти бодай приблизну картину реального буття. Тобто аж надто часто за детально перевіреним фактажем, критикою джерел, порівнянням текстів у пошуках помилки в різного роду реконструкціях дослідник втрачає такий важливий компонент біографії, як передача життєвого та духовного досвіду людини, постать якої так виділялася на тлі своїх сучасників, що залишилася в історії.

І, аби не втратився цей суб'єктивний досвід «квітування» (самотворення людини), перед сучасними біографами стоїть завдання не лише зібрати максимально великий і повний матеріал про об'єкт біографічного дослідження, а й відповідним чином прокоментувати його, аби читачеві було зрозуміло, що ж саме виділило цю конкретну людину з тисяч подібних до неї.

1 Валєвський О.Л. Біографія в контексті філософського аналізу. — с. 45–53.

Отже, після історичного огляду різних підходів до висвітлення біографії, спробуймо сформулювати, *що ж ми хочемо від сучасної біографії?*

Це пряме і на перший погляд достатньо коректно сформульоване запитання не передбачає, проте, такої ж прямої та чіткої відповіді. Воно членується в залежності від того, кого розуміти під ми-суб'єктом: автора? читача-дослідника? викладача? науковця? педагога? молоду людину? суспільну опінію?

Безперечно, кожен із представників цих груп ставитиме до біографії вимоги, спроектовані на його об'єктивні потреби. І ці вимоги не лише значно різнитимуться між собою, а й часто навіть можуть бути прямо протилежними. Так, науковця-дослідника, який вивчає певну проблему, понад усе цікавитиме перевірений фактографічний матеріал, вибудуваний із мінімальною кількістю суб'єктивних коментарів автора біографії; для науковців-дослідників суміжних дисциплін або ж тих, хто займається вивченням проблем, дотичних до даної, значно цікавішим буде не так фактаж, як його ширша наукова інтерпретація, взаємопов'язана з їх тематикою. Тож навіть для цієї найбільш вимогливої категорії читачів цікавим буде далеко не однаковий тип біографії та спосіб організації матеріалу. Що ж тоді говорити про всіх майбутніх читачів, кожен із яких окрім фахового, має ще й широкий спектр індивідуальних зацікавлень та особливостей сприйняття тексту, свої художні вподобання і суб'єктивне несприйняття. І ця суб'єктивність сприймання значно більше впливає на споживача біографії (читача), аніж його власне фахова приналежність.

Певна річ, в ідеалі кожен читач потребує індивідуально під нього, під його інтереси писаної біографії (хоча б тому, що все, що виходить за межі його суб'єктивного інтересу та ступеню підготовки, об'єктивно не може бути сприйнятим). Однак жоден ідеал не є досяжним, а цей — можна припустити — є навіть шкідливим, адже така вузька заданість Автора (коли припустити теоретичну можливість цього) призведе лише до поглиблення культурної прірви навіть між двома Читачами і, в підсумку, до загрози знищення спільного культурного поля, посилення нерозуміння і усталення відрубних культурних стереотипів.

Тож єдиним способом подолання потрійної суб'єктивності в біографії (йдеться про суб'єктивність об'єкта — людину, про

Саме на проблемі різного прочитання одного і того ж тексту акцентує увагу Норман Дейвіс у вступі до книги «Європа. Історія»: «Завдання полягає в проникненні у свідомість читача, подоланні викривленого сприймання, властивого кожному споживачеві історії. Це сприймання спирається не лише на п'ять фізичних органів чуття, а й на комплекс наперед усталених інтелектуальних зв'язків, пов'язаних як із засвоєною термінологією, географічними назвами, символічними кодами, так і з політичними поглядами, соціальними уподобаннями, емоційними особливостями, релігійною вірою, зоровою пам'яттю і традиційним історичним знанням. Кожен споживач історії має запас попереднього досвіду, крізь який фільтрується вся зовнішня інформація про минуле»
(Дейвіс Норман. Європа. Історія / Пер. з англійської Петро Таращук. – К.: Основи, 2000. – с. 22).

яку пишуть біографію; суб'єктивність суб'єкта – дослідника, автора біографії; і суб'єктивність реципієнта – читача) може бути таке структурування наукової біографії, яке б задовольняло вимоги максимально великої групи її потенційних споживачів, і разом із тим відповідало як вимогам наукової обробки та інтерпретації інформації, так і принципам художньої організації тексту: низький рівень бодай одного з цих основних складників, навіть за великої зацікавленості об'єктом біографії («людиною з біографією»[1]) прирікає працю на швидке й неминуче забуття – витіснення з наукового, інтелектуального та культурного дискурсів.

Інформаційна революція зробила фактом реальної дійсності надлишок інформації, й нині людині навіть у межах її інтересів доводиться обирати «або – або», тоді як ще двадцять-п'ятдесят-сто років тому вона була зобов'язана і мала фізичну можливість проштудіювати «і це, і це, і ще он те також». Нині такої часової розкоші людина позбавлена, а відтак, коли писати книги для реального читача, а не для міфічної наукової (літературної, художньої чи ще якої) вартості, автор мусить прагнути до створення такого тексту, який передбачає можливість вибіркового (функціонального) читання.

Тут не місце обговорювати плюси та мінуси цієї ситуації. Проте об'єктивна реальність вимагає відповідного реагування. Саме тому сьогодні, аби дати змогу познайомитися з об'єктом

1 Лотман Ю. М. Литературная биография в историко-культурном контексте // Ученые записки Тартуского университета: Труды по русской и славянской филологии. – 1986. – Выпуск 683. – с. 106.

біографії найширшому колу людей, біограф зобов'язаний структурувати і членувати текст так, аби зробити його компактним і максимально зручним для різночитання.

Ще більше ускладнюється це завдання в умовах реальної української дійсності, за якої постімперський стан новопосталої держави, з одного боку, призвів до падіння наукового рівня значної частини досліджень, а з іншого — різка зміна ідеологічної системи призвела до майже суцільного (і часто невмотивованого) скепсису в ставленні до надбаного за часів тоталітарної комуністичної системи наукового знання в культурно-ідеологічній сфері. І чомусь не береться до уваги, що за нинішнього злиденного існування й непотрібності науки державі ми перебуваємо на тій стадії свого розвитку, коли не можемо дозволити собі зректися будь-чого і потребуємо швидше переосмислення зробленого, аніж відкидання.

Коли прикласти цю вимогу власне до сфери біографістики, то не можна не помітити, що є низка постатей (особливо людей із біографіями), про яких зібрано великий масив об'єктивної та науково вивіреної інформації. Тут можна згадати імена Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Богдана Хмельницького, Михайла Грушевського...

Інша річ, що інтерпретація цієї інформації переважно відбувалася в парадигмі «людина — суспільство — нація», а спроб пояснення та інтерпретації вчинків цих людей на приватно-особистісному рівні в нашій традиції фактично не було. У цьому контексті не варто ще раз детально пояснювати, чому такий стан справ призвів до значного падіння інтересу до цих духовних титанів із боку народу, гордістю якого вони є. Перестави бути людиною (віддалившись від реальної сьогоднішньої людини, яку позбавлено права на «неправильну» власну думку про їхні вчинки та їхні твори), великі постаті змертвіли. Добрі наміри об'єктивної науки, що хотіла увічнити та возвеличити їх, перетворилися на пишний вінок штучних квітів, які так не хочеться класти на домовини, куди надмірною похвалою загнано пульсуючі життєвою енергією думки славних попередників. Але чи може бути інакше, коли все сказане великими застигло у вигляді фраз, правильне розуміння яких знайдено раз і назавжди?

І аби оживити й повернути до контексту нинішнього життя

кращі набутки нашої культури, ми знову змушені ставити перед собою завдання нового прочитання української класики, нового усвідомлення української історії, нового осмислення мотивацій тих чи інших вчинків наших чільників. Таке іншопрочитання давно на часі, й про нього вже не раз говорили Г. Грабович, М. Наєнко, С. Павличко, Г. Сивокінь, Т. Гундорова та інші українські дослідники. В історіографії щось подібне роблять науковці, об'єднані довкола Н. Яковенко. Проте на свідомість народу незрівнянно більший вплив мають ті ж романи П. Загребельного, якого науковці позбавляють «права» на виклад знання, однак постійний читацький інтерес до автора, твори якого для багатьох є першопоштовхами до майбутніх історичних зацікавлень, не робить ці висновки достатньо переконливими.

Підсумовуючи, можна твердити, що головним завданням сьогоднішньої біографістики є об'єднання зусиль та максимальне залучення до сучасного наукового дискурсу всього багажу наукових знань, надбаних під тягарем ідеологічного пресу Російської імперії та радянського комуністичного режиму. Поєднання всіх галузей знання та максимально широке залучення як культурного контексту, так і фактографічних матеріалів про біографічний об'єкт. Коли ж цього всього бракує, думаю, елемент художнього домислу (обов'язково додатково обумовленого) буде більш цінним, аніж незаповнена «біла пляма».

Василь Стус: відкрита книга його біографії

«Центральне місце в численних методологічних дискусіях сучасної історіографії... незмінно займає проблема нового історично-культурного синтезу, що покликаний відновити розірвану аналітичними процедурами цілісність тканини історичного минулого, здійснити реінтеграцію системно-структурного, соціокультурного та психологічного підходів, які на рівні практичних досліджень відірвані один від одного»[1].

1 Репина Л. П. «Персональная история»: биография как средство исторического познания // КАЗУС " 1999 "Индивидуальное и уникальное в истории / Под редакцией Ю. Л. Бессмертного и М. А. Бойцова. — М.: Российский государственный гуманитарный университет, Российская АН, Институт всеобщей истории, 1999. — с. 76.

В останні роки цей процес особливо помітний у історичній науці, котра, на думку російської дослідниці Л. Рєпіної, шукає шляхи до наукового синтезу шляхом «осмислення ролі та взаємодії індивідуального і групового, національного й універсального... значні зусилля спрямовано на теоретичне подолання дихотомій індивідуального/колективного, одиничного/масового, унікального/загальноприйнятого»[1].

Враховуючи, що біографістика як галузь наукового знання лежить на перетині історії, літературознавства, історії літератури, психології, соціології, культурології, політології, і навіть художньої літератури (мається на увазі теза Ю. Тинянова про художній твір як прийом), для належного рівня осмислення об'єкта біографії необхідно використовувати інструментарій усіх цих дисциплін, аби, реконструювавши внутрішній та зовнішній світ людини, витворити максимально повний і показаний у поступальному розвитку портрет (біографію) живої людини з історичного минулого.

Яким чином механізми індивідуального прийняття рішень сполучалися з соціальними і традиційними стереотипами поведінки? що змушувало людину долати соціально-культурні табу? що підштовхувало до прийняття рішень, які виокремлювали «людину з біографією», прирікаючи її на маргінальне існування в соціумі? Цей складний комплекс запитань-взаємозумовлень, які в силу різних обставин виявлялися розірваними, змушує сьогоднішніх дослідників відмовитися від сприйняття такої особистості, як середньоарифметичного від традиційного «представника» того часу.

Інакше кажучи, сьогодні біографу, скажімо, Тараса Шевченка чи Василя Стуса мало зібрати об'єктивний фактаж життєвих подій (хоча це, безперечно, необхідно зробити), мало виявити об'єктивні та суб'єктивні причини його вчинків (хоча без цього про створення біографії годі й говорити), мало дослідити, яким чином впливали особистісні якості та випадкові біографічні збіги на механізм ухвалення рішень (хоча й тут треба намагатися зібрати якомога повнішу інформацію), мало відновити психосоціальну цілісність індивіда (хоча без цього нічого не

1 Репина Л. П. «Персональная история»: биография как средство исторического познания // КАЗУС '1999. – М.: Российский гос. гуманитарный ун-т, Российская АН, Институт всеобщей истории, 1999. – с. 76.

вдасться пояснити), мало пояснити, як мікроісторична історія особистості взаємодіє з макроісторичними процесами сучасного цій людині світу... Сьогодні всі ці складники необхідно ввести в єдину комплексну пояснювальну модель, котра має не лише враховувати всі названі вище чинники, а й бути психологічно та соціально зрозумілою сьогоднішньому реципієнту.

Першочерговим завданням сьогоднішньої біографістики є потреба синтезу тих розрізнених та часто методологічно протилежних підходів дослідження, в яких не лише по-різному інтерпретовано об'єктивну інформацію, а часто й зумисне замовчувано ті чи інші факти, що не вписувались у вибрану методологію дослідження. На практиці це означає необхідність використання різних підходів до об'єкта біографії. Усе, що може допомогти повніше зрозуміти або відчути об'єкт, має бути задіяним.

Але за такого підходу одразу ж постає питання: як поєднати непоєднуване? І справді, як би ми не намагалися об'єднати в одному тексті методологічні підходи та інтерпретації до вивчення творчості та біографії Шевченка таких дослідників, як Павло Зайцев та Григорій Грабович, нам рано чи пізно стане очевидною полярність їхніх інтерпретацій. Парадокс, проте, полягає в тому, що з точки зору, обраної дослідниками, кожен із них має певну рацію.

На противагу заявленому парадоксові запропоную ще один, так би мовити, парадокс до парадоксу: будь-яке дослідження індивідуальної творчої особистості, залежно від того, що цікавить дослідника, дає змогу вибрати для дослідження практично будь-якої постаті різну методику дослідження. Разом із тим, якщо дослідник дотримуватиметься основних правил, результати виявляться досить близькими, а вся різниця — часом дуже й дуже відчутна — полягатиме в інтерпретації фактів та мотиваційних спонуках. Тобто за адекватного, кваліфікованого та коректного дослідження відмінність полягатиме в оціночному компоненті та... емоційності викладу.

Усупереч усталеній думці про домінанту таланту автора біографії, висловлю крамольну думку про те, що сьогодні якість тексту більшою мірою залежатиме не так від вправності стилістичної, як від обраного ракурсу дослідження. Справді-бо, текст традиціоналістів — яких у дослідженні постаті Т. Шевченка

передусім цікавитиме його значення для народу, соціуму та його роль у історії, вийде моралізаторським, вивіреним, насиченим «повчаннями» та «високими зразками», які для більшості сьогоднішніх читачів залишаться лише черговим коливанням повітря, зроблять біографію хоча й програмною, але малочитабельною. Текст «модерніста» Г. Грабовича (на мою думку він є поодиноким дослідником, кому вдається долати природний опір українського матеріалу «універсальним» схемам західного літературознавства), якого більше цікавить «нетрадиційне» в Шевченкові, його людськість, його слабкості, його внутрішні, а не зовнішні мотивації, навпаки, буде цікавим, захопливим, але «чужим» традиційній українській свідомості так само, як нав'язувані суспільству західні суспільні доктрини. Текст антибіографа О. Бузини, в якому Шевченкові слабкості подано в найбридкішій формі завдяки використанню низького та примітивного газетно-публіцистичного стилю, хоч і не дадуть уявлення читачеві про Шевченка-генія, однак занизять його на один рівень з обивателем: виявляється, геній може напитися так само, як кожен із нас. Біда ж у тому, що читатимуть саме останню книгу, і аби не О. Бузина, а хтось інший формував нині суспільну думку, аморальним та безвідповідальним було б не рахуватися з цим досвідом та самою присутністю текстів цього автора.

Отож, якби сьогодні хтось спробував написати біографію Т. Шевченка для реального читача, а не міфічної вічності, він неминуче став би перед дилемою: як поєднати в одне ціле ці непоєднувані підходи, або, принаймні, вибравши одну з цих моделей, для створення стереоскопічності зображуваного повинен був би використати й ті можливості, що існують у інших моделях.

Не дивно, що шукаючи істину й маючи таку велику кількість різноманітних інтерпретацій життя, творчості та мотивацій вчинків поета, будь-яка сьогоднішня справді наукова біографія ризикує перетворитися із власне біографії на суцільну полеміку та критичне осмислення написаного попередниками. Наслідком стане така собі «гра в бісер» на біографічних берегах, що витіснить із тексту саме життя. Врешті-решт, у цьому немає нічого страшного, але... кожне покоління, користуючись традиційними інтерпретаціями, дивиться на минувшину

«своїми» очима, і саме тому потребує «свого» осмислення видатних (навіть зважаючи, що рівень коментування листів Шевченка С. Єфремовим ще довгий час залишатиметься взірцевим, ці листи однак потребують прочитання та коментаря з точки зору дня саме сьогоднішнього).

Із прикрістю доводиться констатувати, що штучний поділ на високі наукові біографії та низький рівень шкільних просвітянсько-популістських їх інтерпретацій породив монстра, що заповнив порожнечу саме тому, що ніхто інший на це не наважився. І саме тому одним із завдань біографії Василя Стуса є така інтерпретація його життя, яка в подальшому утруднюватиме формування його образу як непомильного праведника.

На перший погляд, ситуація з вивченням біографії Василя Стуса незрівнянно простіша, аніж із біографією Тараса Шевченка. Серйозних досліджень його біографії ще не було, а кількість літературознавчих студій не перевищує кількох сотень. Однак навіть за цього «дитячого» обсягу, якщо біограф ставить собі за мету згадати та прокоментувати всі з них, то місця для власне біографії не залишиться. До того ж, як завжди, діапазон вартісних досліджень не такий широкий, як повна бібліографія.

З-поміж матеріалів про В. Стуса найбільшу цікавість, окрім короткого досвіду щоденника та «свідомо» писаних автобіографій «на виріст», найбільш цікавими є прижиттєві свідчення про поета. На жаль, специфіка ситуації полягає в тому, що «відомим поетом» В. Стус став у таборах, а тому реальних тогочасних спогадів обмаль — листи (найцікавіше й найпереконливіше), документи, кілька «замовних» рецензій, поодинокі задокументовані свідчення на суді, кілька внутрішніх характеристик — усе це подаватиметься в тексті біографії майже без коментарів та критики.

Спогади... Попри позірний розвій різноманітних матеріалів цього типу користуватися ними доводиться дуже обережно, особливо в тій частині, що стосується оціночного компоненту. Адже надто часто спогад виглядає прикрашеною замальовкою з пам'яті — «про мертвих або добре, або — нічого». Однак значно гірше навіть не це: переважна більшість авторів спогадів накладають уявлення про постать В. Стуса

зразка 1974–1985 років на розповідь про свого товариша 1950–1960-х років. Поправки на «визрівання», «дорастання до себе» фактично ніхто не робить. Отож, беручи все це за чисту монету, ми втратимо навіть приблизне уявлення про те, чим саме В. Стус настільки «виламувався» з усталених традиційних поведінкових стереотипів, що врешті-решт опинився на лаві підсудних і... став «людиною з біографією». Порушуючи усталений спосіб взаємостосунків «особистість — держава», він тим самим творив свій, Стусівський тип таких взаємин. Коли ж оминути цю по-своєму антисоціальну позицію письменника, то вкотре все зведеться до банальної формули: «проклята держава» нищить безгрішну людину...

Не варто забувати, що у 1972 і 1980 роках (роки двох судів над письменником) багато членів радянського суспільства не лише не поділяли його позицій, а й були готовими до всенародного осуду письменника. І саме остання, а не В. Стуса, позиція була традиційною і загальнопоширеною. Це закономірно й виправдано життєвою та історичною логікою. Але спробуйте знайти щось про це в спогадах! Там — лише суцільні захоплення, суцільна підтримка і поодинокі вкраплення фактів... Надміру ускладнює осмислення та оцінку спогадів психологічний тиск, який відчуває кожен із авторів спогадів, котрі знали Василя Стуса як товариша по школі, інституту, праці, а писати їм довелося про Поета, якого морозного листопадового дня в останню путь провели майже сто тисяч людей...

Коло замкнулося. Тікаючи від зображення В. Стуса в суспільному контексті, неминуче доводиться повертатися до нього ж, але, маю надію, в дещо інакшому вигляді. Про що йдеться?

Передусім про пошук слабкостей, крізь які, мов крізь побільшене скло, можна показати, які саме комплекси, вражене самолюбство, задавнені образи, молодечий інфантилізм і запал, спогади дитинства, ситуація в родині та загальний культурний контекст стали тими мотиваційними спонуками, що примусили молодого вчителя відкрито виступити проти системи, а пізніше молодого вченого не зійти зі свого шляху.

Так само, як би крамольно сьогодні це не звучало, у свідченнях та матеріалах супротивної сторони також була своя

логіка, яку можна представити свідченнями тих-таки «проплачених» КДБ літературознавців, матеріалами суду на характеристиками на «в'язня Василя Стуса», іншими офіційними документами. Проте і в цьому для біографа Василя Стуса існує проблема. Абсолютна більшість «офіційних» документів сьогодні творить настільки непривабливий вигляд традиційного радянського суспільства, що в значної частини молоді мимоволі виникає питання: як за тих часів взагалі можна було існувати? Але ж тоді не лише існували, тоді жили, а усталений життєвий порядок радянських людей мав не лише «мінуси», а й суттєві «плюси». Зрештою, Стусів виклик саме тому й був поодиноким, що для переважної більшості людей «плюси» були суттєвішими за «мінуси».

Історично склалося так, що смерть Василя Стуса символічно збіглася з моментом різкого послаблення ідеологічного тиску, а слідом за нею впала й Радянська імперія. Але ж сам Василь Стус не знав про це. Мало того, за свідченнями В. Овсієнка та інших в'язнів табору ВС-389/36, саме 1985-й був тим найстрашнішим роком, коли тюремний режим досяг свого апогею, і в його падіння не надто вірилося.

Окрім того, коли ми розглядаємо біографію людини, особливо яскраво видно непов'язаність її реалізації з незалежними від неї обставинами: зник СРСР — Стус став великим поетом, а коли б не зник? Як би це відбилося на рівні його віршів? на його творенні себе як особистості? на його побудові життєвої стратегії? Те ж саме стосується й популярності: офіційна заборона лише додає справжніх прихильників.

Після смерті В. Стуса змінилась епоха. І цілком зрозуміло, що більшість біографічних матеріалів про нього, написаних у переходову добу між епохами, значно відрізняються і від суспільства-попередника, і від епохи, в якій випало жити нам. Сталося так, що 17 років, які минули з дня смерті поета, створили значно більшу історичну перспективу, аніж створюють кілька десятиліть усталеного суспільно-політичного життя.

Отож, для того, аби всі конкретно-історичні матеріали штучно не переносилися в цілком інший суспільно-політичний і передусім психологічно-мотиваційний контекст, постає необхідність створення широкого — соціального, психологічного, культурного, ментального та родинного контексту, поза яким

неможливо адекватно представити постать В. Стуса. Для створення такого контексту в тексті біографії має бути подано певну кількість політичної, соціальної та психологічної інформації, яка хоча безпосередньо й не пов'язана зі щоденним життям письменника, але опосередковано надто важлива для психологічного тла, за якого люди жили в різні періоди розвитку держави під назвою Союз Радянських Соціалістичних Республік.

А що між біографією та контекстом існує постійний зворотний зв'язок[1], то будь-яка його видозміна неминуче відбивається на долі та реалізації індивіда. Останній, враховуючи його матеріальну та соціальну природу, не може цілковито позбутися цього зв'язку, навіть вибираючи самотність. Побут, спосіб взаємодії зі світом, традиційні стереотипи сприймання, набутки культури та блага цивілізації — ось далеко не повний перелік людських залежностей від соціуму, яких годі спекатися. Людина приречена взаємодіяти і реалізуватися у чітко визначених суспільством межах, нехай навіть і бунтуючи проти загальноприйнятих у її реальних соціально-політично-культурних обставинах, стереотипах поведінки та виборі життєвої стратегії.

Однак — і на цьому особливо важливо наголосити — якою б визначною не була особистість, вона ніколи не може порушувати всі прийняті в її соціальному середовищі «норми» одразу. Навіть бунтуючи проти якихось чітко встановлених суспільних стереотипів поведінки, людина залишається дитиною своєї доби в інших сферах. І цілком очевидно, що бунтуючи проти національного та культурного гноблення української традиції та відстоюючи повагу до себе як до людини, Василь Стус був людиною доби індустріального суспільства, що виразно протиставляє його і людям доби революційної романтичності, й людям доби інформаційної революції. Те ж саме можна сказати й про чітке усвідомлення поетом, часом навіть з елементами інтелектуального примусу, своєї підпорядкованості традиції української сільської культури. Для нас важливо, що встановлення культурної належності, яка визначає типовий спосіб поведінки в суспільних інститутах — родині, вузі, на праці, в колі друзів — дозволить подекуди використати

1 Див.: Levi G. Les usages de la biographie // Annales E. S. C. — 1989. — № 6. — p. 1325–1336.

Відстоювання традиції, й передусім традиції української сільської культури за життя В. Стуса виявлялося насамперед у захисті сфери функціонування української мови. Зберегти мову тоді означало не дати загинути «дереву роду». Для поета, який постійно має справу з живою мовною стихією, що зберігає архетипічні символи та ментальні особливості народу, особливо важко було бачити, що українська мова й традиція ледь жевріє переважно в сільському культурному ареалі. Чітке усвідомлення необхідності захисту рідної мови, яка є безумовною необхідністю власної творчої реалізації, дозволяє поставити під сумнів тезу М. Наєнка, висловлену ним на перших Стусівських читаннях. Вчений стверджує, що В. Стус буе швидше опонентом шістдесятників, аніж належав до їх числа (див.: Наєнко М. Виступ на І Стусівських читаннях / Слово і час. — 1998. — №6. — С. 28). «В. Стус, — пише далі М. Наєнко, — не шістдесятник, він постшістдесятник і тому в нього нанітився новий відхід від традиційності, але причетність до неї його не полишала». Власне саме оце свідоме ототожнення себе — чи й не з перших років вихованого в умовах та традиціях міста (нехай і російськомовного з виразним фонетичним українським акцентом) — з традицією роду і українського села змушує поставити під сумнів висловлену професором тезу про опонування В. Стуса шістдесятникам, як захисникам україномовної культури села. Втім, думка М. Наєнка все ж більше стосується особливостей творчої реалізації письменника, де новаторство та очевидна модерність В. Стуса виразно виокремлює його з кола українського шістдесятництва. І все ж ще раз підкреслю: традиція, сільська традиція роду! — те єдине, але, водночас, і визначальне, що нанертво прив'язує поета до руху шістдесятництва, породженого українським селом.

принцип аналогії, аби заповнити прогалини в загальній канві біографії Василя Стуса.

Таким чином контекст «може бути не лише ідентифікацією композіуму предметів, що володіють спільними характеристиками, а й певним полем для аналогії, тобто дозволяє встановити цілковиту подібність взаємовідношень між значно відмінними між собою предметами і вказує на подібність між системами взаємовідношень»[1]. Тут необхідно відзначити «формальне, компаративне значення контексту, зумовлене включенням окремої події, поведінкового типу чи концепції в серію подій, типів поведінки чи концепцій, розкиданих часі та просторі»[2]. При цьому, що особливо важливо для біографії Василя Стуса, «контекстуалізація передбачає зіставимість формалізованих і експліцитних структур. І не лише така

1 Леви Дж. К вопросу о микроистории // Современные методы преподавания новейшей истории: Материалы из цикла семинаров при поддержке TACIS. — М., 1996. — с. 183. Про подібність сімейних стосунків див.також: Needham R. Reconnaissances. — Toronto-Baffalo-London, University of Toronto Press.

2 Там само.

контекстуалізація, яка передбачає включення частини класу до класу, що має один чи кілька спільних аспектів, але й базована на класифікації, проведеній за аналогією, з урахуванням «опосередкованого» уподібнення»[1].

У контексті біографії В. Стуса це особливо важливо, адже дає змогу за допомогою «типової» поведінки в'язнів, сільських переселенців-утікачів до індустріальних міст 1930-х чи й студентського загалу пояснювати «за аналогією» мотиви окремих «незрозумілих» вчинків поета і навіть з великою вірогідністю доповнювати контекст його внутрішнього культурного життя.

Не можна оминути тут ще один важливий чинник контексту, на який вказує О. Валєвський: лише реальний контекст здатен відтінити і про- або пояснити будь-який вчинок. Останній «завжди відбувається й присутній у контексті окресленої ситуації. Вчинок і ситуація — дві протилежності, що створюють подію реальності феномена індивідуального. Ситуація — наперед-заданість вчинку, набір можливостей його інтерпретації; ситуація майже ніколи не промовляється чітко й не двозначно... Ситуація — це амальгама, в якій відбивається вчинок... Структура ситуації є семіотична структура, що в кожній культурі формується по-своєму»[2].

Лише контекст (ситуація) — цей особливий наперед-заданий реєстр потенційно можливих викликів доби — дозволяє по-справжньому оцінити вчинок або його відсутність («плавбу за течією» ситуації). Власне, саме контекст і ставить запитання (завжди конкретне) перед індивідуумом, який відповідями-реакціями на ці запитання й наповнює дух своєї доби конкретними вчинками (змістом).

У реаліях біографічного письма це означає, що невідтворений (деформований) контекст біографії не лише суттєво знижує її цінність, але й деформує сам об'єкт. З цього приводу Р. Дж. Коллінґвуд твердив, що розуміння тексту можливе лише тоді, коли вдасться реконструювати запитання, на яке він є відповіддю[3].

1 Леви Дж. К вопросу о микроистории // Современные методы преподавания новейшей истории. — М., 1996. — с. 183.

2 Валевский А. Л. Основания биографики. — с. 51.

3 Коллингвуд Р. Дж. Идея истории. Автобиография. — М., 1980. — с. 290–291

Біографія, який би багатий історичний зміст не було включено до неї, будується за принципами, які не можна вважати не те що історичними, а які є прямо антиісторичними. Її кордонами є біологічні події, народження та смерть людського організму. Таким чином, її каркасом виявляється каркас природного процесу, а не думки.

Р. Дж. Коллінґвуд.

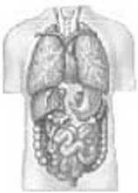

Те ж саме стосується й вчинку (дії об'єкта): вчинок історичний лише тоді, коли його можна відокремити від самого себе так, що він не лише задовольнятиме суб'єктивну потребу того, хто його здійснює, а й передбачатиме можливість іншої інтерпретації, тобто виступатиме носієм ще й «іншої свідомості, аніж та, що безпосередньо керує акцією. Текст не творить (differance) значення (як здавалося Дерріді в «De la grammatologie», Paris, 1967), він знаходить у наступному тексті свою онтологію, трансформуючись у ньому в те, чим він є» й що закладено до нього потенційно (чим вагітний учинок) — «у феномен історії»[1].

Будь-який текст і будь-яка дія вириваються з ряду мільйонів інших лише тоді, коли набувають бодай однієї інтерпретації, яка інакше — контекстніше — перепояснює і переосмислює їх.

Іншими словами, вплив дії (тексту) значною мірою залежить від її контекстності — «впливу» на ситуацію в історичній, літературній, соціологічній чи якій-будь іншій перспективі. Саме ця перспектива de facto визначає як рівень зацікавлення особистістю, так і тривалість історичної пам'яті про неї. Переінтерпретація «трансцендує трансцендування», тобто зацікавлення текстом, дією чи об'єктом, які назавжди залишилися в минулому, і зберігатиметься настільки довго, наскільки інтерпретація тексту автора чи інтерпретацій його коментаторів будуть виходити «за межі» власне авторових мотивацій.

Транспонуючи цю думку на українську культуру загалом, можна з великою ймовірністю говорити про спільну відповідальність інтерпретаторів (критиків) та авторів за низьку зацікавленість українською культурою з боку українського ж читача. Адже відсутність інтересу є нічим іншим, як природною

1 Смирнов И. Новый историзм как момент истории (По поводу статьи А. М. Эткинда «Новый историзм, русская версия») // Новое литературное обозрение. — 2001. — № 1 (47). — с. 42.

Представники школи рецептивної естетики — Г. Р. Яусс та В. Ізер наголошують на когнітивній здатності читача творити з даного тексту власний. В. Ізер виділяє три аспекти взаємостосунків читача з текстом: процес антиципації (передчуття), ретроспекції (у сприйманні читача текст розвертається послідовно, як життєве явище) і враження, що виникло внаслідок зіставлення текстуального та життєвого досвіду

(Див.: Ізер В. Процес читання: феноменологічне наближення // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / Ред. М. Зубрицька. — Л.: Літопис, 1996. — с. 263–274).

У Г. Р. Яусса ці процеси доповнюються стимулом рецепції, тобто, отриманням насолоди. Вчений виділяє три форми насолоди: poesis (від зустрічі з текстом), aisthesis (від усвідомлення етичних цінностей) і catharsis (від ідентифікації з героями твору).

(Див.: Яусс Г. Естетичний досвід і літературна герменевтика // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. — с. 278–304).

реакцією на відсутність трансцендентної переінтерпретації тексту в історичній перспективі. Текст залишається в минулому тоді, коли втрачає безпосередні переінтерпретації в сьогоднішньому контексті, він ніби «завмирає», втрачає ниточку живого буття і, коли це продовжується тривалий проміжок часу, закономірно «закривається» для майбутніх поколінь читачів та дослідників. Перестави бути сировиною для творення нових текстів, пра-текст випадає з контексту, а закони його творення — мотивації, мова, система образотворення, психологія — випадають із контексту і стають незбагненними для наступних поколінь[1]. Відбувається змертвіння емоційного компонента, а сам текст перетворюється на фіксовану хроніку, яка піддається осмисленню лише на раціональному (науковому, але не життєдайному) рівні й потроху припадає порохом в архівах. І хоча реально реанімувати «завмерлий» текст вдається надзвичайно рідко, потенційно кожен написаний текст, аж поки його не буде фізично знищено, зберігає можливість своєї актуалізації.

Але яким чином можна перенести текст (у широкому сенсі) як факт минулого в широкий контекст сучасного? Як водночас, навіть коли така спроба вдасться, не позбутися історичного

1 Смирнов И. Новый историзм как момент истории. — с. 41. Див. також: New Historicism and cultural materialism // A Concise Glossary of Contemporary Literary Theory / Second Edition. Jeremy Hawthorn. — London, New York, Melbourne, Auckland: Edvard Arnold, 1994. — p. 132–135.

контексту? як інтерпретаторові тексту створити власний текст таким, аби він був потенційно спроможним знайти онтологічне вкорінення у тривалих реакціях на себе? зрештою, якою мірою коректно застосовувати поняття тексту до реального життя людини?

Не претендуючи навіть на спробу відповіді, подам, однак, орієнтовні моделі власних уявлень (якими, втім, не раз і не двічі буде знехтувано навіть у тексті книги «Василь Стус: життя як творчість») щодо того, як автор намагатиметься вирішувати ці проблеми під час написання відкритої біографії В. Стуса.

Як трансцендентувати текст як факт минулого в широкий контекст сучасного?

Іншими словами — на чому, засадничо, збирається акцентувати увагу автор біографічного дослідження про Василя Стуса, аби воно мало шанс бути актуальним для сьогоднішнього читача?

Певною мірою вирішенню цього завдання можуть допомогти підходи, відомі в літературознавстві під назвою «нового історизму», що в широкому значенні є «історією не подій, але людей і текстів у їх відношенні один до одного»[1].

У цьому контексті методологія нового історизму базується на трьох основних компонентах: «інтертекстуальному аналізі, який розкриває кордони тексту, пов'язуючи його з розмаїттям інших текстів, його попередників та наступників; дискурсивному аналізі, який розкриває кордони жанру, реконструюючи минуле як цілісну, багатопотокову течію текстів; і, врешті-решт, на біографічному аналізі, який розкриває кордони життя, пов'язуючи його з дискурсами та текстами, серед яких воно минає і які воно продукує».

1 Эткинд А. Новый историзм, русская версия // Новое литературное обозрение. — 2001. — № 1 (47). — с. 7.
Дискурс довкола філологічної інтерпретації «нового історизму» див. також у працях: Зенкина С. «Филологическая иллюзия и ее будущность» (с. 72–77); Гудков Л., Дубин Б. «Раздвоение ножа в ножницы, или диалектика желания» (с. 78–102); Эткинд А. «Два года спустя» (С. 103–113), всі — Новое литературное обозрение. — 2001. — № 1 (47). Див. також: New historicism and Renaissance Drama / ed. Richard Wilson and Richard Dutton. — London, 1992; The New Historicism Reader / ed. A. E. Veeser. New York, 1994; серія «The New Historicism: Studies in Cultural Poetics» під редакцією С. Грінблата в University of California Press.

Ідеї Василя Стуса та його середовища були відповідями на запитання та виклики доби в так званому реальному житті. Проте за своєю важливістю, вони, здається, все ж поступаються власне літературним текстам, які допомогли сформувати духовне середовище, здатне стати перегноєм для визрівання майбутнього – вже не стільки тексту, як самого життя. За всіх обставин маємо вочевидь нову для нашого сприймання ситуацію, коли межі між реальністю та текстом художнім виявляються аж надто розмитими.

Тобто треба розірвати кордони між текстом та біографією Василя Стуса, аби показати його «самособоюнаповнення», що стало однією з головних відповідей-реакцій на запитання-виклики доби, одним зі способів постановки нових питань і своєрідним способом творення такого середовища «для себе», «в якому ідеї[1] мають матеріалізуватися»[2].

Але як при цьому, навіть коли така спроба вдасться, не позбутися історичного контексту?

Справді, як зберегти історичний контекст В. Стуса за свідомої орієнтації автора біографії на актуальність створюваного тексту для сучасного читача?

За всієї проблемності цього питання, авторові здається, що відповідь на нього є аж надто простою, хоча викласти її найпростіше у формі контрзапитання: а для кого, власне, пишуться книги?

Однією з можливих відповідей буде: «Для читачів у широкому сенсі цього слова». Принаймні саме такою (і лише такою) бачить відповідь на це запитання автор цієї праці.

Саме тому в написанні біографії В. Стуса контекст його життя твориться з матеріалів (не всіх можливих, а суб'єктивно відібраних автором біографії), які на даний час видаються актуальними конкретному біографу Василя Стуса. Тобто є відповідями на актуальні проблеми сучасності, або ж запитаннями самого поета, які потребують відповіді.

Наступне питання – як інтерпретатору тексту створити власний текст таким, аби він був потенційно спроможним знайти онтологічне вкорінення утривалих реакціях на себе? – зі зрозумілих причин дозволю собі залишити без теоретичної

1 Эткинд А. Новый историзм, русская версия. – с. 7–8.
2 Там само.

відповіді. Зрештою, до цього прагнуть усі, а вдається це лише одиницям. Додам, що це саме з тих вічних, але сьогодні сформульованих дещо інакше питань, які кожен вирішує виключно для себе...

Останнє питання, щодо якого варто сказати кілька слів — якою мірою коректно застосовувати поняття тексту до реального життя людини?

«Сила тексту визначається... його здатністю бути посередником між подіями, які передують йому і слідують після нього»[1], — твердить О. Еткінд. І з цим важко не погодитись. Але чи все, що зберігається в історії, є текстом — універсальною формою збереження діянь конкретних, складених із плоті та крові людей у історії[2]? А що робити з тим, що не отримало текстового втілення, але залишається в енергетично-контекстуальному полі? Як інтерпретувати або бодай означити постійну присутність у тексті невідомих і неосмисленних енергій від втіленого в реальність вчинку, що людство й досі не навчилось ні сприймати, ні належно оцінювати, але що повсякчас заявляє про себе у творах мистецтва як міфічна «сила землі», яку науковці ігнорують із вартою кращого застосування постійністю. З точки зору науки така ігнорація виглядає цілком слушною, адже ця втілена й акумульована енергія втіленого у вчинок духу, що мала б зберігатися, згідно з відомим фізичним законом збереження енергії, не перекладається на раціональну мову жодним із мені відомих способів.

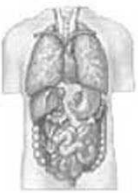

Тож писати про неї з наукової точки зору є не цілком коректним. Але чи можна зіґнорувати те, що хоча й не перекладається на мову раціо, але суб'єктивно накладається на сприймання світу кожного індивідуума? Чи не буде така ігнорація похибкою, яка може принципово вплинути на результат?

Уникаючи універсальної відповіді на це непросте питання, зазначу, що для біографа Василя Стуса оминути цю повсякчас відчутну на рівні тексту — літературного, публіцистичного,

1 Эткинд А. Новый историзм, русская версия. — с. 31.

2 Там само. — с. 33.
У цьому контексті під терміном текст маються на увазі не лише письмові, а й інші форми збереження історії — фільм, зроблений у формі зорово-чуттєвого тексту; музику — чуттєвий текст слуху, у якому форма і зміст зливаються, втрачаючи натомість здатність цілком раціонального трактування, малярство — зорова візія чуттєвої фіксації тексту..

судових свідчень, доносів та характеристик — пульсуючу енергію відчайдушного песимізму високої трагедії неможливо. Без неї все раціональне виявиться напівправдою.

Життя В. Стуса було чимось подібне до світу ідей, які, як відомо, не є відбитком реальності, а належать світу уяви. І заданістю своєї природи вони наділені здатністю змінювати реальність. Так, чи приблизно так, але ідея та текст, у якому цю ідею було вперше викладено, борються за втілення в життя, за нову реальність, фіксовану в нових текстах. Текстах, що є суб'єктивними втіленнями реальних подій, закріпленими у доступних нашому розуму формах.

«Суб'єктами історії стають автори та їхні читачі, які перемагають чи зазнають поразки у боротьбі за контроль над дискурсом: їхні утопічні ідеї з давнім містичним корінням, щораз новими формами самообґрунтування, щораз новими ударами з боку консервативної критики; способи комунікації цих груп усередині себе та презентації себе іншим; їх побутування в культурному дискурсі й конструювання ними інститутів влади; міметичні, естетичні й критичні інструменти, за допомогою яких тексти та їх автори борються за здійснення в історичному перформансі»[1].

Ця боротьба — те вічне, що залишається незмінним, де переможець приречений ставати ретроградом, а переможений — перегноєм, що породжує нові ідеї, закріплені в формі тексту. Вічний коловорот подій, поза яким будь-яке явище приречене на втрату динаміки та саморозвитку.

Тож записана біографія неминуче стає текстом, і в цьому, а може, лише в цьому контексті кожна біографія є текстом.

Проте залишається дистанція між, сказати б, двома видами текстів — літературним (внутрішньопородженим) та життєписним (зовнішньовтіленим). У випадку з В. Стусом літературний текст був первісним, а життєписний став своєрідною формою його реалізації. Аж надто послідовною у поета.

Інша справа, що отой первісний літературний текст, покликаний породжувати ідеї, так само глибоко вкорінений у зовнішньовтілений текст традиції життя його батьків, його

1 Greenblatt Stephen J. Learning to Curse. Essays in Early Modern Culture. — New York: Routledge, 1990. — p. 14.

малої батьківщини Рахнівки, і, через неї, в зовнішньовтілений текст існування його народу. І з якогось моменту життя Василя Стуса його прагнення стати якщо не генератором, то глашатаєм ідей «народу — малої батьківщини — себе-людини» стало визначальним. А що втілення цього ланцюжка відбувається в зворотному порядку, то десь у середині 1960-х у поета з'явилося і з часом сформувалося переконання, що єдиний шлях до цього — прагнення недосяжної єдності, бодай на рівні особистого життя, між цими двома текстами — літературним та життєвим, де все життя підганялося й вивірялося формулою «вірності долі» — фактичною готовністю слідувати ідеям, вперше проголошеним у формі літературних текстів.

Так із перемінним успіхом поет прагнув здолати вічну роздвоєність між духом та плоттю. Часом йому навіть вдавалося досягати такого рівня відповідності одного й другого, що сьогоднішній читач у своїй масі не сприймає за голу декларацію навіть вірш «Як добре те, що смерти не боюсь я...»

Однак викладена вище формула — гола теорія, досить приблизний виклад у формі тексту того, що автор біографії вважає за найважливіше у літературній та життєвій біографії поета. Як це викласти в самій канві біографічного тексту Василя Стуса?

Має йтися не лише про «втілення ситуативних проблем автора та його часу»[1], притаманних новому історизму, не лише про пошук внутрішніх логічних суперечностей, властивих деконструкції, а й про індивідуальні способи вирішення цих проблем та суб'єктивне подолання внутрішніх суперечностей в онтологічній традиції та національному вкоріненні В. Стуса. Про те, в чому літературний та життєвий текст поета був продовженням його індивідуальної реалізації в цілковитій відповідності традиції, а в чому його суб'єктивний вибір ставав спробою творення нового поведінкового стереотипу людини, яка стала на шлях підтвердження життям своїх літературних ідей і з повним правом може повторити відому максиму І. Костецького «тому я німець, що не-німець» («Тобі належить цілий світ»), — тому я українець, що не українець, тому людина, що не такий, як усі, тому особистість, що не повторюю

1 Greenblatt Stephen J. Learning to Curse. Essays in Early Modern Culture. — New York: Routledge, 1990. — p. 14.

чужих шляхів, аби, врешті-решт, ствердити поезію як останній рупор ідей поневоленої нації, і замість прощання почути з уст помираючого батька «Сину мій, яка мені тяжка ця ганьба...» Справді, традиція жива лише вкоріненим у неї та незбагненним для більшості постійним запереченням себе самої:

... Ачи твою подобу
збагнуть — бодай в передкінці життя?
Чи серцем не жахнуться од ознобу
на цих всебідах? О, коли б знаття...
Та відчайдушно пролягла дорога
несамовитих. Світ весь — на вітрах.
Ти подолала, доле, слава богу.
На хижім вітрі чезне й ниций страх[1].

1 Стус В. Твори в 6тт., 9 кн. — Т. 3, кн. 1. — Львів: Видавнича спілка «Просвіта». — 1999. — с. 83–84.

Наталка ДОЛЯК

...народилася 1967 р. Мешкає у Вінниці. Закінчила Харківський інститут мистецтв. Працювала актрисою в театрі ляльок, журналісткою на місцевому телебаченні, копірайтером у рекламній агенції. Має двох дітей. Тривалий час жила за кордоном.

АКВАРЕЛІ ГАСТАРБАЙТЕРСЬКОГО ДЖАЙВУ

ВІОЛЕТА. АМСТЕРДАМ

Минулого року закарпатський цирк-шапіто гастролював Нідерландами. У колективі здебільш молоді люди, які щойно закінчили циркові училища. Найстарша з них Віолета. Їй — 29. Досить солідний вік для циркачки. Та маленький зріст, інфантильний вираз обличчя й травестійні фізичні дані дозволяють непогано виступати в номері «Каучук».

«Дівчинка-гума!!!» — надривається конферансьє щовечора. Лунають поодинокі ліниві оплески. Зала зазвичай напівпорожня.

За місяць гастролей багато хто з колег Віолети знайшов собі роботу в Амстердамі — дехто за професією, інші бодай якусь. Друзі Віолети, клоуни Сергій та Дмитро, відразу влаштувались у невеличке ревю. Віолеті також пообіцяли там місце, але згодом. Окрилена надією циркачка відмовилась повертатися на батьківщину разом із трупою. Вона чекала якийсь час. Коли ж зрозуміла, що їй дають відкоша, взялась за пошуки сама...

...Вільне місто Амстердам!!!

...Віолета в чорній тонкій коротенькій шовковій мереживній сорочечці стоїть в вітрині, підсвіченій знизу червоним світлом. Вона має неабиякий попит. Ще б пак, так володіти своїм тілом! Віолету кличуть тепер Віо. Нова Віо пробуджує дикі сексуальні фантазії у стадних туристів та поодиноких маніяків, що прогулюються сутінковим Амстердамом. Прихильників, а відтак і грошей їй тепер не бракує.

—Віо! — каже сутенер Гамус (грек). — Не стій, любонько. Рухайся, рухайся!

Гамус віддаляється від Віолети, наспівуючи «Шейк зе баді».

Дівчина притуляється животом до скла, широченько розставляє ноги на неймовірно високих підборах та починає повільно відхилятись назад. Публіка шаленіє. Натовп збирається дедалі більший — ласих до безкоштовного шоу в цьому кварталі вдосталь. Віолетине обличчя просувається між ногами, вона кокетливо посміхається, спокусливо підморгує, манить пальчиком потенційних клієнтів. Від натовпу відділяється група з трьох хлопців й прямує до входу під червоним ліхтарем. Гумова дівчина «розкручується» й зникає з вітрини, аби повернутися сюди за годину...

—Віо, кидай до дідька тих роззяв, греби сюди, любонько! — кличе Гамус з адміністраторської.

Прихильники поза вітриною не чують його голосу й лише спостерігають, як Віолета повільно розкладається з чергової стійки, набуває природньої людської подоби і, не звертаючи на них уваги, йде вглиб приміщення виблискуючи кругленьким м'язистим задом.

—Прийшов твій татусь! — говорить сутенер, посміхаючись. Він ляскає Віо по стегну, наче породисту кобилу, цілує в щічку, немов сестру, та під розписку видає презерватив.

Крокуючи вузьким коридором до свого номеру, Віолета подумки підраховує заробіток. Вона щодня множить, додає, ділить та віднімає. Ця арифметика — єдине, що заповнює її мозок. На початку «червоноліхтарної» кар'єри підрахунки були простими: вона додавала своїх клієнтів. Потому суму, що вийшла, множила на 50. Такса. Якщо охочих відразу троє, тоді клієнти мали знижку, але дівчатка своє не втрачали, рештки відшкодовувала профспілка. Все офіційно, через бухгалтерію. Якби у Віолети була трудова книжка, їй ішов би робочий стаж. «Папійон» — називався цей будинок — солідна легальна контора.

Надійшов час, коли денний заробіток Віолети зненацька склав 300 єврів. Того дня їй довелось отримати добрячих стусанів від колєжанок. Не кожна-бо могла так вигинатись, а їсти кортіло всім. Тоді вони дійшли згоди, що Віо не матиме права обслуговувати більш ніж чотирьох клієнтів на добу. Віолета, шморгаючи заюшеним кров'ю носом, мусила погодитись. Відтоді арифметика змінилася. Циркачка множила 150 (в середньому) на кількість днів у тижні. Подеколи їх бувало сім, але час від часу дівчина давала собі відпочинок, йшла гуляти сучасним «Вавилоном» — робочих днів ставало шість або й п'ять.

Минув рік... Віолета відпрацювала іншу рахункову схему. Множить річний заробіток на кількість років.

—Наш вік у професії ще коротший, ніж у артистів цирку, — каже вона подружці Бетріс. Повії створили у вітрині живу картинку. Віолета тримає

себе за п'ятку піднятої над головою правої ноги. Беата, стоячи перед нею на колінах, безсоромно погладжує іншу Віолетину кінцівку.

—Не падаєш? — питає Беата, дивлячись крізь скло на вулицю й еротично облизуючи червоні пухкі губи.

Віолета відповідає:

—Зараз мені майже тридцять. — Вона складає губи трубочкою й примружує очі, вдаючи насолоду. — Ну, постою я тут ще років з п'ять...

—Ти маленька, можеш працювати довго. — Заздрісно-мрійливо каже дебела голландка.

—Віо! — обриває їхню розмову Гамус. — Прийшов Татусь.

—Кожен день ходить, — звертається до подруги Беата й встає з колін, забувши про будь-яку граціозність. Віо розпрямляє ногу. За склом натовп плескає в долоні. Беата відпускає уклін оперної примадонни. Віолета, не звертаючи уваги на шанувальників, іде до «Татуся».

Йому за п'ятдесят. Здоровенний, з червоним обличчям і рожевим, вкритим рудим пухом тілом. Повія знає, за чим ходить сюди «Татусь». Аби підготуватись до зустрічі, вона йде в гардеробну (зовсім як у театрі), щоб вибрати собі сценічий костюм, нанести потрібний макіяж. «Татусь» не любить ту хвойду, яка щойно виставляла себе у вітрині...

Віо переодягається й заходить до клієнта. Вона вбрана, як маленька дівчинка. Ніякого натяку на сексуальність. Нафарбовані лише щічки. В косах заплетені рожеві стрічки. На маленьких ніжках — біленькі шкарпетки. Дівчинка нагинається, аби підтягнути шкарпетку й Татусь помічає широченькі дівчачі трусики. Віолета закопилює губку й теребить кіску. Вона гарна акторка.

—Скільки тобі років, дівчинко? — питає «Татусь».

—Не може придумати щось інше, і завжди питає одне й те саме, — думає вона. «Дівчинка» кліпає очима, соромиться, ще більше червоніє.

Така гра. Правила непристойно прості. Віолета має сказати, що їй десять. Він таких любить, від цього запалюється. Віолета подумки рахує: «Якщо Татусь прийде ще разів десять, то буде 500 доларів...»

Збоченець повільно задирає їй спідничку, двома пальцями розплітає коси, стягає трусики...

У Віолети є двадцять хвилин, аби відпочити. Її не мають права турбувати півгодини після клієнта — згідно з КзоТом повій. Вона лежить на канапі, курить і рахує, знову рахує кількість доларів, помножених на клієнтів, та ще помножених на дні, тижні, місяці, роки...

Треба вкластися у двадцять хвилин. Жінка дозволяє собі розкваситись. Вона реве, дивлячись на себе в дзеркало. Їй здається, що вона, вільна

громадянка світу по той бік червоної скляної вітрини, спостерігає за дурною повією, яка б'ється в беззвучній істериці. Віолета має двадцять хвилин на те, щоб згадати свою дочку Маринку, заради якої вона заробляє ці брудні гроші, маму й молодшу сестру-калічку, які живуть в однокімнатній квартирці в Ужгороді. Для них Віолета — успішна артистка Амстердамського циркового ревю.

Віолета розглядає дивне створіння в дзеркалі — оголену дівчинку в біленьких шкарпетках. Це ж вилита Маринка... Їй також десять...

САШКО. ЛІСАБОН

—Португальське вино дуже дешеве... Та це не означає, що то шмурдяк, — повчають старші товариші.

Старші — це бригада українських заробітчан зі стажем, молодший — щойно спечений гастарбайтер Сашко.

Сашко лише вчора приїхав до Лісабона на місце свого тестя. Той поневірявся на чужині три роки й, врешті-решт, повернувся додому. Батрачив би далі, та прихопило серце. Чоловік уже не молодий — 60-річний ювілей відзначив рік тому на цьому ж самому місці — задньому запльованому дворі великого будівельного майданчика.

Сашко молодий, сильний, жилавий та витривалий. Вдома на ті гроші, що висилав тесть, побудував тимчасівку для себе й Світланки. У них є дворічний Митько, викапаний дід. Сашко пишається сином. Показує товаришам його фотокартку. Біляве маля в синій сорочечці шкіриться на всі чотири зуби й показує щось пальчиком.

—Гарний! — каже старий Грицько й подає Сашкові чарку по вінця наповнену густим брунатним напоєм. — Гарний портвейн!

Хлопці синхронно випивають по першій, другій і одразу по третій. Витирають рукавами роти та, на ходу хрумаючи білий пухкий хліб, стають до праці. Сашко все ще тримає в одній руці фото, у другій — чарку. Коли він згадує сина, всередині бринить туга. Гриць допомагає новенькому випити, підштовхуючи під лікоть, кладе картку до Сашкової нагрудної кишені.

—Нам на двана дцятий, — поянює Гриць. — Там шумить дуже. Не почуєш. Тому кажу тут. Набираєш сміття до лантуха й несеш туди, — показує пальцем на величезну купу будівельних відходів.

Сашко радіє з того, що зможе втамувати душевний біль за допомогою грубої фізичної праці. Він береться до роботи з непідробним ентузіазмом. Старші товариші лише спльовують, дивлячись на нього.

Уночі Сашкові стає зле — попухли руки, дрижать ноги, його б'є пропасниця. З ліків — лише портвейн. У тісному приміщенні, розташованому недалеко від будмайданчика, мешкає десять таких, як він, робітників. Вони втомилися й хочуть відпочити.

—Та заткайте його, блядь, чого він стогне?! — нервово кричить Андрій.

Гриць дістає з торби пляшку, відкорковує її, наливає в каструлю й несе до плити. Підігріте вино має подіяти. Перевірено. Випивши, Сашко забувається важким сном. Тиждень він лікується то від болю, то від похмілля...

Сандро — так тепер називають Сашка — вже три місяці успішно заробляє валюту. Тепер він не носить сміття, а кладе цеглу. Йому подобається. Під час посиденьок із хлопцями часто сміється над собою тодішнім.

—От броча[1]. А думав, що я сильний, — каже й махом вливає в себе півпляшки «портовіно».

—До роботи! — наказує прораб. Обід закінчено.

—Карамба! — в один голос лаються найманці. Мружачись, підставляють зашкарублі обличчя лагідному сонцю та йдуть відливати під паркан.

Сашко кожного місяця висилає в село гроші. Немалі. Дружина його любить все дужче. Плаче, кличе додому. Але не надто активно, бо ще й справді приїде, за що ж тоді жити їй та дитині.

У цій диво-країні час летить непомітно, клімат спонукає до безтурботності, Сашкова робота змінюється відпочинком на лоні природи. Круговертю проходить життя. Багато хто з Сашкових односельців уже повернувся додому, аби добудувати хату, приструнити дружину чи витягти з в'язниці виросло без батька сина.

Сандро зрісся з Португалією настільки, що має плани подавати документи на легалізацію. Його побут налаштувався. Живе сам, винаймає кімнату. Дорого. На житло заробляє окремо — копає ями на цвинтарі. Португалія дивна країна. У ній зовсім не обов'язково знати мову — куди не плюнеш, попадеш на свого. Постійна спека пригнічує апетит, а відтак можна економити на харчах. Щоб перебороти голод, який попри все інколи з'являється, існує чудодійний засіб — Портвейн. Він звільняє від думок, перетворює сум на веселощі, коштує недорого, тамує спрагу. Останнім часом Сашко часто говорить із ним. Спілкування виходить напрочуд цікавим.

...На порожньому столику стоїть напівпорожня пляшка з темного скла. Сашко дивиться на неї з пристрастю, гідною закоханого. Чоловік підпер долонею підборіддя. Філософія така:

1 Броча — імпотент (португальський жаргон).

—Припустімо... приїду я. А в Митька вже інший батько є... Світланка скаже: йди ти, Саню, звідки прийшов. Не заважай, скаже, нам жити... Поламаю їй щастя. Що ж вона — три роки сиділа й чекала? А вона... нічогенька... молода... Їй лише двадцять чотири.

—Ні! — каже пляшка. — Двадцять чотири їй було три роки тому.

—Твоя правда, винцю, твоя прав...гик...да...

—Митькові п'ять. Він тебе не знає зовсім. Не треба нікуди їхати. Будь зі мною.

—А я тебе заберу на Україну, — радіє Сашко. — От побачиш, винцю, яка то є країна. Розумієш, що таке сніг? — Сашко схиляється над пляшкою, мружить очі й погрожує пальцем.

—Сам не поїду й тебе не пущу. — Каже Портвейн.

Санько обнімає пляшку, сміється, заливаючись гіркими сльозами, цілує білу етикетку й засинає за столом...

—Куди подівся Сашка з Ободівки? — питає Гриць у хлопців.

Йому написала листа Світланка. Вона вже давно не отримувала звісток від чоловіка. Хвилюється. До того ж, хоче розлучення. Просить односельця знайти Сашка й запитати у нього коли той надішле гроші.

—Його вигнали з будівництва розважального центру, бо був дуже п'яний, — звідкись знає зовсім молодий роботяга.

—От собаки, їм уже не подобається, що ми п'ємо, — роздратовано каже Андрій. Сам він не п'є. Має бізнес — купує дешеве пійло в районі Решетлу, щоб потім продати хлопцям дорожче.

—Приїду додому — налижусь, як свиня, — мрійливо говорить підстаркуватий Іван.

—А чого чекати? — вирішує більшість та посилає Андрія за провізією.

Той довго не комизиться, правда, відразу обговорює ціну. Сідає на старого мопеда та зникає.

...У Ліссабоні багато визначних місць: Площа Россіу, національний театр Дона Маріа, зведений 1840 року, кафедральний собор Се. Хто не любить людських скупчень, може прогулятись парком на горі Монсанто. А комусь найбільше до вподоби Віфлеємська башта святого Вінсента. Цей дехто сидить (а подеколи навіть лежить) з простягнутою брудною рукою під мурами башти й вимагає від туристів допомоги. Він не просить багато. Інтуїтивно знає, коли назбирається потрібна сума. Потрісканим пальцем перераховує монети, підводиться й, зігнувшись, плентає до магазину, де продають дешеве вино.

— Сандро, Сандро! — біжать біля нього й кричать лісабонські дітлахи. — Сандро-бораччо[1]!

Нехай славиться народжений сонцем, оспіваний поетами португальський чудовий напій — Портвейн. Товариш одиноким та рятівник тим, хто заблукав. Він рятує багато від чого, та парадокс у тому, що не задарма...

МАРТА. МЮНХЕН

Столицю Баварії населяють здебільшого аристократи, або ті, хто себе ними вважає — богемна молодь, нащадки збіднілих монархічних династій, підпільні послідовники Гітлера. Тут, у Мюніху[2] заробляє свої єври Марта. Найдорожче, що має Марта — дві вищі освіти та трьох дітей, які чекають на неї в Україні.

На чужині не заведено згадувати про дипломи, бо ж німці не варвари які. Вони не стануть експлуатувати висококваліфікованих працівників на чорних роботах. Марті доводиться прикидатись затурканою тіткою, аби

1 Сандро-бораччо (порт.) — п'яниця.
2 Назва Мюнхену за німецькою орфоепією.

взяли прибиральницею. Ця зовсім ще молода жінка одягається як підстаркувата дурепа. Речі, які вона носить, дісталися їй від старих німкень. Їм було шкода викидати на смітник згадки про юність, от вони й ощасливили українську задрипанку.

Проте Марта добре знається на гарному одязі, має вишуканий смак. У рідному Кіровограді тішилася славою неабиякої модниці. Вона купує брендовий крам на сезонних розпродажах і ховає його в шафу. Мріє: як повернеться в своє місто, то зможе нарешті вдягтися, як слід. Вдома чотирнадцятилітній Миколка приглядає за десятилітніми сестричками-двійнятами. До них іноді навідується колишній Мартин чоловік. Діти добре дають собі раду й без нього. Та іноді хочеться, аби хтось обняв...

Того самого дня, як Марта приїхала до Мюнхена й взялася до роботи, вона завела собі дивний папірець. На ньому стовпчиками виписано цифри від 1 до 31 чи 30. Всього стовпчиків 12, а цифр — 365. Щовечора перед сном жінка закреслює червоним фломастером одну цифру. Як важко діждати вечора, та як радісно, коли червона лінія перекриває чергову цифру.

На 12 липня червоніє три стовпчики плюс у четвертому до половини. Марта чітко знає, скільки їй треба заробити, тому планує працювати лише рік. Як вона дістанеться додому з простроченою візою, жінка поки не замислюється.

Сьогодні Марта допомагатиме принцесі Феліциті (нетипове для німців ім'я) на її вечірці. Феля (так про себе називає Марта німкеню) дуже пишається тим, що вона принцеса. Прізвище в неї Августа де ля Прімера фон Занґідерс (щось на кшталт цього). Виглядає ця Августа як стаєнний кінь. Коли читаєш на візитівці «Принцеса Феліциті Августа де ля Прімера фон Занґідерс», уявляєш собі ніжне, тонке створіння, що пахне первоцвітом. Натомість бачиш перед себе саратовську руду бабу. Ніс-бараболя, руки-граблі, ноги-човни, срака-бочка. Смак, як у старого бабуїна. Одягається принцеса дивовижно, якщо говорити дуже м'яко. Її єдині заяложені штани відблискують на витягнутих колінах. Вона художниця й письменниця. Принаймні так себе презентує. Має ще сестру та двох братів. Сьогодні вони присутні на паті. Ще до Феліциті прийшли її друзі — майже всі, в кого Марта працює прибиральницею. Марта прибрала це помешкання, що радше нагадує стайню.

Після прибирання принцеса являється на Мартині очі в бальному наряді, щедро всипаному неймовірними різноколірними блискітками. Крій сукні називається «тісний мішок». Сало принцеси звисає з тих місць, де воно передавлюється тканиною. Феліциті розпустила волосся. Це єдина

її окраса. Воно жовтувате, кучеряве й довге. Двометрова принцеса чекає овацій. Марта цокає язиком на знак схвалення.

— Тебе також треба перевдягти, — каже Феліціті, оцінюючи Мартину сіру вовняну сукню на гудзичках.

Вона довго обмацує поглядом тендітну Мартину статуру. Згодом телефоном просить графиню Карен принести «оте зелене плаття». Марта не пручається. Нехай тішаться, роблячи з неї опудало, вона звикла...

Вечірка в розпалі. Німці голосно обговорюють нещодавні театральні прем'єри, хизуючись один перед одним обізнаністю в мистецтві. Феліціті зупиняє розмови:

— То ви будете щось їсти-пити чи, може, попатякати прийшли?

Компанія дико реве й гигоче (за традицією студентських років), удаючи голодних і спраглих нелюдів. Принцеса вмикає шалений негритянський свінг. Це знак для Марти — вносити наїдки й напої.

До затемненої кімнати заходить нікому не відома красуня в смарагдовому вбранні. Сукня вигідно окреслює чудову фігуру. Запрошені одностайно переводять погляд на стрункі ніжки в золотих трохи завеликих черевичках.

— Прошу напої! — говорить чарівна незнайомка, простягаючи велику тацю, вщент заставлену келихами.

Почувши знайомий голос із акцентом, гості дотумкують, що перед ними добре знайома Марта. «Чому вона така молода?» — питають вони один одного. Марта лишається незнайомою лише для братів Феліціті. Один із них, не довго думаючи, запрошує красуню на танець. Тацю з Мартиних рук він передає Феліціті, котра так і лишається стояти посеред кімнати. Сестра принцеси — така ж огидна, як і вона. А от хлопці напрочуд гарні — чорняві, схожі на італійців, веселі й балакучі. Вони наперебій вимагають у Марти залишитись серед гостей. Але жінка, посміхаючись, іде на кухню — мити посуд.

Замість того, аби веселитися з приводу дня народження принцеси, гості обговорюють неймовірне перетворення хатньої робітниці. Жінки, театрально заламуючи руки, благають Феліціті не дозволяти панянці Марті робити чорну роботу. Брат принцеси, засукавши рукава, демонстративно йде на кухню, щоб підмінити Марту. Феліціті вмовляє новоспечену красуню кинути все й приєднатися до гостей. Вечірка видалась наповненою, цікавою, незвичайною. Обговорюють мистецтво, художників, письменників, театри, моду. Виявляється, присутні на святі мало на цьому розуміються, хоча видають себе за знавців. Марта знає більше. Вона не приховує своїх знань.

— Дивно, що ви така розумна... — стиха каже Карен (та, котра графиня, якщо вірити візитівці).

—А ти закінчила університет й за сім років усе забула, — кепкує з Феліциті її брат.

Марта трохи сп'яніла від шампанського та надмірної уваги до себе, тому, втративши пильність, весело промовила:

—Я все пам'ятаю, ймовірно, тому, що закінчила аж два університети.

...Наступного дня Марті було відмовлено в роботі. Першою чесно зізналась, що не може експлуатувати таку освічену особу, Феліціті. За нею інші, в кого працювала Марта, вказали їй на двері. Не від того, що перестали її любити. Навпаки, вони занадто захоплювалися нею.

До самого березня Марта працює на іншій роботі — миє громадські туалети. Кожного ранку вона вдягає гумовий зеленкуватий комбінезон, такі ж рукавиці, чоботи й маску. Бере до рук шланг і поливає брудні унітази сильним струменем гарячої води. До чоловічих туалетів під час прибирання завалюють п'яні й просто навіжені відвідувачі (розумні бачать знак, виставлений у дверях). Вони влаштовують шабаші, демонстративно випорожнюючись на підлогу. У такі хвилини Марта відвертається до стіни й чекає.

І от приходить час, коли заробітчанка нарешті закреслює цифру 31 в останньому стовпчику на своєму аркуші. Того ж дня вона збирає невелику валізу з брендовими речами й рушає до кордону.

Їй гидко викручуватись, обманювати, щось вигадувати, тому вона відразу йде на пропускний пункт. Віддає паспорт та чесно розповідає, як нелегально працювала цілий рік — мила в Мюнхені туалети. Переконує, прикладаючи руку до грудей, що німці за таку роботу не хочуть братись. Їй не вірять, бо бачать назви відомих фірм на одязі, що лежить у валізі. У нещасної забирають речі, які їй так важко дістались. Але такої екзекуції німецьким чиновникам виявляється замало, й Марту садять до в'язниці.

Засуджують до 90 діб виправних робіт за порушення візового режиму.

Перше, що робить Марта у в'язниці — пише на білому аркуші цифри. Три стовпчики з числами...

КАТЕРИНКА. БАРСЕЛОНА

Катеринці лише двадцять. Уже півроку дівчина живе в столиці Каталонії. Родом Катеринка з Одеси. Барселона до щему в грудях нагадує їй рідне місто. Великий галасливий порт, лише на іншому морі. Середземне трохи лагідніше, ніж Чорне. Місто Барселона передусім славиться розвиненою промисловістю.

Іспанці не надто працьовиті, та й навіщо їм за такого клімату відмовлятися від природних лінощів. Україна радо ділиться своїм трудовим потенціалом, негласно відправляючи до Іспанії живий товар у промислових обсягах.

Коли Катеринка жила в Одесі, мала намір вступати до престижного інституту — добре знала англійську. Та не склалося. Для навчання були потрібні гроші. А де їх взяти мамі, яка сама не працює, бо хворіє.

Катеринка вирішила будь-що заробити на навчання. Вона могла без проблем влаштуватися танцівницею (вміла танцювати), офіціанткою, стриптизеркою, проституткою. Та їй пощастило — через мамину тітку отримала напівлегальне місце на текстильній фабриці Барселони.

Мешкає Катя в гуртожитку, отримує добру платню (якщо рахувати за українськими мірками). Після роботи відмовляється йти на прогулянку з дівчатами, з якими разом працює, бо шукає додаткового заробітку.

В один із понеділків до неї підходить старий працівник фабрики Хуан Гарсія Мартінес. Він добре ставиться до дівчинки. Знає, що їй потрібні гроші. Він нагадує Катеринці покійного тата. Добрий, тихий, кругленький чорноокий дядько.

—Мені треба попрасувати речі, — каже він Катеринці по складах у саме вухо, перекрикуючи шум.

Дівчина усміхається, киває головою. Старий дає їй адресу та показує сім пальців.

—О сьомій! — здогадується Катеринка, й ще раз киває чорнявою голівкою в білій хустинці.

Після зміни Катеринка прасує гори чистої білизни в Хуана. Щотижня. Дивується, коли він встигає прати. Дядько Хуан під час її відвідин завжди вдома. Сидить у сусідній кімнаті за зачиненими дверима. Катеринка здогадується, що іспанець працює там за комп'ютером. Іноді він виходить звідти, стає в дверях та дивиться, як Катеринка водить праскою по дошці. Вона не звертає уваги на старого, хоча відчуває його погляд.

Сьогодні дон Хуан передає Катеринці зв'язку ключів. Він повідомляє дівчині, що не зможе бути о сьомій вечора вдома, прийде трохи пізніше.

Катеринка, коли приходить до оселі Хуана Гарсія, не гає часу й відразу береться до прасування. Їй хочеться швидше все зробити. На третьому простирадлі в Катеринки зринає думка, що з Хуанового компа можна відправити листа подрузі в Одесу. Вона швиденько заходить до напівзабороненої кімнати, що нагадує неприбраний сарай. Речі стирчать із роздертих картонних ящиків. На підлозі, ніби снігові кулі, біліють зім'яті папірці. Комп'ютерний столик вщент вкритий хлібними крихтами й рештками їжі.

Вікна глухо зашторені. Комп увімкнений. Перебуває в режимі сну. Катеринка штурхає мишку... Монітор спершу тихенько шипить-потріскує, й нарешті з'являється зображення. Спершу Катеринка думає, що то троянда. Але, роздивившись, розуміє, що перед нею чиясь вагіна. Катеринка з огидою відсахується від комп'ютера й вибігає з кімнати.

Хазяїн приходить додому за півгодини, здоровається зі стурбованою Катеринкою, проходить до свого потаємного місця. У Катеринки бухкає серце, вона бо знає, чим він там займається.

Дон Хуан Гарсія Мартінес з'являється у дверях, як завжди, після недовгого перебування у своїй кімнаті. Катеринка відчуває, як він вдивляється їй у спину. Дівчина повертає голову до чоловіка. Той стоїть із розстібнутою ширінкою й тримає рукою свого прутня. Катеринка остовпіла, вона така ошелешена, що не може поворухнутись. Старий охає й ахає, бурмоче в екстазі, що йому подобається, як вона дивиться. Нарешті все закінчується. Дон Хуан хоче на радощах поцілувати Катеринку. Думає, що їй також сподобалось. Він підскакує до дівчини й отримує ляпаса... гарячою праскою...

...Катеринка прикладає іспанцеві до щоки змоченого в холодній воді рушника, а він плаче. Просить вибачити його. Мовляв, його дружина давно його покинула. А він же чоловік. Він нічого поганого не хотів зробити Катеринці. Він навіть може одружитись, якщо вона не проти...

...Дон Хуан Гарсія Мартінес сидить в невеличкій келії Маріацького костелу. Він виглядає молодим і щасливим. Святковий одяг невимовно личить йому. Сірий фрак, штани з лампасами, цикламеновий галстук із золотою застібкою роблять дона Хуана схожим на героїв мексиканських серіалів.

Він чекає того часу, коли дадуть команду починати. Чоловік помітно нервується. Раз по раз витягає з внутрішньої кишені піджака маленьку оксамитову коробочку, відкриває її й милується двома обручками. Та, що менша за розміром, рясно вкрита блискучими камінцями. Донові Хуанові вона дісталася від його матусі. Діаманти — справжні.

Нареченою, як можна здогадатись, є Катеринка. Вона погодилась на пропозицію дона Хуана, хоча відчувала до нього відразу. Мотиви в неї були прості — от-от мав закінчитись термін її візи, а заробила вона надто мало, аби цього вистачило на її навчання в омріяному університеті. Фабрика їй остогидла. Вона мала таємну надію за допомогою дона Хуана щось змінити. Чоловік не чекав такої швидкої згоди, але вельми зрадів. Почав готуватися до весілля. Катеринка оселилась у нього, правда, іспанець попередив, що сексуміж ними до вінчання не буде. Він, ревний католик, хоче, аби його майбутня дружина була чиста, немов янгол.

За місяць, що минув від дня Хуанової пропозиції про шлюб, Катеринка докорінно змінила своє ставлення до іспанця. Він виявився напрочуд гарною людиною, показав їй Барселону, розповів історію цього міста. Багато говорив про своїх батьків, сестер, братів та інших родичів, які живуть в Ов'єдо. Виявляється, йому лише сорок сім, а відтоді, як він вирішив одружитися, виглядає на тридцять сім. Дон Хуан дуже щедрий. Купує Катеринці все, на що вона дивиться. Коли він уперше поцілував дівчину, вона відчула, що прагне прожити з цією людиною все життя.

Катеринку від її майбутнього чоловіка відділяє лише стіна, якою розгороджена келія костелу. Дівчина також чекає команди. Вона невимовно гарна. Справжнісінька «Кармен» із червоною квіткою в чорному хвилястому волоссі. Біла зі шлейфом вигаптувана весільна сукня має історію. У родині Гарсія Мартінеса три покоління жінок ішли в ній під вінець. Катеринці сукня подобається. «І навіщо мені здались ті університети?» — думає Катеринка, бо відчуває себе наповненою щастям. «Шкода лише, що мама не приїхала», — вдається до невеселих роздумів Катеринка. Її думки перебиває розпорядник. Ледь прочинивши двері, він звертається до нареченої, а заразом і до Хуана: «За три хвилини». Катеринка говорить: «З Богом», і три рази плює через праве плече...

Катаріна (так її називає чоловік) добре влаштувалася в Барселоні. Вона вивчила мову, виявивши неабиякі здібності, знайшла роботу в невеличкій кондитерській. Тепер донна Катаріна сидить за касовим апаратом і люб'язно усміхається відвідувачам. На великий подив Катеринки, Хуан виявився багатим чоловіком. Після весілля він купив будиночок, у якому Катеринка стала повноправною господинею. Чоловік також придбав для

дружини машину, щоби вона могла добиратися на роботу. Дон Хуан не заперечував, що Катеринка працює. З наступного року чоловік пообіцяв Катеринці оплачувати її навчання в Барселонському університеті. Ну хіба він не святий! Катеринка дуже хоче подарувати своєму незрівнянному Хуаніто маленького хлопчика чи дівчинку. А може, навіть двійко — на знак подяки. Її не лякає те, що коли з'являться діти, доведеться відкласти навчання. Материнський інстинкт сильніший, ніж потяг до навчання...

І через рік подружнього життя Катеринка з радістю виконує всю хатню роботу в своєму гніздечку. Прибирає, миє, пере, прасує... От і тепер вона порається біля дошки для прасування, як колись... Дон Хуан, її чоловік, вийшов зі своєї кімнати, він стоїть у дверях і активно працює над досягненням оргазму... Катеринка лишається незайманою.

ГАЛИНА. ЛОНДОН

Усі люблять Різдво. Сімейне свято. Ялинка. Накритий стіл. Гості. Веселі пісні. Подарунки. Різдво воно й у Африці Різдво. Та заробітчани з неньки України не надто радіють святам. Один день без заробітку прирівнюється до вселенської катастрофи...

Двічі на рік немолода українська робітниця Галина мусить купувати нові черевики, бо швидко зношує старі — підошва горить від кількості пересувань містом. Галина має за день прибрати на одному кінці мегаполісу, в Гринвічі, потому рвати до Іст-Енду — забирати чиїхось дітей із садочка, тоді волоктись у Хекні — затарювати англійську бабцю провізією з супермаркету. Хоча вона й працює цілодобово, грошей на те, аби винайняти окреме помешкання, шкодує. Безкоштовно живе в тісній комірчині великого будинку, що належить сімейству Велендів. Жінка двічі на тиждень прибирає це вічно закидане мотлохом помешкання, щоденно відводить-забирає двох Велендів-молодших до садочка та одного до школи, пере, готує вечерю. Веленди не платять Галині. Вони люб'язно надають їй притулок та великодушно дозволяють дзвонити в межах міста.

22 грудня Галина зненацька занедужала. Три роки живе вона в Велендів, але такого жодного разу ще не було. Того дня вона привела дітей додому, впала на канапу й заснула так глибоко, що англійці злякалися. Спробували її розштурхати. Марно. Привели знайомого лікаря (незнайомий коштує грошей). Той поставив діагноз:

— Нервове виснаження.

— Ностальгія, — підсумували Веленди й залишили Галину в спокої.

У переддень Різдва жінка прийшла до тями. На ранок у Галини заплановано прибирання в Кларка.

—Куди це ви, Галино, йдете? — зупинив її містер Веленд.

—На роботу, — нічого не підозрюючи, відповідає Галина.

Хазяїн із силою зачиняє двері, бере Галину за руку й веде до вітальні. Там сидить місіс Веленд. Вона широко розкрила очі, наче акторка німого кіно. З міддю в голосі звертається до Галини.

—Вам краще?

—Вона зібралась на роботу! — замість Галини відповідає чоловік. Він каже це так осудливо, що та насторожується.

—Але ж ви така хвора!

—Сьогодні вона піде працювати, а завтра знову виключиться, — Веленди розмовляють між собою, не звертаючи уваги на Галину.

—Їй треба відпочити.

—Принаймні сьогодні, святковий день і...

—Посидить удома, набереться сил.

—Вам треба берегти себе, дорогенька! — в один голос солодко звертаються вони до Галини.

—Я вже дуже добре себе почуваю. До того ж, гроші зайвими не будуть.

—Усі її думки лише про гроші! — містер Веленд ляскає себе по стегну.

—Ви повинні думати й про нас, — каже місіс Веленд. — А якщо взавтра ви знову заснете на добу?.. Ми платили за лікаря, — бреше хазяйка.

Містер Веленд перехоплює недовірливий погляд Галини.

—Ну, відпочиньте, любонько. До того ж, це гріх — працювати в таке свято, — хазяїн по-батьківськи обійняв Галину за плечі.

Жінці шкода цих людей. Вони ж бо турбуються про неї. Галина усміхається, цілує містера й місіс у підставлені щоки й плентається до своєї кімнати.

—Галино, йди прикрашати ялинку! — невдовзі кличе робітницю старший син Велендів.

Спершу Галя волоче з підвалу ту кляту важелезну ялинку. Тоді встановлює її. Тоді прикрашає. Тоді місіс Веленд пропонує Галині пропилососити кімнату. Тоді всі інші. Тоді помити вікна. Тоді приготувати смачний пиріг. Тоді повести дітей погуляти. Тоді збігати до магазину за продуктами. Тоді позагортати у гарний папір подарунки для гостей...

Галя заходить до своєї кімнати об одинадцятій годині ночі. Вона довго дивиться у вікно на заляпану дощем бруківку. Вирішує не чекати дванадцятої, лягає спати...

...Веленди ще ніколи в житті не мали такого клопоту, як ото тепер. Вони писали листи до різних інстанцій з проханням допомогти їм розв'язати цю проблему. Дійшли навіть до українського посольства. Правда, там їм нічим не зарадили... Вони три роки надавали дах над головою цій жінці — і як вона їм віддячила!

—Мені знову сьогодні дзвонили — просили забрати її, — крізь сльози скаржиться місіс Веленд чоловікові.

—То може — заберемо, та й справі кінець?

—Тобто, ми самі маємо за все платити?

—Люба, мені остогидла ця місячна тяганина, — втомлено каже містер Веленд.

—Як таке може бути, щоб у людини нікого не було?

—Думаю, вона спеціально так вчинила, аби зекономити... — Містер Веленд спинився, вп'ймавши на собі осудливий погляд дружини.

—До того ж, вона нас обдурила. Навіщо було казати, що їй сорок вісім років, коли їй уже під шістдесят?

—Я б ніколи не взяла на роботу таку стару робітницю, — наголосила місіс Веленд.

—Лікар сказав, що в неї було хворе серце.

—Не нагадуй, що сказав лікар, — знервовано відповіла жінка. — Дзвони. Ми її заберемо. Я відкладала на черевики. Тепер віддамо їй.

Містер Веленд зрадів і швидко зателефонував:

—Я містер Грегорі Веленд, — гордо відрекомендувався він. — Ми заберемо Галину Михнюк... Так... Сьогодні... А можна її відразу відвезти на північ... Ми заплатимо.

...На півночі Лондона, в самому його передмісті, є невеличкий цвинтар, що, на відміну від відомих такого ж типу місцин, не має назви. Холодного дощового дня 26 січня на безлюдній церемонії погребіння один напівп'яний вікарій проводжає в останню путь божу рабу. Йому важко вимовляти незвичне ім'я, до того ж, ніхто йому не заплатив за гучні промови.

—Амінь! — підсумовує священик, закриває маленьку Біблію й біжить до церкви, аби швидше сховатися від огидного дощу, який перетворюється на сніг і рясно закидає порожній цвинтар.

Галинину могилу засиплють землею лише тоді, як закінчиться негода...

ІВАН ТА ІВАННА. РИМ

Професія Івана дуже допомогла йому в далекому Римі. Правда, це було згодом, а спершу він ішачив на небезпечному хімічному виробництві. Отримав там собі на згадку про гарно проведений час екзему. Довелося шукати щось не таке отруйне. За рекомендацією земляка влаштувався до такого собі сеньйора Франческа — поратись у саду. Дід жив самотньо і був надто старим, аби доглядати за фруктовими деревами. Іван на батьківщині працював агрономом. Отож, знання та практичні навички стали в нагоді. Незабаром сеньйор розніс чутку про чудові агрономічні таланти Івана всім передмістям. Реклама спрацювала, й чоловік відбою не мав від грошей. Проте за чотирнадцять місяців роботи українець занудьгував без жінчиної ласки й почав збиратися додому. Італійські землевласники нізащо не хотіли його відпускати, щоб не залишитися без такого спеціаліста. Тому час від часу своїм коштом винаймали Іванові римських низькосортних нічних метеликів. Покуштувавши продажної любові, Іван почав збиратися додому ще дужче.

На спільній італо-українській раді було вирішено викликати до Івана його дружину Іванну. За цим діло не стало. Італійці зібрали гроші жінці на квиток, візу та інші витрати, Іван-бо свої на таке діло тринькати не давав.

Іванна приїхала до Риму й оселилася разом із чоловіком в одній із кімнат сеньйора Франческа. Італійські дідки лише облизувались, побачивши на вулиці високу, дорідну жінку. Іван біля неї видавався вайлуватим. Вона мала таку грубу й довгу косу, що навіть старі італійки не стримували своїх захоплень, коли її бачили. Іван відразу запропонував дружині обрізати коси й продати (буржуазія, блін). Іванна зміряла чоловіка спопеляючим поглядом, тицьнула під носа немаленького кулака й відрубала:

— Радше я тебе продам.

Жити одному на ті гроші, що заробляв Іван, було солодко. А двом — не дуже. Іванна мала шукати роботу. Копатися в саду їй було гидко, прибирати за сеньйорами ще огидніше, а йти на фабрику чи завод — принизливо. Тому вона знайшла собі роботу не складну, але пов'язану з певним соромом.

«П'ять хвилин сорому й вічне блаженство», — любила повторювати українка. Вона мала працювати офіціанткою топлес. Іванну зовсім не турбувало, що їй під сорок.

— У нас здебільшого молоденькі дівчатка, з пружними цицьочками, — намагався пояснити менеджер.

Іванна, дивлячись на нього впритул, розстібнула кофтину й вивалила йому перед очі своє багатство розміру «Д».

—Я ніколи не народжувала, — сказала вона українською й приклала спітнілу руку менеджера до прохолодних грудей.

Він не зрозумів, що вона сказала, але відчув, що в цієї іноземки є потенціал.

П'ять разів на тиждень Іванна гордо крокує поміж столиками, розгойдуючи своїми принадами. У неї найбільші чайові. Ресторан набуває гучної слави. До нього перестають ходити безгрошові прищаві підлітки. Кон'юнктура змінюється на опецькуватих багатеньких стариганів. Іванна починає заробляти неймовірні гроші. Невже лише чайовими? Для того, аби підробити ще, жінка вивчається на курсах масажу. Вона мне спочатку сеньйора Франческо. Той, у свою чергу, розносить благу звістку по всьому передмістю. Нікого більше не турбують сади й городи. А відтак нікого не обходить агроном Іван. Він навіть починає заважати Іванні заробляти гроші своїми постійними підозрами й ревнощами.

На загальному італо-українському зібранні ухвалюється рішення відправити Івана до України, піднімати вітчизняне сільське господарство. Він не дуже й пручається, лише запрошує відхідного у вигляді грошей на квиток та таке, як він каже, інше. Іванна перекладає всі витрати на любителів масажу, навіть підключає кількох постійних відвідувачів топлес-ресторану. Вони радо допомагають Іванні спекатись Івана...

— Іль соджьорно уніто... — вичитує з маленького словничка Іванна. Вона вичавлює кожну літеру, роблячи на ній наголос. Сеньйор Франческо дурнувато посміхається до неї й киває сивою головою. Його рука лежить на м'яких Іванниних грудях. Жінка підводиться з ліжка. Сеньор Франческо копилить губи й тягнеться до неї.

—Довбня стара! — сердиться Іванна. — Кажу тобі твоєю мовою — іль соджьорно уніто... — вона загрозливо дивиться на дідка. — Не розумієш, Казанова.

«Іль соджьрно уніто» — означає «спільне проживання». Іванна домагається від Франческо, щоби той написав папери на спільне з нею проживання. Це дасть Іванні можливість перебувати в Італії легально. А за три роки вона стане вільною італійською громадянкою.

Через два тижні до сеньора Франческо таки доходить, чого від нього хочуть. Із великим запалом він узявся робити Іванні папери. Йому вельми вдячні всі відвідувачі Іванниного ресторану.

За три місяці в Іванни починає рости живіт. Дідусь Франческо знає точно, що він до цього не причетний. Іванна кожному зі своїх знайомих повідомляє, що дитина саме від нього. Дід Франческо не був винятком.

—Це твій байстрюк, — говорить вона, схлипуючи на грудях у Бебіно, Пепіто, Борсело, Клавдіо, Франко, Джузеппе, Клаудіо (іншого) та ще багатьох чоловіків, імен котрих узагалі не знає.

Вона обіцяє чоловікам не піднімати це питання на всенародне обговорення (бо ж у кожного, крім, можливо, Франческо є власні дружини). Навзамін просить невеличкі аліменти на утримання малюка. Італійців довго вмовляти не доводиться — адже у всіх діти, сім'ї, тещі та тести. До того ж, кожен із чоловіків почувається гордим від того, що може допомогти такій гарній жінці.

У Іванни народився гарний товстенький хлопчик. До нього по черзі навідуються Іваннині друзі. Вона призначає їм побачення в строгому порядку (щоби бува не зіткнулись один із одним). Адже кожен із двох десятків чоловіків вбачає в цьому блакитноокому білочубому янгеляткові своє продовження. Італійці справно несуть Ернестові грошики, Іванна ходить на роботу до ресторану (з малим тоді сидить Франческо), підробляє масажем, складає гроші в купки й перемотує їх гумовою стрічкою.

У 2007-му Іванна отримує право на проживання в Італії. Через три місяці помирає 87-річний Франческо й лишає по заповіту будинок Іванні та Ернесто.

Іванна не стримує радощів, хоронить діда в найкращому місці, доглядає за могилкою.

Тепер вона може не ховаючись писати листи в Україну.

«Коханий мій, Іване! Нарешті ми досягли того, що планували. Я чекаю на тебе з нетерпінням. Ернесто вже дорослий. Правда, говорить лише італійською. Та нічого. Дуже сумую за домом. Може, краще не ти до нас, а ми до тебе? Вибач, я так не думаю, просто зірвалось (далі букви розмиті). Бачиш, яких акварелей я тобі тут намалювала. Цілую міцно. Твої дружина Іванна і синочок Ернесто».

Некомерційний мистецько-літературний портал «ЗАХІД-СХІД» запрошує читачів та авторів до співпраці

Про часопис. Ідея віртуального мистецько-літературного часопису виникла цілком спонтанно. Я б схарактеризувала його визначенням на кшталт «космополітично-творчо-віртуальна антитусня». Адже таємницею Полішинеля є той факт, що різного роду творчі середовища – це часто-густо щось на зразок закритих клубів, тобто досить герметичні анклави, куди неохоче приймають новачків, навіть талановитих. Наш віртуальний часопис має стати альтернативою цієї тенденції. Нас передовсім цікавлять по-справжньому обдаровані люди, які несуть у собі іскру Божу. Не конче «розкручені», але такі, які можуть стати нашою коштовною знахідкою. І цими знахідками ми охоче ділитимемося з усіма, хто небайдужий до тих видів мистецтва, які представлені на нашій інтернет-сторінці. Отож – запрошуємо до співпраці – й авторів, і читачів. Ми охоче приймаємо поезію, прозу, публіцистику, наукові статті, а також візуальне мистецтво – живопис, графіку, художню фотографію et цетера. Матеріали добираємо, керуючись суб'єктивними смаками редакції. Вже вийшли 4 номери часопису. Ми провели два конкурси, які допомогли поповнити сайт творчим доробком справді вартісних авторів.

Про нас. Ми живемо в різних країнах (я – у Польщі, Таня Мельник – у Німеччині, Оксана Лущевська – в Америці). Походимо з різних регіонів України (Львів, Київ, Черкащина). Нас познайомила та об'єднала любов до поетичного слова. У цій царині в кожної з нас є певний доробок. Маю на увазі те, що вийшло друком у видавництвах та періодиці. Тетяна за освітою – філолог, літературознавець. Оксана теж закінчила українську філологію, тепер вивчає журналістику в одному з університетів США і співпрацює з місцевими періодичними україномовними виданнями. Ваша покірна слуга також не без «паперів про розум».

У нас є надійне чоловіче плече. Це наша редакційна рада, у складі якої поет і перекладач Дмитро Чистяк, прозаїки Антон Санченко і Юрій Камаєв, головний редактор часопису «Над Бугом і Нарвою» Юрій Гаврилюк. А це означає, що цього разу обійшлося без жіночого шовінізму.

Сайт створив для нас талановитий веб-дизайнер Олексій Добрушин. Сподіваємося, що нашим відвідувачам сподобаються й оформлення, і наповнення, і зручність навігації. Тож сердечно запрошуємо всіх – як до ознайомлення з матеріалами нашого інтернет-видання, так і до співпраці з нами: www.zahid-shid.net

З найкращими побажаннями,
Дана Рудик

www.zahid-shid.net

Робітня

Національний університет «Острозька академія»

Тетяна КУЧЕРУК

Союз «Плита»:

Юхим ДИШКАНТ Євген ЛУЩИКОВ
Віктор ІЩЕНКО Роман РОМАНЮК

Тетяна КУЧЕРУК

... народилася в м. Рівне 7 березня 1990 року. З 2005 року — членкиня літературного об'єднання «Поетарх». Студентка четвертого курсу «Літературної творчості» Національного університету «Острозька академія».

Публікувалась в альманахах «Наше коло» та «Погорина». 2009 року відзначена на Всеукраїнському літературному конкурсі «Витоки».

Займається живописом — 2007 року мала першу виставку в Острозькій академії. Переконана в реальності істини: «Якщо віриш і робиш те, в що віриш, — можливо ВСЕ!!!»

ОСІНЬ

Літо розбилось об вересень
Дзвоном парфумів осені.
Майже фактичним вереском
З серпня мене виносять.

Квіти розплющено дихають
Сонце у слід пробаченням.
Хто тебе, хто тебе вигадав,
Літо, яке я не бачила?

В олігархічному золоті
Листя, згоряючи, плаче.
Згублена, згублена молодість,
Я тебе не пробачу!

* * *

Вечір, коли уся альфа-бета перехрещує північ на вічність,
І без квапощу днів він говорить мені: «Привіт!»
Кораблями доріг темінь маже зорями вічі,
А мені не здається, що під небом запалений світ.
Бо коли до зіниць звідти падають краплі моря
З боку інших мигдально-солодких мостів,
То здається, що Всесвіт на згубу хворий,
І він тринька усе, що так палко любив.
Все на мене, віками будоване болем
І тертям предковічних основ живота.
У зірках з неба сиплеться в душу море,
Де чекає від мене на власні жнива.
І уся альфа-бета просить серпа у серпні,
Коли подихи «хочу» проймають тебе до основ.
Як же терпну і як же це стерпіть,
Коли твій поцілунок як місяць зійшов.

* * *

Загубилося листя на волі,
Журавлина душа в небесах
Обіймає цнотливі тополі,
А мій шарф листопаддям пропах.

Баба літо сплітає у вузлі
До приходу сліпої зими,
А ми в осені стали — загрузли
Малювати все небо грудьми.

І від того на серці так тепло,
Що на мить зупинилась земля.
З нами всесвіт цілується терпко
І молитву зими промовля.

* * *

Не рабуються мрії, ні!
В них нема оковитих друзів,
І якщо ти іще в потузі,
То дістань те, що тихо на дні

Причаїлося. Мислиш, тобі
Це, можливо уперше й востаннє
Доведеться здійснити бажання
Те, що руха тебе по землі.

І якщо ти відступиш, бо кроки
Буде важко здійснити вперед,
То тобі не дістанеться мед,
Що звеличить тебе потом років.

* * *

Обіймаючи мене за кроки
Стигло падає сніг.
До весни, як до неба рукою,
Візьми, зачепись!
Та ні...

* * *

Я тебе не бачу, я тебе не чую,
Ти ж мене нуртуєш, Господи прости.
Світ такий манірний, я у нім будую
Серед пісковища вічності сліди.

Там на видноколі сходить косовиця
І тремтить у мене стріляне крило.
Я сьогодні встала Богу помолиться,
Бо мені учора це допомогло.

Ріже дзвоном серце нібито на сполох,
Нібито на спомин про мої роки.
Я у цьому світі руки поколола,
Я у цьому світі... світі, що і ти

* * *

Засинає маленьке місто
У великому шлунку світу.
Сон приходить до нього з тилу
Поза обрієм перемитим.

Відшалілі урбанські душі
Вже усі посклади кеглі
І тепер медитують в стелю
Із обличчями грізних мушель.

Тільки де-не-де опівночі
Ще тривожаться тихо сквери —
Не погаснуть гарячі нерви,
Вони пам'яттю їх лоскочуть.

Аж до рання, а зранку знову
День увійде у їхнє лоно
Черевиком, а мо'й поклоном,
І хлюпне на людей водою.

Союз «ПЛИТА»

...чотиричленний неонародницький літ

пературно-екстремістський союз

Євген ЛУЩИКОВ

...народився 1989 року в Житомирі. Студент Національного університету «Острозька академія». Член союзу творчої потенції «Плита», співавтор музичних проектів «Комісія», «Юхим Дишкант і Кусок Комісії», автор музично-абстрактних проектів «The Cunt» та «afraidofpeople». Працює над книгою «Дишкантwissenschaft».

НОТАТКИ БРАТА

вона любить мене
зривати на полі жувати мої зерна
мій смак ховати під язиком
вдихати мої колоски
вона одна мене любила
так як це роблю я
вона любила лежати в мені
на мені
я її обіймав собою зсохлим

вона ховалася в ілюзорних
моїх глибинах несучи з собою
ту хвору видумку щасливого життя
що називали гуманізм
та мастурбації внутрішнього
нічного страху

вона любила своє волосся
вона мене носила в ньому
я жив там і вірив носу
я ґвалтував її волосся
і обливав своїми дітьми
які гнили на сонці
я її теж любив

вона носила капці
і ногами торкалася землі
дуже рідко
літаючи пестила дерева
вона любила свої пальці
і різноформенні нігті
і шкіру
пестила ночами

посмішка її жила окремо
десь в її глибокій кишені

її очі жили за волоссям

вона жила окремими частинами
але була єдиною

вона боялась вмерти
в чужих головах
всі знали цю весну вже
вона не доживе не переживши
але вона всім подарувала розчарування
і возродилася в мені
але вона віддає себе...

[в нічному небі і в траві
вона ховала очі без вогню
вона кричала ми живі
вона шептала я живу
вона до сонця присягала
вона від нього нить тягла
вона із ним була
вона його сніданком частувала
і сонце дарувало їй тепло
і сонце всіх на світі оминало
вона його любила
воно вмирало і жило]

всі яблуні ховалися далеко
в далеких мріях
її уява розширялася як найповніша
зірка усього життя

єдині вірні ми рвалися
від струменів розжарених м'язів
я знав де в ній захована правда
яку ми разом шукали
на здачу від щастя за сім гривень
на 11 копійок

але вона мовчки підточувала
олівці вона малює мовчки
мовчання на соцреалістичній картині
дешевого примарту

я пітнію від ораторного погляду
я ніяковію від запаху волосся
я млію від смаку полуниці
я божеволію
з вождем на грудях я метанію
від бризу східного лісу

я вічливо перечитую листи
її друзів чи коханців

я не знаю чи довго ще
та вона вірить у час

а бачила вона діаманти
які падали згорали в стратосфері
вона плавала в кислоті і фосфорі
але вона не пише вальсів
і любить три четверті

***

відлупцьоване почуття біжить
і фарбою білого кольору
розписує огорожі народною творчістю
відлупцьована гордість плететься
і фарбою білого кольору
замальовує народну творчість
ображена огорожа плаче
не фарбою і не білого кольору
а простими слізьми.

***

любив було Дишкант малим
у трави ходити
піде і сидить до вечора
мати сердиться
а він траву любить
а стемніє
додому Дишкант іде
і чорти йому всюди
і говорять до нього
ото поки додому дійде
всі молитви що
мама вчила говорить
а зранку знову у трави
іде...

Роман РОМАНЮК

...народився 17.06.1989 в сім'ї селянина та робітниці, які освоювали Крайній Схід Великої Радянської Батьківщини. Перемога імперіалістичної пропаганди призвела до розвалу Країни Рад, у зв'язку з чим у 1991-му майбутній поет переїхав до України... Закінчив 9-класну середню сільську школу. У пориваннях сіяти добре, розумне та вічне дійшов до того, що вступив до Луцького педагогічного коледжу, який згодом успішно закінчив. Щоб інженерити в людських душах добро-любов і наставляти на істинний шлях робітничо-селянські маси, вступив до Національного університету «Острозька академія». Поет, перекладач, літературознавець.

ЛЮБОВНИЙ МОТИВ

Небо темніло. Світились зорі.
Ми йшли з тобою і про любов
Я говорив словенята кволі —
Тобою п'яний таке молов!

«Любов — це те...», і «оте», і «те»...
А ти всміхалась і все прощала.
Таке в тобі щось було святе,
Мрійливо-ніжне, як у причалу.

Слова дібрати було так важко,
Як шляху правильного вночі.
А ти — кохана моя ромашко —
Спокійно глянула, так — «Мовчи...»

Люблю за це тебе так, як долю.
Люблю, кохана! Люблю без меж!
Світилось небо. Світились зорі!
І ми з тобою світились теж!

* * *

Вечір знову, як ніготь по нерву, віршем в мені колишеться.
Крізь надщербину небо зайве зливає на спеку.
Із пшеничної стріхи знявся у вись колись іще
Як туман посивілий, як я одинокий лелека.

Й розіпнутий на небі висить, бо де подітись.
Задля кого прожити? Кому присвятить крило?
Він до Бога літав у лелечо-минулій дійсності,
А вернувся у дійсність, де Бога вже не було.

Ех! Якби так злелечіти. Знятись якби так можна
І розлитись у небі під пісню важку трембіт.
Холодіє душа моя, наче гніздо порожнє.
І пшеничною стріхою пахне мені політ.

* * *

Я живу в обзимілих березах.
Я молюся із соснами вітру.
Я у громі високим дієзом
Гримітиму.
Я хвилююся в полі з тополею.
Наливаюся колосом житнім.
То жеврію жариною в попелі
Пережитого.
Я у спокої тихого ставу.
Поля дух поселився в мені.
Пагінцем молодим проростаю
Зі стерні.
Я із волі сотворений Богом.
І увесь відхвильовуюсь в нім,
Як хрещатий узорець убогий
На святому його полотні.

ВЕЧЕРЯ

Бутерброд з ковбасою, Павлюк — з пам'яті...
Ми вечеряєм з Дишкантом біля Дніпра.
Он праворуч Володимирові Святому пам'ятник,
І ні жінки, ні відьми — лиса гора.
Під святий, як спасіння, чайок із термоса
України шукали у Києві — де там!
На Дніпрову глибінь мовчки душами сперлися
Й гордо мерзнемо вдвох, як належить поетам.

САМОТНЯ ПОЕМА

Р.С.Б.

I

Заспіваю, щоб горнило мого голосу
не залилось
матом.
Проклинаю тебе, чуєш, світе,
за біліючу голову
матері.
Проклинаю тебе за дорогу,
що розлукою
звана.
Чуєш, материним серцем стукаю?
Бачиш — серце її зранене?
Проклинаю вечір цей одинокий
в жалобності матовій!
Чи ти чуєш, як
роз'їдає неспокій?!
Відчуваєш, як
немає
матері?..
Проклинаю небес мокроти осінні!
І січе мене небо
дощем карательним.
Просто, ти знаєш,
як воно синові

дорогою від
матері?
Просто, ти знаєш,
як воно синові,
сидячи тут,
у труні вагона,
чути
псаломні її голосіння,
стогони?

Вечір.
Неспокій.
Млявий ліхтар.
Фіранки мовчать
мученицьки.
Місяць надтріснутий
по склу скрапує
в очі
неприручені.
Поїхав вокзал. Побігли перони,
завмерлий вагон
у темряву вдушуючи.
І бачу над собою,
як Омофор,
мамину
душу.

Кілометрами дорога
на коліс мотки.
І над тривкістю степу
силует строгий
благословляє швидкий
«Харків – Острог».
Розуміючи,
вечір до волосся лащиться.
І вагонний гамір спадає збезсилілий.
Віддаляється
мама в пащеку Харкова...
Злущується з вікна...

Темрява хвилями
над вечором скволілим.
Осипається погляд.
Листям опаленим
осипаюся я, розлукою пойнятий.
Плацкарт затуманило.
Передзвіння коліс — по мені подзвін.
Уже, наче остання,
дорога.
Вітер хрипло затягує
«... да упокой раба
Бо-о-о-же...»

II

Заспіваю, щоб сурми мого голосу
не залились
матом.
Я одинокий глас проти поголосу,
смертник
перед катом.
Я одинокий,
як свічки голос
за упокій душі зрадника:
змалілий під склепінь соборів
натиском.
Я одинокий,
як Петра слово
після слова третього півня.
Мені — колючі в Хреста голову —
нутро
противиться.

В незахищену шию вганяє
вітер
мене все глибше і глибше
в себе
голосу
жебрати.

III

Заспіваю, щоб жили мого голосу
не натяглись
матом.
Мучиться дух, як нерви в руці
під колеса
накатом.
Затискається поле в лещата лісу.
Вже волинський
гримить
грім.
У вагону проваллі
такий полишений
я
світом усім.
Десь позаду сходяться колії
в нитку
з гобелена днів, нервами мережаного.
Ще дня одного пуп'янок
виткався,
але
не-
живий.

Колючки пустельні —
слова —
з себе
витягну.
І самотньому голосові
власяницю витчу.
В горла мого пустелі висхлій,
щоб він
чувсь,
як струмка пересохлого вимолювання дощів
винне.

У вагоні чорному
дев'ятнадцятилітньої
душі
сивіння.

Віктор ІЩЕНКО

...народився 3 липня 1988 року в м. Теплик на Вінниччині. Навчається в НУ «Острозька академія».

Автор і єдиноосновник концептуального проекту «Райісполком» і музичного аматорського авангардного проекту «Перловка». Учасник музичного гурту «Комісія». Член-співзасновник літературно-екстремістського союзу «ПЛИТА». Музикант-піїт-профан.

* * *

...і періщила злива
по тонких а дзвінких шибах,
і чекалось — коли ж сонце,
бо хотілось уже сонця.
А ти в чай додала меду,
за вікном — як з відра — з неба,
по розмовах — святий спокій,
і від слів, від сухих — тепло.
Чай холоне, а шал гріє.
Десь зісподу зудить-ниє —
завари мені ще жменю,
аби в жмені було тепло.
Аби я міг вспокій випить,
аби я мав горня віри.
Хай мале, але все ж гріє,
чаю вдосталь — мені стане.

* * *

Чи чуєш?..
Зимою запахло, Маріє.
Лунка твоя мова
Заторкує звільна
Інстинкти.
І скупо
Ліхтар зореточить,
І тлінно
Спадає туман.
І здаєсь:
Повітря насочене
Димом заграв,
Що згоріли дочасно.
І все-таки скніє
Тепло,
Що зопалу
В шарф
Замотали.

* * *

Душа сифілітика проситься вийти,
Пройти крізь затори тілесні —
Як сон наркомана,
Як манна небесна,
Як серафим шестикрилий.

Мирськими турботами повниться чаша,
Розведеним в настрої спиртом —
Тремтінням терпіти,
Самотньо синіти
В ілюзіях тухлого завтра.

До завтра скисають і пиво, і води,
Сеча. І тримає снодійне.
Знов спогади рвуть
І натужно волають,
І все просять свіжої крови.

* * *

Страшно самому,
Сковзко самому
Бути.

Мутлик у рамку,
Рану фіранки
Мітить.

Струменем світла
Тішиться світла
Свічка.

Мутлик — на свічку.
Страшно на світлі.
Сковзко.

* * *

...І тільки-но вийшов я на дорогу,
А зразу і дощ заграв
По листу травневому, молодому,
Сюїти нічних заграв.

Прочани радо вертають з меси,
П'ють соки весняних барв.
І місяць — свисне у піднебессі —
Зайде за хмуриння хмар.

І не доступитися до причастя,
І вже не упасти ниць —
Ув'язнути в лоні пасток,
В підморгуванні сідниць.

* * *

Над річкою на скелях
Сидить п'яний вчитель
З пляшкою пива в руці,
Вдивляється в синю далеч.

Шкіра, як у бульдога,
обвисає з обличчя,
зморшки, проте, як борозни —
краплями поту вмиваються.

Окуляри носа намуляли.
Смішно учителеві й добре.
Пиво надпите
потроху
газ
випускає.

* * *

...а спітнілі стегна дозволяють ковзать
по жорсткій поверхні. В тонкощах забав
ти професор млости, без твоєї злости
не здобути чести, не зайти в астрал.

Веретена буднів на ерзацах тіла
Залишили вишкіл вм'ятин і синців.
Кожен день — як проща,
Не майдан, не площа,
Де ти славиш Блока. І трубадурів.

Я, як мав ще сили, то пірнав досхочу,
вихвалявся блиском гнилизни оправ.
Я — професор млости, та без твої злости
не здобути чести, не зайти в астрал.

* * *

Чортове колесо нашого календаря
скрипом дощів, що вихлюпують сліпи в осінь,
стрілками срібними в пальцях годинникаря
мірить життя... і сивіє чиєсь волосся.

Чорними зливами й злотими злитками листя
лати лицарські замастиш в болото й ліниво
вип'єш застуди, закусиш і трохи позлишся
на самосад бур'янів на житейській ниві.

Рани втішають і радять радіти знову.
Осінь солона, ій морду їдять прокльони.
Лати по-лицарськи витруть брати од крови.
Осінь солона, липка... і комусь — червона.

* * *

Жовтень відхрипує. Тихо. Спокійно. Журливо.
Листя — вже жовте. А очі — посоловілі.
В час ідеальних конструкцій ідеї тліють.
Пріють — як листя, готове зробитись димом.

Поле — іще не зоране. Світ — у ремонті.
Шмаркля маразму мастить інвалідний возик —
Лиш не скрипів би, бо й так вистачає прози...
Друзі померлі приходять, а решта — на фронті...

Часом приходять і ті, що вернули із фронту.
Довго говорять про все: про війну і про зміни.
Тішаться стіни. Портрети пожовклі на стінах.
Криза кругом. І життя — наче картка дисконтна.

Юхим ДИШКАНТ

...народився 1988 року на Тернопільщині. Член літературно-екстремістського союзу «Плита».

Автор численних публікацій, кількох книг віршів, співавтор двох аудіо-проектів. Студент Національного університету «Острозька академія». Поет, революціонер, демократ. Медіум.

* * *

Твій художник малював те,
чого ніколи не бачив:
собаки із крилами,
люди без серця,
і навіть дерева,
що з неба ростуть, як дощі.
Картини сідали і плакали довго.
А потім ходили дивитись на себе у дзеркало...

* * *

Бранки часто матюкаються.
Їхні печальні ляменти
куйовдяться в твоєму білявому волоссі.
броня сього міста така ж хора,
як і вояцтво у затхлих лазаретах.
І ти любиш обсмикану тремтячим вітром мелодію,
опріч якої заляпані тривожним дощем балярини
витанцьовують щось давнє.
Будинки засвічуються,
і мертвотність сієї ночі
роздягає і одягає тебе, бранко.

* * *

Дівчинка з моєї землі лягає на трави.
Плачте, мої святійші,
мої мучинецькі,
мої лякливі музиканти.
Акацієва купіль ллється
солодкими патьоками над площами,
по стінах церкви.
І ти, одягнена в темінь,
приймаєш постриг
білявим волоссям встеляючи ліжко дощу.

* * *

В кнайпі на три душі
ти, я та яблуневий сад...
сонце, вимкнене чиєюсь рукою,
лежить на столі,
чуєш, як бродить вино,
і як долітають листи,
написані під трояндами.
Бачиш, як мертві поети вичавлюють світ
з підвечірків глибинних.
І тільки розхристана ти
прочитуєш вірші
на крилах чужих голубів.

* * *

Хата під стріхою, як Роксолана,
а потім стоїть порізана,
комунізм квартирний змивають під краном,
всі із загробними візами.
Грай мені джаз, співай літургію.
Знаєш, вмирають трамваї,
і самогон більше не гріє.
Я собі осінь маю,
така ж, як і ти, і напівциганська,
вірші революційні.

Кров на листі згурдилась, як повстанська,
тепер залишились війни.
А ти з Роксоланою, там залізниця,
туман молоком материнським,
тут можна старіти, росте столиця,
а яблука як у Рильського...

* * *

Коли почуєш останній постріл,
останній потяг розбудить місто,
я у тобі, як у церкві, вистою,
ти зачитаєш Шевченка слізно.
Ти згадаєш мені сі війни,
і навіть співатимеш Марсельєзу.
Коханий, вже надто пізно,
ми з тобою такі нетверезі.
В котромусь вагоні, вже повоєнному,
на грудях твоїх поеми і карти,
а ти серед ночі втечеш від мене,
кудись на захід, із емігрантами.

* * *

Застарілі сухоти, вода на твоєму столі,
потяг львівський привіз жовте листя з берези.
А собаки надворі вмостилися, як святі,
тільки місту лишилось щезнути.
Бо немає плити і якась ще гуцульська туга,
із землі мені шепчуть мольфарну казку трембіти,
Хочеш — я тобі стану другом, або світом...

* * *

Ти не хочеш зо мною, у босе місто богів?
Нас зосталось так трохи, що й вмерти нема кому.
Пристарілі сніги шукають своїх кобзарів,
новосілля морозів собі, ніби хліб, перейму.
Допиватимем холод, пісні про любов чужу,

і ялиновий вітер там, серед наших днів.
Просто сходились люди до нас, в листопадну межу,
і човни в межиріччі щось везли моїй землі.

* * *

Видихаєш хребет маловірців, як спалення гейш,
і свої табори, малолітні до перших зимівлів.
Короновані снігом і прорізи меж,
кладовищами ходять древні ночівлі.
Ти прийдеш ніби так, без вина, без добра і кальяну.
І хворітиме осінь на кашель, смертельний, як рак.
Ще автобус старий, де я наодинці зостанусь,
ми досиплем себе до неба, що зараз як мак...

* * *

Зостались дерева, а зими їдуть у місто,
газети торішні і книги жовті радянські.
Он сонце на клені спокійно собі повісилось,
і люди якісь трохи поганські.
Одні від'їжджають, інші живуть в магазинах,
дзвони церковні, як масло, туман калатають.
Аби встали святі, подивилися, скільки згинуло,
мо' поплачуть горівкою і покаються.

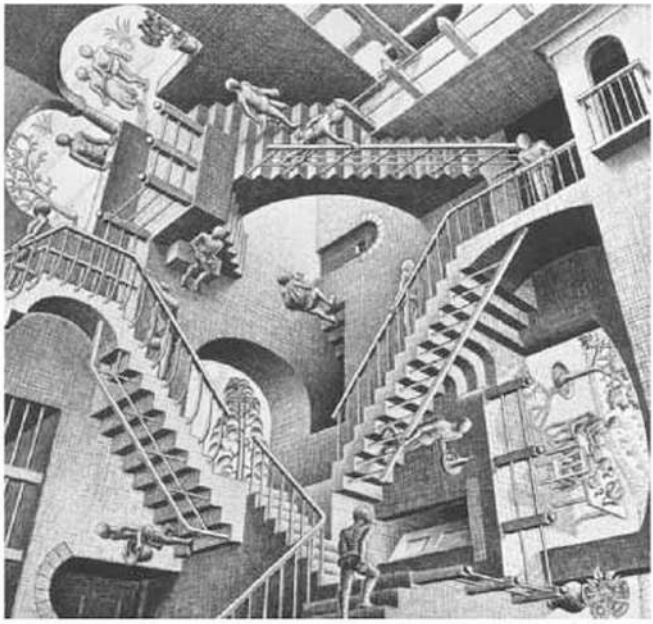

УВАГА! КОНКУРС

Видавництво «ФАКТ» спільно з журналом «Київська Русь» оголошує конкурс серед авторів, котрі працюють чи роблять перші спроби в жанровій літературі (мелодрама, історичний роман, детектив тощо).

Наразі починаємо з детективу.

Конкурсні вимоги до тексту:

– місце дії – Україна
– динамічний перебіг подій і мінімум філологічної води
– наявність головного героя (героїв) обов'язкова
– обсяг рукопису – 150-175 сторінок (300-350 тисяч знаків).

Рукописи-переможці буде видано окремими книжками в серії «Український детектив».

Рукописи приймаються від дня оголошення конкурсу до 15 грудня 2010 року в електронному вигляді на адресу dvs_66@bigmir.net

Редакційна рада конкурсу

Лєра ЛАУДА

ДЕТАЛЬНА КАРТА ЛЮДСЬКИХ ПОЧУТТІВ ВІД ВІҐДІС ЙОРТ

Віґдіс ЙОРТ. Якби ж то. Роман / Переклад з норвезької Ірини Сабор. – Львів: Кальварія, 2009, 224 с.

«Якби ж то», – слова, які безліч разів повторювала Іда, головна героїня однойменного роману норвезької письменниці Віґдіс Йорт. **«Якби ж то»** – це не умовний, а дійсний спосіб неможливості. Шорсткий набір звуків та сенсів. Шорстка канва реальності, яка не просто огортає людське життя, а натирає його, часом – розт(д)ирає до крові. **«Якби ж то»** – це також недосяжність, що іноді починає видаватися цілком досяжною. І якщо віддатися цій омані – можна почуватися (й) цілком щасливим, допоки...

«Якби ж то» – це та неможливість, яка глибоко поранила й роздерла Ідине життя, недосяжність, яка, здалося, раптом сама увірвалася в її світ, а насправді ж... Іда не знає, що було насправді. Не знає того і Віґдіс Йорт, яка є прототипом головної героїні, а її роман – довгим листом-сповіддю чоловікові, якого вона зрадила. Видавці стверджують: він є таким відвертим, що «у цнотливих літературознавчих колах Норвегії та Великої Британії цей роман вважають аморальним». Насправді ж аморальності там нема – хіба щирість перед собою і свідома нещирість із собою ж. Починається та псевдоаморальність (і нове життя героїні), напевне, зі зради. Іди – чоловікові. Зради легкої і невимушеної. Зради ніби між іншим. *«Не те, щоб її мордувало сумління, яке там. Перший раз, чи що. Все одно ж розлучиться рано чи пізно. Це вона собі вже давно знала».* Але не знала, що ця зрада переверне усе її життя.

Віґдіс Йорт пише не про героїню в контексті світу, а про цей світ у контексті героїні, бо в центрі таки вона, Іда (вона

як окремий світ, який читачеві й пропонують дослідити, та її коханець Арнольд — як частина її та її-світу). Акцент у романі — на внутрішнє: гострі почуття, двоякі переживання, різнокаліберні сумніви. Коли йдеться про це — текст просякнуто емоціями, він гнучкий і насичений (попри те, що речення часто лаконічні чи незавершені). А зовнішнє — нечітка декорація, фон (воно й описується здебільшого сухими штрихами і рубаними реченнями). Та, попри нечіткість, цей фон таки дещо важить (так, він не в центрі, але він — основа, те, що під килимом). Герої приклеєні до декорацій. Вони живуть у різних містах, з усіма від того наслідками, і не мають сил вирватися звідти, поєднатися. Відтак герої можуть лиш удавати, що фону не помічають, або — призвичаїтись, іноді тікати — робити кілька кроків убік: їдучи за кордон, у міста, де їх ніхто не знає, і всюди вдаючи з себе молодят: *«Вони одружуються в Стамбулі, Касабланці, Парижі, Мюнхені...»*.

Цей роман — така собі карта, детальна карта природи людських почуттів. Ти бачиш, як вони зароджуються — випадково і миттєво. Бачиш, де все починається, куди тече, наскільки бурхливий той потік. Це карта універсальна (бо то не просто чиясь історія кохання, а, власне, кохання у численних його проявах і видозмінах). Тому будь-який читач знайде щось близьке саме йому (шалена пристрасть, кохання без відповіді, стосунки на відстані, моменти абсолютного щастя і миті такого ж страждання...).

«Якби ж то» — роман затягнутий. Це правда. Ти заздалегідь знаєш, чим книжка закінчиться. Вже на сотій сторінці думаєш: але ж тут уже все сказано, і спантеличено дивишся на ще не прочитану сотню сторінок — не розумієш, що може бути далі? Що можна ще сказати і написати? Нічого. На решті сторінок — ті ж зустрічі, які закінчуються сварками і палким сексом, спільні подорожі й розставання. *«Він їде до Тронгейма — на автобус і на летовище. Вона — на потяг і в Осло»*, — ці слова у різних варіаціях пронизують усю історію. Вони і є основними подіями книги. Так, книга статична. Вона — про стосунки і їх поступову зміну. Ніби пори року, зі загалом передбачуваною сезонною погодою й іноді мінливо-непередбачуваними днями, годинами. Це стосунки, що неначе розбиті на кольорові сегменти, спектр — і ти бачиш, як один колір перетікає в інший, як змінюється ставлення на різних відтинках, і у що певні вчинки можуть врешті вилитися.

Тож «Якби ж то» — це роман-споглядання. Першу сотню сторінок прочитуєш на одному подиху. Потім текст ітиме повільніше. І щойно здасться, що в ньому забагато одноманітності — книжку слід відкласти. На кілька днів. Чи й тиждень. Бо від тривалого споглядання, навіть чогось неймовірно гарного, людина втомлюється, бракне гостроти сприйняття.

А споглядачем у романі є не лише читач, а й сама авторка. Принаймні,

саме таку роль вона на себе намагається взяти: *«Вони зідзвонюються щодня, ввечері у них секс по телефону, вранці — плани на майбутні подорожі»*. «Вона», «він», «вони» — це спроба відстороненого погляду, можливо — аналізу, відмежування героїні від авторського я. Але час від часу в тексті з'являються абзаци або й цілі сторінки від першої особи. Вони найбільш щирі й переповнені емоціями: щастям і стражданням. Ці рядки найвідвертіші: *«Мене поранили. І тільки тепер я побачила, наскільки глибоко. Пишу — а сама відчуваю, як у тій рані рояться згустки болю, і мені робиться дивно, що я пишу те все, роздмухуючи попіл, замість того, щоб поховати все на віки вічні»*. Цими словами книжка вже фактично завершується, ними завершується історія кохання Іди та Арнольда. В історії, що нагадувала спіраль, — кола раювання, що чергувалися з колами пекла: божевільна пристрасть, що кілька років мучить Іду, ніби приречене кохання, нарешті отримання бажаного і насолода ним, поступове й невпинне руйнування щастя, бо *якби ж то він вмів її слухати, якби ж то він пробував її зрозуміти, якби ж то він не...* А між цим усім — ще купа кіл, часом майже непомітних, часом — до нестерпності довгих.

«Ми відчуваємо у собі закоханість ще до того, як зустрічаємо кохану людину. Відчуваємо в собі страждання, ще коли вони тільки назрівають». Час вибілює страждання. Іда це розуміє, а тому відтягує розрив із Арнольдом на щонайдовше. Навіть не так — вона розтягує його, розбиває на невеличкі порції і їх споживає. Маленькі дози отрути — не вбивають. Не відразу. А тим часом — *«якби ж то, якби ж то, якби ж то...»* стає все більше. І кожне воно — все більш болюче і більш нестерпне. Тому назва роману — «Якби ж то» — невипадкова. Ці слова були для Іди дзвіночками, дзвонами, що віщували загибель стосунків і кохання. Що сповістили про його смерть. Бо в певний момент тих «якби ж то» стало забагато, вони витіснили усе.

Тому роман Віґдіс Йорт — це не лише карта людських почуттів, повна енциклопедія на тему, а ще й не менш детальна карта людських помилок. Помилок, які здатні знищити навіть, здавалося б, незламні речі.

Тетяна ДІГАЙ

ТЕРПИ, КУРСАНТЕ, МОРЯКОМ СТАНЕШ

Антон САНЧЕНКО. Нариси бурси.
Київ: Електрокнига, 2010, 302 с.

Перша збірка оповідань Антона Санченка «Баркароли» (Київ, «Факт, 2008) написана в жанрі типової мариністики, коли письменник і моряк — ці дві іпостасі творчої біографії — нероздільні. Оповідання — кочові нотатки фахового моряка, який ходив у море п'ятнадцять років, працював начальником радіостанції на суднах керченської, херсонської, одеської, стамбульської та пірейської прописки. Тексти баркарол запам'яталися іронічною манерою спостережливого героя-оповідача, свіжою, оригінальною, пластичною, виразною образністю: *«Я вийшов на крило капітантського містка покурити італійську цигарку. І побачив не хмари, не холодний дощовий фронт із півдня, а... химерні дерева в саду, про які писав щось таке ритор Сковорода. Мабуть, таким був Едем...»*

У другій книзі — «Весілля з Європою» (Київ, «Факт», 2008) — автор досліджує генеалогію своєї родини на фоні історичних подій рідної країни періоду від російсько-японської війни 1904 року, через Першу, Другу світові війни та голодомор 1923 і 1933 років. Про історичні катаклізми прозаїк пише жорстко і жорстоко, протиставляючи авторську наративну манеру фальшивому героїко-романтичному пафосу творів класиків партійно-пригодницького соцреалізму: *«Усі Панчі, Бабелі й Вишневські, Фурманови й Довженки, що повигадували Чапаїв, Щорсів та Будьонних, відретушували їхні патрети й створили черговий міф. Саме останні винні в наших хибних уявленнях про громадянську війну».* І додам, не тільки про неї. Попри критичну налаштованість, гумористична вигадливість пера письменника невичерпна, персонажі твору намальовані соковито й привабливо.

«Нариси бурси» повертають читача до початку життєвого шляху А. Санченка. Автор змінює письменницький антураж і звертає погляд уже не на море, а на сушу. Це сімнадцять історій із життя бурси — Херсонського морського училища рибної промисловості, «Тюльки». Це розповіді про

будні й маленькі свята молодого хлопчачого колективу, який за будь-яких обставин зберігає почуття власної гідності й від усіх прикростей рятується гумором. Кожен із цих нарисів (за авторським визначенням жанру) — яскравий, щирий, веселий і дотепний твір, просякнутий живою іронією і ліризмом. Протистояння керівництву — лейтмотив сюжету збірки — незла сатира на звичаї, що панували в училищі, зіткнення уставних приписів і живої вдачі молодих курсантів. Конкретні образи, можливо, прототипи, тут особливої ролі не відіграють — важлива загальна тенденція: світ романтичних мрійників виявляється зовсім не чорно-білим. Та біда вчить майбутніх морських вовків коржі з салом їсти!

Бурсацький гумор Антона Санченка потребує окремого абзацу: «*Це була площа Свободи. Отож-бо, зручна назва, не треба переіменовувати щоепохи (...) Стрій завжди переможе натовп. Не хочеш бути битим — шикуйся (...) Флотські традиції — то здебільшого накази, які забули відмінити років з двісті тому (...) Шлях до знань можна виміряти в кілометрах. Принаймні в бурсі. Бо кожен навчальний день тут починається з розводу на заняття. Роти крокують на пари урочистим маршем під оркестр усі 500 метрів плацу. Таким чином вони щотижня наближаються до омріяного диплому ще на три кілометри (...) Голодний курсант — небезпечний для суспільства, як потенційний потьомкінець і бунтівник*».

Із кожної книги, що нам припала до душі, від кожного письменника, який нам сподобався, ми беремо щось у своє життя. Розумне, афористичне, в міру філософічне письмо прозаїка, буває, балансує на грані — але ту грань не перетинає, принаймні, від його книги не лишається присмаку штучності й позування. Авторове почуття гумору, іронічна вдача, життєлюбна натура, відсутність моралізаторства, зрештою, природжений дар оповідача — все це надає прозі Антона Санченка привабливих рис якісної масової літератури.

Тетяна ДІГАЙ

АКСЕЛЕРАТИ ФІОЛЕТОВОГО КОЛЬОРУ

Маріанна МАЛИНА. Фіолетові діти: Роман. – К.: КМ Publishing, 2009, 224 с.

Маріанна МАЛИНА. Випалений шлях: Роман. – К.: Країна Мрій, 2010, 256 с.

Маріанна Малина – двічі (2008, 2009) лауреат конкурсу «Коронація слова» у номінації «Романи». Цей незаперечний успіх молодої письменниці з Євпаторії привернув мою увагу до її творчості. Чому саме вона? Спробую зрозуміти і пояснити хоча б кілька аспектів, які видаються мені важливими.

Світ дітей завжди протистояв світові дорослих, і це протистояння – одна з провідних тем літератури. І завжди увагу привертали діти з розвиненими здібностями. Це явище давно відоме як акселерація. Поява «дітей індиго» (нової раси, за американським медіумом Лі Керолл) – епохальний стрибок у духовному й ментальному розвиткові людства, а простіше – це коли кількість вундеркіндів на квадратний метр/кілометр перевищує звичну для покоління батьків норму.

На інтелектуальному Заході ця проблема давно в центрі уваги психологів, лікарів, педагогів, її ґрунтовно вивчають, їй присвячено наукові праці та художні твори, кінофільми тощо.

Відразу наголошу, що в моїх імпресіях нема повчальності, але немає й поблажливості, бо «коли взявся за гуж...» Як творить Маріанна Малина, потенційний представник нью-ейджу молодої української прози? Фантастичним романам письменниці не можна відмовити у багатстві уяви, мобільності та гостроті сюжетного драйву, рясноті цікавих деталей. Вона бере за основу тему, що збурила й продовжує збурювати світовий інформаційний простір, використовує доступну інформацію про надзвичайний

енергетичний рівень і високий потенціал цих незвичайних дітей: гіпноз, медитація, левітація, зчитування думок, ауробачення, оптична непомітність тощо, дає персонажам українські імена та прізвища, додає детективного «перчику».

Перебігу розслідування загадкової смерті вчительки («Фіолетові діти»), що його провадить шкільний психолог Дарина, трохи бракує психологічного підґрунтя для всіх «поворотів долі» героїв, мотивів їхньої поведінки. Письменниця використовує факт телепатичних здібностей і надзвичайної почуттєвості та обрамлює його для певності цілком реальними деталями, адже, попри всі надлюдські якості, це насамперед діти. Свого часу Роберт Окер (Robert Ocker), магістр психології, зауважив, що діти страждають від дефіциту уваги й своєї гіперактивності. Тож дорослим не треба заважати їм відкривати світ, завойовувати його і шукати у ньому власну істину. Чи мають вони для цього реальні сили? У романі дуже важливий момент справжнього смаку межового випробування й небезпеки переведено на регістр гри, та там і залишено: «*...Летять срібні скалки розбитого дзеркала. Вони виблискують, як коштовні діаманти. Гарні та страшні водночас, бо від скляного пилу мої руки вкриваються кривавими цятками... Я чую металевий брязкіт зброї зовсім поруч. На мить здається, що посеред даху стоїть на повен зріст золотоволосий хлопчик із мого сну...*»

Сюжет роману «Випалений шлях» сприймається як логічне продовження теми попереднього: школа, але вже вищого ґатунку, такий собі законспірований коледж тільки для «дітей індиго», яких шукають по всьому світу, викрадають, і проти їхньої волі тримають у майже концтабірних умовах, а головне — навчають: «*Дисципліна, яку ми вивчатимемо, має назву "Теоретичні засади парапсихології" (...) На своїх подальших заняттях Сигізмунда розповідала про аури, тонкі тіла, астральні польоти та ієрархію вищих світів (...) Йоги у космології індуїзму — світові віки, яких усього чотири і ряди яких послідовно проходять протягом Великого циклу*». У романі безліч пригод, читати його цікаво, та це не головне. У смертельному двобої двох поколінь (я спрощую конфлікт для ясності) авторка беззастережно стала на бік дітей, співчуваючи, захищаючи, підтримуючи їх, і саме цей фактор, у порівнянні з першим романом, найбільше спричинився до того, що доля головного героя Арсенія Радного зворушує читача. Мрійник і фантазер, заповільнений і мовчазний, неуважний чи розосереджений, життя якого триває в океані внутрішнього світу, — типовий інтроверт. Його дещо хворобливе самолюбство протестує, і він не може або не хоче бути як усі. Словом — відсторонена особа, навіть із тавром невдахи. «*Я сидів просто на холодній бруківці й дивився на згарище. Розвалений під'їзд був на вигляд*

як вибитий зуб. Вціліла стінка ще зберігала на собі вивернуті назовні відбитки колишнього житла... Я так спішив додому... Тепер усього, до чого я так поривався, просто не існувало в природі. Сльози застигли десь усередині, й залишився тільки гіркий клубок у горлі».

Прямого шляху до центру Всесвіту нема, до того ж, він, той центр, постійно переміщується. Власне, і уявлення про центр — справа творчості, результат окремішніх зусиль привести свої завдання у відповідність із напрямом суспільного життя. Драматичне протистояння поколінь має дві правди, котрі чинять опір одна одній, та взаємопов'язані й не можуть одна без одної існувати. Жодна не є альтернативою усій повноті й складності існування, і жодна не дає остаточних відповідей. У вічній відносності цього контрасту заховано один із філософських парадоксів: фіолетові діти давно вже не діти. Таємна незгода з батьківською правдою визріває у прагнення нехай небезпечного, жахливого, але інакшого життя. Перемагає властивість, притаманна юні, — ігнорування минулого як того, що зникло, сучасного як неприйнятного, заради майбутнього, яке для них уже реальність.

У мене в запасі ще багато міркувань і аргументів. Обмежуся прогнозом: у молодої талановитої Маріанни Малиної перспективне майбутнє, якщо ув ейфорії заслуженого успіху в нашому недосконалому світі суцільних спокус вона не втратить прагнення довершеності свого письменницького пера.

Данило МОКРИК

...народився у Львові за тиждень до обрання Горбачова Генсеком КПРС — чим, хочеться думати, дав серйозний поштовх до розвалу СРСР. Писати захотів одразу після того, як навчився малювати букви, і вже у вісім років написав, проілюстрував, оформив і випустив у світ у єдиному екземплярі свою першу книгу.

Публіцист, політичний оглядач і просто журналіст. Із 2008 року є постійним автором Інтернет-видання «Форпост». Друкувався в КРу № 9-10'09 («Рондо»).

FULL METAL JAMESON

—Блядь, — декларує він зненацька. Саме декларує, а не каже — ніби учень під час переклички оголошує свою присутність у класі чи диктор читає на вокзалі свій нерозбірливий текст. Ніщо у цьому «блядь» не натякає на якийсь прихований сенс, воно не звучить як початок чи кінець ширшої думки чи навіть як коментар — воно просто лунає з його вуст, самодостатнє й вичерпне, як повноцінна порція інформації.

Я мимоволі аж озираюся, щоб перевірити кафе, у якому ми сидимо, на предмет присутності в ньому когось, кого б це описання могло стосуватися. Нікого схожого тут немає й близько, окрім нашого столика узагалі зайнятий тільки ще один, і то якимись мужиками, тому я повертаюсь назад до нього і намагаюсь усім своїм виглядом продемонструвати повне нерозуміння. Він сидить і дивиться на мене змовницьким поглядом, задоволений, мов агент, котрий щойно успішно виконав місію державного значення.

«Блін», — думаю я, а вголос кажу:

—У тебе що, синдром Туретта[1]?

Не зводячи з мене хитрого погляду, він різко нахиляється в мій бік,

1 Синдром Туретта — розлад центральної нервової системи, що виявляється в тикоподібному пересмикуванні м'язів обличчя, шиї, плечового поясу, а також мимовільних рухах губ і язика, часто з нав'язливим повторенням окремих звуків, складів або слів. У половині випадків синдром Туретта супроводжують вокальні тики з лайливими словами, а також непристойні жести.

безцеремонно вриваючись у мій священний приватний простір, і урочисто повідомляє:

—У мене — нова концепція.

«О Господи», — думаю я.

Цього чувака, який сидить навпроти мене і явно підходить на небезпечно близьку відстань до чергової фази свого психозу, звати Сашко. Колись він був цілком нормальним хлопцем, хоча зараз, на нього дивлячись, такого й не скажеш. Я сам особисто був свідком його досить адекватних дитинства й частини юності, бо ми вчилися в школі в одному класі. Він грав із нами у футбол, курив у дівчачій роздягальні, діставав по лобі від старшокласників, закохувався в найбільш недоступних дівчат, напивався під зав'язку шмурдяком — словом, ріс так, як і належить нормальній людині.

Перекривати потік нормального розвитку його свідомості почало лише в старших класах, коли в нього — першого з усіх, кого я знав, — з'явився вдома повноцінний Інтернет. Для нас, його товаришів, виділена лінія перетворила його квартиру на справжню Мекку, і півкласу вважало своїм сакральним обов'язком перед Богом і всіма пророками як мінімум раз на тиждень здійснювати хадж до його модему, а він сам від комп'ютера міг не відриватися цілими днями. Саме в цей період у його ніжний, іще недозрілий і не захищений як слід мозок і почали потрапляти різні віруси.

На що будь-який здоровий підліток на місці Сашка витрачав би увесь трафік? Звичайно, на порносайти, потім довго і пристрасно доводячи батькам свої теорії про формування рахунків Інтернет-провайдерами, — те, що він цього не робив, уже саме по собі ми сприймали як збочення. Натомість він чомусь прийняв Мережу за джерело таємних знань про Істину, цілими днями читав різні дзенські коани, усілякі бхаґавад-ґіти й таке інше — словом, прочиняв ворота сприйняття. Я потім думав, що якби хтось, тобто його батьки, здогадався ці ворота вчасно зачинити й перерізати мережевий кабель, — то якраз тоді Сашка ще можна було б врятувати, проте цей шанс було бездарно змарновано. Сашко повільно, та дуже впевнено виходив у нагваль, і нагваль приймав його в розкриті обійми.

До кінця школи його бідний дах ще якось із горем пополам протримався на своєму законному місці — хоча, правду кажучи, вже тоді з Сашком неможливо було спілкуватися, не побоюючись, як би той раптом не впав у свій черговий екстаз і не почав проповідувати щось про чотири благородні істини Будди чи про сплеск однієї долоні. В університеті дах усетаки не витримав тяжких випробувань і зірвався, у результаті чого Сашка почало безконтрольно й безжалісно кидати на хвилях «просвітлення», куди Бог пошле.

Після закінчення школи ми з ним бачилися нечасто, та й то переважно випадково, але кожного разу враження від зустрічі було незабутнім. Він щоразу був із головою занурений у якусь нову «концепцію» світосприйняття, яка пояснювала ВСЕ, і завжди нею маніакально ділився, а оскільки ці концепції щоразу були категорично різними, то різним був і він сам. Цих цілковито різних концептуальних Сашків насправді об'єднували лише дві речі — ота переконаність, яка залишалася з ним попри будь-які зміни переконань, і повна неадекватність.

Останнього разу, коли ми спілкувалися — це було десь півроку тому, як не більше — Сашко якраз повернувся до своїх дзенських джерел і увесь час поривався заспівати мені «восьму ноту», як він сам це називав. «Спів» полягав у тому, що він мовчки сидів із відкритим ротом і кривлявся, як Леді Ґаґа. Після цього він видав довжелезну та, як завжди, натхненну проповідь про те, що музика неможлива без тиші, бо саме паузи роблять її музикою, і якось прив'язав це все до життя взагалі, але в тому місці я вже не слухав — що, у принципі, зовсім не заважало йому самозахоплено доводити проповідь до кінця ще хвилин п'ятнадцять.

І ось тепер я сиджу в напівпорожньому мажорному кафе, яке могло б бути дуже навіть затишним у якійсь іншій компанії, і терплю наслідки моєї непродуманої згоди зустрітися з ним знову. Найстрашніший із цих наслідків, до якого я вже давно морально готуюся, якраз необхідність вислухати нову Сашкову «концепцію» — і ось момент одкровення, я так розумію, настає.

Тому я думаю: «О Господи», а вголос приречено, але не без сарказму, видаю:

— Та ну?

Він на сарказм не реагує ніяк, і я навіть не сумніваюся, що він справді нічого не помітив. Від багатолітніх медитацій навколо його мозку явно утворилася якась непробивна оболонка, що таких речей не пропускає, я вже не вперше це зауважую.

— Ага. Я думаю, що всі ми — герої літературного твору. Творів, — уточнює він після короткої паузи.

Я різко хапаю свій джин із тоніком і гашу рішучим ковтком спалах реготу, що вже готувався вирватися на поверхню.

— Ого. Такого в тебе ще не було, — кажу я непевно, не забираючи про всяк випадок стакан від рота.

Він задоволено киває.

— Так, це я сам придумав. Знаєш, до речі, як? Я тут недавно переглядав фільм «Матриця», а потім дізнався, що, виявляється, комп'ютерні програми

проходять патентування як літературні твори, написані спеціальною мовою. Прикинь?

Я намагаюся прикинути, але жодного зв'язку не бачу, і якраз це він, очевидно, помічає. У нього мусить бути особлива чуйка на людей, котрі чогось не розуміють, бо це перетворює їх на потенційних жертв його пояснень, думаю я собі.

—Ну, виходить, що «Матриця» — не фільм, а симульована реальність — це також свого роду літературний твір, розумієш? І ось ця ідея мене так вставила, що я подумав — а ну як справді? І я перевірив — виявилося, таки так.

На цьому місці я відчуваю, що мене таки покидає мужність, двома ковтками добиваю свій джин-тонік і прошу офіціантку повторити.

—Що, додзвонився до автора? — питаю, раптом почуваючись беззахисним без своєї склянки, — її, спорожнілу, забрала офіціантка.

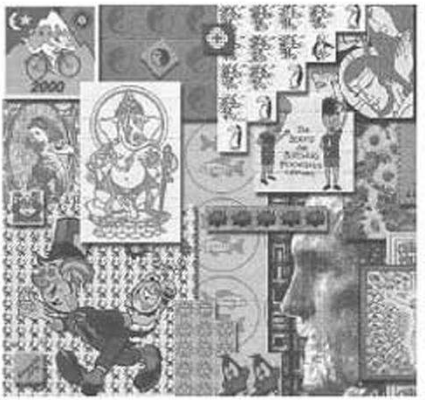

—Написав листа, — весело відказує він, неприємно підморгуючи. — Головне — це наклеїти на конверт правильну марку.

Із цими словами він рухом демонструє захоплене облизування тієї марки, і до мене відразу доходить, що саме він має на увазі.

—То ти тепер захоплюєшся ще й кислотним тестуванням реальності? — питаю без жодного подиву.

Сашко знову жваво киває й підносить свій коньяк на знак тосту.

—Нехай живе Тимофій Френсісович Лірі[1]! — оголошує він з ентузіазмом.

Я ентузіазму не поділяю, мені взагалі, чесно кажучи, здається зайвим пити за життя досить шкідливого покійника, але десь усередині я вже готовий плисти сьогодні ввечері за течією, до того ж офіціантка якраз ставить переді мною новий джин-тонік, тому я мовчки підіймаю свій стакан і, не чокаючись, випиваю.

—Добре, припустімо. А твій припадок лихослів'я тут до чого? Ти так славиш свого літературного Господа, чи що? — питаю я, намагаючись усе-таки

1 Тімоті Лірі (1920–1996) — американський письменник, психолог, учасник кампанії з дослідження психоделічних препаратів, розробник програмного забезпечення.

обійти довгу розповідь про подробиці кислотної маячні, наближення якої я чітко відчуваю, і повернути розмову на більш конкретні рейки.

—Це — вимога часу, старий. Книжки тепер треба писати живою мовою, якою народ розмовляє, і матюки в тексті забезпечують твору популярність. Тим більше — в сучасній українській літературі.

Я дивлюся на нього з недовірою, але він явно не жартує. Найбільш моторошною в Сашкові завжди була абсолютна серйозність, із якою він молов свою маячню, не намагаючись полегшити муки своїх співрозмовників бодай натяком на те, що він просто гонить. Тому я вирішую піти ва-банк і з'ясувати всю глибину приготованої для мене чаші.

—Тобто, ти сказав «блядь» суто задля живості стилю, я правильно розумію?

—Ага, — каже він задоволено.

—Бо ти, я так розумію, головний персонаж, не інакше?

—Ага, — каже він знову.

—А твоєму авторові, значить, треба, щоб його «книжка» про тебе читалася й була популярною? — питаю я вже без жодного жалю до себе.

Сашко знову немилосердно агакає.

«Все, кабздець», — думаю я без певності, кого ця думка насправді стосується — мене чи його. Я відчуваю, як у моєму мозкові тихо лопається якийсь фундаментальний шаблон, моя сіра речовина нарешті розслабляється й готується хоча б отримати задоволення. Я відкидаюся на спинку свого крісла, забираючи до себе зі столика вже не дуже мені потрібний джин-тонік, і вголос кажу:

—Давай, поясни.

Здається, лише такого формального запрошення йому й бракувало для повного щастя, бо його наче прориває.

—Отже, дивись, усе просто. За кожним із нас закріплений автор, котрий і записує нашу історію. Тобто він її і творить трохи сам, але більше записує, як хронікер. Виходить типу як «книга життя». Ти ж християнин, правильно? Значить, мусів чути про таке, у Біблії про неї купа згадок. Ось. І ці наші індивідуальні автори — вони ніби як маленькі боги, чи ангели-хоронителі, чи як хочеш їх називай — підпорядковані головному Богу, який пише головну книгу про світ взагалі й збирає найкращі індивідуальні твори в спеціальний Золотий Фонд. Ну, як літературний конкурс за потрапляння в рай, розумієш?

Я нічого не розумію, розум тут точно ні до чого, я просто сиджу зі своїм джин-тоніком і сприймаю, але все одно заохотливо киваю — нехай уже продовжує, він і так би продовжив, то чого я буду його гальмувати.

Автор — носитель напряженно-активного единства завершенного целого, целого героя и целого произведения, трансгредиентного каждому отдельному моменту его. Изнутри самого героя, поскольку мы вживаемся в него, это завершающее его целое принципиально не может быть дано, ни он не может жить и руководиться в своих переживаниях и действиях, оно нисходит на него — как дар — из иного активного сознания — творческого сознания автора, и сознание автора есть сознание сознания, то есть объёмлющее сознание героя и его мир сознание, объемлющее и завершающее это сознание героя моментами, принципиально трансгредиентными ему самому, которые, будучи имманентными, сделали бы фальшивым это сознание. Автор не только видит и знает все то, что видит и знает каждый герой в отдельности и все герои вместе, но и больше их, причем он видит и знает нечто такое, что им принципиально недоступно, и в этом всегда определенном и устойчивом избытке видения и знания автора по отношению к каждому герою и находятся все моменты завершения целого — как героев, таки совместного события их жизни, то есть целого произведения. В самом деле, герой живет познавательно и этически, его поступок ориентируется в открытом этическом событии жизни или в заданном мире познания; автор ориентирует героя и его познавательно-этическую ориентацию в принципиально завершенном мире бытия, ценного помимо предстоящего смысла события самим конкретным многообразием своей наличности. Своею завершенностью и завершенностью события жить нельзя, нельзя поступать; чтобы жить, надо быть незавершенным, открытым для себя — во всяком случае, во всех существенных моментах жизни, — надо ценностно еще предстоять себе, не совпадать со своею наличностью.

—Ось. Звідси тобі й увесь сенс життя випливає. Мета наших індивідуальних авторів — записати твір, гідний Золотого Фонду, і тому вони своїх підопічних персонажів, тобто нас, намагаються в міру своїх можливостей скерувати — знаєш, знаками, інтуїцією, такими-от штуками. А мета персонажа — прожити таке життя, щоб твір-хроніка про нього увійшов у той самий Золотий Фонд.

«Оце йому мозок розїло кислотою. На кашу», — думаю я, і вже хочу повідомити йому про це, але в останній момент таки знову стримуюся. Врешті-решт, у тому, що він каже, є щось цікаве — принаймні тому, що він нарешті створив якусь свою авторську концепцію, а не переспівує священні тексти древніх. Тож я знову налаштовуюся на конструктив.

—А ти впевнений, що цей твій головний редактор Золотого Фонду, бог над богами — словом, що він нормально ставиться до нецензурщини в діалогах? Наскільки я знаю, вважається, що в божественних сферах лайка якраз не дуже популярна, — кажу.

—Ні, це ж автентично, — каже він із поблажливою посмішкою, яка йому самому, либонь, здається посмішкою просвітленого, — живої української мови сьогодні без матюків немає і бути не може, а що ж це за автор, який не пише живою мовою.

«Стоп», — думаю я, — «стоп».

—Чекай, то оці твої автори-хранителі чи хто вони там — вони що, українською мовою пишуть?

—А ти як думав? — відказує він таким тоном, ніби нічого очевиднішого й бути не може. — Що, вони мають писати якимось божественним есперанто, чи як? Ти — українець, тому твою історію записують укра-

Сознание героя, его чувство и желание мира — предметная эмоционально-волевая установка — со всех сторон, как кольцом, охвачены завершающим сознанием автора о нем и его мире; самовысказывания героя охвачены и проникнуты высказываниями о герое автора. Жизненная (познавательно-этическая) заинтересованность в событии героя объемлется художественной заинтересованностью автора (Бахтин М.М. Автор и герой в эстетической деятельности. Проблема отношения автора к герою).

їнською. Мою так само. А якогось француза, наприклад, записують французькою, іспанця — іспанською й так далі. Для Бога все одно — Він усі мови знає однаково добре.

—Їбанутись, — кажу я, і подумки собі додаю, що саме це з моїм нещасним колишнім однокласником, без сумніву, нарешті й трапилося. Сам мій блаженний товариш тим часом, здається, моєю ремаркою шалено задоволений.

—Молодець, правильно. Збагачуй діалоги! — він сяє так, аж я боюся, як би його випадково не розірвало від вселенського щастя, — І взагалі, давай щось таке разом утнемо, щоби вписати цей вечір у наші книги золотими літерами, га?

Він знову неприємно підморгує й одним ударом добиває своє пійло.

—Може, не треба? — кажу я непереконливо. Від усієї цієї розмови рештки моєї й так зазвичай не дуже явної рішучості перелякано поховалися десь у найглибших надрах душі, і вилазити на небезпечну поверхню явно не бажають, тож опираюся я мляво.

—Та як не треба? Це ж і тобі, і мені запишеться — так само, як-от наш діалог. Давай, пішли!

І ми йдемо, розрахувавшись за випите й залишивши офіціантці аж непристойно високі чайові. «Звідки в нього гроші? Він що, підробляє експонатом у якомусь психіатричному музеї, чи що?» — думаю я, вражений Сашковою щедрістю, поки він волоче мене на квартиру, яку знімає, за його словами, десь зовсім недалеко від того кафе.

Його квартира, розміщена на другому поверсі старого будинку — мабуть, ще австрійського, хоча я загалом не дуже на цьому знаюся — зустрічає нас привітним хаосом. У коридорі на підлозі купа книжок, ніби саме тут Сашко їх і читає, під дзеркалом стоять тарілки з засохлими плямами кетчупу й чашки з рештками явно дуже древнього чаю, вказуючи на те, що господар дому не проти розділити трапезу зі своїм відображенням. Усе приміщення — чималеньке, як для божевільного молодого чоловіка — завалене розмаїтими артефактами з магазинів езотерики й різнокольоровими пляшками з-під алкоголю. Морально я вже цілком готовий до того, що з однієї з них може в будь-який момент визирнути якийсь гомункул. Моя реальність на цей момент, очевидно, достатньо підплавилася від Сашкової енергетики.

У будь-якому іншому місці, зазначаю я собі, цей безлад мене б точно роздратував, але саме тут і зараз він мені сприймається без протестів. У ньому навіть є якась вища гармонія — стан Сашкового мозку та його квартири чудово одне одного доповнюють.

—Нічо собі, — кажу я, маючи на увазі розмір квартири. — Тебе що, хтось фінансує?

—Чого? — питає він, розсікаючи хаотичні простори свого помешкання в пошуках чогось мені невідомого.

Судячи з того, що ці пошуки виглядають, як наочна демонстрація броунівського руху, я висновую, що він сам, не виключено, поняття не має, що хоче знайти.

—Ну, три кімнати все-таки. Мабуть, некисло платити доводиться за такі апартаменти.

Тут Сашко таки щось знаходить (не факт, що саме те, що шукав), ця знахідка наповнює його диким ентузіазмом, і я розумію, що мої надії отримати відповідь на своє запитання принаймні тимчасово втрачено. Знахідкою виявляється чималий металічний циліндр, схожий на тубус. Сашко підходить і простягає його мені.

—На, це тобі, — пояснює він.

Я з підозрою дивлюся на тубус, не поспішаючи приймати презент, і читаю на ньому напис «Jameson».

—Що це? — запитую.

—Це — віскі, подарунковий варіант. Тобто реально подарунковий. Мені його подарувала подруга, якій його подарувала мама, якій його подарував знайомий. У подруги була підозра, що й тому знайомому його теж подарували, але це — факт непідтверджений. Ну а тепер я дарую його тобі.

«Джеймсон у обладунках — віскі, який хочеться дарувати», — оголошую я собі подумки голосом рекламного диктора, додаючи вже своїм власним, що я, мабуть, його також комусь віддарую, бо віскі — точно не мій алкоголь. Уголос я кажу:

—Дякую.

Сашко обертається до мене задом, до своєї квартири передом і застигає чи то в нерішучості, чи то в кататонічному ступорі[1]. Потім пірнає у двері, за якими, я так розумію, знаходиться щось на кшталт спальні (так мені підказує логіка — решту кімнат я бачу, і в жодній із них немає нічого бодай віддалено схожого на ліжко), і повертається звідти з величезними армійськими кирзовими чоботями в руках.

—Усе, — каже він задоволено, — пішли.

—Куди? — питаю я, притискаючи до себе свого Джеймсона. У металевій твердості його обладунків я знаходжу певну підтримку.

—Побачиш, — відказує він, знову проганяючи по моїй спині батальйон мурашок страшним підморгуванням. — Треба ж підтримувати напругу історії, ні? Не можна розкривати сюжетні повороти заздалегідь, нецікаво буде читати.

«Ага, точно», — думаю я, справді згадуючи, бо від його останнього нагадування про свою нову літературну концепцію минуло трохи часу, і я вже встиг повністю переключитися на інші речі. Сашко стрімко й неврівноважено летить униз сходами разом із парою кирзових чобіт, тягнучи за собою мене й мого Джеймсона, не завдаючи собі клопоту замкнути двері до своєї бозна-як оплачуваної квартири, і від страшенного гуркоту, яким увесь цей процес сходження Сашка назад на грішну землю супроводжується, захисні редути навколо моєї реальності дають іще одну тріщину.

—Так, — каже він, випадаючи з під'їзду в зовнішній світ і охоплюючи околиці зосередженим поглядом.

Брама виходить на велику вулицю, справжню артерію нашого древнього міста, рух на якій, з огляду на досить пізній час, уже не такий жвавий, як удень, — тож Сашко може більш-менш безперешкодно вивчати досить великий шматок території. Урешті його ошалілі нейрони приходять до якогось демократичного консенсусу, і він каже:

—Пішли.

Ідемо ми, як виявляється невдовзі, до великого чорного джипа, припаркованого на узбіччі — мабуть, Ленд Крузера, хоча я, загалом, і на цьому знаюся слабенько. Сашко зупиняється перед ним, дивиться просто в його величезні вимкнені сумні очі, і зі словами «Це тобі, друже» ставить у джипа перед носом свої кирзаки. Потому відходить трішки вбік, оцінює

1 Кататонічний ступор — психопатологічний стан, що характеризується загальмованістю рухів, мовчанням, гіпотонією м'язів. Порушуються всі види діяльності, у тому числі інстинктивна. Хворі можуть перебувати в скутому стані впродовж кількох днів чи навіть місяців.

композицію, повертається до чобіт, трохи їх підправляє, знову відходить, і на цей раз, вочевидь, залишається задоволеним, бо більше нічого не чіпає.

Бідний джип, хоча, напевно, і не розуміє, що це таке відбувається, нічого з'ясовувати не пробує, тому це доводиться робити мені.

— Ритуальне жертвоприношення? — питаю я глибокодумно.

Свіже повітря дещо оживлює мене й мій сарказм.

— Ні, — серйозно хитає він головою. — Пішли, купимо жуйок. Дорогою поясню.

Я знову йду за ним. Джеймсон у своїх обладунках стає дедалі важчим, мені стає трохи незручно його нести, тому я перекладаю його з руки в руку й уявляю собі, як він по-лицарськи (ясна річ, що по-лицарськи — у нього ж обладунки) просить мене полишити його просто тут і рятуватися від небезпеки втечею, але я вже з ним подружився й не можу кинути його просто так. Поки ми з Джеймсоном отак спілкуємося, Сашко починає на ходу пояснювати.

— Знаєш, що найважливіше в сучасній літературі, особливо — українській? Символізм! — оте «символізм» звучить так урочисто, що я аж мимоволі на мить стаю у стійку струнко. — Щоб наші твори мали цінність, ми повинні наповнити їх метафорами, символами, високохудожніми постмодерними елементами, бажано — гостросоціальними.

Тут він підносить угору палець, і я розумію, що в промові настає кульмінаційний момент.

— І головне — ми повинні допомагати наповнювати цим усім твори інших. Розумієш, це — як кармічний обов'язок, це наш вклад у загальнолюдську літературу. Саме цим ми зараз і займаємося.

Мені чомусь, не дуже до речі, згадується тлумачення назви бойового мистецтва «тайцзи-цюань» — «кулак великої межі», і хоча я й не впевнений, де тут цей кулак і чи був він узагалі, зате я чітко собі уявляю, як він пробиває велику межу Сашкового глузду. Уголос я кажу:

— Ти тайцзи ніколи не займався?

— Ні. Але ти правий, чимось воно на це схоже, — відповідає він після хвилини роздумів і нахиляється до віконечка ларька, щоб купити свій орбіт, чи що він там хоче.

Я, хоч і займався колись тайцзи, не вловлюю жодної схожості, мало того — боюся її навіть шукати, тому повертаю діалог до попередньої точки, сподіваючись, що там буде безпечніше. Мій мозок усе ще веде запеклу боротьбу за моє адекватне сприйняття реальності.

— То чоботи, я так розумію — це якийсь високохудожній символ?

—Ага, — киває Сашко й іде назад у тому напрямку, звідки ми прийшли.

Ми з Джеймсоном слухняно йдемо за ним. Десь метрів за десять від композиції «Джип із чобітьми» він спиняється, я спиняюся також. Він жує свою жуйку, навіть не пропонуючи мені, й невимушено оглядає вулицю. Я намагаюся наслідувати його приклад — що ж мені ще залишається робити, — проте мій погляд ніби магнітом притягує до психоделічної експозиції, яку він тут недавно влаштував. Подумки я мушу визнати, що в цьому щось є: картина викликає в мене асоціації з якимось ДТП, у результаті якого потерпілого пішохода силою удару викинуло з чобіт, і тепер, власне, тільки ці чоботи нагадують про трагічну подію. До них могли б приходити рідні й близькі потерпілого, якби він, скажімо, загинув, і класти до них квіти, як до меморіальної дошки. А якби якийсь умілий фотограф зробив із цього гарний знімок у правильному ракурсі й у правильному світлі — можливо, на фоні заходу сонця, — то його можна було б навіть назвати «Пам'ятник збитому пішоходу» і видавати за мистецтво. Усе враження мені псує лише настирливе усвідомлення того, що насправді історія цих чобіт набагато прозаїчніша, і походять вони з хаосу Сашкового лігва.

—Дивись, — раптом тихенько каже Сашко, вказуючи рухом голови на протилежний бік вулиці. — Тільки вважай, не злякай.

Я дивлюся туди, куди показує мій концептуальний товариш, і помічаю там дівчину, котра заворожено дивиться на створену його руками картину. Вона дивиться довго — достатньо довго, щоб я, спостерігаючи за нею, устиг зрозуміти, що Сашко не просто так відходив купити собі орбіт, а ховався, утікав із місця події, щоб порвати ниточки, які могли б пов'язати його з чобітьми в очах перехожих, і саме тому тепер для дівчини це просто невідомі чоботи, що невідомо яким чином опинилися перед джипом, і вона навіть не підозрює, що їхній справжній власник-клоун стоїть зовсім неподалік і жує свій довбаний орбіт. Для неї нічого не псує цю сцену так, як псувало для мене, бо вона поняття не має, що стоїть за її лаштунками.

Я повертаю голову, щоб подивитися на Сашка майже з повагою, і помічаю в його погляді, ніжно спрямованому на дівчину, відблиск справжнього щастя.

—Митець, — кажу я вичерпно.

—А ти думав, — відказує він і оживає зі свого заціпеніння. — Тепер розумієш, у чому прикол?

—Частково, — кажу, й одночасно розумію, що це означає: я таки остаточно поплив.

Сашко моєї відповіді немовби й не помічає — його несе власною хвилею.

—У книзі про її життя тепер з'явився епізод — містичний, сентиментальний, символічний, може — навіть знаковий. Її роздуми з цього приводу можуть навіть стати квінтесенцією її історії, внести туди елемент справжнього мистецтва, уявляєш? І так ми стаємо співавторами для її автора. У такі моменти ми самі здіймаємося на божественний рівень, торкаємося вічного...

Подумки я припускаю, що він усе це насправді придумує на ходу, але вголос не кажу нічого, бо мені не хочеться псувати такого урочистого для мого колишнього однокласника моменту. Свій скептичний погляд я натомість спрямовую на Джеймсона, котрий безвільно висить на моїй правій руці й, мабуть, також спостерігав би за сценою по той бік вулиці, якби обладунки не відмежовували його повністю від зовнішнього світу.

—Ну, все, йдемо далі, — каже Сашко зненацька й рушає.

Я майже відруховo хочу запитати: «Куди?», але вчасно зупиняюсь — згадав, що одного разу вже не отримав на це запитання відповіді. Натомість питаю:

—Чоботи забирати не будеш?

—Ні, — каже він. — Нехай стоять. Може, ще комусь знадобляться. Крім того, вони навіть не мої.

—А чиї? — питаю здивовано.

—А, одного чувака, який у мене якось переночував, — відказує він байдуже, підкреслюючи незначущість цієї інформації коротким змахом руки.

Поки я думаю, що мені особисто моторошно було б спокійно спати в одній квартирі з таким персонажем, як Сашко — Бог же його знає, куди його звивини заверне наступної миті? Раптом він без попередження вирішить ударитися в тантричний секс, наприклад, — ми якраз проходимо повз дівчину, яка досі зачаровано дивиться на джип із чобітьми. Периферійним зором я помічаю, що біля неї зупиняється якийсь хлопець і теж втикає в Сашкову композицію. «От, іще познайомляться, і, гляди, ці кирзаки виявляться не просто знаковими, а доленосними», — малюю я сюжети, що точно примусили б мого самозваного гуру мною пишатися.

Тим часом Сашко, здається, повністю втратив інтерес і до дівчини, і до чобіт. Він веде мене вже нічними вуличками свого району кудись угору, у мене періодично виникає враження, що він просто блукає, або, скажімо, має глибокий намір водити мене лабіринтами міської пустелі, не відпускаючи протягом сорока років, аж поки не вигуляє з мене всю адекватність, від якої вже й так, на мій погляд, за цей вечір лишилося небагато. Однак урешті-решт він таки зупиняється й повідомляє:

—Прийшли.

Я оглядаю місце, що його мій поводир визнав за пункт призначення,

і не помічаю в ньому нічого особливого. Власне, його навіть і пунктом не назвеш — ми стоїмо навпроти якихось добре понівечених часом сходів, що ведуть угору, на вулицю, зусібіч оточену невисокими старенькими будиночками, не більше як два-три поверхи заввишки.

—Давай, за мною, — каже він, не даючи мені часу відреагувати, і тут-таки вибігає приблизно на середину сходів, звідки починає пролазити кудись убік — виявляється, там є лазівка на дах одного з будинків. Якщо це, звичайно, можна назвати повноцінною лазівкою: радше там є вихід на бічну стіну будинку, і аби дістатися даху, Сашкові доводиться виявити які-не-які альпіністські навички.

—Слухай, — нию я, підходячи до того місця, звідки він вибрався на дах. — Слухай, може, давай не сьогодні? Уже пізно, мені взавтра на роботу. Давай якось іншим разом, га?

Він стоїть на даху з гордим виглядом переможця, руки в боки, дивиться на мене зверху вниз і несподівано владно каже:

—Лізь давай.

Я зітхаю, вилажу на поручні сходів, неохоче простягаю йому Джеймсона й не безтруднощів видираюся-таки нагору до нього, змушений у процесі подумки визнати, що альпініст із мене такий собі.

—Пішли, — каже він знову.

«Ну ні фіга собі одіссея», — думаю я, побоюючись, що наша подорож узагалі ніколи не закінчиться, бо, попри його заклик, я собі слабко уявляю, куди тут іще взагалі можна йти. Уголос я тим часом лише шумно віддихуюся, бо забагато нити мені все ж не хочеться, а Сашко

— Ну, а тепер я хочу трохи розважитися, — заявив через хвилину Карлсон. — Ходімо погуляєм по дахах і там уже щось придумаєм.

Малий радо пристав на це. Він узяв Карлсона за руку, і вони разом вийшли на дах. Уже починало смеркати, і все довкола було дуже гарне: небо таке синє, як буває тільки весною, будинки, як завжди в присмерку, здавались якимись таємничими, паркунизу, де Малий звичайно грається, світився зеленню, ніби в казці, а від високих тополь, що росли на подвір'ї, аж до самого даху линув приємний запах.

Вечір був просто чудовий — саме гуляти на даху. Всі вікна стояли відчинені, і з них чути було найрізноманітніші звуки: тиху розмову, дитячий сміх і плач, гавкіт собаки, бренькіт на піаніно і брязкіт посуду десь на кухні. На вулиці з агуркотів мотоцикл, а коли він промчав, здавалась коняка, цокаючи копитами по бруку; за нею немилосердно торохтів візок.

— Коли б люди знали, як гарно гуляти на даху, вони б ніколи не ходили вулицями, — сказав Малий. — О, як тут гарно!

— Еге ж, і дуже небезпечно, — мовив Карлсон, — тому що легко можна дати сторчака. Я покажу тобі такі місця, де майже завжди падаєш.

Будинки стояли так близько один до одного, що можна було вільно йти з даху на дах. Дивовижні виступи, мансарди, димарі, куточки й заканарки надавали дахам цікавої різноманітності.

І справді, тут було так небезпечно, що аж мурашки бігали по спині. В одному місці між двома будинками була широка прогалина, і Малий трохи не впав у неї. Та Карлсон останньої миті схопив його, коли хлопець однією ногою висів уже за краєм даху.

— Ну що, весело? - спитав Карлсон. — Це якраз те, про що я тобі казав. Ану спробуй ще раз!

Проте Малий не мав бажання пробувати ще раз. Йому й одного разу було забагато. Траплялося чимало таких місць, де доводилось майже лізти рачки, щоб не скотитися; Карлсон хотів, щоб Малий якомога більше натішився, тому не завжди вибирав найлегший шлях.

— А тепер, я гадаю, нам треба трохи пожартувати, — сказав Карлсон. — Вечорами я часто гуляю на дахах і люблю пожартувати з людей, що живуть у цих мансардах.

— Як пожартувати? — спитав Малий.

— Всяко, залежно з ким. Я ніколи не жартую двічі однаково. Вгадай, хто найкращий у світі жартун? (Астрід Ліндгрен. Малий і Карлсон, що живе на даху. Переклад Ольги Сенюк)

веде мене з даху на дах — будиночки стоять упритул довгим рядом, так що перестрибувати нам, на щастя, не доводиться. Іноді, правда, доводиться дертися вгору, коли черговий дах виявляється вищим, але це не було надто важко навіть для мене.

Нарешті він зупиняється на, здається, найбільш похилому з усіх дахів, через які ми проходили — «ясно, хіба ж він міг вибрати якийсь інший дах», — лунає в мене в голові, — спирається ногами на ринву й лягає спиною на похилу заіржавілу оббивку. Я роблю те саме, ця позиція видається мені найбільш стабільною, хоч я й побоююся, що ринва й так може не витримати, обвалитися, і ми полетимо вниз — прямо на досить симпатичне й доглянуте зелене подвір'ячко.

Сашко простягає мені назад мого Джеймсона й проголошує свою першу надашню істину, дивлячись не на мене, а кудись удалину:

— Сьогодні ми з тобою — коти. Заведено вважати, що кіт — це архетипно жіноча тварина, а собака — чоловіча. Як на мене, це — єрунда, бо свобода й незалежність — споконвічно чоловіча штука, а вірність — жіноча. Ну, принаймні, так має бути. Отже, ми з тобою виправляємо це непорозуміння й гуляємо дахами, немов ті коти. До речі, красивий пейзаж.

Пейзаж, який перед нами відкривається, справді красивий. Будинок, на даху якого ми стоїмо, розташувався на якомусь пагорбі (недарма ж ми увесь час ішли під гору), і тепер перед нами лежить порядний шмат міста з безліччю нічних вогників. Утім, я не те щоб дуже вже ним насолоджуюся, бо мене сильно стресує можливість гепнутися вниз із цієї погано обладнаної оглядової точки.

— Ти впевнений, що ми не наїбнемося звідси? — питаю я, до речі, без будь-якого усвідомленого наміру збагатити діалоги автентичною лексикою.

— Я? Ні. Я тут узагалі вперше, звідки мені знати, — каже він безтурботно.

— Як це — вперше? — питаю я, про всяк випадок притискаючи до себе Джеймсона міцніше, ніби він може тут чимось зарадити.

— Ну так. Мені тільки розповідали, що тут можна вилізти на дах, і я подумав, що цього вечора це якраз буде круто й доречно.

— А, — кажу я вже геть без настрою.

Я міг би, звичайно, додати щось на кшталт «І як це я одразу не здогадався», але вся моя внутрішня енергія в цей момент витрачається на боротьбу зі стресом, і розмінюватися на сарказм не хочеться.

—Та розслабся. Хочеш — бахнемо твого віскі для сміливості? — пропонує Сашко.

Уважно дивлячись униз, на доглянуте зелене подвір'я, я вагаюся. З одного боку, розслабитися в такій ситуації означає втратити пильність, а це, у свою чергу, підвищить імовірність падіння. З іншого боку, у словах мого однокласника я чи не вперше за цей вечір вбачаю справді раціональне зерно.

—О'кей, давай, — кажу я і, почуваючись трохи зрадником, знімаю із Джеймсона обладунки, акуратно кладу їх на ринву й скручую кришечку. Роблю перший ковток, одразу ж пригадую, чому саме я віддавна вирішив, що віскі мені не подобається, і передаю пляшку Сашкові.

—Клас, — каже він, відриваючись від горла мого друга Джеймсона. На якусь мить мені здається, що ми з Сашком — двійко вампірів, які п'ють кров із горла замордованого благородного лицаря. Енергетика Сашкового божевілля явно поглинає мою без решти.

—Ось ми стоїмо з тобою на даху якогось будинку, дивимося на нічне місто, п'ємо віскі, вітер легенько дме в наші лиця — ось вона, поезія життя! Дякую тобі, старий, що мій автор зможе записати таку сцену в книгу мого життя, — продовжує він тим часом із ліричними нотками в голосі.

—Взаємно, — відказую я.

Хоча я й зробив усього лише один ковток із горла Джеймсона, віскі тепло розлилося в моїх грудях, і я таки розслабився — принаймні, достатньо для того, щоб мій сарказм повернувся на сцену.

—Слухай, — цікавлюсь я, забираючи в нього пляшку, — а хто в цій твоїй літературно-авторській концепції вирішує, коли людині — тобто персонажу — помирати?

—Автор і вирішує, — відповідає він упевнено, — той, котрий індивідуальний, звичайно, — ти не подумай, що головний Бог займається такими питаннями. І, між іншим, — тут він підносить угору вказівний палець, — це — чи не єдина річ, яку індивідуальний автор вирішує цілком самостійно, без твоєї участі. І саме в цьому перевіряється його власна майстерність — бо смерть, старий, смерть має бути найбільш символічним моментом твору. Правильна смерть — це запорука того, що твір потрапить до «Золотого Фонду».

—Чекай, — кажу я недовірливо, — а якщо я вирішу той... накласти на себе руки, то це ж я вирішую, а не автор?

—А звідки ти знаєш, що твої думки — твої, а не ті, що диктує автор? — питає він весело у відповідь. — Хоча — якщо хочеш так думати, то вважай себе в такому випадку співавтором. Ніхто тобі не заважає.

Поки я роблю ще один ковток і оцінюю в собі всю поезію перетворення ангела-хоронителя на ангела смерті, Сашко без будь-якої помітної прелюдії починає дертися дахом вгору.

—Ей, що ти робиш? — скрикую я стурбовано.

Менше за все мені хочеться, щоб автор зараз надихнув його на суїцидальні тенденції.

—Ти підкинув мені шикарну ідею, — відповідає він голосом, який підказує, що його психоз знову ввійшов у гостру фазу (тільки зараз до мене доходить, що десь починаючи з епізоду з чобітьми Сашко поводив себе порівняно спокійно — то мусіла бути тиха фаза). — Зараз побачиш.

—Збийся, — наполягаю я, для чогось на автоматі підбираючи обладунки мого Джеймсона й знову вбираючи в них оголеного лицаря.

«От придурок», — думаю собі.

Сашко тим часом уже сидить на самій вершині даху й із божевільним вогнем у очах дивиться вниз.

—Усе життя мені казали, що в мене з'їхав дах, — проголошує він, дещо, звісно, перебільшуючи. — І ось тепер я доведу, що це не в мене дах їде — це я їду з нього! Оце, бля, символізм! Оце постмодерн!

Із цими словами він розкидає руки і з криком «Ю-ху!» справді починає їхати по даху вниз. Я з відкритим ротом спостерігаю, як він з'їжджає до самого краю, упирається ногами в ринву, втрачає рівновагу і з криком летить униз — якраз туди, куди боявся впасти я. Судячи зі звуку, який долинає знизу через секунду, падає Сашко на якісь кущі.

«Твою мать», — думаю, вже по повній програмі запустивши внутрішній судовий процес проти себе самого за те, що заговорив про самогубство й дозволив йому пити алкоголь за таких обставин. Уголос я кричу:

—Саш?!

Судячи з того, що у відповідь я чую нехай невдалу, але все-таки спробу озватися, придурок залишився живим. Правда, важко сказати, чи він із цього приводу задоволений — може бути, що якраз навпаки, може бути, що він хотів отак епічно написати останні рядки свого життя й виграти таким

чином на пару зі своїм автором-хоронителем літературний конкурс — за тими інтонаціями, що звучать із подвір'я внизу, зробити однозначний висновок важко. Я, втім, не збираюся цим паритися, і спускаюся так швидко, як тільки можу, вниз тією дорогою, якою ми сюди залізли, а потім піднімаю з ліжок заспаних жителів будинку й вимагаю викликати швидку, пробираючись на подвір'я.

Там я бачу, що Сашко лежить у кущах, що їх дбайливо насадили колись господарі подвір'я, лежить горілиць — мабуть, уже встиг перевернутися. Про всяк випадок я наказую йому не ворушитися — може, в нього перелом хребта чи ще щось, я на цьому знаюся не краще, ніж на архітектурі чи джипах, але здогадуюся, що краще йому таки полежати на місці. Його звернене до зірок блаженне обличчя тим часом випромінює стільки щастя, що мені мимоволі аж хочеться по ньому зацідити.

—Круто, старий. Це круто. Це будуть шедевральні сторінки, — марить він собі далі про своє, ніби це не він щойно ще раз довів перший закон Ньютона.

Далі приїде швидка, нас заберуть до лікарні, нічого серйозного в Сашка не виявлять — якось дуже вдало він приземлився, так — перелом руки, тріщина в нозі й три зламаних ребра. Залишаючи його на ніч у лікарні, я на прощання тицьну лікареві Джеймсона, надпитість якого надійно приховуватимуть металеві обладунки, бо нічого іншого для заохочення належно доглядати за Сашком при собі не матиму.

—Тримайте. Це — Джеймсон, — поясню я, — віскі. Подарунковий варіант.

Іще далі Сашко оклигає, довго, місяці зо два-три лежатиме вдома в гіпсі, я навідуватимусь до нього час від часу — чисто з почуття обов'язку, приноситиму йому молоко, сир та інші багаті на кальцій продукти, смиренно вислуховуватиму його проповіді й щедро збагачуватиму йому діалоги, пригадуючи все, що сьогодні трапилося.

Однак наразі я присідаю біля нього, поки він лежить собі й дивиться в небо, знову дістаю Джеймсона з обладунків і, не обмежуючи себе, переливаю з його горлянки в свою порядну порцію. «Да, погуляли», — зазначаю собі подумки, а вголос кажу:

—Знаєш, ти — просто неймовірний мудак.

Від цих слів його блаженна посмішка розростається настільки, наскільки дозволяє обличчя. Мабуть, йому приємно їх чути — особливо, я так розумію, останнє із них. Якимись дивними, незбагненними для мене шляхами воно ще на крок наближає Сашка до літературного бога та його Золотого Фонду.

GAUDE POLONIA

Польський Інститут Київ

Стипендіальна програма
Міністра культури і національної спадщини
Республіки Польща

Національний Центр Культури у Варшаві оголошує конкурс на отримання піврічної стипендії у Польщі в рамках стипендіальної програми Міністра Культури Республіки Польща «GAUDE POLONIA».

Програма «GAUDE POLONIA» призначена для молодих митців, перекладачів з польської мови, реставраторів пам'яток старовини, критиків та істориків мистецтва.

Стипендіальна програма триватиме у Польщі
з 1 лютого до 31 липня 2011 року.

Заяви на участь у програмі прийматимуться **до 15 жовтня 2010 року.**

Детальну інформацію про програму «GAUDE POLONIA»
і формуляри анкет можна отримати на сайтах:

www.nck.pl
www.polinst.kiev.ua
www.polska.com.ua

По додаткову інформацію та з усіма питаннями звертайтеся
до таких установ:

Польський Інститут у Києві
(044) 288-03-04, 278-16-01, 278-30-65;

Національний Центр Культури у Варшаві:
(+48 22) 210-01-21 або (+48 22) 210-01-00.

передплати, бо ризикуєш розминутися!

Індекс	Назва видання	2 міс	6 міс	12 міс
94978	ЖУРНАЛ «КИЇВСЬКА РУСЬ» (укр.) Сучасна проза, поезія, есеї, інтерв'ю, огляди книжкових новинок, ексклюзивні світлини й оригінальні судження. Видання в липні не виходить. Передплату на липень не приймати. Тел.: (044) 483-68-87 ОБСЯГ РЕКЛАМИ — 1%	Вартість приймання передплати		
		0,35	0,80	1,00
		Вартість видання з доставкою		
		24,00	72,00	144,00

Шукайте нас у передплатному каталозі на літеру «Ж»! Журнал «Київська Русь»

Державний комітет зв'язку та інформатизації України ф.СП-1

ДОСТАВНА КАРТКА – ДОРУЧЕННЯ

ПВ	місце	літер.

На журнал **94978**

індекс видання

Журнал «Київська Русь»

Вартість	передплата	____ грн. ___ коп.	Кількість комплектів	
	переадресування			

на 200__ рік по місяцях

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

поштовий індекс _____

код вулиці

буд.	корп.	кв.

місто _____

село _____

область _____

район _____

вулиця _____

_____

прізвище, ініціали

7518 рік від створення світу
(2010-й від народження Ісуса Христа)

На обкладинці номера використано фото Glens Pics.

В оформленні номера використано фото, що належать aloshbennett, Bryn Pinzagauer, GlacierGuyMT, JF Sebastian, José Goulão, lanchongzi, Moemen Shahawy, vernon_dutton.

В оформленні текстів використано цифрову гарнітуру з відкритою ліцензією Public Type (*Para*Type, 2010).

Назва, концепція та дизайн часопису «Київська Русь» є інтелектуальною власністю засновника й охороняються Законом України «Про авторське та суміжні права». Передрук матеріалів дозволяється лише за згоди редакції. Редакція може не погоджуватися з поглядами автора. Автори несуть відповідальність за правдивість інформації.

За зміст реклами несуть відповідальність рекламодавці.

Надіслані тексти не повертаються. Редакція залишає за собою право як редагувати надані тексти, так і зберігати правопис автора.

Листування з читачами — лише на сторінках часопису.

Підписано до друку 12.07.2010 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 15,81.
Обл.-вид. арк. 17,09. Зам. №
Ціна договірна. Наклад 950 прим.

Засновник і видавець ТОВ «Видавничий Дім "Факт"».
Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ №10798,
видане 27 грудня 2005 року.
Надруковано в друкарні ЗАТ «Віпол»,
03151, м. Київ, вул. Волинська, 60.